

मोहमयीम्ब बृहन्मन्दिराधीश्वर गोम्बामी
श्री ६ श्रीगोकुलनाथजी महागज, सुरई.

અર્પણ !

શ્રીવલ્લભવંશભૌક્ષિક વિદ્વદ્વૃન્દવંદિતપાદારવિન્દ,
યશોદ્ધૃતભગવદ્ભક્તરાવતાર ગોસ્વામી શ્રી
૧૦૮ શ્રીગોકુલનાથજી મહારાજશ્રીના
પુનિત કરકમલમાં—

મહાનુભાવ પરમ ભગવદ્વીય કવિવર શ્રીદયારામભાઈનાં
નર્વંશ શ્રીવલ્લભકુલના આપ વાસરમણિ છે,
દિવ્યીના કાન્ધરસમર્મના જ્ઞાતા અને
પક્ષપાતી છે, પુણિમાર્ગની વિશ્વ-
ધ્વજી ભારત વર્ષેમાં ફરકાવી
રહ્યા છે, તેથી આ અર્થ
અર્પણ કરી કૃતકલ્પ
ચાઉં છું.

નારાયણદાસ નારાયણદાસ પરમાનંદદાસ હોમોદવાળાના
સાથેંગ દંડવત્ પ્રણામ.

વેળુવ હૃદયોએ તો મારા આ પ્રવાસને, શુભ આધીવૃત્તિ દીધા. ઠાવો અર્થ માથે છપાનાં 'કવિશ્રી વિને એ' અંધોતે બહેન દુર્લભ તે પણ રોકાયું. દ્વારામમાધની અમનમય વાળીતો રમ્ય વિરોધ પ્રમાણમા જનમમૂદ લેતો થયો. આ વસ્તુસ્થિતિથી સદા જોષીજીના આત્માને આનંદ યતો અને તેમાં જ મારા તનમન અંધનના ભોમની સાર્થકતા દની અને છે.

દિનપ્રતિદિન વિશ્વજી મમય આવતો જાય છે. આખા જ તમાં સંક્રમણ યુગ જોષી ગયો છે. જનસમૂદ નવી જ દિશામાં મ રહ્યો છે. સાહિત્યની પ્રગતિ પણ કોણ જાણે કેવે ખરાબે જ છે. આવા વિકટ સમયમાં આવા ધાર્મિક માહિત્યનો ઉપયોગ બે પ્રમાણમાં ન થાય એ મક્કજ જ છે. તેથી જ આ પ્રવૃત્તિ મંદમંદ છે.

આ ભાગ છપવાનું કામ હાથ ધરે ચાર વર્ષ પૂર્વે ગયાં સં. ૧૯૮૦ ની માયમાં આ મંથ છપવાની તૈયારી હતી. સિદ્ધાંતસાગ, ભક્તિવિધાન વગેરે ગ્રન્થમાધના થયો, પો તેમજ, દરિદ્રરાહિતરૂપનારત્ન, પદ્મગુવર્ધન વગેરે શુભ થયો તથા પહેા એકાં કર્યા. આમા ભક્તિવિધાન નામના મ ભાષાના, મોટા મંથની ટીકા વિસ્તારપૂર્વક બધાને મમનમય તે ટીકા સર્ગન જોષીજીએ જ લખી આપી અને બીજા મંથોપર દિ. ૨૧ વસંતરામચાઓએ લખ્યું. આ ભાગ છપવાનો પ્રારંભ મધ ગયો. પણ ભાષ વસંતરામ ચાઓજીની બહેણા પ્રવૃત્તિથી - કાય એકદમ ધીસુ પડી ગયું.

એટલામા તો સં. ૧૯૮૧ ના કાર્તિક સુદ ૧૩ ના રોજ મંથમાળાના એક આત્મરૂપ ભગવદીય જોષીજીએ આ લોકને કયો, મારા પર તો જાણે વીજળી વડી પડી, મારા તો કોઈ અસાધ્ય સર્વના સાચા સલાહકાર અને મારા ધાર્મિક

ઉત્તરશુવસમા જોવા છ તિરોહિત થનાં હું બેઆકળો થઈ ગયો. હવે
 શું કરવું? તે વિશે કાંઈ ન શુભ્યું. આ નવી પાંચમી મહિમાલા
 નૈયાર થાય તે જોવા પણ તેઓ રજા નહિ, નવી નવી દિવ્ય માળાઓ
 રચનાર એ દયારામમાધના સાહિત્યોવાનના રમમાળા વિના એ બગીચો
 મને મનો ભાસવા માંડ્યો. હવે આ સેવા ડોલુ કરશે એના વિમા-
 સલમાથી દલ પલુ હું મુક્ત નથી. માફ કાર્યક્ષેત્ર પ્રકાશવિનાનું
 યર્ષ પડ્યું છે. આ વસ્તુચિત્રિને વર્ણવવાને મારી પાસે શબ્દો નથી.

જોવા છ માટે હવે હું શું કરું? તેમનું ઝાલુ કમોઘના વૈષ્ણવો
 તેમ જ ચત્રાતનો વૈષ્ણવ સમૂહ નથા દયારામમાધના સાહિત્ય
 રસનો આડા કરી શકે તેમ નથી તો હું ડોલુ? માત્ર એ મારા
 પરમ માનનીય ભગવદીયનું ચિત્ર તથા ચરિત્ર આ ભાગમા છોપીને જ
 વિરમું હું. આ ચરિત્ર લખવા માટે જોવા છનાં મારા જેવા એક
 સેવક શ્રીયુત ગોવિંદલાલ છોડાલાલ વાડીઆવાળાએ (હાલ નસ-
 વાડીના દીસને) જે શ્રમ લીધો છે, તેમનો આભાર માનું હું.
 અધિષ્ઠા જોવા છનું જીવનચરિત્ર થણા જ વિસ્તારથી આલેખીને પ્રકટ
 કરવાની અમારી બન્નેની ઇચ્છા છે.

જોવા છએ કવિશીનું ધણું સાહિત્ય મને જિનારીને છાપવા માટે
 આપ્યું છે. વળી કવિશીના જીવનના પ્રસંગો પણ લખી આપ્યા છે.
 તેમજ આપેલા કાવ્યમાહિત્યમાંથી પાંચ ભાગ પ્રકટ થયા અને બીજા
 પ્રભુષ્ટાથી પ્રકટ થશે. કવિશીના જીવન ચરિત્ર વિશે એક ભાગ
 પ્રકટ થઈ ગયો છે. બીજો આવર જીવનનો ભાગ સહગત શ્રીયુત
 તેનીવાળા તથા લખાવડીય પ્રો. જેઠાલાલમાધ પાસે તૈયાર કરાવ્યો છે.
 આ સાહિત્ય પણ પ્રકટ કરવાની અભિલાષા છે. સહગત જોવા છ
 આ અર્ધ પ્રકટ થયેલું જોવા છ અહીં રજા નહિ, પણ તેમના આશી-
 વાદથી અને વૈષ્ણવોની કૃપાથી આ અર્ધ કાર્ય સિદ્ધ થશે.

આ ભાગમાં જાણવા શ્રીકૃષ્ણસ્તવનામૃત ત્રયની થોડીક વ્યખૂણું કહીએ પૂરી ઉતારી લેવા માટે રા રા ભેષીજી જગનનાથ ભાષને ધણા વિનંત્યા પણ આખરે હું ફરીમૂત થયો નહિ ભેષી જગનલાલને પ્રભુ સદ્ગુણિનુ દાન કરીને, તેમની પાસેના કવિશ્રીના સાહિત્યને પ્રકટ કરવાની સક્તિનો ઉપયોગ કરવા પ્રેરો ।

વળી આ ભાગમાં કવિવર દયારામભાઈનું ત્રિગી ચિત્ર મોઢું ખર્ચ કરીને છાપી સામેન કર્યું છે. આ ચિત્રથી વાચકો ધણા જ પ્રસન્ન થશે આમીન સત્ય ચિત્ર આજ છે

આ મંથ મુખાઈના બૃહન્મહિરાધીશ્વર ગોસ્વામી શ્રી ૧૦૮ શ્રીગોકુલનાથજી મહારાજના પવિત્ર કરકમગમાં સાદર સમર્પિત થયો છે આપ શ્રી દયારામભાઈના કાવ્યોના એક ઉત્તમ મર્મરૂં તેમ જ પદ્મપાત્રી છે

અમદાવાદના સુપ્રસિદ્ધ આગેવાન ધનાઢ્ય નાગરિક શેઠ શ્રી મંગળદાસ ગિરિધરદાસ પારેખ, કે જેઓ કવિશ્રીના કાવ્યના અભ્યાસી છે અને અમુક પદોનો તો નિત્ય પાઠ કરનારા છે, તેમણે આ ભાગને રા ૧૦૧) પુસ્તકો લઈને આર્થિક સહાયતા આપવાનું જણાવી જે સહાયતા આપી છે, તેની ઉપકાર સાથે નોંધ લઉં છું

સદ્ગત શેઠજીના વૃદ્ધ પિતાશ્રી શેઠ ગિરિધરદાસ પારેખે તો કવિ શ્રીદયારામભાઈનાં દર્શન કરેના અને કવિશ્રીના પદો ભગ્નિભાવથી તેઓ નિત્ય ગાતા હતા આજ સંસ્કારો શેઠ શ્રી મંગળદાસભાઈએ પણ સાચવી રાખ્યા છે, ખીનબ્યા છે જાણીને આનંદ થાય છે એક શ્રી મંગળદાસભાઈ કવિશ્રીના હજુ અપ્રસિદ્ધ રહેલા સાહિત્યને સગીન મદદ કરે તો ધણેજ લાભ થાય આશા છે કે પ્રભુ એમને આ પુણ્યકાર્યમાં જરૂર પ્રેરશે

મુમાધવાળા જાણીતા ભગવદીય શેઠ કાળાભાઈ મૂળજીએ અણ્ણભાઈનો સુજ્ઞાતી તરજીમો જાપવા માટે સાતસો રૂપીઆની રકમ આપેલી હતી. આની વ્યવસ્થા વૈષ્ણુરૂપરિવર્દના બાહેશ મંત્રીઓ અને મુમુદમા સંગ્રહાલયની સામયિક ચળવળ કરી જાળવિ લાવી રહેલા વૈષ્ણુઓ ભાઈ નીકમદાસ ચક્રભાઈ તથા શેઠ નારણજી દયાળભાઈ કરે છે. હાલ તેમની પાસે ઉપર જણાવેલા સાતસો રૂપીઆમાંથી ૭સો રૂપીઆ છે. તેમકે તેટલી રકમ અણ્ણભાઈના વેચાણમાંથી ઉપજી હતી. આ રકમમાંથી આ મંથમાળાની ખરો નકલો પ્રચારાર્થ પડનર આવે તેમજે ખરીદી છે, માટે તેમનો અહીં આભાર માનું છું.

આ મંથના મુદ્રણ વગેરે પર કેખરેખ રાખવા માટે કવિશ્રી દયારામભાઈના કાબોના ખાસ અવ્યાસી તથા તેમની કીર્તિને માટે સતત પ્રયત્ન કરનાર પ્રસિદ્ધ શુદ્ધાદિત અને ભક્તિભાર્તીકના તંત્રી, શાસ્ત્રી વસંતરામભાઈનો પ્રયત્ન પણ અહીં સ્મરું છું. ઉપરાંત મુદ્રણ દોષને ક્ષતવ્ય ગણીને, તેને સુધારીને વાચકો આ મંથનું મનન કરશે એવી વિનંતિ કરીને વિરમું છું.

આ મંથના ૨૦ ફરમા હખાવવા હતા. ધાર્યો કરતા ફરમા ૨૫ ઉપરાંત ચર્ધ ગયા, ને અક્ષી પ્રતોને કાચું બાધન્ડિંગ કરવાનું હતું તે પાકું બાધન્ડિંગ કરાવ્યું ને કીંમત રૂ. ૨) રાખરાની હતી પણ તેનો વિશેષ પ્રચાર થાય તે માટે પટ્ટાહીને કીંમત રૂ. ૧-૧૨-૦ રાખી છે.

માધ વદી ૭
શ્રીનાથજીનો પાટોત્સવ.
સંવત્ ૧૯૮૫
અમદાવાદ.

નારાયણદાસ પરમાનંદદાસ શાહ,
કોમલવાળાના વાચકોને
ભગવત્સમરણ.

ઉત્તર વિલાગના ગ્ર. ઐ. ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબે ઇનામને માટે
મંજૂર કરેલું

ભક્તકવિ શ્રીદયારામભાઈનું જીવનચરિત્ર.

શ્રીયુત મૂળચંદ્ર તુલસીદાસ તેજોવાળા, બી એ, એચ
એલ. બી. હાઈકોર્ટ વકીલ મુંબઈ એઓએ મસોદન કરી તૈયાર
કરેલા ટિપ્પણો ઉપરથી. ૨૦ સપ્ટેમ્બર ૧૯૦૮ના વ. રા. નં.

આ ગ્રંથમાં કવિશ્રીની પ્રાચીન મુંબઈ છબી, કવિના પદ-
શિષ્યા, બેબી રણછોડભાઈ તથા ગિરિજાશંકરભાઈની
છબીઓ, તથા કવિના હસ્તાક્ષર તથા અશ્માની છબીઓ,
અને કવિશ્રીના મૂળ સદ્યુક્ત શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી તથા કવિના
ઉપદેશા ડોકોરવાળા ઇન્સાનિયત ભક્તજી, બેબીઓ, તેમના
હંકાર ચરિત્રો સાથે આપવામાં આવ્યા છે, કવિના જન્મભાક્ષર,
વીક્ષ, વંશવૃક્ષ, કવિનું ગદ્ય લખાણ, કવિના ગ્રંથોનું લીસ્ટ,
અમદાવાદના કવિ વ્યાસ માધવરામ માધેનો કવિનો કરિયામા
ચયેસો રમુજ પત્રવ્યવહાર, કવિના જીવનચરિત્રો, વગેરે આશ્ચર્ય-
જનક નવીન સમગ્રાણુ વિગતો, અને અનેક અપ્રમિદ ગદ્યોના
ઉતારા અને અનેક વિષયોથી ભરપૂર છે. કોઈ પણ ચુગતી કવિનું
આટલા બધા સાધનોવાળું વિસ્તૃત ગ્રંથમાણુ વખાણુ જીવનચરિત્ર
હજી બહાર પડ્યું નથી આ ગ્રંથમાં વૈષ્ણવ સમ્પ્રદાયના અનેક
સિદ્ધાંતોનું ધણીજ સગતાથી સ્પષ્ટીકરણ કરેલું હોવાથી વૈષ્ણવોને
તે તે અતિ ઉપયોગી છે. સોનેરી પાકું બાગડિંગ, પાનાં ૩૬૪,
કીંમત માત્ર રૂ. ૨-૬-૦.

પ્રકાશક

નીરાયણદાસ પરમાનંદદાસ શાહ, ડોકોરવાળા;
દે. માધવજીમાં પાજરાપોળની નવી ચાલી, મુંબઈ નં. ૪.

ધેર ચાલો, સનોપ માની સો, પણ શેઠ તો એકના બે થયા જ નહિ. આખરે શેઠ પોતાનાં સગાંવહાલાંએનું માન રાખવા મુંઝાઈ જવાનું માંદી વાળાને વડોદરામાંજ રહ્યા અને ભાગ્યજન અજમાવવા માટે તૈયાર થયા. વડોદરામાં રહીને તેમણે ધીરધારનો ધધો ચર કરી દીધો. એમનો ભાગ્યોદય અદ્દીજ સમયો હતો, તેથી ખૂબ ફાવ્યા અને અદ્દળક ધનસંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી. એ અસાંતિભર્યા રાજકીય યુગમાં રાજના મદદગાર થઈ પડ્યા. લાખો રૂપિયા તેમણે ધીરો અને રાજે પણ તેમની કદર કરી. રાજ તરફથી ઇનામી ગામો, પાલખી, ઇત્ર, ચામર, છડી, મસાલ વગેરે રાજચિહ્નો પણ મળ્યાં. આ પ્રમાણે પૂર્વના એક રાજયોગી વ્યાપારી મટી રાજ પેદવી પોમ્યા. ત્યાર બાદ વડોદરા રાજ્ય અને અંગ્રેજ રાજ્યની સંધિ થતાં શેઠ શામળદાસનો દરજ્જો ધણો જ વધ્યો અને આખર સુધી રાજસેવા કરી સંપત્તિ ગ્રેણવી, વળે સુધી પોતાનું નામ યાદગાર બનાવી શેઠજીએ આ લોકનો ત્યાગ કર્યો.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ એ પ્રખ્યાત કુલમાં આપણા શેઠ ચીમનલાલભાઈનો જન્મ થયો હતો. એમના પિતાનું નામ મોતીલાલ ભાઈ હતું. શેઠ મોતીલાલ ભાઈ વડોદરા રેસીડેન્સીનું તીજેરી-માનું સંભાળતા હતા. આ વખતે વડોદરા સરકાર મહારાજાની તીક્ષ્ણ નજર તેમના તરફ થઈ હતી તેથી તેમનાં, માલમીક્ત બધાં રાજે જમ કર્યા હતાં અને વડોદરા છોડીને તેમને અમદાવાદ આવડું પડ્યું હતું. આ વખતે શેઠ ચીમનલાલભાઈ માત્ર ત્રણ વરસના હતા. આ રાજકીય આપત્તિ સદન કરવામાં શેઠ ચીમનલાલભાઈનાં દેવી સંપત્તિવાળા પરમ ભગવદીય માતૃશ્રીએ જે મનોબળ બનાવ્યું હતું, તેનું તો વર્ણન જ ન થઈ શકે, સંસારમાં

ખરડાયલો હૃદયો તો આવા. સમયે યુજી જ થઈ જાય, પણ દૈવી હૃદયો આવા સંકટોનો બાર પુલની પેડે ઉપાડી સે છે. સરહ પૂર્ણિમાના મંગળમય દિવસે જન્મ પામેલા શેઠ ચીમનલાલભાઈની દિવ્ય હૃદયભૂમિકામાં વૈષ્ણવ માતાના સંસ્કારરૂપ બીજેએ તો એક નંદનવનથીએ અધિક વજનન બનાવી દીધું હતું જેમાં વનમાળી પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણ અહર્નિશ ગિરાજતા હતા. ઉપર જણાવેલી આપત્તિ પણ કાંઈ બહુ ટકી નહિ, કારણ કે રાજ્ય બદલાઈ જતાં શેઠજીને ઘરેલો અન્યાય થોડે ઘણે અંશે દૂર થઈ ગયો. ફરીને આ પેઠીની પ્રતિષ્ઠા રાજમાં સ્થપાઈ ગઈ.

શેઠ ચીમનલાલભાઈએ મેટ્રીક ઉપરાંત થોડીક કોલેજની પણ કેમવણી પણ લીધી હતી. પોતાની પેઠીનો વહીવટ, ગામગરાસનો વહીવટ ઉપરાંત સયાજી મીઠસનો વહીવટ વગેરે ઘણી પ્રવૃત્તિમાં તેઓ રોકાયા હતા. આ બધામાં તેમણે સાવજનિક હિનાયું પ્રવૃત્તિ પણ વિસારી મૂકી ન હતી. જેમ રાજને હિતમ સલાહ આપીને તેમનો સ્નેહ મેળવ્યો તેમ પ્રજાના હિતનાં કાર્યોમાં પણ આગળ પડતો ભાગ લઇને તેઓ લોકમાન્ય બન્યા હતા. આ તો યદી તેમની સાવજનિક વ્યાવહારિક જીંદગીની સામાન્ય રૂપ રેખા.

ધાર્મિક જીવનમાં તેઓ સુસ્ત પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવ હતા. શ્રી વલ્લભકુલના સર્વ જાળકો તરફ તેમની અસાધારણ શ્રદ્ધા હતી. દરરોજ તેઓ ભગવત્સેવામાં ચાર પાંચ કલાક ગાળતા હતા. છેડું જીવન તો તેમનું દિવ્ય સંપત્તિઓ સંગ્રહવા જ વીત્યું હતું. પુષ્ટિ-માર્ગની સામયિક પ્રવૃત્તિમાં તેમનો ફાળો ઘણો હતો. સાપ્રદાયિક સાહિત્યના ઉત્તેજનાર્ય તેઓ ઉદારતાથી સહામતા અર્પતા હતા.

धार्मिक साहित्यना उत्तेजक गालोकवासी
 शे.श्री श्रीमनलाल मोतीलाल शामणभट्टेयरवाणा.
 जन्म-शरदपूतम २ १९२५ अवमान-जेतवह ८ म. १९८३

સદ્ગત શેઠશ્રી ચીમનલાલભાઈ.

વડોદરા—અમદાવાદ તથા આખા ગુજરાતમાં શેઠ સામંજસ પહેચર નામે પ્રખ્યાત વેણુવ ધનાઢ્ય ખાનદાન કુટુંબ કુટુંબ સદ્ગત શેઠ ચીમનલાલભાઈનો જન્મ અમદાવાદમાં સવત ૧૬૨૫ માં શરદ પૂર્ણિમાને સ્મરણીય દિવસે થયો હતો. ભારત વર્ષની કરોડો સખ્યાની ધાર્મિક પ્રજાના મહોત્સવના એક સુમંગલ દિવસે ઉચ્ચ ખાનદાનમાં જન્મ થયો એ કાંઈ પૂર્ણ સંસ્કારી દેવો જીવના જ પ્રગટ લક્ષણ ગણાય ખચિત જ, જન્મસમયનું આ શુભ લક્ષણ શેઠ શ્રી ચીમનલાલભાઈના સપૂર્ણ જીવનમાં છેક છેલ્લે સુધી વિકાસી રહ્યું હતું.

એમના કુવની પ્રખ્યાતિના કારણરૂપ થોડાએક ઇતિહાસ દ્રષ્ટિ-ગાચર કરી લઈએ જેમના નામથી આખું કુલ સેંકડો વરસ સુધી પ્રખ્યાતિ ભોગની રહ્યું હતું, તે શેઠ સામંજસનો જન્મ અમદાવાદમાં દોઢસો વરસ પહેલાં થયો હતો. તેમની સ્થિતિ તે વખતે સાધારણ હતી. ઉંમર લાયક થતા તેઓ એક પેઢીના ગુમાસ્તા તરીકે રહ્યા હતા પણ તેમનો સાહસિક સ્વભાવ, મહત્વાકાંક્ષા, પૂર્વજન્મો-પાણત તેજોમય આમ ખૂણે ઢાકી ન જ મૂકે એ સ્વાભાવિક છે. રેલ્વે વગેરે કાંઈ પણ સાધનો ન હતા શેઠ સામંજસે મુખ્ય જવા લયાનક સાહસ ખેડ્યું અને કોઈને પણ કહ્યા વિના બ્યાપારાર્થે મુખ્યાર્થ તરફ સ્થાના ઘડી ગયા. રસ્તામાં તેઓ વડોદરામાં રોકાયા. સગાવહાલાઓએ તેમની શોધ ખોળ કરી ચૂકી, અને છેવટે આ સાહસિક નરને વડોદરામાં પકેડી પાડ્યા તેમને ધણા સમયમાં ૩

ધેર ચાલો, સંતોષ માની લો, પણ શેઠ તો એકના એ યમા જ નહિ. આખરે શેઠ પોતાનાં સર્ગવદાલાંએનું માન રાખવા મુંઝાઈ જવાનું માટી વાળીને વડોદરામાંજ રહ્યા અને લાગ્યજાળ અજમાવવા માટે તૈયાર થયા. વડોદરામાં રહીને તેમણે ધીરધારનો ધધો શર કરી દીધો. એમનો બાગ્યોદય અહીંજ સળયો હતો, તેથી ખૂબ ફાવ્યા અને અદગક ધનસંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી. એ અઘાંતિભર્યા રાજકીય મુમમાં રાજના મદદગાર થઈ પડ્યા. લાખો રૂપીઆ તેમણે ધીરો અને રાજે પણ તેમની કદર કરી. રાજ તરફથી ઇનામી ગામો, પાલખી, હજ, આમર, છરી, મસાલ વગેરે રાજચિહ્નો પણ મેમમાં. આ પ્રમાણે પૂર્વના એક રાજયોગી વ્યાપારી મરી રાજ-પદવી પામ્યા. ત્યાર બાદ વડોદરા રાજ્ય અને અંગ્રેજ રાજ્યની સંધિ થતાં શેઠ શામળદાસનો દરજ્જો ધણો જ વધ્યો અને આખર સુધી રાજસેવા કરી સંપત્તિ મેળવી, વર્ષો સુધી પોતાનું નામ યાદગાર બનાવી શેઠજીએ આ સોઠનો ત્યાગ કર્યો.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ એ પ્રખ્યાત કુલમાં આપણા શેઠ ચીમનલાલભાઈનો જન્મ થયો હતો. એમનાં પિતાનું નામ મોતીલાલ બાઈ હતું. શેઠ મોતીલાલ બાઈ વડોદરા રેસીડેન્સીનું તીન્નેરી-માનું સંભાળતા હતા. આ વખતે વડોદરા સરકાર મલ્હારરાવની તીક્ષ્ણ નજર તેમના તરફ ચર્મ હતી તેથી તેમનાં માલમીલત બધાં રાજે જસ કર્યા હતાં અને વડોદરા છોડીને તેમને અમદાવાદ આવવું પડ્યું હતું. આ વખતે શેઠ ચીમનલાલભાઈ માત્ર ત્રણ વરસના હતા. આ રાજકીય આપત્તિ સદન કરવામાં શેઠ ચીમન-લાલભાઈનાં દેવી સંપત્તિવાળા પરમ ભગવદીય માતૃપ્રીએ જે મનો-બંજ બનાવ્યું હતું, તેનું તો વર્ણન જ ન થઈ શકે. સંસારમાં

ખગ્ગમયને હૃદયો તો આવા સમયે ચૂર્ણ જ થઈ જાય, પણ દેવી હૃદયો આવા સંકટોનો ભાર ટુવની પેડે ઉપાડી લે છે. સરહ પૂર્ણિમાના મંગલમય દિવસે જન્મ પામેલા શેઠ ચીમનલાલભાઈની દિવ્ય હૃદયભૂમિકામાં વૈષ્ણવ માતાના સંસ્કારરૂપ ખીજેએ તો એક નંદનવનથીએ અધિક પ્રજવન બનાવી દીધું હતું જેમાં વનમાંથી પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણ અહર્નિશ બિરાજતા હતા. ઉપર જણાવેલી આપત્તિ પણ કાંઈ બહુ ટકી નહિ, કારણ કે રાજ્ય બદનાઈ જતા શેઠજીને થયેલો અન્યાય થોડે ઘણે અંશે દૂર થઈ ગયો. ફરીને આ પેઢીની પ્રતિષ્ઠા રાજમા રચપાઈ ગઈ.

શેઠ ચીમનલાલભાઈએ મેટ્રીક ઉપરાત થોડીક કોલેજની પણ કેળવણી પણ લીધી હતી. ખેતાની પેઢીનો વડીવટ, ગામગરાસનો વડીવટ ઉપગત સપાજી મીઠસનો વડીવટ વગેરે ઘણી પ્રવૃત્તિમાં તેઓ રોકાયા હતા. આ બધામાં તેમણે સાર્વજનિક હિતાર્થ પ્રવૃત્તિ પણ વિસારી મૂકી ન હતી. જેમ રાજને ઉત્તમ સલાહ આપીને તેમનો રનેક મેળવ્યો તેમ પ્રજના હિતના કાર્યોમાં પણ આગળ પડતો ભાગ લઈને તેઓ લોકમાન્ય બન્યા હતા. આ તો થઈ તેમની સાર્વજનિક બાવલાદારિક જીંદગીની સામાન્ય રૂપ રેખા.

ધાર્મિક જીવનમાં તેઓ ચુસ્ત પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવ હતા. શ્રી વલ્લભકુવના સર્વ બાળકો તરફ તેમની અસાધારણ શ્રદ્ધા હતી. દરરોજ તેઓ ભગવત્સેવામાં ચાર પાંચ કલાક ગાળતા હતા. છેલ્લું જીવન તો તેમનું દિવ્ય સંપત્તિઓ સંગ્રહવા જ વીલ્યુ હતું પુષ્ટિ-માર્ગની સામયિક પ્રવૃત્તિમાં તેમનો ફાળો ઘણો હતો. સાપ્રદાયિક સાહિત્યના ઉત્તેજનાર્થ તેઓ ઉદ્વરતાથી સહાયના અર્પતા હતા.

અત્યારે પ્રકટ થનાં ગુજરાતી સાંપ્રદાયિક સાહિત્યને તેઓ પોષના હતા. અંથો વાચતા, મનન પણ કરતા હતા.

તેઓનું શરીર એક વખત વ્યાધિગ્રસ્ત થયું હતું. ત્યારે આ અંધમાળાના ભાગે તેમણે વાચના માંડ્યા હતા. કવિ શ્રી દયારામ-ભાઈની મર્મભેદી અનુભવમય વાણીએ તેમના રોડાદાર હૃદયમાં ઘણી જ અસર પેદા કરી હતી. એ અંથો એમના અસાધિક સાધનમાં મદદગાર થઈ ગઈ પડ્યા હતા. તે પરથી વડોદરાના સ્ટેશન પર વસંતરામ શાસ્ત્રી સાથે અચાનક ભેટો થનાં, તેમણે કહ્યું કે, કવિ-શ્રીના બીજા કોઈ અપ્રસિદ્ધ અંથો હોય તો હું ઉત્તેજન આપીશ. પણ આ અંધ પ્રકટ થાય તે પહેલાં તો તેઓએ આ લોકનો ત્યાગ કરી દીધો. પ્રભુ એમના દિવ્ય આત્માને અખંડ આનંદમાં મગ્ન રાખે એમ ઈચ્છીએ છીએ.

સદ્ગત શેઠ ચીમનલાલભાઈના ગોલોકવાસ પછી તેમના સુયોગ્ય પુત્રો શેઠ ટોડરમજી તથા શેઠ ડાહ્યાભાઈ પોતાના પિતાશ્રીના પુનિત પંથે પ્રયાણ કરીને સંપ્રદાયની સેવામાં કટિબદ્ધ રહે છે. સદ્ગત શેઠના પરચોકવાસ પછી પણ આ અંધને તેમણે રૂ. ૧૫૦)ની મદદ કરી છે.

અહીં એ બન્ને સંસ્કારી, ભગવદ્ભક્તિપરાયણ સદ્ગૃહસ્થોના આભાર માનીને વિરમું છું.

ભગવદ્ગુરુપરાયણ શેઠ શ્રી બાલાભાઈ દામોદરદાસ
પ્રમુખ, “શ્રીપૃથ્વીમાર્ગધિ વૈષ્ણવ મહાસભા.”

ધમ પરાયણ શેઠશ્રી બાલાભાઈ.

લાખોની સંખ્યા ધરાવતા પુણિમાર્ગિય વૈષ્ણુ સંપ્રદાયમાં કોઈ-કંઈ સ્થળ એવું હશે કે જ્યાં શેઠ બાલાભાઈની સમૃદ્ધાયસેવાના શુભાનુરાદો નહિ શું જાણે હોય શેઠ બાલાભાઈનો જન્મ અમદાવાદમાં સ. ૧૯૧૪ માં આમો વડે ત્રીજાના રોજ થયો હતો તેમના પિતાશ્રી તો સુમીમગીરી કરતા હતા નરતી સ્થિતિ અધ્યમજ હતી પણ સાહસિકતા, કેમરશી, વ્યાપારી કુનેદ વગેરેથી શેઠ બાલાભાઈએ મોટા મોટા વ્યાપારો ખેડીને, સાકસ કરીને ધનસંપત્તિ સંપાદન કરી છે. એમની હાલની બહોળાનાથી કનવ્યનિષ્ઠા, વ્યાપારમાં તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ તથા વ્યવહારિક કુશળતાને આભારી છે. દ્રવ્યસંપાદન કયાં પડી, લક્ષીના મ.ગા ન તથાના શેઠજીએ અતિશ્રદ્ધાપૂર્વક સંપ્રદાયસેનામાં પોતાના દેરી દ્રવ્યનો ધણ બહોળા પ્રમાણમાં વિનિયોગ કર્યો છે દીનતાપૂર્વક વૈષ્ણુઓનો સત્સંગ, શ્રીવલ્લભકૃપામાં અખંડ ભાનભક્તિ, ગુરુમૃત્યુની સેવામાં ધન વ્યય ઉપરાંત જન મહેનત કરવામાં શેઠજીએ પોતાના જીવનની સાર્થકતા સાધી છે અમદાવાદનું મોટું મંદિર, કે જે આયારે આખા હોંફુસ્થાનના સામ્પ્રદાયિક મંદિરમાં સુન્દર ગણાવા લાગ્યું છે, તે આખું શેઠજીની ખારીક નજર નીચે બંધાયું છે. આ મંદિર બાધવામાં ધનસેના ઉપરાંત જનિ દેખરેખ રાખવામાં શેઠજીનો પરિશ્રમ ધણોજ છે. તે ઉપરાંત શ્રીપુણિમાર્ગિય વૈષ્ણુ મહાસભા સ્થાપનામાં તેના પ્રમુખ તરીકે અગ્રગી બનીને શેઠ બાલાભાઈએ નવીન ઉજાના વૈષ્ણુ વર્ગ ઉપર મદાન ઉપકાર કર્યો છે. આ મહાસભા સ્થપાયા પછી તેના કાર્યનો પડો આખા ગુજરાતમાં પડ્યો અને ઠેર ઠેર સમૃદ્ધાયના અયોગુ વાચન સં.

થઈ ગયું. અમેદવાદના ઝાટકેર વૈષ્ણવ ઝવનમાં શેઠ આવામાંડું સ્થાન ચિરમરણીય રહેશે. આ ઉપરાંત સાર્વજનિક ધર્મકાર્યોમાં પણ ઉદારતાપૂર્વક જે સહાયતા શ્રેષ્ઠ તરફથી આપવામાં આવે છે, તે પણ વિસરાય દેખ નથી.

આ પ્રંયમાળાનો આ પાંચમો ભાગ શેઠજીને બનાવતા, પ્રજાજી ઉન્નાહથી તેમણે સહાયતા આપવાનું કળ્પની લીધું. દયારામભાઈના કાબ્યોનો પ્રિયથ શેઠજીને થોડો નથી. કવિશ્રીના કાબ્યોજી પોતે વૈષ્ણવો માસે ગરરાવે છે અને આદરપૂર્વક સાંભળે છે. કવિના હપાયતા અને અપ્રસિદ્ધ પ્રંયો મેળવીને તેઓ વાચે છે. તેઓશ્રીએ રૂ. ૧૫૦) ઉત્તેજન આપ્યું છે. અત્રે તેમની આ સહાયતા માટે તેમનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનીને વિરમુ છું.

પ્રકાશયુગ.

હિમકરની શુભ જ્યોત્સ્ના-તરંગિણીમાં સ્નાન કર્યા પછી જેમ તમસ્વિની પણુ રમણીય અને કાંતિમતી બની જાય છે, તેમ કવિશ્રીના નિષ્કલંક અક્ષરદેહના પરમાહલાદક કિરણોના પ્રકાશ પછી કવિશ્રીની કીર્તિલતા, શુજ્જ્વલ સાહિત્યની અધિષ્ઠાત્રી મુખવસના સરસ્વતી સાથે અભિજ્ઞ બનીને પ્રકાશી રહે તો આશ્ચર્ય શું ? કંઈ નહિ આ આલંકારિક ભાષા નથી, પણુ વસ્તુસ્થિતિ છે.

આજથી મંદર વર્ષ પહેલાં શી સ્થિતિ હતી ? કવિશ્રીની પવિત્ર જીવનધારામાં કેવા ગંદા પદાર્થો વહેવરાવવામાં આવતા હતા ? એ નિર્મલ રસસરિતામાં કેવા બધાનક ઝોળાઓ ડોહીયાં કરતા હતા ? શુજ્જ્વલ સાહિત્યના એ 'રસ-મેઘ' ની ધટાને વિખેરી નાખવાને તૈયાર બનેલા તૃણાવર્તસમા એ સાક્ષરી વટોલીઆતું રમરણ કરતાંએ ત્રાસ છૂટે છે. પરાતપર રસેશ પ્રભુની રસવાહિની શ્રીસરસ્વતીની વીણાને હૃદયવીણા બનાવીને મધુર મંદ સ્વરે રસમાન કરી રહેલા કવીશ્વરના મધુરરસ પૂરિત સંગીતને લાજવાને 'ધુધુધુધુ' ના કથુંકડું અને હૃદયને કંપાવનાર બીજાનું ધ્વનિ કરતા સાક્ષર-કૌશિકોને હજુ કોઈ વિસરી ગયું નથી જ.

પણુ સત્ય તે સત્ય જ છે. તે કહી છાબડે હંકાયું સાબળ્યું નથી ! કવિવરનો રસસિદ્ધ બાવ આખરે સ્વપ્રકાશ ફેલાવી રહ્યો છે. શુજ્જ્વલ સાહિત્યના નભોમંડળમાં તેનું સર્વોચ્ચ ઉચ્ચ સ્થાન લેશ પણુ ડોહ્યું નથી કવિશ્રીના એ સ્થાનપર વિરાજ રહેલા યશોદેહ. પર લેશ પણુ લાંઝન લાગ્યું નથી. કવિવરના દિવ્ય કીર્તિદેહને કલંકિત કરનારા પોતે જ કલંકિત કર્યા છે, અથવા તો કલંકિતોના વિચાર

પ્રવાહમાં તેમણે પોતાના નિઝલ હૃદયને વહેવા દીધું છે એ વાતના પુરાવાની હવે જાણેજ જરૂર હોય

૫૬૨ વર્ષ પહેલાના કહેવાતા સાક્ષગીય પુસ્તકોમાં કવિચિત્ર કેલું હતું ? કવિશ્રીના આસ શિષ્યો તો એની સામુ જોઈને પાપપઠથી ખરડાવા છૂટના જ નહિ. ભક્તોના હૃદયોમાં તો એ ચિત્ર સૂત માફક મટકતું હતું સદ્ગત સાક્ષર ગોવર્ધનરામભાઈ તથા શ્રિ સ્વિ તાનારાયણ જેવા તન્મય વિચારકોએ તો એ જોડો જ ચિત્રને મિટાવીને કવિશ્રીના એ નવીન જ રમ્ય ચિત્રને આલેખવા માડ્યું હતું એવી રીતે એ મહાન કવિના અક્ષરદેહનું સ્વરૂપ સમજવાના પ્રામાણિક પ્રયાસો પ્રારંભાયા હતા

આ મુગ્ધા ક્ષોડ્ધાના કવિશ્રીના પરમ વૈષ્ણવ શિષ્યપોત્ર મહાગત જોષીજી નાયજીભાઈએ આ મયમાળા પ્રકટ કરવાનો મનોગ્રહ કર્યો જોષીજી નાયજીભાઈ એએ કવિશ્રીની અનોકી વાણીરૂપ આભ સ્વોદ્યા પોતાના સૂક્ષ્મદેહને સજ્જતાગનાર કહો કે અદર્શિય કનિવાણીના રસવિનાસમાજ મસ્ત જોષીજી નાયજીભાઈએ હૃદયને કંઠોગ બનારીને વિરોધીઓનું સાહિત્ય એકકું ક્યું અને તે વાચ્યુ જોષીજી નાયજી ભાઈનું હૃદય જે માત્ર આઠણુ હૃદય જ હોત તો તેમાં જરૂર દુર્વા સાનો આવિર્ભાવ થઈ ગયો હોત અને કૃત્યાગક્ષમીનો જન્મ પણ થયો હોત. જોષીજી આઠણુ જાન ભગ્ન હતા, કેવળ આઠણુ કરતા ધણુજ છત્ત્ય સ્થાને બિરાજતા હતા એ વિરોધિ સાહિત્યના લેખકો અને પ્રચારકોપર તેમને દયા આવતી એ કહેવાના સાક્ષરોની પામરતા સામે ભક્ત હૃદયવાળા જોષીજી વાગ્યાણો તો નજ જોડી થકે ઉપરાત જોષીજીને એક વસ્તુસ્થિતિ પણ સ્પુરવા લાગી હતી જોષીજીને જણાયું હતું કે, છેની વિધર્મી રાજસત્તા સ્થપાયા પછીથી તેનું સાર્વત્રિક

અનુકરણુ દેશમા અસરતું હતું. પાશ્ચાલગ્રન્થએ જેમ પોતાના દેશના કવિઓનો પ્રતિદાસ તથા કાબજસંગ્રહ એકઠો કર્યો છે તેમ આપણા ગુર્જર સાહિત્યમા કેમ ન બને ? આ હેતુથીજ પાશ્ચાલ કેલવણીમા મુગ્ધ બનેલા અને આ દેશના રીતરીવાજો તરફ કાષ્ઠક સૂઝ ધરાવવા લાગી ગયલા સાક્ષર વર્ગે ગુર્જર સાહિત્યના પ્રાચીન કવિઓના અક્ષરદેહો રાણુમારવા માડવા હતા. આ કાર્યના તેઓ કેટલા અધિકારી હતા તે બે તપાસીએ તો નિરાશા વિના બીજું કાંઈ પણ નજ પરિણામે સાક્ષરો પશ્ચિમમુગ્ધ ‘સુધારક’ રજા, તેમને “જૂના વિચારના” વર્ગ તરફથી થોડો પણ સહકાર પ્રાપ્ત થાય તે તદ્દન અસંભવિત હતું. આ સુધારક સાક્ષરોની મૂળનો પડયો “જૂના વિચારો” વાળા હૃદયમા કાઈ જુદોજ પડયો. કવિશ્રીતુ સાહિત્ય, કવિશ્રીતુ શુદ્ધ ચિત્ર, કવિશ્રીના જીવનની રૂપરેખા એ બધું જૂના વિચારવાળાઓની તિજ્જેરીમા ગુમ હતું. ‘સુધારક સાક્ષરો’ આ અમૂલ્ય વસ્તુ લઈને તેની ખાનાખરાબી કરી નાખરો એની હહેલતથી જૂના વિચારવાળાઓએ સાક્ષરોને મુઢ્યે સદામતા આપી નહિ. જનસમૂહમા કવિશ્રી કવિ તરીકે પૂજ્ય ન હતા, પણ એક પરમ ભગવદીય તરીકે. હજારો ભક્તો કવિશ્રીના દર્શન લેવા અત્તજલ લેતા નહતા. આથી ભક્તોના જ સન્નિવૃત્તિ કવિ હતા. ભક્તોના દેખીએ કયા સમયમા નથી મયા ? નરસિંહ મહેતાને નિંદવામા નાગર બ્રાહ્મણોએ થોડી પણ મણા રાખી છે ? કવિશ્રીના પણ દેખીએ હતાજ. ભર્તૃહરિ આવા નિષ્કારણુ અદેખાઓ માટે ‘માનવરાક્ષસ’ શબ્દ પણ તૃપ્ત માને છે. આવા તોડોએ આપણા સુધારક સાક્ષરોને માહીતી આપી તેના પર સાક્ષરોએ કલ્પનાના ઘોડાઓ દોડાડી માર્યા. આવા યત્નોથી કવિચિત્ર કેવું બને ? વસ્તુતઃ કવિચિત્ર તો કવિવાણીમા જ જગતી

રહેલું હોય. તેમાં પણ કવિશ્રી દયારામભાઈ એકલા કેવિ નહિ, પણ
 ભક્ત છે. ભક્તવાણી એટલે નિખાવસ દીવનો સ્પષ્ટ એકરાર.
 મનસ્વન્યવદ્ વચસ્વન્યત્ નો પાઠ આવા નિરૂપદ ભક્તો કેમ ભણે ?
 દુન્યવી રાજ્યઓના યશોમાન માટે મળતી દળરોની જાગીરને લાન
 મારનાર કવિશ્રી દયારામભાઈ શા માટે જસૂરા સૂર દાટે ? તેથીજ
 તેમની વાણીમાં તેમનું સુદ ચિત્ર પ્રકાશી રહ્યું છે. આ ચિત્રનાં દર્શ-
 નનો, તેનું પ્રતિબિંબ ગ્રીયવાનો અધિકાર એ પશ્ચિમરંગરંજિત
 હૃદયને નથી. આ દેશમાં અસ્તિત્વ ધરાવના કાંઈ આદર્શ પુરુષની
 છબી આલેખવાનું કામ પાંચ દળર માઈથ દૂર રહેના એક કુશળ
 વિદેશીને આપણે આપીએ, એ વ્યક્તિનો હૈદયગ્રાહ ન મોકલીએ,
 માત્ર તેના જીવનાદર્શો, બાવનાઓ તે પણ વિરોધિ નગરે લખી
 મોકલીએ તો તે ચિત્રકાર કેવું બેડાક ચિત્ર આલેખે ? આજ દર્શ્યંત
 અહીં લાગુ પડે છે. ભક્ત કવિઓના જીવનાદર્શો તેમના અક્ષર
 દેહમાં મૂર્તિમત્ સ્વરૂપે હોય છે, એમને હૃદયનરંમ રંગથી ચિતરી
 મારવા એ એક ધોર અન્યાય છે. આ વસ્તુસ્થિતિ જોવીએ
 અનુભવી હતી.

હવે જોવીએ સાક્ષરો સામે તીક્ષ્ણ મોરચા માટે ખરા ? કહિ
 નહિ જ. જોવીએ તો એ વિરોધિ સાહિત્યોમાંથી ભૂલાભટકવા-
 ળોના હૃદયોદ્ગારો તારવી લીધા. તેનો ઉત્તેજ પણ ન કરતાં કવિ-
 શ્રીનું નીતિ-ભક્તિ-ચારિત્રપૂર્ણ જીવન આલેખવા માટે અનેક સમગ્ર
 પુરાવા એકઠા કર્યો. કવિશ્રીના અપ્રસિદ્ધ ગ્રંથોનો મદાન સંપદ
 કર્યો. પ્રસિદ્ધ ગ્રંથો અને પદો અનેક પ્રાચીન પ્રતો મેળવી મુદ્રાવી,
 કવિશ્રીની વાણી સમજાવા માટે ખૂબ પ્રયત્ન કરી, પરાપકાર ભુલિએ
 તેનાપર દીઠાઓ લખી. પોતાના વ્યવસાયમાંથી પણ મમય કાઢીને

રાત્રિદિવસ કવિવરના સુંદર ચિત્રનાં પ્રકાશનમાં જ તેમણે પોતાના તનમનધનનો વિનિયોગ કર્યો. જોષીજીના આ ત્રયાસે આધુનિક વિદ્વાનોને આકર્ષી લીધા. કવિશ્રીના સર્વસ્વરૂપ પુષ્ટિમાર્ગના સાક્ષર વૈજ્ઞવેએ નાથજીભાઈની સેવામાં મથાશક્તિ સદાશતા આપી. મંદ-મંદ પ્રગતિએ કવિશ્રીનું નિર્માણ ચરિત્ર અને કવિશ્રીની રસવાદિની વાણી; એ બધાં પ્રકટ થવા માંડ્યા. જોષીજીના હાઈ આનંદનો પાર પણ ન રહ્યો. તેમણે તો સ્વપ્રવાસની કૃતકૃત્યતા અનુભવી લીધી.

જોષીજીના બગીચા પ્રવલ્લે ગુન્નરાતી સાહિત્યમાં નવા પુષ્પનાં મંડાણુ કર્યાં. સખ્યા પુરાવાપણું ચરિત્ર તથા શુદ્ધ ગ્રંથો પ્રકટ થતાં જ સંસ્કારી સાક્ષરોના હૃદયમાં કવિશ્રીનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રતિબિંબિત થયું. આથી પેલું જૂનું બેડાળ ચિત્ર જુસાઈ જાય એ સ્વાભાવિક છે. કવિશ્રી તરફ આદરભાવ વધ્યો. જુના યુગમાં ચમકેા પૂર્વજ સાક્ષરો તરફનો અન્માય ધોવા આધુનિક સાક્ષરોએ લેખિની ઉઠાવી. રથસે રથસે કવિ તથા ભક્તની દૃષ્ટિએ, મુખ્ય તો ભક્ત દૃષ્ટિએ કવિશ્રીના જન્મદિવસો ઉજવાયા. આ પ્રસંગે સાક્ષર વર્ગે મોટી સંખ્યામાં હાજરી આપીને કવિશ્રીનાં યજ્ઞગાન ગાયાં. કવિશ્રીના સાક્ષર દેહને પ્રણીત હૃદયે પુષ્પાંજલી આપી. જોષીજીનું મનોરચરૂપ વૃક્ષ આ રીતે ખૂબ ફાટ્યું, ફલ્યું. જોષીજીએ એ બધું અનુભવી લીધું. એ એમનાં બડભાગીપણાંની પરાકાષ્ઠા છે.

પંદર વર્ષના પ્રવાસને અંતે ધીમે ધીમે પ્રકાશયુગ પ્રસરવા લાગ્યો. એટલામાં દીપાવતીમહોત્સવને શુભ ટાંકણે ‘પ્રણયનો (!) જવાળામુખી’ એકદમ ફાટ્યો ! જાણે સૂર્યનો પ્રકાશ તેને અસભ્ય નહિ ચર્મ પડ્યો હોય ! આ જવાળામુખીએ કવિશ્રીના રમણીય મહામંદિરને જૂથિના ગર્ભમાં પેસાડવા માટે આસ્માનજમીન એક

કરવા માંડ્યા. કવિવરના બધા મદામંદિની સગવટ તેનાથી સંખાઈ નહિ. તેને તો હવે એમજ થયું કે એ ઇમારતજ હું નેરનાખડ કરી નાખું! બવિખ્યામાં પણ કોઈ તેનાથી આકર્ષાય નહિ. પામર ખીચારે ‘પ્રણયનો જવાગામુખી!’ એને ક્યા ખતર છે કે તેના જેવા અસંખ્યાત વિસુતીગીઓ ફાટે તો પણ એ દિવ્ય બનનની કાકરી પણ ખરે તેમ નથી ચાલે, હવે આપણે એ રાખજાગ છોડી દઈએ મૂળ વાત પર આવીએ.

ઉત્કલમણપુત્રમાં આહિત્યમાં ઉત્કલમણ કરવાના ધમપગડા કરી રહેલા રા. મુનશી કહેવાલાલજીએ એક લેખ લખ્યો છે. એ લેખમાં કવિશ્રીને બક્ત કવિ તરીકે ન આલેખના એક ‘પ્રણયી’ તરીકે, અર્થાત્ વિષયાવિષ્ટ કવિરૂપે ચિતરી મારવાનું સાદ્દમ કર્યું છે. સુધા રોકેએ તો પૂર્વકાળમાં કવિશ્રીને બક્ત કવિ તરીકે કબૂલીને, કવિ-શ્રીની કહેવાતી કલ્પિત અનીતિ વખોટીને નીતિનો દબ બજાવ્યો અને રા. મુનશીજીએ તો કવિશ્રીને અનીતિમાન કબૂલીને, અનીતિ તો એક માનવ હૃદયનું એક મદાવશ્ય છે એવા વિધાનો આલેખ્યા. હવે થઈ ગઈ. રા. મુનશીજીની દૃષ્ટિએ જગતમાં અનીતિ, મેશરમાં, નશ્વરમાં એ બધું માનવ હૃદયનું વિશુદ્ધ લક્ષણ જ છે એમ સાખીન થયું છે. આ દૃષ્ટિએ જેતા શીશખાઈ કે નરસિંહ મહેતા અને તેથી પણ વિશેષ તો જગતના કવિમાત્ર ‘વિષયી’-‘પ્રણયી’નું દેખાય એમાં આશ્ચર્ય નથી.

કવિશ્રીના સ્થૂલ દેહનું ગુદ ચિત્ર પ્રકટ થયું, સમગ્ર પુરાવા-વાળું ચરિત્ર બહાર પડ્યું, સુદ કાવ્યો તથા કવિત્વના સ્વહસ્તે લખાયેલા સાદ્દ દીવના એકરારો જાહેરમાં આપ્યા, એ બધાને કવ-મને એક જ જોદે રા. મુનશી ઉઝારી દે છે. જેમ કાલિન્દીવન

પ્રમુખીય સભાસદોએ પસાર કરેલા ઠરાવને મનનરે ૬ વાઇસરોય
 છેડી નાખે છે તેમ ! કવિશ્રી બહુ જૂના કાળમાં થયા નથી. તેમનાં
 દર્શન કરનારા હજી મોજૂદ છે ! તેમની જન્મપત્રી તથા વર્ષદ્વય
 પણ અસ્તિત્વ ધરાવે છે. આ પુરાવાપત્રી સાબીત થયું છે કે કવિ
 શ્રી સં. ૧૮૩૩ માં પ્રકટ થયા. સાક્ષરશ્રી કેશવલાલભાઈએ એ
 વાતને કવિશ્રીના કાવ્યોમાથી સજળ પુરાવો આપી મજબૂત બનાવી.
 સારે હવે રા. મુનશી પહેલાંના શુધારકોને પત્રલે આશીને સં. ૧૮૨૩
 જાણી મરે છે ! જાણી જોઈને સત્યનું ખૂન કરવાનો રા. મુનશીનો
 આ 'તલસાટ' મંગલાચરણમાંજ તરતરી રથો છે.

રા. મુનશીએ ભારતીય કાવ્યસાહિત્યનો લેશ પણ અભ્યાસ
 કર્યો જણાતો નથી. ક્રાન્સના બિચાર અને વિષયોને ઉત્તેજિત
 કરનારા સાહિત્યોનું મનન કરીને તેમણે ગુજરાતીમાં એ સાહિત્યનાં
 પડખા પાડવાને યત્ન કર્યો છે, તેમનો શતાગ પણ યત્ન આ દેશના
 સાહિત્યના અભ્યાસમાં કીધો નથી. તેથી આજ કાવ્ય સાહિત્યની
 ઉત્પત્તિ વિષે થોડોક વિચાર કરીશું.

દુનીયાનું પ્રાચીનમા પ્રાચીન સાહિત્ય વેદ છે. દુન્યવી પદાર્થો.
 માં મુખ્ય બનીને એક ઇન્સાન હાથરને જૂલી જાય, તેના માહાત્મ્યને
 દેખતાં છતાં લુએ નહિ, કેવલ વિષયોના 'તલસાટ'માં તલસી રહે,
 તેની આખો ઉલાડવા માટે, તેને સત્યદર્શન કરાવવા માટે કાવ્ય
 સાહિત્યનો આવિર્ભાવ છે. વેદ, ગીતા, ઉપનિષદો, એ બધાનાં પ્રાકટય-
 નો હેતુ માત્ર વિષયવિમુખતા સંપાદન કરવાનો છે. જે વખતે
 આર્થોવર્તના નિઃસહીઓના તનમનનો સંપૂર્ણ વિકાસ હતો તે વખતે
 ઉક્ત સાહિત્યો ઉદ્ભવ્યાં હતાં. ત્યાર બાદ શકિત દ્વારુ થતાં
 મહર્ષિ વાદમીડી અને ભગવાન વેદ્વાસે સરલમાં સરલ બાપમાં

કાવ્ય સાહિત્ય યોગ્યું. આ સાહિત્ય પણ મનુષ્યને પ્રભુ તરફ જ લક્ષ જાય છે, પ્રણયના જનાળામુખીને ફાટવા દેતું નથી. તે પછી શક્તિ વધુ ક્ષીણ થતાં કાવિદાસાદિ કવિઓએ કાવ્યો લખ્યાં. આ કાવ્યોમાં કુન્ધરી તત્ત્વ વધારે પ્રમાણમાં મુસી મયું, તે પછી તો દિનપ્રતિદિન કેવળ લૌકિક વિષયોનાજ સાહિત્યો લખાયાં. પશ્ચિમમાં તો તેવું જ પ્રાચીન છે. ત્યાંનું વાતાવરણ કુનીઆપારના પદાર્થો જોવામાં વિગ્રહ છે. તેથીજ ત્યાં તો કુન્ધરી સાહિત્યજ ખાણું કે ! આ દેશમાં પણ કુન્ધરી સાહિત્ય અવિશ્ય ખેડાતાં, મનોવિકાસ શાકાજી જતાં, શારીરિક કુર્જનનાનો પ્રસાર થતાં દયાળુ મદર્પિત્વ ભક્તોએ નીચે પડેલી પ્રજાને હાથે લાવવા માટે તેમના લૌકિક ભાવને અલૌકિકમાં ભેગવી દેવા માટે, સંયમ અને નીતિના માર્ગે લાવવા માટે, કુન્ધરી પ્રણયરૂપ જઠરથી બચવા માટે દિવ્ય ભક્તિ સાહિત્ય પ્રકટ કર્યું.

જન્મતમાં બધાં હૃદયો એકસરખાં હોતાં નથી. કેાઈ હૃદયો કર્મની ઠડાકટમાં પડેલાં હોય છે, તેમને માટે કર્મમાર્ગીય સાહિત્ય ભંડારો પ્રુદા છે. કેાઈ હૃદયો યાનમાં જ ગોથાં ખાવાનું પસંદ કરે છે, તેમને માટે તેજ સાહિત્યસમુદાય ધુધરી રજા છે. કેટલાંક હૃદયો સ્નેહદાર્દ હોય છે, તે આ જન્મ તરફ નિષ્કુર બનવા આદનાં નથી. આવાં હૃદયો માટે ભક્તિમાર્ગ છે. આવા સ્નેહદાર્દ હૃદયો માટે જો ભક્તિમાર્ગ ન હોત તો તેઓ કુન્ધરી વિષયોમાં લદનઃ ધષ્ટને જગરને બપંકર યષ્ઠ પડા, પશુકૃતિ દેવાત. તેનો એક ચીનાર રા. મુનશી પોતાના 'વેરની વસુલાત' નામના પુસ્તકમાં આપે છે. રઘુમાધ નામે એક મુસદ્દા માણસ પોતાના વિધવા મિત્રપત્ની સામે એકાંત અવસ્થાનો લાભ લઈને કેવા નરપશુ બને છે તેનો જોશદાર ભાષામાં ચિનાર રા. મુનશી આ પ્રમાણે આપે છે:—

“ દાવાનળ વિક્ષેપો—રઘુભાઈને તેણે ગુજળાવ્યા. તેને સમજ પડી નહિ. “ ગુણવંતી, ગુણવંતી ” એમ નસેનસ ગુંજતા લાગી.....તેમની આખમા જનનવરી તેજ લાસતુ હતુ....દુનિયામા આવા જનનવરો માણસને નામે જોળખાય છે, પંકાય છે. ”

રા. મુનશી રઘુભાઈને રાક્ષસ કહે છે. સામાટે ? શું આ તેનો પ્રણયજ્વાળામુખી નથી ? શું આ માનવહૃદયનો ‘ તપસાટ ’ નથી ? રા. મુનશી એને રાક્ષસ કેમ કહે છે ? એને જનનવર તરીકે કેમ જોળખાવે છે ?

પણ ભૂલો, ઉક્ત વાર્તાના લેખક રા. મુનશી તો ઇ. સ. ૧૯૧૬ ના મુનશી હતા. એ રા. મુનશી હવે આ જગતમા નથી. આ મુનશી તો ફ્રેન્ચ મોલીરા મુનશી છે. એટલે રાક્ષસી અને જનનવરી તેજ હવે ‘ પ્રણય ’મા પરિણમ્યા છે, અને માનવહૃદયના વિકાસમા કારણ બન્યા છે !

જલની ગતિ હંમેશા નીચે જાય છે, તેમ ઇન્સાનની મનોવૃત્તિ હંમેશા નીચેજ સરકે છે. આમ જોશભેર અવનતિના કયાનક ખાડા તરફ ધસતી મનોવૃત્તિને ઉત્તરભાગે લાવવા માટેજ ‘ અપિમહર્ષિ ’ અને સંતમહંતાના પ્રયાસો હોય છે આ મનોવૃત્તિઓ માનના પદાડો ઉભા કરવાથી નહિ રોકાય તેમ ઈર્ષ્યામાર્ગના મજબૂત દુર્ગો પણ તેને નહિ અટકાવી શકે. તેને વાળના માટે કોમળમા કોમળ ઇલાલ જોઈએ અને તે માત્ર એક ભક્તિમાર્ગ છે

ઉપનિષદોમા ઇન્દ્રિયોને ઘોડારૂપે વર્ણવે છે, એ ઘોડા પણ તોફાનીમા તોફાની સમજવા. એક ઘોડાને વશ કરતા ઘેરે દ્વાડે તાગ રેખાય તો પછી અગાધા ઇન્દિયાગ્રોપ મનાર થયલું મણુપ કડી

સ્થિતિમાં આવી પડે ? અશ્વોને બે રીતે વશ કરી શકાય. એક તો તેને બૂબેથી રીત્તાવીને કે ધોકા લગ્ગને ફરીવશોને, આ એક આકરો ઉપાય છે, જેને આપણે કર્મજ્ઞાનમાર્ગના કપરા ઉપાયો નરીકે કહીશું. બીજો ઉપાય પ્રેમનો છે. ધીમે ધીમે પ્રેમથી તેનાપર કાબૂ મેળવીએ. આ ઉપાય ભક્તિમાર્ગનો છે. ભક્તિમાર્ગ માનવ-હૃદયના વિકાસને શેકતો નથી. ભક્તિમાર્ગ દુનિયાનો નાશ કરવા સૂચવતો નથી. ભક્તિમાર્ગ કહે છે કે, આ જગત્ પ્રભુરૂપ છે, દરેક પદાર્થ, પ્રાણિમાત્રમા પ્રભુ બિરાજે છે એમ સમજીને તમારા હૃદયોના ભાવોનો વિકાસ કરો અને આખરે એ સર્વ ભાવોનો પ્રવાહ હેવડે આનંદના મહાસાગરરૂપ પ્રભુમાં મળી જાય તેમ વર્તો. આજ દૃષ્ટિએ ભક્તોનું જીવન જોવાનું છે. એઓ જાણ નજરે જગત્નો સાગ નથી કરતા, પણ હૃદયથી તો આ જગત્ની પાર રહેલા પ્રભુમાં જ તેમનો અનુરાગ હોય છે. એમની વાણીમાં જણાતી લૌકિક ભાષા અથવા ભાવો પણ જગ-મોહમા પડેલાઓને ટૂંકે લઈ જવા માટે જ ઉદ્ભવે છે.

‘રા. મુનશી દયારામભાઈના ‘ઉર્મિઓના પ્રથંક નાદ’ થી ખરેશ થઈ ગયા છાગે છે ! પણ તેમને જ્ઞાન નથી કે, જેને તમે કવિશ્રીના ‘પ્રથંક નાદ’ કહો છો તે કોઈ ‘લંપટ વિપરી જદમાગો’ ના હૃદયધ્વનિ નથી. જો તમને પ્રભુએ નેત્ર આપ્યા હોય તો એક ક્ષણમાં જ જોઈ શકો છો કે, એ નાદ પ્રાનરૂપરૂપીય મદાનુભાવ શ્રીસરદામ, પરમાનંદદાસ આદિ ગ્રન્થાગાના મદાકવિઓના પ્રતિધ્વનિ છે કે, જે મદાકવિઓનાં જીવન સ્વાગ અને વેરાગ્યના નૂર્નિમત્ આદરને ખડો કરી દેતાં હતાં. એ મહાન કવિઓના ભાવોનોજ વિસ્તાર કવિશ્રીની વાણીમાં છે. તેથીજ કવિવાણીમાં સખીભાવ ઉતર્યો

છે, રા. મુનશી એને " સૌલુનો અંશ " કહે છે ! ધન્ય છે ! સૌલુ એટલે માવડીઆ, માવકાંકલા, તેનો અંશ લોકે કવિઓમાં, પ્રભો ! હ્રદય યદ્ય ગદ્ય. ગુર્જરસાહિત્યસરસ્વતીને લાલા ભોકનાર આવા પારધિ-ઓથી બચાવ રા. મુનશીને જ્ઞાન નથી કે સૌલુ અંશ ધરાવનાર ઘડોદરાના મહારાજના રાજકવિની હજારો રૂપીઆની આવકવાળી પદવીને ઠોકરે મારે ખરો કે ?

રા. મુનશીએ કંપનાના ઘોડા ઘોડાવીને, કવિશ્રીના જે જીવન પ્રસંગો ચિત્તમાં છે તે બધા હડહડતા લુકાણાંરૂપ છે. એ બધાનો જવાબ મજબૂત પુરાવા સાથે અપાઈ ગયો છે. ભક્ત કવિશ્રીના વિરોધીઓએ જે બચારા મૂર અજાણ્યા તેજ મૂરને રા. મુનશી પંચમન્વરમા ગાઈ રહ્યા છે. જ્ઞાનો જવાબ શું ? માત્ર નીચેની કહેવત યાદ આવે છે:—

" કથન કરું સુણુ કૂકડા ' તુજ દિન કારણુ આજ,
તારે તત્પર નવ મરું, રત્ન પરીક્ષા કાજ. "

નરસિંહ અને દયારામની વૃક્ષનામાં રા. મુનશીએ ખરેખરી હજીડ ખાધી છે. એ બન્ને મહાકવિઓને વિચારોમા અને ભાવોમાં એકદમ અજાણા કરી નાખવા એ પ્રાણુ અને દેહને છુટા પાડવા જેવું નિર્દયકૃત્ય છે. નરસિંહ મહેતાનું તે સમયનું પ્રાચીન ચિત્ર કિસન-ગદમા મોજાઈ છે. તેમા મહેતાજી અનેક સ્ત્રીભક્તો સાથે નૃત્ય કરી રહેલા છે. સ્ત્રીઓના કંઠમા તેમના હાથ છે. કારણકે, મહેતાનું સ્ત્રી-હૃદય હતું, તેમની દષ્ટિમાં સ્ત્રીપુરુષના ભેદ ન હતા. અલબત્ત, આને ' જાળગા ' સેજે છે, પણ તે કયા સ્ત્રી ? કેવળ દુન્યવી વિષયોમા રૂપી રહેલી કોઈ પાતર સ્ત્રી. નૈતન્યસંપ્રદાયી આચાર્ય સ્ત્રીઓ તરફ

જોતા ન હતા, પણ મીરાજાઈ જેવી ભક્ત સ્ત્રીએ તેમની પાસે ચરણ પકડાવ્યા. પશ્ચિમના પશુમય ભાવોમા મોહમુગ્ધ જોવા રા. મુનશીને આ દિવ્ય વસ્તુ, આ જન્મે તો શુ પણ લાખ જન્મે દેખાય તોએ ભાખ્યું ' પુરુષદેહમા સ્ત્રીહૃદય હોતુંજ નથી. જો હોય તોજ આવા ભક્તોને જોઈ શકે. સ્ત્રીહૃદયવાળા ભક્તોજ અશુભ તરફ અસ્ખલિત પ્રેમપ્રવાહ વહેવરાવી શકે છે. ભક્ત કવિઓને જોઈએ અણુગમે એક દુન્યવી સ્ત્રી તરફ હોય તેટલોજ તિરસ્કાર એક લૌકિક પુરુષ તરફ હોય છે તેથીજ સ્ત્રીસંજનો તિરસ્કાર તેમજ દુર્જનસંગનો પણ તિરસ્કાર તેમની વાણીમા છે.

રા. મુનશી કહે છે કે, ભક્ત કવિઓમા દીનતા હોય, દયારામમા દીનતા નથી. આના જેવી એક પણ તોપ કાંઈએ સાબળી નહિ હોય ' દયારામનું કાંઈ પદ એવું નથી કે જેમા દીનતા ન જાગે ' અરે, આજ અથમા કવિશ્રીનો ' વિરમિવિલાસ ' અથ વાચી જુઓ હું તો કહું છું નરસિંહવાણીમા પણ એવી દીનતા નથી પણ રા. મુનશી દીનતા સમજ્યા નથી દીનતા એટલે જમે તેની પાસે આજીજી કરવી, કાકડુદી કરવી, ખુશામદ કરવી, એ દીનતા નથી એ તો હૃદયની નખજાઈ, કાયરપણ, પામરતા છે. ભક્ત હૃદય સ્ત્રીહૃદય છે. સૌભાગ્યવતી પતિમતા સ્ત્રીને સૌભાગ્યમદ્ હોય છે, તે પતિપરાયણ થઈ પતિસંજધ ધરાવનારનો આદર કરે, પણ સેવા, ખીદમતગારી તો પતિનીજ કરે, ખીજની સામુ જુએ પણ નહિ આજ ભાવના કવિના "એક વયો ઝોપીજનવલ્લભ" એ પદમા છે. આ સરળ ભાવના પણ ગ. મુનશી સમજી શક્યા નથી ભક્ત કવિઓ તો દીનમા દીન હોય છે, પણ તેમની દીનતા પ્રજુના ચરણમા નિવેદાય છે, નહિ કે લૌકિક જગતને ચરણે. તેથીજ પરમ પુદ્ગિમાર્મી વેદ્યુવ જાણુ વારતે-દુ હર્મિદ્ કહે છે કે —

પૂજિ હોં દેવી ન દેવ કોઈ કિન વેદ પુરાનહુ ઉચે પુકારો,
કાહુ સોં કામ કહુ નહિ મોહી સમે અપની અપનીકો સમ્હારો;
હોં બનિહોં કે નસાઈ હો વાસોં વદ પ્રનહે હરિચંદ દમારો,
માનિ હોં એક શુભાલહીકો નહીં આરકે બાપકો વામે ઇખરો.

લકત લુદ્ધને આ સોભાઅમદ છે. રા. મુનશીજી ! જડવા-
દમાં ફૂમેલા વિદેશીઓને ચરણે નમતાં શીખ્યા, કદી ભક્તોને ચરણે
સિર નમાવ્યું છે ? કદિ વાતોલાપતું સુખ મેળવ્યું છે ? દીનતાની
પરીક્ષા કરવા પહેલાં તમે દીન બની કદિ લકતોને અવસોકયા છે ?
શબ્દોની ફેંકાફેંક સેની કરો છો ? તમારી આ બાળ આ પ્રકાશ-
મુગમાં કોઇને પણ દસાવી ચકે તેમ નથી એ ખાતરીથી માનજો.

છેવટે એક વાત કહી દેવી રહી. લકતોએ જે શૃંગાર ગાયો
છે, તે વાચીને રા. મુનશી જેવા લહેરી સાક્ષરો તનમનાટ કરવા
માંડે છે. તેઓ પોતાનુંજ પ્રતિબિંબ એ પ્રાતઃસ્મરણીય પવિત્ર
મહાત્માઓનાં પરમપુનિત શવનમાં ભાજે છે. આમાં કાંઈ આશ્ચર્ય
નથી. કવિશ્રી પોતેજ કહે છે:—

“ કામળ કેરી કાળાસ સોમલુ સાબુથી નવ બાથ,
આનતી પુંછડી થાય ના સુધી કરે કોટિ ઉપાય
જેને કાળે જે સરખ્યા છે, તે તેમાં સોભાય,
પરાપૂર્વથી પ્રજુના છે તે તો પ્રજુ તણા સુણુ ગાય;
દયો દુષ્ટને કાળા મૂકી, ભજે તે શ્રી વ્રજરાય.”

ભક્ત કવિના ભકિતરસને લોકિક પ્રણય કહેવો, તેમને દંભી
માનવા, ભકિતના બખ્તર નીચે હુપાય્યા વિષથી કહેવા એ લેખકની
અને કહેનારનીજ મનોદસાનો ચિતાર બતાવે છે. બાકી લક્ષ્મી કવિ-

ઓનો મુગાર તે કુન્ધરી પ્રણય નહિ હાડમાસ વ્યામના શરીરપરના
મિથ્યા મોહ નહિ, પણ એક અવિનાશી, પગલપર વિશ્વનિયતાના
રમેશ સ્વરૂપરનો અવિચળ પ્રેમ છે. જિજ્ઞાસુ કહે છે કે —

✓ { એ પ્રેમ પરમ આનંદરસરે, એ વિષય અમ સમ આણે,
એમા શુકે મુનિ ને શિવ જાન્યારે, તે શુ કામી જન જાણે ?

જ્ઞાનાથી વિશેષ સ્પષ્ટીકરણ શુ હોઈ શકે ? છતાં ભક્ત કરિઓ
પર જમે તેરા આક્ષેપો મૂઝ્યા એ કથી જાતની પ્રામાણિકતા ? કથી
જાતનો ન્યાય ? રા મુનશીની આ પામરતા તરફ અને તો દયાળુ
આવે છે, પ્રભુ એમને સહજુદિનું દાન કરે

આ અથસઅલ વિશે અથપરિચયમા જે વક્ત્ર ય હવુ તે જુધુ
મે કહી દીધુ છે તેથી અહીં પિષ્ટપેષણની જરૂર નથી.

આ અથસઅલમા કવિશ્રીનું રંગીન ચિત્ર છે, તેજ પ્રામાણિક
અસલ ચિત્ર છે જેથીજ જગનભાષ્યએ પ્રખટ કરેલું ચિત્ર મૂનિમ છે
એટલુંજ નહિ, પણ તેની કનમ પણ તદ્દન દલકી છે કવિશ્રીના
કે તેમા બિરાજતા થીગોસ્વામિના રકના સ્વરૂપનો સુદર ખ્યાલ તે
નથી આપતું આણુ ચિત્ર પ્રખટ ન થયુ હોત તો સા

શ્રીનાથપાટોત્સવ

સ. ૧૯૮૫

}

વસંતરામ હરિદ્વિજ શાસ્ત્રી.

પ્રેમરસયાત્રના.

ગરળી, પદ ૨૬ મું.

પાઓ પ્રેમરસ પ્રાણજીવન રે, દીન યધને જાણું રે;
મુક્તિમાર્ગને આપજો જ્ઞાન રે, હું તો નવ રાણું રે.

રીઝે રાખડી થકી ગરીબ લોક રે, ભોગીને નવ ભાવેરે,
અમો છું રાજના ખાસા ખવાસ, એ મુક્તિ મન ન આવેરે. ૨

{ નિત્ય નિરખીએ શ્રીનટવરરૂપ રે, હોસ હૈયામાથી રે,
મન માન્યું મળે સદૃશ સુખ રે, તે એકતામાં ક્યાંથી રે. ૩

{ દિવ્યરૂપ છે સદા સાકાર રે, આનંદના રાસિરે,
બોલે અનુચિત માયિક મુખ્ય રે, તે નરકનિવાસી રે. ૪

{ હુકમ જીવને કહે છે જાણ રે, જાણ જીવ લેખે રે,
તે ઉતે સ્વામીએ સોહાગિણીનું સુખ, એ સ્વપ્ને ન દેખે રે. ૫

આપ સ્વામી સદા હું દાસ રે, એ નાતો નિભાવો રે,
રુચે આપને કરો તેવી ટેવ રે, અન્ય રખે ભાવો રે. ૬

વિના લાલચનું લાલ મને વદાલ રે, અચલિત આપો રે,
વિષયવાસના પ્રપંચની પ્રીત રે, શ્રીકૃષ્ણ મારી કાપો રે. ૭

અનન્ય સેવા અખંડ સત્સંચ રે, મનોહર માયું રે,
દયાપ્રીતમજી આપો મને એહ રે, પાથે લગી લાગું રે. ૮

અખંડભૂમંડલાચાર્ય શ્રીભગદ્દેવનાનક્ષત્રવતાર ઝગતનઃ તારણુદાર પ્રભુ
શ્રીવક્ષભાચાર્યજી મહાપ્રભુજીના દિવ્ય સિદ્ધાંતોની નિરૂપણે ચર્ચા કરતું

અદ્વિતીય માસિક

શુદ્ધાદ્વૈત.

વાર્ષિક લવાજમ (ટપાલ ખર્ચ સાથે) માત્ર બે રૂપીઆ.

શુદ્ધાદ્વૈત વેદાંતના તત્ત્વો સરલ અને અસરકારક ભાષામાં
જાણવાં હોય, ઉત્તમોત્તમ રહસ્યથી ભરપૂર સાંપ્રદાયિક સંસ્કૃત
ગ્રંથરત્નોત્તું સ્વરૂપ સરલ ગુજરાતી ભાષામાં જાણવાની મરજી થતી
હોય, એકઠેએકથી અભ્યાસ શરૂ કરીને તે ઠેક મહાન સિદ્ધાંત
મંથો મુખી પહોંચવાની ઇચ્છા ઉદ્ભવતી હોય, શ્રીગોકુલેશ્વરપ્રભુ,
શ્રીહરિશયમહાપ્રભુ આદિ મહાનુભાવોનાં વચનામૃતોત્તું પાન કરવા
તકલી રજા હો તો એકદમ આ માસિકના માહક બનો, દરેક
માસિકમાં એક મુંદર સાંપ્રદાયિક વાર્તા આવે છે. દ્વંકમાં આવું
માસિક સંપ્રદાયમાં પહેલુંજ એમ સમજી લેશોજી.

તંત્રી અને પ્રકાશક:

વસંતરામ હરિકૃષ્ણ શાસ્ત્રી.

રામમહેતાની યોગ—અમદાવાદ.

ભક્ત કવિ શ્રી દયારામભાઈના શિષ્યપુત્ર.

જોગી ઇરાલાલ (નાથજીભાઈ) ગિરિ-નરસિંહ (ઉભોધ)

જન્મ -

મોતીદાસ -

૧૯૦૫ ના વૈશાખ સુદી ૮

ન. ૧૯૮૧ ના શનિ ૩ સુદી ૧

સદ્ગત જોષી નાથજીભાઈ.

પ્રભુમય આત પ્રાત જીન હોય, લગવદભાવપૂરિત હૃદય
હોય સર્વ રથને પ્રભુની ઝાખી થતી હોય, અને ઉચ્ચ ભૂમિકા ઉપર
વિદરતા હોય તેવા પ્રભુના લોકોનાં જીવનચરિત્રમાંથી જનસમાજને
આવશ્યક સાલજ થાય છે, અને તેવા હેતુથીજ આ પ્રવાસ થયો છે.

જ્યારે એ પરમ ભગવદીય શ્રીહરિચરણ થયા ત્યાર પછી
થોડાક વખતે હું ત્યાં ગયેલો તે વખતે મને આ ભાવના સ્ફુરતી હતી,
પણ હૌકિક કાર્યોનું દબાણ અને આવું લખવાનો અભ્યાસ નહિ
તેથી તથા કાંઈક આળસમાં નવ માસ જેટલો સમય લખવામાં બ્ય-
તીત થઈ ગયો, તોપણ પરમ કૃપાણુ પ્રભુની કૃપાથી આજે આ કાર્ય
શરૂ કર્યું. આ ભગવદભક્તનું સંપૂર્ણ જીવનચરિત્ર લખવામાં આવે
તો મોટો મંથ થાય અને કેટલાકને અતિરાગેશિત લાગે. મારા
જીવનમાં તેઓશ્રીના પ્રસંગના જે અનુભવો છે તે પણ પુસ્તકમાં મૂકી
શકાય તેમ નથી. તે પ્રમાણે અન્યના ઘણા અનુભવો છે. આ કાર્ય
કેાઈ સંસ્કારી વૈષ્ણવ મેષકના દાસે કે કેાઈ ભાષાનિષ્ણાત શાસ્ત્રીના
દાસે થયું હોત તો વધારે સુંદર થાત. પરમ વૈષ્ણવ ભાઈ શ્રીનારાયણ-
દાસે તેમની પાસેના પત્ની મોકલી આપ્યા છે, તથા વારંવાર ઉપરાણી
કરીને મદાદ જેના આળસને ઉતેજિત કરવા માટે આભાર માનું છું.
વૈષ્ણવો આનો સફળયોગ કરશે તો પ્રયત્ન સફળ થયો માનીશ.

શ્રીકૃષ્ણજન્મંતી
સં. ૧૯૮૧
મુ. વાડીયા.

}

લી. સેવક
ગોવિંદલાલ છોટાલાલના
જય શ્રીકૃષ્ણ

(૧) દર્શન.

ઝોઈમાં શેઠે ફળીઆ પામે રસ્તાપરના એક નોનકડા ધરમાં વેંચુવોની દડા મળી હતી, કેટલાએ નવા આવના હતા, અને અંદરના બહાર નીકળી જતા હતા. પ્રતુનામસ્મરણની ધૂન ચાલી રહી હતી, સર્વના મુખ ઉપર અમરાટની છાયા હતી. શું હશે ? એ સવાલા-વિક પ્રશ્ન થતો હતો. અંદર એક સાધારણ પથ્થુ સ્વચ્છ સ્થળા ઉપર કૃષ્ણ શરીર દષ્ટિભ્રમર થતું હતું. અહોહો ! મુખ ઉપર શો દિવ્ય પ્રકાશ ! તેજમલાયુક્ત મુખ જોનાં તો હૃદયમાં કાંઈક અવનવા ભાવ ઉત્પન્ન થતા હતા. ઊર્ધ્વપુંઢુ નિવ્રત મધ્યે જાણાં ધારણ કરેલાં કંઠમાં વ્રુણમીની માળા, રક્ષે ઉપર ઉપરીન, દિવ્ય તેજોમય ચમુ, નિમ્બિન ગતિથી ચાલના અધરૈણ, માળા ફરતી હોય તેમ દાસની હાથની આંગળીઓ, કવચિત્ કવચિત્ પ્રતુનામસ્મરણનો પ્વનિ મુખ બહાર નીકળતો સંભળાતો, તેથી નિશ્ચય ખાત્રી થતી કે, પ્રતુનામ સ્મરણમાં તદ્દતીન વેંચુવશરીરધારી આત્મા, પ્રતુસન્નિધાન ભગવદ્શીલા અનુભવે છે. આ દિવ્ય પ્રભા, અને દિવ્ય ઓગાધી, પરિચયોમાં રહેનાર સદ્ભાગી દરિજનો-વેંચુવટંદ-પથ્થુ પ્રતુનામસ્મરણની ધૂનમાં યેમો બ-યો હોય-એકતાન બ-યો હોય-એમ સ્પષ્ટ જણાતું હતું. ધન્ય આ ભૂમિ, ધન્ય આ ગૃહ, ધન્ય આ શરીર, ધન્ય આ ફળીયું, અને ધન્ય આ મામ. કે જેને ભગવદ્ભક્ત શિરો-મણિના સમાગમનું સદ્ભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું.

પાંચમૌલિક શરીર ધારણ કરનારની શરીર છુટતી વખત રિયનિ હોય છે તે પ્રમાણે શ્વમન ક્રિયા, નારી, દષ્ટિયાન, વગેરેમાં દમેય કરના ફરક માત્રમ પડવા છતાં પણ આ જમામાન્ય મુખપર અસૌ-ક્રિકના અનુભવના વેંચુવોએ મંવર ૧૯૮૧ ના કારતક ચુરી ૧૧

તથા ૧૨ નો દિવસરાત્ર તથા ૧૩ ના પ્રભાત સુધી દિવ્ય વિભૂતિની સેવા, પરિચર્યા, કરી, નામસ્મરણ ચાલવું રાખી, સમયનું સાર્થક્ય કર્યું. સંવત ૧૬૮૧ ના કારતક સુતી ૧૩ ના સવારના આઠ વાગ્યાનો સમય તે ધડીપળ કેવી હતી ? તે પ્રબુ બળે. દરેક પામે બેસનાર ધૈર્યવદ્ધનો આત્મા રહી રહ્યો હતો. તેજપ્રભાસુક્ત ભૌતિક કૃશ શરીર નિઃશ્વેદ પડ્યું હતું. અધૌકિક વસ્તુ અધૌકિક સ્થાને વિરાજમાન થઈ ગઈ. જે કાર્ય-કારણપરત્વે શરીર ધારણ કર્યું હતું, તે કાર્ય પરિપૂર્ણ થતા, પોતાના મૂળ ધામને વિરે, વિરાજમાન થઈ ગયદ્દ હંસ ઉડી ગયો. તેની સાથે જ્ઞાની ગતિ કોઈની નથી, અધિકાર નથી, સમય નથી, ગાય વિનાના વાહરૂપ માદક ટળાવળતા વૈશ્ણવો, આકંઠ કરતા લાગ્યા. પરમ સાધી દુર્ગા બેન જવરથી પીઠિત હતા, તેઓના કમ્પાન, અને વિદ્યાદનો તો પાર નહોતો, પતિ-સેવાપરાયણ અસામાન્ય સાધીને આ સમય બહુ દુઃસહ હોય છે. આતો મહાપુરુષ, પરમવૈશ્ણવ, મહાનુભાવીના અર્પીયતા હતા, તેમને પતિવિયોગ અસહ્ય હોય તેમા નવાઈ નથી.

કમનગીય કબોઈ તારે માટે આજની ધડી ફૂંકીયતી તીણની રૂપ હતી. જે મહાપુરુષના પગમાંથી, તુ પાવન થતી તે આજે સંધ્યામ પધારી ગયા. માનસ મરોવરના હંસો દિવ્ય ગોતીનો ચાગે ગયે છે. જે હંસો હતા, તેમણે તો આ મહાનુભાવી ભગવદ્ભક્તના સતત સદ્વાસથી પોતાનું જીવન સફળ કરી લીધું, સત્ય વસ્તુની પરીક્ષા સર્વ કોઈને હોતી નથી એ ન્યાયે સમીપ રહેનારા આ મહાપુરુષને ઓળખી શક્યા નહિ, અને સમીપ છતાં પણ તે હંમરો ગાઉ દૂર ગાઢ અધિકારમાં રહ્યા અને કીડીને જેમ સાકરની સુગંધ ફરથી આવે, રસભોગી અમર મહરંદ સુકા કમળને શોધતા આવે તેમ

ભકિતરસના બોમી દરિયનો વરસાદમા ટાડમા રાતના વખતે
 હામધંધા કે ખાવાપીવાની દરકાર ક્યાં સિવાય આવીને મદાપુરુષના
 સત્સમામયથી પોતાના જીવન નિર્મળ બનાવી પ્રભુના ચરણાર-
 વિદમા લક્ષ્યિ-દુને સ્થાપી રજા છે. ધન્ય હિ તે દરિયનને, નિવૃત્તિથી
 લાભ લાભરું એરી આસા રાખનાર આ લેખક જેવા દુભોગી લાથ
 ધસના રહી ગયા. રમસાનયાત્રાનું વર્ણન કેવીરીને થઈ શકે ? સબ્બો
 ક્યાંથી જડે ? કીર્તન અને પ્રભુના રમરખની ધૂન ચિતાનો અગ્નિ
 સાંત થતા સુધી સનન ચાલુ હતી.

સુવાસિત પ્રસોથી દંઠાવહું આત્મારદિન પાથબૌનિક સરીર
 વૈષ્ણવો અને આખા વર્ગથી વીંટગાયથુ, ઘરમાથી નીકળનાંજ, દરે-
 કની આખોમાથી ગોધાર અશુ, મુખમાથી આકંઠ, ભગવદ નામ,
 આવા અનૌકિક પ્રકારથી રમસાનયાત્રામાં, અમંખ્ય જન સમૂહ
 તરવતો હતો. જેણે રાકાતું હતું કે દરેક વર્ણના દરેક ધર્મના દરેક
 માર્ગના, સ્ત્રી-પુરુષો, સામેલ થયા હતા, આ વખતનું આકર્ષણ
 એવું અનૌકિક હતું કે આ પરમ ભગવદીયને તો મોઢું પ્રત્યે ધખ્યો
 કે વૈર જેવું કાષ્ટ પણ હતું નહીં હતા પણ પોતાના મનથી માની
 બેઠેલ તેમના આત્મ વર્ગ પૈકીના એકાદને પણ આ સમયે આકર્ષણ
 વગર છુટકો થયો નહિ. અમસાનમાં અંદનકાષ્ટપુક્ત, ચિતા ઉપર,
 યોગ્ય વિધિથી અગ્નિમંરકાર થયો. ગયું, કબોઈનું રત્ન, વૈષ્ણવોના
 હૃદયમાં ભકિતરસનો જમાવ કરનાર. સન્માર્ગે દોરનાર, પ્રભુસાનિધ્ય
 જવાનો માર્ગ બનાવનાર, સગળ કરી આપનાર ભક્ત કેવીશ્વર થી
 દયારામભાઈના કાન્યનો રમમર્મ પચાવનાર, જાળુનાર, વર્ણવનાર,
 જનસમાજને માટે પ્રત્યક્ષ કરનાર મદાપુરુષ ભગવદ્ભક્તશિરોમણિ
 શ્રી છાટ્ટાનાથ ઉર્ફે નાયજીભાઈ ત્રિરિગ્ધગંકર જેવીજ તે

“વૈશ્ણવોના પ્રિય જોષી જુવા” સ્વધામ પદાર્થો. તેમણે ગોસાહે વાસ કર્યો-અમરવત્રીલાપ્રવેશ કર્યો. તેમનાં જીવન આદર્શો, શુદ્ધાદિત સિદ્ધાંતનું તેમનું સચોટ ધ્યેય, તેમની દીનતાપૂર્વક રસમય ભક્તિ-ભાવના વર્ણવવાને મહિન કર્યાંથી હોઇ શકે ?

(૨) અલૌકિક જીવન.

પરમ ભગવદીય જોષીજીનું કોઇને જીવનદર્શાન બન્યું હોય તો હંધામાં અને ઘોડા સમયમાં સમજી શકાય તેવી એક સુક્તિ છે તે નીચેનું પદ વાંચી જવું:—

તાદશી જન તેને તપશ્ચીએ જેમાં એમાં શુદ્ધ હોય કે,

નિંદા સ્તુતિ ના કરે કોઇની સપ્તમે સમદષ્ટિ જોયરે.

દર્શન કરતાં માત્રમારે બૂઝાવે પ્રપંચનું બાનરે,

સ્મરણ કરાવે શ્રીકૃષ્ણનું નમાડે અધ અમ્મન. તાદશી જન. ૧

સકળ ચરાચરને ત્રિગેરે વસ્ત્રા દેખે ભગવાનરે,

શુભ ધન્ટે સર્વ જગતનું શેષ નહીં અભિમાનરે. તાદશી જન. ૨

શુદ્ધ માતાં ગોવિંદનારે, પુત્રહિન તનુ ચાપરે,

મેત્રે પ્રવાહ વહે પ્રેમના, હરખે હૃદય રૂંધાપરે. તાદશી જન. ૩

પરદુઃખે ઘાટે બાણરે, કરો કોઇની ના હોહરે,

ઉદ્વિગ્નિત સાચા સદા, ના પામે માયામાં મોહરે. તાદશી જન. ૪

અઠળ લીલા નંદલાલનીરે, તેમાં લમ જેનું મનરે,

પ્રીત બહુ પર ઉપકારમાં, સદા પ્રસન્ન વદનરે. તાદશી જન. ૫

નટવર અંકે નેત્રમારે, કાંતિ કરુણામય હોયરે,

શાંત સ્વભાવ સંતોષ બહુ, દોષ કોઇનો ના જોયરે. તાદશી જન. ૬

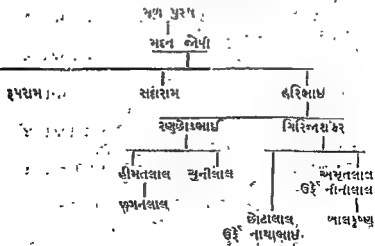
વદાલા સાગે સહેજે સર્વનેરે, અતિ ઉદાર જેનું ચિતરે,

અનન્ય ભાવે મજે કૃપાને, જેને વદાણું નહીં વિતરે. તા. જન. ૭

હરિ ગુરુ વૈષ્ણવને વિગેરે, જેને સદા અતિ, પદાધરે,
 ૬૮. વિશ્વાસ અતિ દીનતા, જોણે વચન રસાધરે. તાદશી જન. ૬
 સેવા. સ્મરણ સત્સંગમાંરે, જેની આસક્તિ અતિરે,
 ૬૯. પદનો સેવ નદિ હરે, હરિચરણે સદા મનિરે. તાદશી જન. ૬
 વ્યતનાવસ્થા વિદુલેશ ચરે, સદા મુખે કૃષ્ણનામરે,
 તે ભગવદીષતપ્રા હોમનો, સદા હાસ હ્યોરામરે. તાદશી જન. ૧૦
 આ પંદના અક્ષરેઅક્ષરનું રહસ્ય જેમાં પ્રત્યક્ષ હોય તેવા શ્રી
 જોષીશ હતા.

(૩) વંશપરિચય.

દ્વારાગમમાર્ગના શિષ્ય જોષી રણુછોડામાર્ગ નથા ગિરિનથાકર-
 માર્ગનું વંશ વક્ષ મળ્યા આવેલું તે નીચે પ્રમાણે છે:--

મદાનુભાવી લઙ્ગવદીય નાથાભાષિતો જન્મ સંવત ૧૬૨૫ ના વૈશાખ સુદી ૪ ના રોજ મચેલો. સંવત ૧૬૮૧ના કારતક સુદી ૧૩ ને શનિવારે પ્રભુ શરણુ થયા.

(૪) લૌકિક વ્યવહારમાં અલૌકિકતા.

તેઓશ્રી ભક્ત કવીશ્વર શ્રીદયારામેભાષિતો શિષ્ય 'વડોદરા રાજ્યના દિવની ખાતીમાં ડોહાઈ ન્યાયાધીશીમાં કારકૂન હતા. નિભાવ પમારમાંથી થતો હતો. પ્રત્ય સંચયનો કિંમિત પણ લોભ નહોતો હોય પણ શી રીતે જોમની પામે દેવી અતુલિત સંપત્તિ હોય- પ્રભુ પર હઠ વિશ્વાસ હોય-તેને એ જડ વસ્તુ પર મમત્વ હોઈ શકેજ નહિ. જેટલો વખત કચેરીના કામમા શેકાય તે સિવાયનો વખત તેમના અંધારાશોધન અને સંમદમાં જતો. તેમણે સ્વહસ્તા-કારથી હયારામભાઈ રચિત કાવ્યનું સાદિત્ય બાલું બેઠું કર્યું છે, જે તેમની પાસે કાવ્ય ન હોય અને તે મળી આવે તો જેમ નિર્ધનને ધનભંડાર મળે, તેના કરતા પણ વધારે હર્ષ થતો. ભગંવહવિષ્ણુમા કલાકોના કલાકો કાઢી તેમને ગેફે તો તેમને ધણો આનંદ થતો, લૌકિક વિષયમા જેમ બને તેમ હુંકી વાત કરતા. વ્યવહારમા કુશળ હતા. એકમે આવનારનો સત્કાર છત્યાદિ ઉત્તમ પ્રકારે કરતા, પણ લૌકિક વાતમાં હુંકામા એવી રીતે પતાવી દેતા કે, આવનારને તે વિષય બંધ કરવો પડે. સત્ય અને અપ્રહલકતા હતા, ખોટી રીતે કોઈના તેજમાં તણાઈને હાથ દો કરવા તરફ તેમને મૂળથી ધિક્કાર હતો. પુણિમાર્ગિય અનન્ય વૈષ્ણવ હતા. ઇન્દ્ર વૈષ્ણવ સાંપ્રદાયિક વૈષ્ણવો, તેમજ આચાર્યો પણ તેમને માનની નજરથી જોતા હતાં. એટલુંજ નહીં પણ સૈવી, જૈન, શ્રુસદમાન, પારમી વગેરે પણ તેમને માનની નજરથી જોતા હતા, અને તે જમા ઉપર તેઓને

સમદષ્ટિ હતી. તેમનામાં “ દહામહુ હુતો પશુ દુરામહુ ન હુતો ” જ્વલતે શ્રદ્ધા હતી, અંધ શ્રદ્ધાને પિછારતા, યાતિવ્યવહારમાં પશુ તેમનું સાઈ વજન પડતું. સાદાઈ અને નિરભિમાનપણું તો ખસ નોંધ લેવા લાયક હતું.

(૫) દયારામભાઈનાં કાળે પ્રત્યે પ્રેમ અને સાદાઈ.

પ્રજુની લીલા અટપરી છે. છવ તેમાં કાંઈ પાર પામી શકે નહિ, તેનું એક પ્રત્યક્ષ ઉદાહરણ આખ્યા સિવાય આ સ્થળે રહી શકાતું નથી. ડોહામાં વખ્ખુવ સમાજમાં એવી પ્રથા માન્ય થયેલી છે કે વિવાહ પ્રસંગે તથા યાત્રા કરી આખ્યા બાદ કીર્તન કરાવવામાં આવે અને તેમાં ભક્તજીશ્વર શ્રીદયારામભાઈના વખતથી એવી રીતિ ચાલતી હોય તેમ લાગે છે, કેમકે દરેક કીર્તનમાં મુખ્ય સ્થાન પ્રથમ દયારામભાઈનું હશે, અને તે પછી એમના શિષ્યવર્ગનું શાલતું આવ્યું છે અને કીર્તન થયા બાદ શ્રીદયારામભાઈનાં પદો ગવાય છે. ભેખે તો જોખીછ દિંમતલાલભાઈને જોખેલા અને તેજ પ્રમાણે જોખીછ હજનભાઈ તે સ્થાન શોભાવે છે. પ્રજુ જાણે કેવા કારણથી દિંમતરામભાઈ અને તેમના કુટુંબને જેમનો આપણે જીવન મર્મ વિચારીએ છીએ તેમની વચ્ચે કુટુંબીઓ વચ્ચે દોવો જોખીએ તેનો સંસર્ગ નહોતો. સદૃશ જોખીછ દિંમતલાલભાઈ શ્રીદયારામભાઈના પદો કહેવામાં સમજવામાં અને સમજવવામાં પણ કુરાગ દના એ વાત ડોહામાં પ્રસિદ્ધ છે અને તેઓના હાથ નીચે લાસના જોખીછ હજનભાઈ કેજવા છે એ વાત પણ સત્ય છે વળી એઓના ઘરમાં શ્રીદયારામભાઈ રચિત કાવ્યોનો હસ્તલિખિત સારો સંગ્રહ છે અને પ્રાચીન સમયમાં હાથથી નૈયાર ચરેલી કવિશ્રીની મુદ્ર હજી છે. એઓના અવલોકનનો તથા જમીના દર્શનનો લાભ

કોઈને મળે તો દોષ તે માત્ર કવચિત્ જ હશે. કવિશ્રીના કાવ્યો છપામયાં
 જેવાને તો જોવી જી જગનનાથ તથા તેમના વડીલ રાજ
 નહોતા એ તો નિઃશંક કહેવું પડશે. પણ તેમનો માનેલો સિદ્ધાન્ત
 ગમે તે હોય, કવિશ્રીના કૃપાપાત્ર શિષ્ય જોડી રજુકોડમાઈ હતા
 તેમની પામેનો કાવ્યનો સંગ્રહ વડીલશાખામાં વારસામાં ઉતરતો
 આવ્યો હશે તેથી ગોલોકવાસા જોવી જી નાથાભાઈના હાથમાં કવચિત્
 થોડુંક સાહિત્ય આવ્યું હોય તો હોય પણ વારસાનો રજુ અને
 ગર્ભનો સંસ્કાર તેથી તેઓને કંઈક થયું હશે. હતાં અને
 નિસર્ગિન રજુ તેજ હતું અને પ્રજાકૃપા હતી તેથી તેઓએ રાધામાસ રી
 ધણી સંગ્રહ એકત્રિત કર્યો છે. સાહિત્યક્ષેત્રમાં એક વાત અતિશય
 જાણીતી છે કે કવિશ્રીના શિષ્ય પૈકી જેમના હવાસામાં કાવ્યો હતાં
 તેમની પાસેથી કવિ નર્મદે તે છપાવવા આજીવનના પૂર્વક માગ્યું કરેલી
 પણ તે સ્વીકારવામાં આવી નહોતી. કવિશ્રીપર મુગ્ધ થયેલા કવિ
 નર્મદે ધણી પરિશ્રમે અને ખર્ચે જ્યાં સમાજમાં કવિનાં પદો
 ગવાય ત્યાંથી છુપાં માણસો રાખી ઉનારા કરાવીને મોઢો સંગ્રહ
 છપાવી બહાર પાડ્યો, આવી રીતે છપાયેલાં કાવ્યોમાં અશુદ્ધિ રહેવાનો
 સંભવ છે અને તેથી કરીને મૂળ આશયમાં પણ ત્રુટિ આવે. આવી
 રીતે ત્રુટિવાળાં અને અશુદ્ધ કાવ્યો જોઈને મદાનુભાવી બગવતીયને
 ધણું જ લાગી આવ્યું તેથી તેમણે શુદ્ધ સ્વરૂપમાં પ્રસિદ્ધ - તથા
 અપ્રસિદ્ધ કાવ્યો છપાવ તે જોવાની તીવ્ર ઇચ્છા જણાવીને તે ધણી
 ભાગે અમરમાં મુકી શક્યા છે કે જેના પરિણામે, શ્રીદયારામકૃત,
 કાવ્ય પાંચ ભાગ તથા બકાકવિ શ્રીદયારામભાઈનું જીવનચરિત્ર
 સચિત્ર અને પ્રમાણ્યૂત અને પૃથક અનુભવિત પદ્યાન તથા બક્તિ-
 પોષણ વિસ્તૃત દીક્ષા સાથે છપાવેને બહાર પડ્યું છે. અરેખર વૈભવ

સમાજ ઉપર તેઓનો એક મહાન ઉપકાર થયો છે અને બહુ-
 કવિશ્રીનાં કાવ્યો તે કાષ્ઠ, અમુક વ્યક્તિની માવીશીના નથી પણ
 તેનો ખરો વારસો અને વેપ્પુવ સંભાળ કદો કે જનમાજ
 ધરાવે છે અને હક્કદાર અનુષ્ઠા આ વસ્તુ તેમજે મુકી છે આ-
 તેનના વિચારો અને વર્તન પણ અમુકને તો પમંદ પડ્યું નહોતું
 તે પ્રત્યક્ષ જોઈ શકાતું હતું.

કવિશ્રીના કાવ્યો ગાવા માટે મમાજમાં નવું જલ્લની જરૂર
 હોય છે. એક મુખ્ય અને એ માધી, તેમાં એકની પાસે નરપા અને
 ગીતની પામે તોય દોષ છે અને મુખ્ય ધામે તંબુરો દોષ છે અને
 જ્યાં સમાજમાં જવાનું દોષ ત્યાં મીઠવારામભાઈની ગાતી મણી પડે.
 ગાનારને અપૂર્વ માન મળે જાય છે, સદગત જોવીછ હિમતરામભાઈના
 શાલોકવાસિ પછી જોવી છમનલાલભાઈ પાસે વારસો આપ્યો. જોવી
 છમનભાઈ પંચુ કવિશ્રીના ગાદીપર બીરજનાર તેમનો તંબુરો દાયમાં
 સેનાર અને તેમના પંદારા પ્રભુતીવાચ્યુમાન કરનારા છે. તેમનો
 દરજ્જો પણ કાલ સામાન્ય નથી અને પ્રમુથ્યુ ગાનારના ચરણની
 રજની હજી કે તેમનો ડું એક છું, તેવી જોવીછ છમનભાઈના
 ચરણમાં મારૂં મરનક મુકવા થોગ્ય છું, પણ અંતરના ઉદમાર બદાર-
 કાંદવાનો મમય આપ્યો તેને ડું રાહી રાકેનો નથી અને કી રાકું
 તો બીકજી અને અન્યાયી મણાઉ, કારણકે લગસીયો કામના ઉપર
 રાખ કરતા નથી તેવી એક વાન અંતે આપવી દુરસ્ત ધાર છું. શ્રી-
 છમનભાઈએ ડીર્ઘમાં એ કાકવાસી જોવી નાથાલાઈને સાથે ચેરાની
 ઇચ્છા જણાવ્યાથી તેઓએ ખુનીયી કશુવ કરી તેમને માથે જે કામ
 મુકવામાં આવ્યું હતું તે એ હતુ કે છમનભાઈના ધરમાંથી તંબુરો
 તથા જાનો લોટો લઈને આગળ આવવું. મમાજમાં નંબુરાનો જોરો

કાઠી ખુદસો કરી આપવો. તાક હાથમાં લઈને પદો માવામાં સાંપે
 દેવો અને જગનભાઈને જળપાનની ઇચ્છા થાય ત્યારે ગોનાની પાસે
 રાખેલા જળપાત્રમાંથી પ્યાલામાં જળ લઈને તે આપવું. પ્યાલી પ્યાલો
 પાછો કાસંદો ઉપર મુકી દેવો. કીર્તન સમાપ્ત થયા પછી પશું તેજ
 પ્રમાણે તંજુરો તથા જળપાત્ર ઘેર પહોચાડવાં. અહો દેહિ ધન્યવાદ
 તે ગોલોકવાસી હરિજનને, કવિત્રી પ્રત્યેની તેમની અદ્ભુત ભક્તિ આ
 કાર્ય કરતાં તરી આવતી હતી અને બસે કવિત્રીનીજ સેવા કરતાં
 હોય તેટલા ઉત્સાહથી અને આનંદપૂર્વક સંપેક્ષ કાર્ય કરતા હતા,
 જે વૈષ્ણવને ત્યાં કીર્તન હોય તેની ઇચ્છા તે તંજુરો કે જળપાત્ર
 ઉત્થાવવાની હોય તોપણ એ લાભને મહાનુભાવી ભગવદીય છાંડતા
 નહીં વૈષ્ણવોને જરા ઓછું લાગતુ અને આજ તો હું પણ જોધીછંને
 મુઠ્ઠાં તેમની ચરણરજ મસ્તક ઉપર રહે તેવી રીતે લઈ જવા તૈયાર
 હોય તોપણ આ મહાનુભાવી તેનું બહુ સરસ રીતે સમાધાન કરતા
 હતાં કેટલાક તો એવો બહુમકાદ પશુ કરતા કે જોતીછ સાથે નતો
 છોકરો હોવા છતાં પણ તેમનાથી મોટી ઉમરના અને વધુ યોગ્યતા
 વાળા પામે આ કામ લે છે તે કીક ન કહેવાય. કેટલાક તો એમ
 પશુ કહેતા કે દયારામભાઈના પદો સમજવાને જગનભાઈ કરતા
 નાથાભાઈની યોગ્યતા વધારે છે, જગનભાઈને તો આ વાત જોઈએ કહી
 હોય કે નહીં તે તો પ્રમુ જાણે, પણ ગોલોકવાસી નાથાભાઈને કોઈએ
 આ વાત કહી દશે તો તેનો સંતોષકારક ખુલાસો તેમણે કર્યો દશે.
 અહા ! પ્રમુના બકોનાં કેવું નિરભિમાનપણું, તેમની કેવી અસૌકીક
 માન્યતા; ભગવદીય અને પ્રમુ-તેમની દષ્ટિમાં એક સ્વરૂપ દેનું.

એક પ્રસંગ એના આખ્યો કે ભક્તિપોષણ પ્રથમ ધેનો વખત
 બપોર બહાર પડ્યો - પણ તેવી આપણા મહાનુભાવી ભક્ત-

રાજને સંતોષ થયો નહો. કવિશ્રીની વાણી સાથે તેમને અક્ષરે અક્ષ-
રમાં રાસ પુરાણ શ્રુતિ સ્મૃતિનું એક જણાવું. આ તેમના હૃદયની
વાત જનસમાજને જણાવવા અને કવિશ્રીના આ ભક્તિપોષણ
કાવ્ય સંબંધી ઉત્તમતા સિદ્ધ કરવા સંસ્કૃત પ્રમાણોનો મોટો મંથન
કરેલો તે તથા ગુજરાતી ટીકા સાથે શ્રીભક્તિપોષણ મંથન બદાર
પડે તો સાર એવી ઇચ્છા તેઓની હતી. આ સેવકને જાણે
તેઓએ આઠા કરી હોય તેમ હતું. પ્રત્યુક્રપા જળથી તેઓનો
શુદ્ધ હેતુ દર્શામૂલ થયો. પુસ્તક છપાઈ ગયું અને છેલ્લા ફરમામાં
થોડાંક પૃષ્ઠ કોરાં રહે છે એટલે થોડુંક સાદિત્ય ઉમેરવું હોય તો
ઉમેરાય એવી ઇપખાનામાંથી ખજાર આવી કે આ વાન તેઓ
પામે કહી અપ્રસિદ્ધ પદ આપવાનો નિશ્ચય કર્યો, તેવાં પદ મારી
પામે જનરાજ્યાં. એક પદના પાઠમાં કંઈ ફેર આવતો હતો તેથી
તેમાં ખર્ચ થું છે તે જાણવા ખાતર જનભાઈ પાસે મને મોકલ્યો
તો તેઓએ સંતોષકારક ઉત્તર આપ્યો નહીં પણ એતો બરાબર
છે. નાથાભાઈને પુછો ને તે કહેશે એવો જવાબ આપ્યો, તેમણે
જનતા પ્રમાણે પાઠ શુદ્ધ કરી ઉતરાજ્યો અને પદ છપા / ગયું.

કવિશ્રીનાં જીવનચરિત્ર સ્વ. કવિ નર્મદાશંકરથી આરંભીને
સ્વ. ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઈ રા. જ. હરગોવિંદદાસ કાઠાવાળા
રા. ત્રિતોવન જમનાદાસ શેઠ અને રા. જગજીવન દયાજી મોદી
વિગેરે તરફથી છપાવવાં તેમાં કવિશ્રી પર અનેક આક્ષેપો થયેલા
હતા તેનું ખંડન કરી કવિશ્રીનું વિપુલ જીવન ચરિત્ર છપાવી બદાર
પાડવાની નેમારી આજની હતી તે વખતે પણ અનેક વાર ક્ષોધ-
વાળા નારાયણસને જોઈ જનનાવવાઈ પામે ચરિત્રને જનની ઘણી
ગાળોના પ્રવાસા પુજા મોકલેલા પણ દરેક વખતે નારીપાસ

કરી તેમને પાછા કાઢ્યા હતા. ચરિત્રમાં કંઈપણ મદદ કરી નહિ.

પોતાના પિતા હીમતલાલભાઈ અને દાદા રણુછોડજીભાઈનું કોઈ જુદું બેસે તો તેની સાથે લકવામાં તૈયાર થાય પણ આ મહાતુભાવી ભક્ત કવિશ્રી દયારામભાઈ કે જેઓના કાબ્યો ઉપર તેમણે પોતાની આશુચિંતા ચલાવી તેમનાથી ઘણા માનને પામ્યા ને તેમના પરમ પૂજ્ય તેમને માટે અનેક આક્ષેપો સુર્ગર સાહિત્યમાં થયા છતાં તે તરફ દુર્લ્લેહ કરવામાં તેમનો શો હેતુ હશે તે પ્રશ્ન જાણે.

સદગત મહાતુભાવીની ઇચ્છા તો એટલે સુધી હતી કે કવિશ્રીના એકે એક કાબ્ય પ્રસિદ્ધ થઈ બહાર પડ્યાં જોઈએ. સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં કવિશ્રીનાં જીવનરહસ્યથી અણ જોવી કેટલીક બ્યકિનઓએ કવિશ્રી-પર કેટલાક આક્ષેપો કરેલા તે પણ આપણા આ પરમ ભગવદીયને સાધ્યા કરતા હતા. તે જીવનચરિત્રદ્વારા તેમના અદ્ભુત સ્વરૂપ ખુલાસા થયા ત્યારે તેમને જરાક સંતોષ થયો. કવિશ્રીના જીવનચરિત્ર સંબંધી તેમણે ઘણું સાહિત્ય એકત્ર કરેલું છે. જખાયલા જીવન ચરિત્રમાં તો બહુ જ થોડો ભાગ ગાળી ગાળીને લીધો છે. ઘણી વખત આ મહાતુભાવી કહેતા કે શ્રીદયારામભાઈનું કાબ્ય સાહિત્ય એટલું બહુ છે કે ઘણાં વરસો સુધી એક માસિક સ્વતંત્ર ચાત્રે, અથવા તે બહુ જખાવડું હોય તો હજારો રૂપીઆ ખર્ચવા પડે. કોઈ લશ્ચાધિપતિ આ કામ કરી શકે. વળી તેઓ એમ પણ કહેતા કે આ શરીરથી પરિશ્રમ કરીને જે સાહિત્ય બેઠું કર્યું છે તે તમામ આ શરીર છુટતા પહેલાં જખાઈ જાય તો મને સંતોષ થાય. પણ તેઓથીની બંધી ઇચ્છા પરિપૂર્ણ થઈ રાખી નહી, તો પણ પ્રભુમજાથી તેમને તો આનંદ જ હતો.

(૬) ભગવદ્વાતા.

પરમે ભગવદ્વાતની રૂપરેખાની અર્થ સ્વરૂપે જાણી કરાવેનાર આ લેખ પરિપૂર્ણ કરતા પહેલાં એક મહત્વની વાત આપણે ભૂલી જતી જોડણી નથી, તે એ છે કે તેઓને ત્યાં રાતના કલાક કે સવાર કલાક ભગવદ્ મંડળ વચમાં ભગવદ્વાતનો નિયમપૂર્વક થતો હોય તો એમ કહેવાને તૈયાર છું કે તેમના ઘરમાં હમેશાં ભગવદ્વાતનો —અર્થો થયા જ કરતી હતી, પણ રાતના નિયમપૂર્વક સાંપ્રદાયિક પ્રથાનું વાંચન થતું, તે તરફ આપણે જરા દૃષ્ટિપાત કરીશું.

ભગવદ્વાતાનું સ્વરૂપમય વર્ણન યોગજ્ઞાને ગુરુ ૭૭ સંક્ષિપ્ત-માન નથી. પ્રથમ તો ઉપર્યુક્ત નાના શૂદ્રમાં ભગવદ્વાતને જ્યાં શ્રીકૃષ્ણ કરીને અંદર જમણે તો દ્વારની સાથે નાનીથી પણ સ્વરૂપ ગાદી તથા જે તપ્તિયા ગોઠવેલા છે તેના ઉપર એક ખાતુ ઉપર આપણા મહાનુભાવી ભગવદ્ વિરાજમાન ચંપકા દોષ, હુંગીચી પોતલી ઉપરીન અને ગુણસીકાષ્ટમાયા સિવાય ઘણું ભાગે જીમ્મું કાંઈ જોવામાં આવે નહિ. આજીમાત્રુ નગર કરે તો તેમનું પરમ ધન પુસ્તકોના ગાંસડા બાંધેલા નગર પડે ઉપર જોઈએ તો અન-સાધ ઉપર પણ તે જ. ઘરમાં પશ્ચિમ તરફ પુરુષ વંશજો પૂર્વ તરફ સ્ત્રી વંશજો વ્યવસ્થિત દ્વારજંથ આમન ઉપર ગોઠવેલ જાય. આમ-નમા કોયગાનાં પાથરખાં. ભગવદ્વાતાની રૂપરેખા કરતા પહેલાં જોએ નિયમિત આવનાર દોષ, આદક દોષ તેમની વાટ જોવાય. પ્રારંભ કરતા પહેલાં શ્રીકૃષ્ણના ચિત્ર સ્વરૂપને પારાવર્યા ખાસ ગાદી તપ્તિયા દોષ તે જીજનીને “ધીમોરધનનાથશ્રી જય” એ ખનિ સાથે પથરાવવામાં આવે. પછી અનુક્રમ જ્યાં જોવાના પછી મંગલાચરણથી ભગવદ્વાતાનો પ્રારંભ થાય. પુસ્તક ધણે ભાગે

તો ઉચ્ચ ગદ્યવધી ભરપૂર જ હોય. પણ કંઈ ભયેને તે સામાન્ય હોય તોપણ વક્તાના મહાનાણાથી સામાન્યને પણ અસામાન્યતા પ્રાપ્ત થાય. ભગવદ્વાર્તા ચના જે આનંદ આને તેનું વર્ણનની રીતે કરી શકાય ? “ એ તો અનુભવીનું અતર જ બળે ” ભક્તિરસનો સમુદ્ર જ કહો. તેની રહેરા પર રહેરા આબ્યા જ કરે. શ્રેતા પછી તક્ષીન થઈ રહે. જમાવટ એની તો થાય કે સાક્ષાત્ પ્રભુ પ્રિયજન માન યયા હોય એવો ભાસ યયા વગર રહે નહિ. એ અમૃતના ધુંટડા પીનારા ભક્તિરસના ભોગીને ડબોઈગા જઈને નીહાળો, તો ખાત્રી થાય કે તેમની તૃપ્તા છીપાવનાર હવે તેમને કોઈ મગજ નથી. શી રીતે તૃપ્તા છીપે ? એટની યોગ્યતા ક્યાથી લાવે ? કાચિનકાચિન સમાગમમા ભાગ લેનારને તો લાગે કે હું એક અવનવા સ્થળે આબ્યા છું. કારણ કે જ્યાં પક્ષાપક્ષને સ્થાન નહીં માત્ર કોરી કહેણી નહીં, ગહેણી સાથેની કહેણી હતી સ્પષ્ટ વાત ગમે તેવાને પણ સ્પષ્ટ સ્વરૂપમાજ કહેનાતી, નીતિનિયમો સપૂર્ણ ભક્ષમા રખાના. અને એવું પ્રતિપાદન થતું કે પુષ્ટિભક્ત એ કોઈ સામાન્ય કોટિના નથી તેથી ઉચ્ચ કોટિના તમામ લક્ષણો હોવા જ જોઈએ. પ્રભુપ્રેમમા મસ્ત બનેલા મહાનુભાવીનું ખરું સ્વરૂપ તો ત્યારે જણાય તે ભગવદ્વાર્તા કરતા આતિ વાતસમ્યગો કે કરુણાનો કે પ્રજાની કપાણીનાનો એવો કોઈ પ્રસંગ આવે ત્યારે પ્રેમાશ્રુની ધારા વહે, ગદ્ગદકંઠ થઈ જાય. તે વખતનું વાતાવરણ એવું સ્વિચ્છ અને પવિત્ર હોય કે કોઈ ન સમજે એવાને પણ આતંકરણમા ભગવદ્ભાવ ઉત્પન્ન થાય પ્રજાના સ્વરૂપનું વર્ણન, ધીમુરુના સ્વરૂપનું વર્ણન કે ભગવદીયના સ્વરૂપનું વર્ણન આને તે સ્વિચ્છ તો ઓતા કદી છંદગીમા પણ જૂલી શકે નહિ તેવો આનંદ થાય. મોટા શાસ્ત્રીઓ બહારથી આવતા તે પણ આ ભગવદ્ભાવ જોઈને મુગ્ધ થઈ જતા. એક પ્રસંગે શાસ્ત્રી

વમંતરામભાઈ ડોહોઈ આવેલા તે દેશીજીને ભગવત્સમરૂપ કરવા ગયા તે વખતે ભગવદ્વાર્તાનો સમય નહોતો પણ ત્યાં તો તરદગેશ પળે પળે એક અમર બીજ રવરૂપમાં પ્રભુ ચર્યાજ થતી હતી. શાસ્ત્રીજી વસંતરામભાઈને તે વખતે જે જાણી થઈ તે વૈષ્ણવધર્મપનાકામાં વાંચકો સમક્ષ રજુ કરી છે તે તરફ આપણે નજર દરીશું.

“જોપી નાચાભાઈ મળ્યા, ભેટ્યા, એમની વૈષ્ણવના કેમ આસેખું એનો હજુએ હું વિચાર કરી રહ્યો છું. ભગવદીય નાચાભાઈ શ્રી દયારામભાઈના શિષ્ય રજુહોડભાઈના ભત્રીજા થાય એમનું જીવન દયારામભાઈના કાવ્યોના વિવાસમાં જ વીત્યું છે. એમના જેવા બહોળો સાંપ્રદાયિક અનુભવ ધરાવનાર સાંપ્રદાયમાં વિરલાજ મળ્યાય. એમના જેવી દીનતા તો આપણે પ્રભુ પાસે જન્મેજન્મ માગીએ. એમના જેવી સરલતા તો ક્યાય પણ ભાળી નથી. દયારામભાઈના અપ્રસિદ્ધપદો તો જે મહાન્ સંપ્રદ છે તે છપાવવા માટે આપવા નિઃસ્વાર્થપણે કષ્ટયાત આપી છે.” જુઓ “વૈ. ધ. પનાકા.”

પુસ્તક ૬ અંક ૪, પૃષ્ઠ ૧૩૩.

મહાતુભાવી ભગવદીયના પ્રજુદરજુ થરા વિગેની નોંધ વૈ. ધ. પનાકામાં શાસ્ત્રીજીએ રડના હૃદયે કેરી લીધી છે ! તે જુઓ.

“મહાતુભાવી દવિશ્રી દયારામભાઈના શિષ્ય પુત્ર દેશી નાચાભાઈએ ડોહોઈમાં ગોક્ષોકવામ ક્યો છે. એઓ એક આદર્ષ વૈષ્ણવ દતા. દવિશ્રી તરફ તેમની મમતા અદ્ભુત હતી. દવિશ્રીના અપ્રસિદ્ધ કાવ્યો પ્રકટ કરીને સંપ્રદાયની ગેહ તેમજે મારી કરી છે ડોહોઈના વૈષ્ણવોના રાતસંગ ઉપર તો હૃદયે પડેદોજ પડી ગયો. એઓ માતા, સરળ સ્વભાવના, પરમમક્ત દના તેમના સમાગમમાં અવૈદિકતાનો અનુભવ થતો. (જુઓ વૈ. ધ. પનાકા પુસ્તક ૬ અંક ૧ પૃષ્ઠ ૨૬)

આ શિવાય શાસ્ત્રી વત્તબદાસ, તથા પરમ વૈષ્ણવ અને ઐશ્વર્યકેશન
ઈન્સ્પેક્ટર-પંચમદાવના મનમોહનદાસ દવપતરામ દલાસ વગેરેએ
એઓનો સાચો અનુભવ મેળવેલો છે. શાસ્ત્રીજી મનમદાવ ગણ-
પતરામ તથા પરમ વૈષ્ણવ તેનીવાળાનો પરિચય પણ જોતીજીને
હતો. ભગવદ્વાર્તામાંથી શાસ્ત્રીઓ તરફ વળી ગયા. હવે મૂળ વિષય
તરફ વળવું જોઈએ. જેવો ગ્રાહક, જેવો સમજનાર તેની ભાષામાં
વાત હાઈ ધણું ઉચ્ચ પણ તે જીરવી શકે તેટલુંજ તેને પરસે. ઠાઈ
શંકા કરે તેનું સમાધાન તો ધણું સંતોષકારક રીતે કરે, ધણી વખત
એમ પણ કહેતા કે “ મને પુછનાર ધણા છે પણ મારે પુછવાની
જગ્યા નથી. ” વળી સીધી રીતે ભગવદ્વાર્તા થાય તેના કરતાં
વચમાં શંકાસમાધાન અથવા તો ગ્રંથ આશય સમજવાને ટાઇ
મમ કરે તો તો અદ્વૈત રસ નીચે તેઓથી પણ ધણા પ્રસન્ન
થાય અને પુછનારને કહે કે નિઃશંક પુછું. પ્રભુ ચર્ચા જેમ જણાશે
તેમ વધારે સમજશે. તેમના સહવાસમાં રહેનાર વૈષ્ણવો એટલા
બધા ઉચ્ચ કક્ષાના છે કે તેમને ઓળખી શકાય તેમ નથી. વળી
તેમની સ્થિતિ સત્સંગની બાબતમાં તો જાણ વિનાના માછલા જેવી
છે કહો કે મા વિનાના બાળક જેવી છે. હજી પણ તે સ્થાનમાં
નિયમિત ભગવદ્વાર્તા થાય છે.

‘ ‘ ટાઇ માનો કે ન માનો પણ હું તો જાણવાને દિમગ્ન કઈ છું
કે જોતીજીને પ્રશ્નો સાચાતકાર હોય. પામે રહેનાર સ્વાત્મચરી
ટાઇ ટાઇ લહેર જણાઈ પણ છે. છેવટની તેમની અવસ્થા તો મોઢ
વિગ્રહજી હતી. થોડા વખત પૂર્વે અમમવાદ ગયા હતા ત્યાં ઠી આવતાં
રોશનો ઉપર ચડાયાના અને મમરા સેવાગાને પુઝે કે તારી પાસે
ભગવદ્ગ્રંથ છે ? વડોદરામાં મંદિરે દર્શન કરવા ગયા ત્યાં પ્રશ્ન

સન્નિવાન તરીકે થઈ દેવાનુસધાન બૂલ્યા. મારેરાળા ગાડીમાં
 બેસારી ઘેર લાવના રસ્તામાં કંડે કે દર્શન કરવા આવે. વળી અન્ય
 વખત પાસેવાળા કંડે જોડીય ધીકલાનુસધાન દર્શન કરવા આવે.
 ત્યારે કંડે હા આવે, વળી જરાકાર પડી દર્શન કરે, દર્શન થાય
 મને તો થાય છે તમરે દર્શન ન થતા હોય તો તીર્થ જાઓ,
 તીર્થ જાઓ. ધડીકમ પામે કોણ બેઠું કે તેનું પશુ જ્ઞાન ન હોય
 પામે થઈને કોઈ જાણ તે પશુ જાણના આરે, નહિ. તમને છેકી
 અવસ્થા તો જુગીજ હતી આરા મધાનુમાર ભયરડી સંપ્રદાયના
 સ્વંભ કહીએ નો આવે. પુણિનો ધર્મ તો સંપૂર્ણ એજ સમજેવા.
 હાલની કેટલીક પ્રથા નહિ તેમને બહુ પિંજાર દેનો. જવારનાં ડાળ
 માણને તો તેઓ જુન ઓળખી લેતા.

(૭) સ્વપ્રવક્તાપણું.

મહત્વાકાંક્ષા મુગથી કેવી હતી તે મારે આપણે તેમના ઉપનામો
 કેટલાક પત્રો તથા તેમણે લખેલા કેટલાક પત્રોથી જોઈ શકીશું. આ
 પત્રોના ઉતારા આપવા આવશ્યક છે વૈશ્વરમભાજને બહુ ઉપયોગી
 છે મંપ્રદાયની કે શીવરામભાઈની જરા કોઈ બસતી વાન બોલે તે
 તેમનાથી સદન થતું નહિ. મહોદય રાજ્યના માજી દિવાન સાહેબ
 સર મનુભાઈ દ્વારા સવાજીવિજયમાં અશુદ્ધ ૫૮ જાણવાં તે મારે
 તેમણે મનુભાઈ સાહેબને તા. ૧૧-૫-૨૪ નો પત્ર લખ્યો હતો તેની
 પહેલે સ્વીકારવા મર મનુભાઈ શું લખે છે તે જુઓ.

Huzur Cutchery,

BARODA તા. ૨૧ મે ૧૯૧૪

રા. રા. ડાહ્યાલાલ ગીરજાસંકર જોશી.

મહાશય,

આપનો તા. ૧૧ મે ૧૯૧૪નો પત્ર મળ્યો.

સયાષ્ટવિજયમા શ્રી દયારામભાઈની કવિનાનો ઉનારો અશુદ્ધ છપાયો તેનો હોય મને આપો છો તેથી ખેદ થયો. અશુદ્ધ છાપ કામ માટે હું જવાબદાર નથી. સરકારી આદાપત્રિકામાં હાત એ છાપણું છપાયું છે તેમા આપ લખો છો તેનીજ રીતે કઠી શુદ્ધ છપાઈ છે તે જોઈ ખાતરી કરશો. અસ્થાને વિવેચન ન હતું, કારણ પ્રસંગ એવો હતો કે જેને અધિકાર હોય તેજ માત્ર અમુક વસ્તુનો ઉપયોગ કરી જાણે-ખીજ ખીન અધિકારીને તેથી નુકસાન થાય. વેદનો જેને અધિકાર ન હોય તે ઉચ્ચાર કરે તો તેની છત્ર ખેંચવામા આવતી હતી અને શ્રવણ કરે તો તેના કાનમા ઉકાંઠેકું શીયું રૂઝવામાં આવતું હતું એમ ઇતિહાસમા પ્રસિદ્ધ છે. તેનોજ પ્રસંગ હતો તેના સંબંધમાં વમન કરાવવાની કલ્પનાનું વિવેચન થયું હતુ. એટલે પ્રસંગનો સંબંધ જાપવા શિવાય આપે આશ્લેષ કર્યો તેથી ખેદ થયો. શ્રીદયારામભાઈના આવા પ્રેમી શિષ્ય હજુ અસ્તિત્વમા છે જાણી આપની મુલાકાત લેવાની ઇચ્છા થઈ. કાંઈ પ્રમંથે ડોકોઈ આવવાનું થશે તો રૂબરૂમાં મુલાકાત થશે.

આપના મનુભાઈ નંદશંકરના નમસ્કાર.

(૧) પત્રવ્યવહાર.

મનુભાઈ ઉપર પણ કવિશ્રીની ખાત્રનામા આશ્લેષ કર્યો હતો એ સ્પષ્ટ જણાય છે વળી તેમણે ગોસ્વામિનાથકો ઉપર પણ પત્રો પ્રસંગોપાત્ત લખેલા છે તેમના લખેલા પત્રો તો ક્યાં મળે પણ એક પત્ર નિરમલામણા ગોસ્વામી જીજ્ઞવદેવનાથજી મદારાજે તેમને પાછો મોકલેલો તે અક્ષરે અક્ષર મળી આવ્યો છે તે જાન્યે પત્રો અક્ષરશઃ આપવા ઉચિત ધારૂ છું.

॥ શ્રીહરિઃ ॥

આસો વદી ૮ શુક્રવાર ૧૯૫૬

ચરિત્રશ્રી વિરમગામ મહા સુમર્યાને પગપૂજ્ય મહારાજ
 ધેરાજ શ્રીમદેસ્વામિ ગોવિદગયાત્મજ શ્રીજ્યેષ્ઠમદાપ્રભુના સુગ-
 પરણવિદ્યા ઉભય હરન નેહી સર્વાંગે નમન કરી, વિનતિ કરનાની
 ખાત્રા માગનાર શ્રીને દાસાનુદામ (કિકર), જોડી છોટમદાસ ઉર્ફે
 ॥યજ્ઞ ગિરિજાશ કર, વિરપ્તિ વિશેષ કૃપાનાથ વિનતિ પત્રપરથી
 શ્રીની જા નજર ૧ ૫૬ આસાડ હ ૭ સ ૧૮૫૬ શુક્રવારના
 કાર્તી આરા શાન્તીજ આવેથી લખી મોક્ષવા ખામે લખેની
 તેને પણ લગલગ ૪ માસ થતા આ-આ, પરણ અઘાપિ સુધી શ્રીની
 કૃપાનતાના સુદા સમાચાર પત્રોદ્વારા પણ દાસને મળ્યા નથી કૃપા
 કરીને પોષ સુગી ૭ ના પત્રમા મામેન કરેથી નીજોથી સસય
 ઉદન ટપાન માર્ગે કરશે શ્રીને શ્રમ આપતા વિનતિ કર્યા પછી
 હુ દાસે આપણા શ્રીમદગચાર્યજીએ ગ્યેન ગ્યેા જુદત્તોન સરિ
 ત્સાગર ભાગ ૨ પૃષ્ઠ ૧૪૦ થી પૃષ્ઠ ૧૪૪ અને ૬૪ પૃષ્ઠ થી પૃષ્ઠ
 ૮૧ સુધી ઉપર ૭ ૧૧૫૧ અત્રેના પુરાણી દાતાએ શ્રીમદગચાર્યજીના
 તથા શ્રીકૃષ્ણાદિક નામના અમુલ્ય છે, તે શ્રવણ કર્યા, તેથી ધજો
 ભાગે સદાય નિવૃત્ત હર અક્ષર અને અક્ષરતીત શ્રી પૂર્ણ પુરો
 ત્તમના રૂપ સંબધ થયો છે પરણ રૂપદાર્ય અભિપાય આધ્યા
 ત્મિક અને આધિવિક વચ્ચે પરસ્પર તારતમ્ય શુ છે તેનુ મધ્યાર્થ
 રહસ્ય આપત્રી સમ્યુદ્ગાજેજ ચોક્કસ મમજ સકાય જાણી હજુ
 કરીને શકા સમાધાન થતા વિનયપૂર્વક પ્રાર્થના કરે છુ, કારણ કે
 શ્રી ભગવત્પીઠિમ ગચમાથી આપણા શ્રીગોવર્ધનનાથના ચરપની
 જૂન ઉત્પત્તિ આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ જે કે પ્રાદિથી નિમીનારાયણના

સ્વરૂપમાંથી ઉદભવ થયેલના પ્રકારથી. ગેરસમજ થાય છે કે શું એ પુરો સંદેહ પડે છે કારણ કે શ્રીકૃષ્ણપ્રકરે શ્રીમદ્વાપ્તશ્રુત્યે નારાયણાચિન્નગુરો મમ દેહિ દાસ્યમ્ શ્રીગુરુશ્રુદ્ધિએ શ્રીનારાયણને વર્ણવે છે, તે નારાયણ કિયા ? એ કૃપા કરી દર્શાવેલો.

૨. ગૌરપુંડ્રતિલક સ્વસંપ્રદાયિક સપ્રમાણ સર્વ. ગણે છે. માત્ર અન્ય સંપ્રદાયવાળા તિલક કુંકુમનું તો રાગત્વી ગુણ પ્રભાવનું છે એવા ગૌણના જણાય છે. જ્યારે આપણો માર્ગ શ્રી નિર્ગુણ પૂર્ણ પુરોહિતમને વિનિયોગ થનાર સર્વ પદાર્થો પ્રસાદી થવાથી નિર્ગુણ થાય છે. એવી કિંકરની સમજ છે પણ ખીજો હેતુ હશે તો તે આપ સર્વજ્ઞ સમજને માટે સંશય ટાળજો.

૩. આપણા સંપ્રદાયમાં વિશેષ કરીને પંચાંગે નમન કરવાનો પ્રકાર જોવામાં આવે છે, તે શ્રી મજ્જલ્લનજનોની ભાવનાનો દર્શો એમ ધારી સમાધાન મનનું કરે છું, પણ શ્રીમદ્ભાગવતાદિ યદુગુણ સાક્ષીએ તો સર્વાંગે હંડવન નમન કરવાની પણ આજ્ઞા વિગેય કરીને ધવણ કરવામાં આવે છે ત્યારે શ્રી રીને વર્તવું ? આડે અંગે નમન કરવામાં કોઈ પ્રત્યવાય છે ?

૪. શ્રાદ્ધને દિવસે કોઈ પણ સામગ્રી શ્રી હોકાર મંદિરમાં વેણુવ પરમપદ નિર્વાણ નિથિનો ઉત્સાહ જાણી મનોરથ તરીકે જો વેણુવ ભરે તો તે શ્રીને અંગીકાર ન કરાવવાની અત્રે પ્રજ્ઞાસિકાક્રમ આજી છે તે સાક્ષાદિકમાં તો વિગેયે કરીને ભગવત્પ્રસાદી વડેજ દે। પિઠ છત્રાદિ સર્વને પોષણ અનેક પ્રમાણ જોવામાં આવે છે અસમર્પિત આપવામાં અચામ દોષ વર્ણવે છે, તે આપણા ભક્તિ-માર્ગના સંપ્રદાયમાં તો અસમર્પિત કોઈએ લેવું નહિ. એની રૂપટ આગામી પણ અનેક રચણે છે. જે ધરમાંજ ભગવત્મંદિર અને

શ્રી હાકોરજીની સેવા ગિરાજતી હોય તો તે સેવા કરનાર વંશજને પોતાના પિતૃ સંબંધે પુણ્યકાર્ય, તિથિ આદિ, સાંવત્સરિકની હોય ત્યારે સી રીતે કરવું ? તે વિશે મરજી અનુરૂપ આજ્ઞા લખાઈ આવશે.

૫. પ્રવૃત્તિ વ્યાવૃત્તિને અર્થે ક્યો સિવાય છુટકો થતો ન હોય એવી સ્થિતિના વંશજોએ શ્રી ભક્તિ વર્દિની મંથે આજ્ઞા છે કે—

અન્યાવૃત્તો મનેસ્કૃર્ણ પૂજયા શ્રવણાદિભિઃ

કપાવૃત્તોઽપિ હરૌ ચિત્તં શ્રવણાદૌ યતેત્સદા॥

તે આજ્ઞા સેવાસમય પરત્વે વ્યાવૃત્તિ છોડીને શ્રીદરિમા ચિત્ત રાખવાની છે કે સામાન્ય આજ્ઞા છે ? ને તેના સંપ્રદાય (અર્થ) શ્રી કૃપા કરી જણાવશે.

૬ શ્રી જગન્નાથ સ્તુતિ ચાર શ્લોકની પુષ્ટિ માનવાની માર્ગના પ્રથમની આજ્ઞા છે. ત્યારે તેની પુષ્ટિ સ્તુતિ જનાં એને રૂળ મર્યાદાભક્તનું જ પ્રાપ્ત થયું છે પૂર્વના ચિત્રકેતુ રાત્ર ભક્તનોજ સંબંધ વિચાર્યો કે મર્યાદા ભક્તનો ? એ પુષ્ટિ સ્તુતિએવાની ધ્વજા રાખે કરે તોપણ તેને શું પુષ્ટિ રૂળ પ્રાપ્ત નજ થાય ? ભાવ સમજવાની ગમ્ય ન હોવાથી આપશ્રીને તસ્દી આપી છે.

સર્વ સંકાનું સમાધાન આત્મી દ્વારે થવાની જગત્સા ધણી દિવસની છે. આપ ઉન્મુક્તી ઉમેદ જર આપજો.

૭. નિબંધ સાહચર્યપ્રકરણમાં તો ઓવેદન્યાસજી પ્રત્યુંન સમાધિમાયાના વચન એતન્માર્ગમા મુખ્ય પ્રમાણપૂર્વક ચર્ચણ કરવા આજ્ઞા છે ત્યારે તે સમાધિમાયાનાં વચનો કયા મુધીના કીયા કીયા અધ્યાયોના કીયા શ્લોક વાળા ? તેના નિબંધ શ્રીમ્ને કયો દશે તે કૃપા કરી જણાવશે.

૮. હવે અન્નકોટોત્સવને જુજ દિવસો આકરી છે, એવાનું કાર્ય આપણીના દરને પણ કંઠે છે, તેથી કૃષ્ણ આપને અવકાશ મળ્યા સરખું નહિજ હોય. તદ્વિધે પણ પહેલ્યાનો ને આગા ઉત્તર ક્યાર સુધીમા મળશે તે જણાવવા કૃપા કરશો.

શ્રી ઠાકોરજીને આપની ઇચ્છાનુસાર સેનામા ઉપયોગ કરવા દીધો ૩. ૦-૮-૦ આઠ આનાની ને બીજી અધિક દીધો ૦-૨-૦ એક આનાની જવાબો વગેરે સાગ સામેલ કરી છે. વંશ-વૈત્તમ પુન્નક્ષાલ અંબાવાલ મેલાદિ શાસ્ત્રીજીને મારા ભગવત્કમલ કલુપ કરવા વિનંતિ છે. દા. દાસાનુક્ષા નાયક

ઉપરના પત્રો ઉત્તર આવેલો અને તેની સાથે મત્ર પણ પાછો આવેલો તે આ પ્રમાણે છે.
જા. નં. ૭૪૨૨

‘ શ્રી ગોકુલેન્દ્રજયતિ ’

“સહીનું ચિન્હ”

સ્વદિનશ્રીમજ્જિમ્વામી શ્રીજયદેવજીમદારાજના ડબોઈ મધ્યે સર નેગી છાદમદાસજી ઉર્કે નાયક ગિરિજાજીકજીને આશીર્વાદ અપ-રંમ, તમારો કામગી આમો વડી ૬ ને જીવવારનો લખેલો વડી ૧૦ ને ગુરુવારે અર્ધો પહોંચ્યો. તે સાથે અડધા આનાવાળી પોષ્ટની દીધો નંગ ૨૦ રૂ. બાજુ અંકે રૂા આના કળકારની પહોંચી છે. અમારા નં. ૨૬૫૬ ના લખેલા કાર્ડની ખદોઅ તથા દાર-અક્ષર તથા અક્ષરનીત ગીપૂર્ણ પુરવોત્તમના રાશ્ય મંજીધે ધણા ભાગો સંશય નિવૃત્ત થયાની વગેરે લખી. વર્તમાન-દકીમ, લખી તે સંવિસ્તર જાણી છે. બીજું યોગ માસથી અમારા જ્યેષ્ઠ બંધુના સાયજના જન્મે તથા બેરીજના - જન્માં કામગી રામવાળી તથા

ત્યારપછી અમારો જોડીજના કામમાં રોકાયેલી તથા દંત્રુ સુધી તે સંબંધી પાછળનાં વ્યક્તિનાં કાર્યોથી આવતા ફાગણ ચાસ સુધી અમને સાવકાશ મળે તેમ નથી, મોટે પ્રથમ પોસ્ટમાં તમારા તરફથી આવેલા પ્રતોના ઉત્તર તેડવા વખત સુધી અમારાથી જાણી શકાય એમ ન હોવાથી તમારા તરફથી આવેલી અડધા આનાવાળી પોષ્ટની ટીકોટી નં. ૨૦ શ. ૮૦૦ અડધે દગ આના કંગડારની તથા તમારા પ્રતોના કામગી આ સાથે પાછાં મોકલ્યાં છે તે પહોંચેથી સંભાળી લઈ પહોંચ લખશો. ઉપર જણાવેલી મુકન પાછી અવકાશ મળે તે વખતે પ્રતો મોકલવા હોય તે મોકલવા ખ્યાનમાં રાખશો. વિટો ૧ મીજની કૃપાથી અહીં સર્વે કુશળ છે. સ્નેહભાવમાં વૃદ્ધિ રૂપી કુશળપત્ર અહીંના સરનામાથી લખશો મિતિ આસી વડી ૧૦ ગુરવાર સં. ૧૯૫૬ તા. ૧૮-૧૯-૧૯૦૦ થવાને વીરમગામથી ઠા. પ્રરુનોત્તમ અંબાલાલના ધીરમગળ.

એક પ્રસંગે મળે મળી આવેલું એક પુસ્તક જોવીજના અવ-
લોકનાથ મોકલી આવેલું તેના સંબંધમાં તેઓના પત્ર મારા ઉપર
આવેલું તે અક્ષરશઃ નીચે આપું છું.

ઉલોમ, તા. ૧-૮-૨૩

ધી હરિ.

પ્રિય આત્મજંધુ વૈષ્ણવને શ્રી. લા. સ્મરણ સદા મંગલાનુ-
શાસન પૂર્વક લખવાનું કે આપનો પત્ર અને પુસ્તક પહોંચ્યું છે
શ્રીદત્તાત્રયજીની આફક સર્વ સ્થળેથી ગુણુમહો ધણ સારનો
હંસદ્વીરનયિ અહુણુ કરવાની હરકત નથી. પણ શ્રેષ્ઠાધિકારીજ
ઉત્તમ સારોત્કર્ષતાને જાણે છે અન્ય અથો યાનોપયોગી કાર્યમાં

સકાર્યક થાય છે પરંતુ સ્વસામ્રાજ્યિક રહસ્ય તત્ત્વના અંધોથી જેની રીત પરિપક્વ થાય, તેવું અન્યથી ન થાય. માટે જમરની પેઠે કમળ સિવાય અન્ય પુષ્પિત વચનોમાં મોહિત થવું નહિ. જે યુરુની પ્રશંસા અંધકારે ભાષાંતરથી કરી છે તે યુરુને તેમના લખવા પ્રમાણે છે પ્રદણ કરીને ચાકીએ તો સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ છે, એટલું જ કહી શકાય. તમે શ્રીયમુનાદેવ અંધની દીકાનું, અવલોકન કર્યું હશે તો શ્રીયમુનાદેવમાં જે અસૌકિક સિદ્ધિઓ તો ભાગવતધર્મમાં લાભ, લોભ, પૂજા, સન્માનમાં આંસક્ત કરી પ્રતિબંધ કરવા રૂપ થઈ પડે છે. એ અંધકાર શ્રીમધ્વાચાર્યસંપ્રદાયના આપણા પરમ પૂજ્ય શ્રીમહાવલ્લભાચાર્યજી પ્રતિ અપ્રતિમ રુદ્ધ ધરાવનારા શ્રીકૃષ્ણ ચૈતન્યાચાર્યના અનુયાયી છે. શ્રીમદાપ્રભુજી સાથે તે આચાર્યને પ્રસંગ પડેલો હતો, અને આપણા વિરહાત્મક અનુગ્રહવાળા સંપ્રદાયના તત્ત્વો સાંભળીને મૂર્છિત થતા હતા. તમે જે નિજ્યાત્મી, મીવંશ્વર-દ્વિચિન્મય અને શ્રીમહાવલ્લભાચાર્યચરિતના અથો અવલોકન કર્યો હશે તો સંપ્રદાયનું તત્ત્વ તમને સમગ્રનું હશે અંધકારીનો ઉદ્દેશ તેમના સામ્રાજ્યની ઉત્કર્ષના ધ્વજરા રૂપ છે. અંધમાં સારરૂપ વિપયને મહાન વિષયર જાણી તેથી જન્મજન્માંતર પર્યંત એ જંશની અસર જાડી રહે છે તેથી વિષયવાસના જે ધિમા-રૂપાપણા રૂપનું બ્યાન અસરકારક છે, પરંતુ “વિષય અને પ્રેમ” એ બંનેમાં તો મહત્ત્વનો પુષ્કળ ભેદ છે. માયિક વિષય બંધન રૂપ છે અને શુદ્ધ સાચો રુદ્ધ-ભગવદ્ વિષયનો— ભગવંતપ્રાપ્તિ સત્વર કરાવનારો છે. પ્રાકૃત, તુચ્છ, અનિત્ય અને અસ્માદ વિષય કયાં ? અને શુદ્ધ ભગવતપ્રેમ કયાં ? આ બંને તારતમ્ય સમજવાની ધ્વજા હશે તો ધીરધાકૃષ્ણતત્ત્વ એ નામનો અંધ દાસમા અન્ય સંપ્રદાય તરફથી જવાર પડ્યો છે, તેમા કાંઈ

અસં વર્ણન લાયક છે. હરામાના માણુમ સાથે મગારી લેશે તમારા તરફથી આવેના અથકારની શુદ્ધિ ભક્તિ પામે. જા ૩ જ પ્રકારની સ્મરણ ભક્તિ પર્યંત જગ્યાય છે અને આપાતુ તત્ત્વ તો દશમી પ્રેમ લક્ષણા ભક્તિ એ શુદ્ધ વિરહે તાદ્દાત્મ્ય ભક્તિ પરત્વે છે એજ

ભાઈ નારાયણાસ કે જેમના દ્વારા જોધીજીએ શ્રી પારામભાઈ કૃત કા પો. ૭ પાની પુસ્તકાકારમા બહાર પડ્યા તે ભાઈ નારાયણાસ ઉપર જોધીજીની કૃપા હતી, તેમના ઉત્તરવાચાર પત્રો રખના, શ્રીના રામભાઈના શ્રવનચરિત્ર સંગ્રહ લેના પત્રો જે પુસ્તકાકારમા ગયાય તો જાણે જાણુ શ્રવનચરિત્ર આની જલ્દ આપા પત્રો વણા છે ભાઈથી નારાયણાસે તમામ પત્રો અને મોકની આપવા કૃપા કરી છે જે વાચનાં અનિ આનંદ ધાર છે આ જા ૫ પત્રો વણા મદત્વના છે એટલુંજ નહી પણ સામ્રાપિક ઉત્તમ નિચારો તરીકે પ્રદા કરના થોગ છે તેથી તેનો ઉતારો કરતા પહેલા જણાવવું જરૂર છે કે તેમણે લખાણુ અને શ્રવન મેમા કાળજી દેર નહોતો સાર એજ કે તેઓનું નિચાર પ્રમાણેજ વાન હતું

પત્ર ૧ લો.

॥ શ્રી હરિ ॥

આવણુ વદી ૧૩ ત્રરે ૫ ૧૬૧૩

પ્રિય ભગવદીય ભાઈ નારાયણ, મુ મુગ્યાય

લી. શ્રી હરિનો જાનાવારી વેશુવ જોડી નાથજી ગિરિજનશ કરના આદ શ્રી ભગવત્સ્મરણપૂર્વકે વર્ણાશ્રમધર્મોનુસાર આશીર્વાદ નમામ પા (આજ સુદાતનો મગીને) (૨) પડોઆ છે એજ પ્રમાણે રખશે

ભાઈજી, આજણુ શ્રી પ્રકટ પૂર્ણપુરોત્તમનો પ્રબાવ અતુનિને

છે ને કેવળ તેમની દયાથી આપણા સર્વનો, નિભાવ થાય છે ને તે
 દશેશાં સર્વનું કિતજ કરે છે ને અનન્ય જનતાનો ખાસ વિશેષ
 કારણ થઈને તેનો ગોત્ર અને ક્ષેત્ર બંનેનું વડન જરૂર પોતાના
 આપથી કરે છે મારે અનન્ય દત્તાપર્વક નિરંતર પ્રભુનું ચિંતન
 કર્યો કરતે પ્રભુ જરૂર જરૂર જરૂર સાર કરના આળા છે અને
 સાર કરશેજ પ્રભુ અનેક દારાએ દાસનું દિલ સાચવે છે એ નિઃશંકાય
 છે, માત્ર નિમિત્ત કારણ જગત વ્યવહારના જેવું હોય છે. ક્ષણવાર
 પણ ચિંતન વિચારશો નહીં ને એ પ્રભુ સર્વ સ્થળે, સર્વદાયર
 સર્વ ધર્મમાં જરૂર પૂરતા કાયકારણસર, અંશ વિભૂતિરૂપે
 બિરાજે છે માટે શેના પુત્ર તે પણ આપણા પ્રભુનુંજ સ્વરૂપ છે
 એવી ભૂતિ રાખી તેમના ધર્મને પણ અનુકૂળ વર્તવું પણ તે જો
 ફરસંગરૂપ અને આપણા ભગવદ્ધર્મને વિરોધકારક થાય ત્યારે
 તેમનો પણ ત્યાગ કરવો. સર્વ આખતમા આત્રય, નિમિત્ત કારણનો,
 કે શેનો ન રાખના અનન્ય આપણા હજનોજ રાખવો. નીતિથી
 ધર્મ ન્યાય માર્ગે છતેદ્રિય થઈને સત્ય મૃદુ મિષ્ટ ભાષણ
 સર્વ સાથે હળી મળી કરવું. કદાચ સંકટ પડે તો તે સદન
 કરવું ને તે મારે પણ શીઘ્રચિંતિ પ્રાર્થના કરવી. વારંવાર ખર્ગ કરી
 રમકથાં મેલો વિગેરે કંઈ પણ મોક્ષલાભની જરૂર નથી બ્યારે. શીઘ્ર
 તમોને દ્રવ્ય આપે ત્યારેજ, હિંદાર પુણિથી ભગવત્પ્રીત્યર્થે ખર્ચ
 કરવી, ખાણ (કરજ) સ્થિતિમા કરકસરથી નીભાવ કરવો. હું ખરેખર
 કંઈ હું કે તમારા ઉપર માદારી મૂળથી જે અલૌકિક કાર્યમાં દિલ
 પુણિ છે તે કાયમ. ઉપરાંત દાક્ષ તમારો પત્ર આવવાથી વિશેષ થઈ છે ને
 ગઈ એકાદશાએ રાત્રે જાગરણમાં તમારી માને પણ મેં માદારી સમજ
 રાતનાનાં વચન કહ્યાં હતાં. તમારી આ અત્રે પુણી આનંદમાં છે.

ને તેમની આસક્તિ આપણા શ્રીગોવર્ધનનાથજીની આગેની સેવામાં
 બેઠદ ॥ તે જોઈ તમારે પણ ખુદી થવા જોઈ છે. એનો બદલો
 શીઠકોરજી અવગમ આપશે જ એમ હું ખાતરીપૂર્વક કહું છું. તમારાં
 માતૃશ્રીને આજે તમારો પત્ર લઈને આવ્યાં હતાં તેને મુંમાંઈ જવા
 સંજ્ઞાથી વિચાર પૂર્યો હતો પણ તેમની પ્રાંતિ જાની સેવામાં ઈંટથી
 બની મને જણાઈ કે ખરેખર તે અહીં શીઠકોરજીની મેવા કરે છે
 તેમ કરે તો જ તે વધારે આનંદમાં રહેશે. જો કે તમને ત્યાં દુઃખ
 પાતું નહીં હોય તોપણ જો ખરેખર તમને કદાચ પડતું હોય તો તમારી
 મા આવવાને કશુંક છે. એકાદ માસ આવી જાય તેમાં વારંવાર
 આવવા જવાનો 'ખર્ચ' ભારે થઈ જાય. તમારા તરફનું શાન્તવન
 હું તેમને આપુ છું તે માદારા ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખે છે. સર્વના
 સુખદાતા આપણા પ્રભુ અતિ દયાળુ છે માટે માની કંઈ પણ ચિંતા
 કરશો નહીં. રેવાજ્ઞેન પણ સાથે આવી હતી દયસુખ થઈ કાલે
 મને મળ્યો હતો સર્વ કાંઈ સુખરૂપમાં છે આ તરફની કંઈ પણ
 શીકર કરશો નહીં પ્રભુ જરૂર જરૂર જરૂર સર્વ વાને 'રૂઠાં' વાનાં
 કરશે. એવો પ્રભુ ઉપર મદારો વિશ્વાસ છે માટે તે રીતથી હું તમને
 લખું છું. મુંગાઈમાં કોલેરા પુષ્કળ વ્યાપ્તો હોવાની અફવા ત્યાંના
 કેટલાક યારો કેટલાક કુટુંબ સુદાંન મરણ પામ્યાની વાત સાંભળી
 સાંધારણ જીવસુદિથી શીકર સરખું લાગે છે પણ પ્રભુના આધારથી
 નિર્જિતપણું છે.

પ્રમાણિકપણું. નીતિ અને જીનેદ્રિયપણું અને પ્રભુનું સ્મરણ
 દ્વારાયપણું જરૂર કરનાં રહેજો. તમારા પત્નની ખબર ન હોવાથી
 પ્રત્યક્ષ પત્રનો જવાબ ન લખાયો.

પ્રભુથી દર છે એવું ક્યારે તમનું કે જોડેલો કાળ પ્રત્યક્ષ

ચિંતન શિવાયનો વીતે તે કાળ પ્રભુથી દૂર છે પ્રભુસંબંધી વાર-
 વાર ચિંતન આણુ રહે એવો આત્મ પૂર્વક તાપક્રમેશવાળો સદા
 પ્રભુની સમીપમાંજ છે એમ જાણવું વેગળે રથાથી દૂર નથી અને
 પાસે રથાથી પાસે નથી. એમ જાણું પણ જો દૂર માનના હોતો
 તમે એવો તાપક્રમેશ આણુ રાખશો તો પ્રકટ પ્રભુ જરૂર તમને
 સ્વપ્ન દ્વારાએ દર્શનાદિકનું સુખ પણ આપશે માટે દરરોજ તાપ
 ક્રમેશવિરહાત્મકનો વધે તેમાં મોટો નફો છે. જરૂર દયાળુ પ્રભુ તમારી
 પ્રત્યે દયાદૃષ્ટિથી જાળશેજ પણ એની કૃપા સંજારી રામજીને પત્રમાં
 લખજો સ્વપ્ન ખુલ્યા પછી તેવારે નિદ્રા ન કરતાં પ્રભુની સ્તુતિ
 સ્મરણાદિક કરજો ધર્મ જગત્વીય દ્વારામખાઈનો 'શિક્ષા શાળાને'
 એવો ગરબો છે તેમાં સંસારમાં ગી રીતે વર્તવું તેનો સારો ઉપદેશ
 કયો ■ ધણે જાણે તે લૌકિક પરત્વે છે તો પણ તે ઉપર ધ્યાન
 જોડવાનું કારણ એટલુંજ કે તમે બાળક છો, ને પરદેશમાં અજાણ્યા
 પ્રદેશમાં રહો છો ત્યારે તે સંબંધમાં વ્યવહારની રીતો ઉપયોગી છે
 તે રીતે લખ્યું છે તેનું તાત્પર્ય એટલુંજ-લખવાનું કે-સંસારમાં
 અનેક પ્રસંગ આવે છે માટે સાવધાની રાખી પ્રભુ તરફ લોક
 વેદની મર્યાદા રાખીને જગત્ત્વ ધર્મ શુભ રાખીને વર્તવું મુખ્યમાં
 શ્રીમદ્ ગોસ્વામીશ્રી મેલા ગિરધરજી મહારાજ વિરાજે તે અનુભવી
 મદ્દાનુભાવ છે. લોકો કદાચ તેમને માટે ગાંડાપણું કહેતા હોય પણ
 તમને કોઈ વખતે પ્રભુસંબંધી કંઈ પ્રગટ આરોગાવવા યોગેરની
 ઇચ્છા (મનોરથ) થાય તો એ મુદ્દાનુસારે આરોગાવજો. તેમની
 કૃપા પ્રસન્નતા મેળવજો. એટલે પ્રભુ જરૂર તમારે તે અંગીકાર કરશે
 મુરમી મુનીવાવભાઈ, મદુલાલભાઈ, ધરમાંથી સોબાગવની અને
 જગાવ પહેલ વિગેરે મર્વે જગત્ત્વીયોએ શ્રીમદ્મુ લખાવ્યા છે.

ભાગ્ય અમૃતલાલછ,

આપની સાથે મારે પરિચય વિશેષ નથી, પણ આપના પિતા વૈષ્ણુચરાણ કીર્તનીયા દરબોચન નાચાભાષ સાથે કીર્તનની સખ્યતા રૂપ માદારા પિતાનો રનેદસંબધે વિશેષ હતો, પણ આ જ્ઞાન તમારા અને મારા જાગૃત્યની છે તેથી આપને તે યાદ દરો કે નહીં હોય. મદારી આપને આ નારાયણગણ સંમધ લવામણુ છે કે આ જાગૃત્યમા પિતા ગુજરાંથી આકતને લીધેજ બહારગામ નીકળ્યો છે તમે તેને આશ્વાસન આપના મહેગો તો પ્રભુ આ તમારા ઉપકારનો બદલો આપશે.

મેં આ પત્ર મમામ કરતા કરતા શ્રીકૃષ્ણરજ્ય યુગન સ્વરૂપ આપારે ક્યાણુ ને વૈષ્ણુ નારાયણગણ ખાટે જે લાય જોડી ત્રીજી માયુ' નમાનીને ગુણિ કરી છે, હે ભગવંત' એ નારાયણગણનું તમારા મને જે રીતે દિન થાય તેવું આપ દયા દ્રષ્ટિથી કરશો.

ત્યાં જે કોઇ ભગવંત' માયા જણાય તેમની નેવા કરતા રહેશો.

દા. પોતે,

પત્ર ૨ જો.

॥ શ્રી હરિ ॥

કોમોષ, આમો મુની ૧ મંચ ૧૯૬૨.

વૈષ્ણુ નારાયણ,

મુબંબ.

આગીરીકપૂર્વક ભગવદ્દર્શન આત્રે સર્વે કુલજ છે તમારી કસંગતાપત્રી જાણું છું.

૧ અત્રે તાવ, કોયેગનું ખરૂં સ્વરૂપ દ્રષ્ટાનથી એ છે કે તમને દ્રવ્ય રૂપ કેટલી વાગતી છે તેહેવા રૂપી ભગવાનની અતુરતા અધીગતા રાખતી તે છે.

૧. શ્રીહરિ, શ્રીગુરુ, અનન્યશ્રીતાદૃશીયમહાનુભાવ ભગવદીય એ ત્રણે એક રૂપે છે. તે સ્ત્રીવાચ બીજાઓ તેમના અંશી અંશ વિભૂતિ કળાશ્પ છે માટે પસતપર પૂર્ણ પરચક્ષનો દ્વાશ્રય લેશ માત્ર પણ મેં કહે તેવો અચળ રાખવો. પ્રભુ અનેક દ્વારા દાસનું હિત કરે છે ને કરશેજ.

૩ રાજ નિત્ય નિયમ પૂર્વક બહેલા ૩-૪ વાગે પાછલી રાત્રે ઉઠી ભગવાનને પ્રાર્થના કરવી, એવાસ્મરણમા લેશ મત્ર પણ આગમ ન રાખવું, ને તેમા કદાચ અનિર્વાચ્ય કારણે કોઈ દિવસ કંઈ કસર પડે તો તે માટે પચાત્તાપ કરવો.

૪. સ્વજીવાર પણ ભગવાનનું નામસ્મરણ છોડવું નહિ.

૫. સાચા મહાનુભાવવાળા તદીય ભગવદીય શોધી કાઢી તેમનો સત્સમાગમ દરરોજ દુરસદ પ્રમાણે અવરણ કરતા રહેવું.

૬. સર્વમાં ભગવાન જિરાજે છે એ નિરંતર સ્મરણમા રાખી કોઈનું પણ અંતાકરણ કુખાવવું નહિ. દ્રોહ, અરિયા, અને નિંદા ન કરવી.

૭. નિરંતર નામ સ્મરણ કરશે તો અસમર્પિત દોષ નહો નહે એવું તુકારામ છુવાએ અભગમા વર્ણવેલું છે તથા દુર્વાસા મુનિ નિરંતર નામસ્મરણ કરતા તેથી સદા ઉપવાસી ગણાયા.

૮. સર્વ સાધનોમાં ઉત્તમોત્તમ પરચક્ષ પૂર્ણ પુરુષોત્તમની યથાર્થ માહાત્મ્યજ્ઞાનપૂર્વક મુદ્દ સ્નેહાત્મક ભક્તિ એજ સર્વોપરિ છે, ને તેથી ભગવાન મદ્યપ્રસન્ન થાય છે.

૯. દુઃસંગ બહુજ બાધકર્તા છે માટે તેથી અતિથય કરવું ને બને તેટલું દુર રહેવું.

૧૦ શ્રીહરિ, સદગુરુ, અને વૈષ્ણવની સેવા જ્ઞાન, બ્રાહ્મ, ગર્વ, અહંકાર, સોકલાજ મુકા દીનતાયુક્ત અનિ ઉચ્ચથી પરમ ભાગ્ય માની છોડી મોટી, સેવા તેમની દદ વિશ્વામ ગમીને કરવી.

૧૧. સર્વ કર્મો લગનને ઉદેશીને નિષ્કામ ભુદ્ધિએ કરવા.

૧૨. સ્વમંપ્રદાયનુ રહસ્ય પરમ એકાન્તિક એતન્માર્ગય લગવદીય આગમજ કહેવું

૧૩. ખરેખર ક્ષુધા વૃષાણુર પ્રાણીને અને તેટલો શ્રમ વેગને તેમનું ખરેખર યથાશક્તિ સમાધાન કરવું.

૧૪. જેવી રીતે દરરોજ મેળની શીલક અને વ/માખર્ચ વિચાર કરી ખંતપૂર્વક રખાય છે તેજ પ્રમાણે દરરોજ વિચાર કરવો કે આજે લગવદ્ધર્મની મેં ગો કમાઈ કરી, તે ન થયા બામન ખોટ માની પ્રજનું ચિન્તનન વિગેષ કરવું.

૧૫. અહંતા મમતાના સંસારબાધી મનોવૃત્તિનો નિરોધ કરી પુરુષોત્તમમાં પ્રીતિપૂર્વક જોડવી.

૧૬. શુદ્ધ ન્યાયને માર્ગે જે ઉપાર્જીત કર્યું હોય છે તેજ પ્રજાના અગીયાર ભોગ્યમાં આવે છે માટે ધર્મ ન્યાયે વર્તવું

૧૭ શ્રીહરિ કેાઇપણ સાધને સાધ્ય થતા નથી પણ દેવગ આ પ્રજાનો માર્ગ કૃપાનેજ સાધ્ય છે માટે સાધનજગનો અહંકાર ન ચાલવો.

૧૮. ધર્માદિક સિદ્ધાન્તિક મેવાદિક નાર સનકાદિક જેવા મહોદા પુત્રો પાણુ દણુ લગનદ્ધર્મા મ્નિપ્રતિગત આસક્તિ વધારે છે માટે બાપણે તેા જરેર વધારવી.

૧૯. તુરુ વેણુરને ત્રિે પ્રાકૃત લોકિક ભુદ્ધિ ન રાખવી

૨૦. જેના ઘરમાં મુરુદ્ધ, દાકોદ્ધ નવું હોય તેના ઘરનું ખાન કે જગ પણુ ન વેડુ કારણુ જદિમુખના આગે છે

ઉપર પ્રમાણે સારરૂપ મિદ્ધાઓ દુષ્ટામાં લખી છે તે માર્ગના તત્ત્વરૂપ છે

અન્યપરિચય.

આ ભાગમાં વજ્રભાષાનો પ્રથમ મંથ સિદ્ધાંતસાર છે. કરિશ્રીએ છંદગીમાં જે અનુભવ્યું, વાચ્યું, સાંભળ્યું, તેમથી એમના અધ્યાત્મિક ભક્તિમાર્ગીય કામચ હૃદયમાં જે દિવ્ય સિદ્ધાંતો આ-લેખાયા તે ૪૧ રોહિતાના રૂપમાં બહાર પ્રકટ થયા છે. કવિ બી રહે છે એક એક સિદ્ધાંત ઉપર ઘણા મંથો લખાયા છે, પણ તે એટલા બધા વિસ્તારવાળા છે કે તેનો પાર ન પડાય. તેથી થોડામાં આ સિદ્ધાંતોનો સાર લખ્યો છે આ સિદ્ધાંતરૂપ દોહરાઓમાં પ્રત્યેકમાં જે સિદ્ધાંતરત્ન પ્રકાશી રહ્યા છે તે આપણે જોઈ લઈએ.

૧. શ્રીનાથજી એટલે પ્રભુ અને શ્રીવશ્નભ એટલે ચરુદેવમાં અભેદભાવના અને ગુરુમાં શ્રીજી કરતાં વિશેષ ભાવના. ૨. શ્રીવશ્નભાશ્ચાર્યજી મહાપ્રભુજીનો હૃદ આશ્રય. ૩. સર્વ વસ્તુ ભગવદ્દરૂપ જોતી. ૪ પ્રભુ ચહાય સો કરે. ૫ ભગત્ સત્ય છે અને તેના કર્તા શ્રીહરિજી છે. ૬. ભગવાનના હાથમાં બધાની ડોરી છે, તે જેમ નચાવે છે તેમ બધા નાચે છે. ૭ હુ સંત ત્યાગ અને શુભ આચરણ. ૮. પોતાને પ્રભુના દાસ તરીકે જે સમજે તે જ્ઞાની અને પોતાને જ ભગવાન માની જેણે તે અજ્ઞાની છે. ૯. પ્રભુ સ્વેચ્છથી પ્રાપ્ય છે. ૧૦. નિ સાધન જીવોજ પ્રભુને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ૧૧. પ્રભુ સર્વ સમર્થ છે, પણ બધાનું અહિન કરી શકતા નથી. ૧૨ શુદ્ધ થઈને પ્રભુને ભગવાન ગુરુકેન છે, તો ધધાદારીમાં રહીને પણ ચિત્ત તેમાં રહે તો કામ થઈ જાય. ૧૩ પ્રભુરૂપાવિનાના સાધનો એકા વિનાના મીઠા જેવા છે. ૧૪. પ્રભુનો જેવો અંગીકાર તેની છવની

રુચિ ૧૫. હરિ ઇચ્છા એજ ગવવાન છે. ૧૬. હરિની ઇચ્છાનું વર્ણન જ જીવથી ન થઈ શકે. ૧૭. જે પ્રભુનો ઘોડો પણ સંબંધ હોય તે વૈષ્ણવને પ્રચુર સમજવા. ૧૮. પ્રેમ, વિશ્વાસ, દાનના એ સર્વના સારરૂપ છે, તેમાંથી એક પણ હોય તો ખેડો પાર છે. ૧૯. પ્રભુની સન્મુખ થવું એજ સર્વ સાધનોમાં મુખ્ય છે. ૨૦. અવિશ્વાસ અને અલંકારથી બહુ બગડી જાય છે. ૨૧. પ્રભુનું નામજ મર્યાદા સાધન છે. ૨૨. વિશ્વાસ એજ બીજી ચીજ છે. ૨૩. ગમે તેમ કરો, ધણીનું ધાર્મિક થવાનું છે. ૨૪. ગોકચિંતા પણ પ્રભુ મટાડે તો જ મટે. ૨૫. મર્યાદા શ્રીહરિજ છે એ વાન પણ શ્રીહરીજીએ જ મનમાં દસે છે. ૨૬. વાતોથી કંઈ ન વગે, અનુભવ કરો. ૨૭. શાસ્ત્રવચનો અનેક તરેહના છે, જેનો જેવો અધિકાર તેણે તે સમજે. ૨૮ પ્રભુ સાકાર છે અને સર્વનું મૂળ છે. જો હરિના દાસ છે. માયા પ્રભુની દામી છે. પ્રેમથી પ્રભુની પ્રાપ્તિ થાય છે. ૨૯. દામના ધર્મોનું વર્ણન. ૩૦. નિર્ભય થઈને આનંદ કરો. ૩૧. મનની વૃત્તિ મલિન કદિ ન થાય, પવિત્ર અંત કરણ હોય, પ્રભુ વિના કાઈ વહાણુ ન લાગે તો સમજીએ કે, તે ભક્તગજ છે. ૩૨. અનાયના નાથ, ગુમરાના ગુરુ પ્રભુજ છે. હેવટે કવિ કહે છે કે આ સર્વ સિદ્ધાંતોનો સાર છે આ ગ્રંથ વાચવાથી કે સાંભળવાથી મન પ્રમદ થશે અને પુણ્યમાર્ગનું રૂપ સમજશે.

ગ્રંથભાષાનો બીજો ગ્રંથ શ્રીકૃષ્ણસ્તવનામુત છે. સંસાર-વિષથી મુક્તિ થવાના જીવને માટે તે એક દિવ્ય અમૂલ છે. શર-આનમાં કવિશ્રી એક પુણ્યમાર્ગે વૈષ્ણવને મોગ્ન મનપ્રાપ્ત કરે છે. પત્રીથી શ્રીકૃષ્ણપ્રભુના અતીતિક રસરૂપનો પરિચય કરાવે છે. કવિશ્રી કહે છે કે:

“ અપ્રાકૃત આનંદ માત્ર કરપાદ મુખાદિ,
પૂર્ણકામ આત્મારામ નિજનંદ સ્વામી. ”

શ્રીકૃષ્ણતત્ત્વની આ દુંડી વ્યાખ્યામા બધું આવી જાય છે. શ્રીકૃષ્ણુવીવામા શૃંગાર રસ ઉદ્ભવતો જોઈને આજના વિષયી સાક્ષરો તો વિષયના ગંદા પ્રવાહમા ખેવાઈ જાય છે. આવા લોકોએ આ એકજ કાવ્યનુ મનન કર્યું હોત તો ઉક્ત હીન દરાનો અનુભવ કરવો ત જ પડત કવિશ્રી કહે છે કે, શ્રીકૃષ્ણનું સ્વરૂપ જ પ્રકૃતિના મરવાદિ શુભોનો સંમધ ધરાવતું નથી એ સ્વરૂપમાના હસ્ત, ચરણ આદિ અવયવો આનંદમય છે, દાડચામના નથી. એ પૂર્ણકામ છે, આત્મારામ છે, એને દુઃખની વિષયોની અભિનાયા નથી જ આ પૃથક્કરણ જોમની શુદ્ધિ જરી શકતી નથી, તેઓ કવિશ્રીના એક અક્ષરને પણ સ્પર્ગ કરવાને લાયક નથી. આવા વિષયી સાક્ષરો કવિશ્રીવિશે લખે તો ખચિત જ કવિશ્રીના સુકુમાર અક્ષરદેહ પર નિર્દયતાથી ભાયા ઘોચવાનું જ કાર્ય કરે, એમા લેશ પણ શકા નથી આજના જમાનામા આવા કહેવાતા સાક્ષરોની વિપુલતા છે માટે જ આવા કઠક પણ સત્ય શબ્દો વાપરવા પડે છે.

ભક્તોનો ઇશ્વર ઓળખના માટે પણ ભક્તહૃદયની જરૂર છે. આધુનિક હૃદયો ભક્તના હૃદયમા બિસજતા સ્વરૂપને નજ ઓળખી શકે. આધુનિકોનો ઇશ્વર એટલે સારા કે ખોટા કામોનો ઇન્સાફ આપનાર એક વરિષ્ઠ અદાલતનો ન્યાયાધીશ. જાણે કે ચાર પાંચ હજાર રૂપીઆનો દરમાયો લઈને આખો દિવસ કાયદાના પોથાઓ ઉથલાવતો એક ન્યાયમૂર્તિ ! જેને દયા ખતાવવાનો પણ અધિકાર નહિ ! કાયદાના અક્ષરોરૂપી ખેડીઓમા જકડાયલો એક કેદી ખીંજને રમાયી મુક્ત કરી શકે ? આધુનિક લોકોના હૃદયમાં ઇશ્વરનો આલાસ

કાંઈ આવોજ હશે ! ન્યાયાધીશની સત્તા પરિમિત અને ઈશ્વરની તેથી વધારે, બસ, થઈ ચૂકું, આથી વિશેષ ઐશ્વર્ય ધરાવનાર પ્રભુ તેમને જોઈતો નથી. આમ પશ્ચિમ દિશામાં દોડતા હાલના નવ્ય શિક્ષિતો અને પૂર્વના રમ્ય પ્રદેશમાં વિદ્યારી રહેલા ભક્તોનો મેળ ક્યાં ખાય ? ભક્તોનો ઈશ્વર એટલે તો કર્તુ, અકર્તુ અને અન્યથાકર્તુ સમર્થ છે. એના બ્રહ્મદીવિલાસ માત્રમાં અનંત કોટિ જ્ઞાતાં ઉદ્ભવે અને લય પામે. પાપી અને પતિતોને પણ ક્ષણમાત્રમાં પાવન કરીને ઉત્તમ પદની પ્રાપ્તિ કરાવે અને જ્ઞાનના ગર્વમાં ગળી ગયલા તેમજ યોગના મર્તમાં ગબડી પડેલાને પતો પણ ન લાગવા દે, પ્રેમી ભક્તો પાસે દીન બની તેની તાબેદારી સ્વીકારે અને તેને સર્વસુખ આપે એ ભક્તોનો ઈશ્વર; એ ભક્તોના પ્રાણનાથ, એ ભક્તોનું સર્વસ્વ, આ અંતરને કાણુ ટુંકવી શકે, હવે નવ્ય શિક્ષિતો પશ્ચિમમાં ઉભા રહીને પૂર્વના વિદ્યારીઓને અવલોકે, તો તેમને શું સૂચે ? કાંઈજ નહિ.

ઉપર જણાવેલુંજ, ઈશ્વરસ્વરૂપ જ્ઞાત કવિઓનો આદર્શ છે. કવિશ્રી કહે છે કે—

અનંત કોટિ જ્ઞાતાં જૂપ મહાપુરુષ અચિંત્ય,

દાતા ભોક્તા વિશ્વંભર દર્શિ જગ ઉદ્ધરના.

કર્તુ અકર્તુ અન્યથા કર્તુ સમર્થ દેવા,

કવિશ્રીનો મન્થરાદર્શ આ છે. આનો જ વિસ્તાર આ અંધમાં કવિશ્રી કરે છે. પ્રભુનું આર્તુ અટપટું સ્વરૂપ હૃદયમાં ઉતરે તે માટે કવિશ્રી પુરાણોના અનેક દૃષ્ટાંતો આપે છે. આ ઇતિહાસથી, આ કથાઓથી પ્રભુનું માહાત્મ્ય સારી પેઠે સમજાય અને કાર્ષ્ણિક દૃષ્ટતા ધાય. પ્રભુના સ્વસ્વરૂપમાથી પ્રકટ થયેલા આ વિસાલ જ્ઞાતાંડની વિશાળતા, અનેક દેવદેવીઓ, અનેક મહો ભોક્તાઓ આદિ દેવોનું સૂચન કરીને કવિશ્રી કહે છે કે—

સકલ ચરાચર વ્યાપક તુમ પ્રભુ કાલકે કાલ,
અખિલ જગત સ્થિતિ એક અંચ તિહારો નંદલાલ,

ઉપર પ્રમાણે અત્રેક રીતે પ્રભુની મહત્તાનો વિચાર કરીને કવિશ્રી
કહે છે:—

અશરણુ શરણુ અનાથ ખંધુ તુમ પતિત પાવન,
અધમોદરન દયાલ દયાનિધિ પ્રનત નિભાવન.
નહિ પ્રભુ તુમ જપ તપ બસ નેમ ધર્મ મન ઢાઉ,
મરુ વિવિધ અષ્ટાંગયોગ બસ તુમ નહિ હોઉ.
જ્ઞાન ધ્યાન કાષા કર્મજડ તુમ નહિ પાવે,
નહિ તુમ સાધન સાધ્ય એક પ્રેમહી મહી લાવે.

કવિમીના હૃદયમાં પ્રભુનું જે સુકુમાર રસાત્મક સ્વરૂપ પ્રકાશી
રહ્યું છે તેના આ કિરણો છે. ભક્તોના હૃદયોમાં બિરાજતો ધનુર તે
આ, એમ કવિશ્રી કહે છે. વળી બાહ્ય જેવા ઉત્તમ કૃષ્ણમાંજ જન્મ
મળવાથી પ્રભુ પ્રાપ્ત થાય છે અને કર્મકાંડમાં બાંધાઈ જવાથી જન્મની
સાર્થકતા છે એ કહેવાતી વૈદિક માન્યતાને પણ કવિશ્રી પોતાના
અતુલસ્વરૂપ સુરંગયા ઉરાડી મેલે છે:—

નહી ઉત્તમ કુલ જન્મ કર્મ બિન શ્રમ શ્રુતિ છંદ;
એક હિ પ્રેમપ્રતાપ ગોપી પ્રહિ લહે ગોવિંદ.

શ્રીગોપીજનો ક્યાં ઉત્તમ કુલમાં પ્રકટ થયાં હતાં ? ક્યાં ઉત્તમ
કાર્યો હતા ? વેદશાસ્ત્રોમા તેમણે શ્રમ ક્યાં કર્યો હતો ? માત્ર પ્રેમના
જ પ્રતાપથી એ ભક્તજનોએ ગોવિંદને બાધી લીધા હતા. આગળ
કવિવર કહે છે કે, પ્રભુએ પ્રેમને વશ થઈને વેદવિધિની પણ દરકાર
કરી નથી. વેદવિધિને પ્રાધીન બનેલાં, લક્ષ્મીજી (પતિમતા), શેષ
(દાસ), અને બ્રહ્માજી (તપસ્યા સેવનાર યોગી) આ દેવાંશોને જે

ફલ ન મળ્યું, તે મળના શ્રીગોપીજનોને મળ્યું. એક બ્રાહ્મણુદેહથી
 ઠંકાપલાં હૃદયમાં આ દૈન્યપૂર્ણ ઉદ્ધારોના પંડ્યા પડે એ તો એ
 દિવ્ય હૃદયની અનેરીજ ઉદારતા છે, વિશાળ ભાવના છે. પ્રભુ
 શ્રીકૃષ્ણમાં પરસ્પર વિરુદ્ધ જણાતા એવા આશ્ચર્યજનક અટપટા
 ધર્મો કેવા છે તેનું વર્ણન શ્રીભાગવતાનુસાર કવિથી કરે છે. જેને
 શ્રુતિ નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી તરીકે વર્ણવે તે પ્રભુ ભક્તાધીન થઈ ભક્ત
 સાથે રમે-ખેમે. આવા અનેક ધર્મો દર્શાવીને પ્રભુની બાલલીલાનું
 વર્ણન પણ કરે છે. પ્રભુ ભક્તને કેવા વસ છે તેના અનેક દાખલા
 આપીને પ્રભુની-ભક્તપરવશતા અને કરુણારસિકતાનો હૃદય સ્થિતાર
 થણાજ ભાવવાહી શબ્દોમાં આપતાં-રહે છે કે:—

ભક્તવિરહકાતર, મહાભક્ત પ્રાનતે પ્યારે;

-ભક્તવત્સલ ભક્તાધીન, નહીં ભક્તનતે' ન્યારે.

આમા પ્રભુની ભક્તાધીનતાનું મૂર્તિમત્ત સ્વરૂપ આલેખી દીધું
 છે ! કેવું સુંદર ચિત્ર છે ! ભક્ત હૃદયનો પ્રભુ કેવા રનેહપૂર્ણ છે !
 ક્યાં કામદાના પોમાંઓ ઉથલાવતો આજનો મધુર અને ક્યાં ભક્ત
 હૃદયના પ્રેશપાંશમાં જધાઈને વ્યાપક કાવતોને ફેરાજો મૂકી દેતો
 ભક્ત-પ્રભુ ! આ વાત સમજાવવાને ભક્તોના થણા એતિહાસિક
 દાખલા કવિથી વર્ણવે છે.

ત્યારબાદ પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણનાં ધામનું વર્ણન લખી કહીથી પ્રાર-
 ભાય છે. મહાનુભાવી શ્રીગોપાલદાસજીના ગુજરાતી શ્રીવલ્લભાખ્યાનને
 અનુસરીનેજ કવિથી આ વર્ણન મંજભાષામાં રહે છે. શ્રીવલ્લભા-
 ખ્યાનનાજ શબ્દકુસુમો કવિ પોતાની માળામાં ગૂંથી દે છે:—

નિર્ગુનો નિર્દેશ અટપટો, મુખ કહા કરિ કહીએ !

નેતિ નેતિ રહે નિગમ, અસ્તિ વસ્તુ-કહું લલીએ.

તાડુ તે પર પુરુષોત્તમ લીલા અચલ વિહારી,
બ્રહ્મચારી મુક્તિમાર્ગી નહિ સ્વપ્ન બ્યવહારી.

ઉપર જાણવેલી અનેક કઠીઓ શ્રીવક્ષભાષ્યાનના સુરને આલાપે
ઉપરની ચાર કઠીઓ જ સરખાવે શ્રીવક્ષભાષ્યાનની નીચેની-
ઓ સાથે:—

નિર્ગુણનો નિર્દેશ અટપટો રસના શી પેરે કઠીએ ?
અસ્તિ વસ્તુ સહુ કેા મળા જાણે, નિગમ નેતિ નેતિ ગાયે.
તેહ ચક્રી પુરુષોત્તમ અજગા, લીલા અચલ વિહાર,
બ્રહ્મચારી ને મુક્તિમાર્ગી, સ્વપ્ને નહિ બ્યવહાર.

શ્રીવક્ષભાષ્યાનની છાયા લઇનેજ કવિશ્રીએ પ્રભુની નિત્ય-
રીક્ષારથલીનું વર્ણન કર્યું છે. પછીથી પ્રભુનું સ્વરૂપ, (નખસિખાંત)
વર્ણવે છે, પ્રભુના એકએક રસપ્રસુર અવયવનાં માધુર્યનો પરિચય
આપે છે. પ્રભુના શ્રીમરનકથી પ્રારંભીને ચરણકમલ સુધીના અવયવો
અને રંગારોનું વર્ણન સુંદર ઉપમા સાથે કર્યું છે. નીચેનું વર્ણન તે
તેમાં કમાલ કરે છે:—

સુંદર સોલ કપોલપર કુંડલકી છાઈ;
સજલ જલદ મધિ દુર દામિતી-જનુ દેત દિખાઈ.

શી સુંદર ઉત્પ્રેક્ષા છે ? જલબરેલા મેમના સરખા રસભર્યા
સુંદર શ્યામ કપોલ છે. એ કપોલપર હાથી રહેલાં કુંડલની કાંતિ પડે
છે, કે જાણે મેમમાં વીજલી ચમકી ! કેવું સફળ વર્ણન છે.

પ્રભુના બન્ને ચરણકમલનાં ૧૬ ચિહ્નો સાંજોમાં જાણ્યાં
છે. એ સોળે ચિહ્નોનું વર્ણન તથા તેના દરેકના બાવેનું પણ
૧૨૮ કઠીથી સ્પષ્ટીકરણ કર્યામાં આવ્યું છે. છેવટે તેની રચનુતિ
વર્ણવે છે:—

કૃષ્ણગરન યુગ ચિંત્ન સહિત જો ધ્યાન લગાવે,
સો જન સળ ફલ પાવ જહોત જડજાગી કહાવે.

પ્રભુનું આદ્યુજ્યુ વર્ણન અને એનાં સ્વરૂપરસના આધારરૂપ
ભક્તો વિષે કાંઈ ન હોય તે બને જ કેમ ? છેવટે પ્રભુના એ મહા-
રસાત્મક આધુર્યને હૃદયના દિવ્ય સ્થાનમાં સ્થાપી રહેલાં મનમના-
એનાં પરિત્ર નામોનું કથન કરીને નિજ વાણીને કવિશ્રી અલંકારે
છે, રસવાદિની બનાવીને સાર્યક અને પુનિત કરે છે. છેવટે પ્રભુના
એ હૃદયારવાદ બ્યેય સ્વરૂપનું ચિત્ર આલેખી અંથ સમાપ્ત કરે છે.
તા મધ્ય મોહન લલિત ત્રિમંગી શ્રીનંદલાલ.

.. વિષસન રાસ અખંડ રંગીલી સંગ જનમાલા

‘ ‘ બેઠી વાત તો એ છે કે કવિશ્રીના આ રસમય અંથ અપૂર્ણ
મધ્યો છે. કવિશ્રીના આસનપર બેસીને દ્રવ્યસંપાદન તરફ લક્ષ્ય
આપનારા ડોહાછાંદાના તેમના સિદ્ધ પાત્રના સાકંઠા વિચારો આ
અંથ પૂરે પ્રકટ કરવામાં આડા આવ્યા છે. એ પ્રકટ કરતાં ધણોજ
કલેશ થાય છે.

મજબાપાનો ત્રીજો અંથ ભક્તિવિધાન છે. ભક્તિ વિષયમાં
શાસ્ત્રકારોએ જે તત્ત્વદોહન કર્યું છે તેના સંપૂર્ણ ચિતાર આ અંથ-
માં છે. આ અંથ માત્ર વાંચી જવાનો જ નથી, પણ તેનું તો મનન
કરવાનું છે. કવિશ્રીએ ભારતવર્ષમાં પર્યટન કરીને જે અનુભવો
ભીષા, સાચીય અચોતું મનન કર્યું, સત્સંગસંગાનો આસ્વાદ પ્રાપ્ત
કયો, શ્રીગુરુદેવનાં પાસાં સેવ્યા, સાપ્રદાયિક સિદ્ધાંતોનું મનન અને
ભગવદીયોનાં ચરિત્રોનો અભ્યાસ વગેરે કર્યા, તેના ફલરૂપે આ અંથ
છે. ભક્તિમાર્ગીય સિદ્ધાંતોની ત્રીજીવટ અને આશ્રીન ભક્તિમાર્ગમાં
શિખરરથાને વિરાજ રહેલો પુષ્ટિમાર્ગ, એનો સુંદર ચિતાર આ અંથમાં છે.

વળા કવિશ્રી આ મંથમાં પોતાનાં જીવનના અનુભવો પણ કહે છે. આ અનુભવો દુઃખથી સ્પર્હાવિનાના એક ભક્ત હૃદયના છે એટલે તેમાં લેશ પણ અસત્ય કે અતિશયોક્તિના અંશનાં મિશ્રણ નો સંદેહ ન જ થાય. એમાં નિખાવસ દીક્ષના એકરારો છે. ઉપરથી ખીજું કહેવું અને દીક્ષમાં ભુદી બાજુ ખેલવી એ આવા ભોકાતીન ભક્તજનોમાં ન જ આશાપી શકાય. પણ મનદગ્ન્યદ્ વજ, યગ્યદ્ નો પાઠ બળુવામાં કુશળ હાલના સાક્ષરો ભક્ત કવિઓના હૃદયની નિર્મલતાનું પ્રતિબિંબ સ્વ હૃદયમાં ન જ ઝીલી શકે એ સ્વાભાવિક છે. તેથી જ આવા સાક્ષરોએ આલેખેલાં કવિચિત્રો બેટાલ હોય છે અને કવિના દિવ્ય અક્ષરરેહને કદરો બનાવી દે છે. કવિનું યથાર્થ ચિત્ર આલેખનારાઓ કે જોનારાઓ કવિશ્રીના આવા 'મંથનું' મનન કરે અને તેનું તત્ત્વ સમજે તોજ સ્વભાષામાં કહેલમંદ થઈ શકે.

મસ્તુત મંથનાં પ્રારંભમાં મંગલાચરણ કરીને વસ્તુનો નિર્દેશ કરતાં મંથકર્તા લખે છે કે:—

ચાનોત્તરકી જે પરા, જનકી કલિયત ભક્તિ;

ખિન દરિ શુક વા ભક્તકી, મિલત ન વદ આસક્તિ.

આ મંથમાં કઈ ભક્તિનું વર્ણન છે તેનું સ્પષ્ટાકરણ કવિશ્રી પહેલાંજ કરી દે છે. 'પૂર્ણ' જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી આખરે જે પરમ-કાષ્ઠાપન્ન અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે તે ભક્તિ છે એમ કવિશ્રી કહે છે. કવિશ્રીનો આ આદર્શ કૃત્વો હિચ્ચનમ છે એ આ પ્રારંભના દોહરાથી જ જણાઈ આવે છે. કવિશ્રી ભક્તિનું વિશાળ સ્વરૂપ સમજાવવા માટે એક રૂપક આપે છે. કહે છે કે, ભક્તિ નામનું તો એક મોટું શહર છે. આ શહર સાસંગ નામના એક મોટા ઇલાકામાં આવેલું છે. આ ભક્તિ શહરમાં 'પ્રેમની પોળ' છે. આ 'પોળ'

માં દાખલ થઈને પ્રભુની સેવા કરે ત્યારે તેને પ્રેમયક્ષણા ભક્તિનો રંગ લાગે છે વસ્તુતઃ તો ભક્તિ એ પ્રભુની સ્વામિની છે (ભુઓ કૃષ્ણોપનિષદ) એ ભક્તિ જેના હૃદયમાં વમે તે ભક્ત કહેવાય વસ્તુતઃ તો ભક્તિ, ભક્ત, ભગવાન ગુરુ, એ બધા એક જ છે, તમામ માન ભુદા ભુતા છે

આ પ્રમાણે મિત્રી ભક્તિનું વર્ણન કરીને, પોતાના ભવ્યના (સર્વસ્વરૂપ શ્રીવક્ષભકુનનું) વર્ણન કરે છે કૃદ્વાદૈતપુષ્પિયાચાર્ય જગદ્ગુરુ શ્રીમદ્વક્ષભાચાર્યજી અને એઓથીના કુનને મિત્રી ભગવત્સ્વરૂપ માને છે. શ્રીવક્ષભકુન તરફ કવિત્રી કાંઈ અનેરી દિવ્ય દૃષ્ટિએ ભુએ છે શાસ્ત્રી, ભક્તવાણી વગેરેના આધાર આપીને તે કરતા તો વિરૂપ પોતાનો અનુભવ કવિત્રી મ્હે છે —

મહાપુરુષનને જો કલો, સિખ દંડ હિતકારી,
સો લલો દિવ દમન તે જાતિ સમૂહ નિદારી
તા દિનતે લગી પ્રેમકી, ચોટ સુ અગદ આહી,
તાસુ આન મન નહિ રમે, પ્રુવ પ્રુવગી કિસ બહી.

અથકાર લાગે છે કે, મદાન પુરોએ જે દિત કરનારી સિક્ષા અને આપેલી તે હૃદયમાં દંડ રીતે સ્થપાઈ મધ દત્તી. પણ તે જ્યારે મારા હૃદયમધ્ય પ્રુવી ગયા ત્યારે જે કાંઈ જાતિ હતી, તે સમૂહ દગી મધ તેજ દિવસથી પ્રેમની જે ચોટ પાગી તે આજ જિવમથી તાજ ને તાજજ છે તેથી હવે મને શ્રીવક્ષભાવિના બીજું કાંઈ રચનું નથી ઉતર કુવ ક્ષ તરફ છે તે બલુવા મારેના દોઢાવતને ગમે તેમ ફેરવીશુ પણ તેમની પુનઃ ઉત્તર કુવ તરફજ જમે તેમ હવે મારું હૃદય તે તરફજ જવાનું કવિત્રીની શ્રીવક્ષભકુન ઉપર આવી જવલત શ્રદ્ધા છે, છતાં હાલના સાક્ષરો કવિત્રીને શ્રીવક્ષભકુનના

વિરોધી તરીકે પણ ચિતરી મારે છે ! સાક્ષરોનો મનોદશાનું આ
કેવું પ્રતિબિંબ છે !

અકિતમાર્ગીય કવિઓના વિચારો પણ એક સરખાજ હોય છે,
પછી બધે તેમની વચ્ચે સેંકડો વરસોનું અંતર કેમ નથી હોતું ?
ચર્ચા સહિત્યના આદ્ય ઋષિ શ્રીનરસિંહ મહેતાએ આ પરિદરશ્ય-
માન જગતને સત્યજ માન્યું, પ્રભુસ્વરૂપ માન્યું, પ્રભુથી અભિન્ન
માન્યું, શુદ્ધાદૈત બ્રહ્મવાદ ગાયો, તેમ શ્રીદયારામભાઈ પણ એ જ
સિદ્ધાંતને અવલંબે છે:—

જગત સખે હરિરૂપ છે, અસ મતિ તળતેં હોઈ,
બ્રહ્મ પૃથક્ ભાસત નહિ, કાર્યકારણ સખ સોઈ.

દયારામભાઈ કહે છે કે, સત્સંગાદિ થયા પછીથીજ મને ખબર
પડી કે આ જગત શ્રીહરિરૂપ છે, મિથ્યા નથી, માયાનો ભાસ
માત્ર નથી. તે પહેલાં કદાચ કવિવર ઉપર શાંકરમાયાવાદની અસર
હશે પણ તે દૈવી હૃદયપર વધુ નજ રહી શકે. જગત બ્રહ્મથી અલગ
નથી, કાર્યરૂપ જગત અને કારણરૂપ બ્રહ્મ એકજ છે. આ ઉપરાંત
શુદ્ધાદૈત બ્રહ્મવાદના મર્મરૂપ સિદ્ધાંતો ચર્ચવામાં આબ્યા છે.

ત્યાર પછી કવિશ્રી શુદ્ધાદૈત સપ્રેદાયના સ્થાપક આચાર્યશ્રીનાં
વંશનું વર્ણન કરે છે. આચાર્યશ્રીના એ પુત્ર, શ્રીગોપીનાથજી અને
શ્રીવિક્રમનાથજી તથા શ્રીવિક્રમનાથજીના સાત પુત્ર શ્રીગિરિધરજી,
૨ શ્રીગોવિંદરાયજી, ૩ શ્રીજ્ઞાલકૃષ્ણજી, ૪ શ્રીગોકુલનાથજી, ૫ શ્રીરઘુ-
નાથજી, ૬ શ્રીવલ્લભજી, ૭ શ્રીવનસ્થામજી, એ સર્વનો નામે, ૨૫
અને શુભનું વર્ણન વિસ્તારપૂર્વકે સંવિસ્તર કરે છે. વળી એ કુમારોના
શ્રીમસ્તક ઉપર ક્યાં ક્યાં સેવ્ય પ્રભુનાં સ્વરૂપો બિરાજે છે તેનું

કરતા એનો ઉત્તેજ કવિત્રી કરે છે. સંપ્રદાયના ગ્રંથોમાં પણ આ ઉત્તેજ કવચિત્ત જ દેશે. આ ઉત્તેજથી પુષ્ટિમાર્ગીય ગૃહસ્થાશ્રમનો આદર્શ સમજાય છે. કુટુંબના દરેક દરેક અંગે પ્રભુસેવામાં પરાવાદને કેવી રીતે આ સંસારના બંધનોથી મુક્ત થાય છે અને દુઃખ-દાવાનળની વચ્ચે કેવી દિવ્ય શાંતિ અનુભવે છે તેનો ખ્યાલ માત્ર પુષ્ટિમાર્ગીય જીવનથી જાણ્યો હોય તેને જ આવે. કવિત્રી અન્યત્ર જાય છે કે—

“ગમ્ય ન પડે જીવરંને પુષ્ટિસૃષ્ટિ” જીવન.”

શ્રીવલ્લભાધીશ્વરના પરિવારનું, આપઘાના સેવ્ય સ્વરૂપોનું વર્ણન કરીને કવિત્રી હવે પોતાનો દિવ્ય પુષ્ટિમાર્ગમાં અંગીકાર કરનાર ચરુદેવનો પરિચય આપતા હોય તેમ લાગે છે ! કવિત્રી પોતાને અષ્ટાક્ષર મંત્ર આપનારા ચરુદેવ તરીકે શ્રીદેવકીર્તનદનજીનો પરિચય આ મંથમાં આપતા હોય તેમ જણાય છે ! પણ જે શ્રીદેવ-કીર્તનદનજીનો પરિચય કવિત્રીએ આપ્યો તે શ્રીદેવકીર્તનદનજી તો મં. ૧૬૩૪ માં પ્રકટ થયા છે અને કવિત્રીનો જન્મ સં. ૧૮૭૩ માં થયો. એટલે આ વાત બંધનેસની જણાતી નથી. આ બાબત પર ક્યાકો મુધી વિચાર કરતાં કોઈ પણ રીતે કવિત્રીનાં ‘જીવનમાં અને કદી ૬૭ થી ૭૯ અને ૮૩ થી ૮૪ મુધી આપવામાં આવેલો સ્વાતુકવ ધરી શક્યો નહિ. આ ગો ઘોટાલો છે ? ખૂબ મનન કરતાં ૮૦ મી કદી ઉપર નજર પડી; તે આ રહી:—

સદ્ગુરુ વલ્લભવાય પદ્મેષુ સિર પર ધાર;

લક્ષ્મિબિધાન ચા મંથકો, વિષુ નિજ મનિ અનુસાર. ૮૯

૮૦ કદીએ પછી મંથ લખવાની પ્રતિજ્ઞાનો ઉત્તેજ તો કોઈ મંથમાં ન હોય ! ત્યારે વળી વચ્ચે ૮૦ મી કદીમાં આ વાત

કયાંથી ? આવા અનેક સંદેહો થયા. આ ભાગમાં જેવો ભક્તિવિધાન
અંથ છપાઈ ગયો છે, તેવો ને તેવોજ અંથ કવિને ન જ હોવો
જોઈએ એવો નિશ્ચય થવા લાગ્યો. એટલામાં તો કાઠિયાવાડના મર-
નદી પરમ ભગવદીશ ૧ પટેલ વૈષ્ણવે થોડા જ સમય પર મને
આપેલા એક અંથ ઉપર નજર પડી. આ અંથ સં. ૧૬૮૧ ની
સાક્ષમાં રચાયેલો છે અને તેનું નામ પણ ‘ભક્તિવિધાન’જ
છે ! આ અંથ પણ મળ્યાપામળ જ છે. અંથના અંતમાં આ પ્રમાણે
લેખેલ છે:—

“હતિ શ્રીદેવપ્રીનંદનકુમાર ચરણૈક સરથ સોભાયદં કૃત ભક્તિ
વિધાન સંપૂર્ણ સંવત ૧૬૮૧ અસાદ શુદ્ધિ પંચમી ગુરો અથોત્તિ !
ક્ષિપ્તિ દાસાનુદાસ ચરણુરજ દા....લખમણના જે વાંચે તે સભા
સમસ્તને ભગવત્ રમરણુ ! સં. ૧૮૩૦ પૌષ સુદ ૮ મસ્કત મધ્યે !”

ઉપર પ્રમાણે જોતાં જ એ ૬૩૧ દોહરાનો અંથ આપો વાંચી
ગયો. એનું મનન કરતાં જ સંદેહ નહ થઈ ગયો અને બધો ઘોઠાળો
દૂર થયો. વાત આ બની છે. ઉક્ત વૈષ્ણવ શોભાયદે સં. ૧૬૮૧માં
ભવેલા ભક્તિવિધાન અંથનો કેટલોક ભાગ કવિવર દયારામભાઈના
અંથમાં પેસી ગયો છે. શ્રીદયારામભાઈના ‘ભક્તિવિધાન’ માં નીચેની
કઠીઓ થોડા પણ ફેરફાર વિના પ્રાચીન ઉક્ત ભક્તિવિધાનનીજ છે:—

૩૧ થી ૩૫૫ સુધી, ૬૭ થી ૭૩ અને ૭૫ થી ૭૮ સુધી,
૮૪ થી ૯૫૫ તથા ૧૧૪, ૧૧૬ થી ૧૨૧-૧૨૬ ૧૩૭ થી ૧૪૩-
૧૪૫ થી ૧૭૫, ૧૮૪ થી ૨૦૫ આ પ્રમાણે દયારામભાઈના ભક્તિ-
વિધાનના અપેલા ૨૩૩ દોહરાઓમાં લગભગ ૧૧૭ દોહરા પ્રાચીન
ભક્તિવિધાનના જ ભેગાઈ ગયા છે !

આ વસ્તુસ્થિતિના પ્રકાશ પછી લેશ પણ સંદેહ રહ્યો નહિ. કારણ કે, સં. ૧૬૩૪ માં પ્રકટ થયેલા ગો. શ્રીદેવકીનંદનજીના સેવક શોભાયદંજી સં. ૧૬૮૧ ની સાલમાં સ્વાનુભવ સિદ્ધ અંચ લખે તે બરોબર બધેમેસતું જ ગણાય. તેઓએ શ્રીદેવકીનંદનજી પાસે દીક્ષા લીધેલી હશે તેનો પણ નિશ્ચય થાય છે. અને એમના અંધનો ભાગ આ પ્રસ્તુત અંધમાં દાખલ થઈ ગયો તેથી ઘોટાળો ઉઠ્યો થયો, એ વાત સ્પષ્ટ થઈ. આ કેમ બન્યું હશે તેનો પણ વિચાર કરવો પડે.

સદ્ગત જ્ઞેવીજી નાયજીભાઈ કવિશ્રીના હસ્તલિખિત અંધનો સંગ્રહ કરતા હતા. પ્રાચીન મળે તો તે પધરાવતા અને તે ન મળે તો ઉતારી લેતા હતા. આ અંધમાળામાં હાથેલા અંધોની નકસો તેઓ લખી મોકલતા હતા. ‘ ભક્તિવિધાન ’ એ નામનાં સામ્પ્રદાયી તેમણે કે તેમના પહેલાના કોઈ લેખકે કવિશ્રીના ભક્તિવિધાનમાં પ્રાચીન અંધનો દોહરાઓ લખી નાખ્યા હશે. સદ્ગત જ્ઞેવીજી જૂની શૈલીના એક અતિશ્રદ્ધાળુ પરમ ભગવદીય હતા. આવા ગ્રેમી લેખકો-વોની દષ્ટિ ઇતિહાસની ખારીકાઈ તરફ નથી હોતી. એઓ તો કવિ શ્રીની વાણીના વિશ્વાસમાં, તેનાં આધુર્યના આસ્વાદમાં મરત હોય છિ વળી અંધનું નામ એક છે, લેખકો પણ પ્રુદિમાર્ગિય જ છે, સિદ્ધાંતો પણ એકસરખા જ છે અને ભાષા પણ સ્વજ છે, તેથી સાવચેતી ન હોય તો આવો સંગ્રહ થઈ જાય જ એમાં લેશ પણ શંકા નથી. પણ આ અંધનો વિચાર કરતાં હું જ ભ્રમમાં પડી ગયો હતો. ભ્રમના વમગમાં પડેલાં સત્યનો પ્રકાશ કરવાની પ્રજુની ઇચ્છા હતી, તેથી પ્રાચીન પુસ્તક મધ્યું અને ભેંદનો પકો ખુલી ગયો. આ જ વસ્તુસ્થિતિનાં દર્શન પછી જ આનંદ થાય છે તેનો અનુભવ તો એક સંશોધકને જ હોય.

૬૭ મા દોહરાથી પ્રાચીન લાક્ષણિકતાનું અંગ શાગીલ થઈ ગયો છે, તેથી તેમાંના અનુભવો સાથે કવિશ્રીના ચરિત્રને કંઈ સંબંધ નથી એ ઉપર સિદ્ધ થઈ ગયું છે. ૯૬ મા દોહરાથી કવિ સત્સંગમાદાત્મ્ય કહે છે. તે પછી સત્પુરુષોનું લક્ષણ બતાવે છે:—

જગમેં મિલન અનૂપ હેં, ભગવદીયનતેં સંગ,
જનકે સંગ પ્રતાપ સોં હોત રયામ સોં રંગ.
નહીં કાહસે બેર હેં, નહીં કછુડી પરવાહ,
એસે દરિકે સંતજી, કદા રંક પદ શાહ.
નિજનંદમેં ગમ હેં, કદા ન બ્હે દીક્ષગીર,
નહીં આશકે ગાસ કજી, નિશ્ચલવૃત્તિ રચિર.

ભગવદ્ભક્ત કેવા હોય, તેનું સ્વરૂપ ઉપરના ઉત્તમ સદૃશ્યોથી કવિશ્રી આલેખે છે. કવિશ્રીનું ખ્યેય આવા ભક્ત બનવા તરફ હૃદય અને આવા સત્પુરુષોના સંગને જ મોક્ષાધિક માનતા હતા. હવે "હેલખડાઉ, ફાંકડો, રંગીલો રસીલો એક પ્રણયી", કહો કે વિપયા-સંકત કામી હોય તે વળી ભક્તનાં સ્વરૂપો આલેખવા એસે ખરો ? તે વળી આવા સત્પુરુષોના સમાગમની અભિલાષા રાખે ખરો ? તમારે હૃદય શું કહે છે ? દયારામ પ્રણયી કે પ્રજુએમી ?

૧૧૦ માં કહીમાં કવિશ્રી જે શ્રીદારિકેશજીનાં નામનો નિર્દેશ કરે છે, તે શ્રીદારિકેશજી ભાવનાવાળા દશે અને એઓશ્રીના અંગપરથી કેટલાક સિદ્ધાંતો આ અંગમાં ઉતાર્યા છે એમ જણાય છે. ૧૧૪ થી ૧૨૧ સુધી તે પ્રાચીન પુસ્તકમાંનો ભાગ છે. તે પછી કવિશ્રી પ્રભુના અવતારો તથા અક્ષરબ્રહ્મ, જગત્, જીવ વગેરે તત્ત્વોનો વિચાર શુદ્ધાદૈત વેદાંતની દૃષ્ટિએ કરે છે. ત્યારબાદ વળી

પ્રાચીન ભક્તિાવધાનનો લાગ દેખાય છે તે પછી કવિશ્રી પ્રીત વિષે એક મુંદર દોહરા લખે છે:—

પ્રીત વહાં પરદા કહાં, પરદા વહાં કહા પ્રીત ?
 પ્રીત વહાં પરદા ભયા, તો પ્રીત નહીં વિપરીત.
 હરિપ્રીતિ પ્રાકટયકે, મહ હેં જમ્મકે હિપાય;
 સદા ચુરકે સરન રહી, ભક્તનસો જનન મિત્ર જાય.

ભક્તિમાર્ગના પ્રકીર્ણ વિચારણીય અનુભવો કવિશ્રી આયેખીને ૧૮૨ માં દોહરામાં શ્રીમદ્ભલાચાર્યજીના પોડસ અંથ પૈકીના કેટલાક અંથોનું મનન કરવા કહે છે, કે જેથી સંદેહ નષ્ટ થાય. તે પછી ૨૦૫ કઠી સુધી પૂર્વઅંથનો લાગ છે. આગળ આસતાં કવિશ્રી ભક્તિના વિધાનો વધુ આલેખે છે, ભક્તનું સ્વરૂપ અને તેમનાં સંગનું આદાત્મ્ય વારંવાર લખે જ જાય છે. એક કઠીમાં કવિશ્રી ખડી ગમ્મન કરે છે:—

ચાર મિલે ચોસઠ ખીલે, રહે ખીસ કર જોર;
 ઉરમેં આનંદ આતિ બડે ખીલે સાત કરોર.

અર્થ:—ભગવદીયોને પરસ્પર મિત્રાપ થના-સત્સંગ થતાં જો આનંદ થાય છે તેનું આ મિત્ર છે, કવિવર કહે છે કે ચાર નેચો મળનાં ચોસઠ-ઘાત ખીલે છે. (કારણ કે દરેકને જત્રીસ ઘાત હોય છે.) તે પછી વીસ આગળીઓવાળા ચાર હાથો સામસામી જોડાય છે. હૃદયમાં એટલો જથ્થો આનંદ જરાઈ જાય છે કે રોમાંચ થાય છે. દરેક મનુષ્યના સરીરમાં સાગતણ કરોડ રવાટા છે. તેથી ૭ કરોડ ખીલી ઉઠે જો એમ વર્ણન છે !

૨૧૫ માં દોહરામાં આ અંથરચના કેમ થઈ તે વિશે સખતાં દયારામભાઈ લખે છે કે:—

નિજ જન અપનો જનકે, કરી આરા શુરુ રાય;
વેદ કાંક ત્રય સારકો, રચિત હું અંથ દિત લ્યાય.

મનલગ કે, આ અંથરચનાનું મૂળ શુરદેવની આરા છે. પ્રભુની નિત્યશીલાસ્થલી ધીનજભૂમિનું આહોત્તમ્ય જતાવતાં કવિવર કહે છે કે—

ખુંદાખન કે ચૂલરો, ઓર ગાંધકા ભૂપ;
તિનકી સરજર ના કરે, જો બેચ ખાત હે સૂપ.

ભક્ત કવિ કહે છે કે પ્રંદાવનનો એક જાંગી, જે સૂપકાં વેચી ખાતો હશે, તેની ખરોખરી એક ગામનો રાજા ન કરી શકે! શો સૌભાગ્યમદ! દુન્યવી આરા—તૃષ્ણાનો શો નિરસ્કાર! દુન્યવી પ્રધુન્યને આ કેવો લત્તાપ્રહાર? છતાં આવા ભક્ત કવિને 'દુન્યવી પ્રધુમી' કહેવા એ તેમના મહાન પવિત્ર અક્ષરદેહનું ખુન કરવાનો નીચ પ્રયાસ ન કહેવાય?

પ્રેમભક્તિ પાસે બિચારા યોગની શી દસા? જુઓ:—

પ્રેમભક્તિ એકો પલક કોટિ બરસ કે યોગ;
પરા ભક્તિ સખ યોગ હે, યોગ પ્રેમ બિન રોગ.

કરોડો વરસ સુધી યોગ સાધી મરો, પણ તે પ્રેમની, ધગ-ધગતા વિરહાગ્નિમય પ્રેમની એક પળ ખરોખર નથી. પ્રેમ વિનાનો તો યોગ હોય? નહિ, નહિ, એ તો એક પ્રકારનો રોગ જ ગણાય!

ઉપસંહારમાં કવિશી પોતાની દીનતા દર્શાવે છે અને ઉક્ત-પ્રેમની વાચના પ્રભુ પામે કરે છે.

આ ભાગમાં યોગો વજ્રભાષાનો ત્રંચ પુષ્ટિપથસારમણિદામ છે. ભક્તિનું રસરૂપ સમજ્યા પછી એની ભક્તિને હૃદયમાં રથાપનારા મહાનુભાવી આચાર્યશ્રીઓ તથા ભક્તોનું પણ સ્વરૂપ જાણવું જ

જ્ઞેષ્ઠએ. તેથી જ આ અંચની રચના થઈ છે. પ્રારંભમાં ગુરુદેવને પ્રણામ કરીને શ્રીમદ્ભગવંતનું સ્મરણ કરે છે. આચાર્યશ્રી અને તેઓશ્રીના બે કુમાર, તથા બીજા કુમાર શ્રીવિક્રલાધીશ્વરના ૭ લાલજી, એ સર્વનું સપરિવાર સ્મરણ તથા એઓશ્રીના સેવ્ય સાન સ્વરૂપોનું વર્ણન કવિશ્રી કરે છે, તે પછી આચાર્યશ્રીના મુખ્ય સેવક શ્રી દામોદરદાસજી તથા અષ્ટસખાનું સ્મરણ વર્ણવે છે. ૪૨ દોહરામાં અંધ સમામ થાય છે.

પાંચમો અંધ વિજ્ઞાપિવિદ્યાસ છે. ભક્ત હૃદય પ્રભુ પામે કેની દીનતાથી વિનતિ કરે છે, તેનું હૃદયભેદક કથન આ અંધમાં છે. એક એક દોહરો અદ્ભુત છે. ભક્ત હૃદય પોતાની ગુનાદગારી કબૂલ કરી વિનવે છે કે:—

ગુનાદગાર સાચો કયો, તિહારો હોં બનરયામ;

હે ન દેનકો દંડ કહ્યું, ધરકો કરો ગુલામ.

ભક્ત કહે છે, હે સ્વામીશ્વર ! હું તારો ગુનેગાર તો છું જ. પણ જો તું દંડ કરીશ તો તે ભરવા માટે મારી પાસે કંઈ નથી, માટે સજામાં મને ધરનો ગુલામ બનાવી દો ! કેવો ભાવ છે !

સંસારના તાપંથી તપેલાં હૃદયમાં, ભક્તિરૂપ બીજને સિંચન કરવા માટે, દીનતા આદિ દેવી ગુણોથી હૃદયમાં આદર્શના લાવવા માટે આ અંધ અતિમનનીષ છે. વિસ્તારભયથી તેમના ઉતારા વિરોધ ન આપતાં આખો અંધ મનન સાથે વાચવા વાચકોને વિનવું છું.

એક વાત અહીં પ્રકટ કરી દેવી જ્ઞેષ્ઠએ. કવિશ્રીએ આ અંધ સ્વતંત્ર કાવ્યો હોય તેમ લાગતું નથી. કવિશ્રીનો એક અંધ 'સત સેવા' કરીને છે. તેમાંથી વિજ્ઞાપિઓનો મોટો ભાગ આમાં સામેલ થયો છે. તેમજ બીજા અંધોમાંથી પણ એકનિન થયો દરો.

પ્રભુની વિરોધિના જેટલા ઉદ્ધારો છૂટે જવાયા કોઈએ પ્રકટ કર્યો હશે, તેનો આ એક સંગ્રહ આ પ્રવરૂપે થયો હોય તેમ જણાય છે.

નામપ્રભાવખત્રીસી ગ્રંથ એક સમરવાપૂર્તિરૂપ છે. ગુરુદેવે “કલિ કેવલ શ્રીકૃષ્ણકો કીર્તન હી હે સાર” આ સમરવા પૂછી, ત્યારે ક્યારામલાઈએ તેની પૂર્તિ કરી રીતે કરી છે, તેથી આ એક નાનો શો ગ્રંથ બની ગયો. એક ઉત્તમ વાનગી:—

સરલ સખ ધર્મ સિરમનિ, અરુ સખકો અધિકાર,
કલિ કેવલ શ્રીકૃષ્ણ કો કીર્તન હી હે સાર.

જો ન કરત તો વિપ્ર તહુ અથ આસુચ ભંડાર.
કલિ કેવલ શ્રીકૃષ્ણ કો કીર્તન હી હે સાર.

સાતમો ગ્રંથ શ્રીકૃષ્ણસ્તવનચંદ્રિકા છે. ગ્રંથમાં પ્રભુનાં આદાતમ્યનો પુરાણાદિ કથાને આધારે ખૂબ પરિચય કરાવ્યો છે. વળી પ્રભુનાં રમણીય નામો પણ પ્રજ્ઞ આ ગ્રંથમાં વર્ણવ્યા છે. પ્રભુનું ખ્યાન કરવા માટે, આદાતમ્ય સમજવા માટે આ ગ્રંથ મનનીય છે.

આઠમો ગ્રંથ પુષ્ટિભક્તિરૂપમાલિકા છે. આ ગ્રંથમાં તો શ્રીમદ્દજ્ઞાચાર્યજીના છ લાખ સેવકામાંથી ઉત્તમોત્તમ જે ૮૪ વૈષ્ણવો થયા છે, તેમનાં પ્રાતઃ સ્મરણીય ચોરાશી નામો આ ગ્રંથમાં કવિથી વર્ણવે છે. ઉપરાત શ્રીહરિરામજીના ભાષાના ગ્રંથના આધારે એ ચોરાશી મહાનુભાવો પ્રભુની નિત્યલીલામાં કયા સ્વરૂપે ખિરાજતા તે પણ જણાવ્યું છે. છેવટે કવિ દીનનાથી વિનવે છે કે:—

શ્રીવશ્વભોકે દાસ છુમ, છુમ દાસન કે દાસ,
તાહ પદરજ સીસ મમ, રહો અચલ એહી આસ.

અથો પછી મજબાપાનાં પ્રકીર્ણ પદો છે. આ પદોમાં શો ભાવ છે તે પદને મથાળે જણાવ્યું છે. કવિશીના સખીભાવના વિદ્યા-સોના દોતક આ પદો વાચીને કેાણ કહેશે કે, કવિશી વિષયાવિષ્ટ પ્રણયી કવિ હતા ? આ પદોને જે ભાગમાં વહેચી નાંખ્યા છે. કવિ નર્મદ, સ્વર્ગસ્થ સાક્ષર ઇચ્છારામભાઇ વગેરે ભક્તિ અને શૃંગારને જુદા પાડી દેતા હતા. શ્રીનરસિંહ મહેતા વગેરે ભક્તોની વાણીમાંથી ભક્તિ શૃંગારને જુદા પાડવા એ એક અંગના એ દુકડા કરી નાખવા બરોબર છે. કારણ કે, દુનીઆ જેને શૃંગાર કહે છે તે શૃંગારનો અંશ પણ ભક્ત કવિઓએ કદી ગાયો નથી. ભક્ત કવિઓની વાણીમાંનો શૃંગાર તે શૃંગાર નથી. અગ્નિમાં તપેલો લોહનો ગોળો લોહું નજ ગણાય. ભક્ત વાણીમાંથી શૃંગાર બાદ કરીયું તો તે એક નિર્જીવ જડ વસ્તુ જેવી નકામી નીરસ વસ્તુ થઇ પડશે. તેથી જ આ અંથમાં ‘ભક્તિ રસ’ નાં પદો છાપ્યાં છે. જેમને સાક્ષરો નીતિભક્તિનાં પદો કહે છે, તે વસ્તુતઃ ભક્તિનાં અંગરૂપ દીનતા, આશ્રય, વિરમિનાં પદો છે. હરેથી સાક્ષરોએ આ સુદમ વાતનો અભ્યાસ કરવો રહ્યો !

મજબાપાનું સાહિત્ય આ ભાગમાં વધારે છે. ૨૩૦ પૃષ્ઠથી શુજરાતી સાહિત્ય છાપ્યું છે. તેમાં પડેલો અંથ પ્રસ્નોત્તરમાસિકા છાપ્યો છે. અનેક અટપટા પ્રસ્નોના દુકા પણ સચોટ જવાબો છે. થોડીક વાનગી—

પ્રસ્નો.

શ્રીજી ના કરી સકે તે શું ?

સર્વત્ર સુખ મેને ?

સાકરથી ગળ્યું શું ?

જવાબો.

શ્રીજીથી ભક્તદ્રોહ ન થાય.

સતોષી ભક્તને.

મરજ.

ઉપાનયી નીચું શું ?

નિંદક.

પંડિત જતાં મૂર્ખ કાણ ?

અદેખો.

પ્રભુથી બલિષ્ઠ કાણ ?

પ્રભુના સાચા ભક્ત.

આવા ૧૦૮ પ્રશ્નોત્તરો છે અને જ્યાં ભક્તિમાર્ગીય છુદ્ધિ વિશેષ કરનારા છે.

પછી ધૂન્નકુટુમ્બજીન ગ્રંથ છે. ઝડપું પરિવર્તન આખા જગતમાં કંઈ અજાન પરિવર્તન કરી મૂકે છે. ઝડપી અસર માનવ હૃદય પર કાઈ અનેરી હોય છે. દરેક ઝડપમાં ભક્તોના સખી ભાવપૂરિક હૃદયમાં કેવા રસો ઉજળા રહે છે તેનો અદ્ભુત ચિતાર આ ગ્રંથમાં છે. આ ગ્રંથ કઠિન છે, સાહિત્યની દૃષ્ટિએ લખાયેલો છે. ગુજરાતી સાહિત્યમાં આવા ગ્રંથો નથી. ગ્રંથમાં કઠીએ કઠીએ રસાલકાર અનુભવાય છે.

ગુજરાતી વિભાગમાં ત્રીજો ગ્રંથ હરિહરોદિસ્વરૂપતાર ત્રય છે. વેદ, ઉપનિષદ, પુરાણ આદિના શ્રવણ પછી કવિશ્રીએ આ ગદ્યાત્મક ગ્રંથ લખ્યો છે. કવિશ્રીનું ગદ્ય કેટલું સરલ અને મધુર છે તે પણ આ ગ્રંથથી જણાય છે. માઠાણ તે સેવ જ હોય એવા મત પર આ ગ્રંથ કુદારાધાત સમાન છે. તેમ જ સૈવ માનું મજબૂત ખંડન આ ગ્રંથથી થાય છે. આશ્ચર્ય કવિવરને પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવ ચપલા જાણીને કાઈએ કાંઈ કહ્યું હશે તેનો સંયોદ જવાબ કવિશ્રીએ આ ગ્રંથદ્વારા આપ્યો હોય તેમ લાગે છે ! પણ ગ્રંથને અતિ કવિશ્રી જે લખે છે તે તો હૃદયમાં કોતરી રાખવા જેવું છે :

“ એવી કયાઓ અને છતિહાસો ધણા છે. તે ક્યાંલગી લખીએ ? માટે થોડામાં સમજી જાએ કે, ભગવાનની બરાબર શેષજી, શિવજી, અન્ના, હિંદાદિક દેવતા કાઈ નથી. માટે કોઈની નિંદા સ્તુતિ કરવી નહિ.

પણ મનના સધળા શ્રમ ટાળીને એક પૂર્ણપુરોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ-
ચંદ્રનેજ લખવા.”

આ ગ્રંથ પછી પાંચમો ગુજરાતી ગ્રંથ હરિભક્તિચંદ્રિકા
છે. ભક્તિ અને ભક્તોની અધિકતા વર્ણન કરનારા પુરાણોના વચનોને
સરસ કાવ્યમાં ઉતારીને આ ગ્રંથ રચ્યો છે. ઉપરાંત પુરાણોમાંથી
બહુને છેક ભક્તમાળ સુધીમાં લખાયેલાં ભક્તોનાં કુંઠા ગરિત્રોનો
સંગ્રહ છે. ગ્રંથનો ગુણ નામ મુગ્ધ છે. એક અમકત હૃદયમાં પણ
આ ગ્રંથની ચાંદની પ્રસરી તેમાંથી અગાનને હટાવી શકે છે.

તે પછી ભક્તિરસનાં પ્રકીર્ણ પદો અને વૈરાગ્ય ચાન-માહા-
ત્મ્યનાં પદો છે. આમા દરેકમાં કવિત્રીના શુદ્ધ આંતરભાવોનું સ્પષ્ટ
પ્રતિબિંબ છે. અધિકારિ હૃદય તે ત્રીજી શકે છે; અને જે તેને માટે
સર્જાયું નથી તેને તે નીચેની કવિવાણી નવીજ દિશા બનાવે છે.

|| “સક્કરખોરનું” સાક્કર જીવન ખરના પ્રાણજ હરે,
ક્ષારસિંધુનું માજકું જેમ મીઠા જલમાં મરે.”

અમદાવાદ
વસંતપંચમી.
૧૯૮૫.

}

વસંતરાગ હરિકૃષ્ણ શાસ્ત્રી.

અનુક્રમણિકા.

શ્રેણીપદાદિ.

૫૪૪.

મજાલાપાના અન્ધા.

૧ શિશ્નંતસાર અન્ધા	૧
૨ શ્રીકૃષ્ણસ્તવનામૃતમંથ	૧૧
૩ શ્રીભક્તિવિધાનમંથ	૪૩
૪ પુષ્ટિપદ્યસારમણિદામ	૧૦૨
૫ વિજ્ઞાપિવિલાસ	૧૨૨
૬ નામમંત્રાવળમીરીશી	૧૫૬
૭ શ્રીકૃષ્ણસ્તવનથંત્રિકા	૧૬૦
૮ પુષ્ટિભક્તચર્યમાલિકા	૧૬૩

મજાલાપાનાં પદો.

૧ કલે આથે ભોર પ્યારે...	૧૬૦
૨ મોહન રત્ન ભાગી શ્રીરાધે રાધે	૧૬૧
૩ શ્રીરાધે તું કલે ન જોસે ?	૧૬૨
૪ માન કહી તું મેરી રાધે
૫ તોડે પરી કહા એની ?	૧૬૩
૬ શ્રીગોપાલનાથ પ્યારે
૭ માધ મેરે લગે મોહનસો નેન	૧૬૪
૮ ઓરોડી મે નહીં નહીં	૧૬૫
૯ નદનંદન મિન રલો ન જાય
૧૦ બાકે નેનારે લવા બાકે નેન	૧૬૬
૧૧ ગારી મન દેરે સુમાની હેલા	૧૬૭

૧૨	ધારે ગિરિધર ઘેવાગ હો	૧૧
૧૩	છેલા નેક નીકી બાંસુરી	૧૯૮
૧૪	બંસી કે બળનેવાલે મેરા દિલ...	૧૯૯
૧૫	ઘેરી એ બેંદી કાં સમાર	૧૧
૧૬	દેખો દેખો વે મેરી હો...	૨૦૦
૧૭	કેન ગતિ મેરી ધારી ?	૨૦૧
૧૮	બળબ રસીસે તોરે નેના	૧૧
૧૯	દગન લાગીયારે સો	૨૦૨
૨૦	નંદલાલ મિલન કો કરે	૧૧
૨૧	પરો મત ધરકે ફંદા...	૧૧
૨૨	જલકો ગઈ બાજ કાડેહો.	૨૦૩
૨૩	મારી મારી મોહના તેરે નેનનને...	૨૦૪
૨૪	તેરે સિયે લાયો યુંદરવા	૨૦૪
૨૫	મેરો મન મોજો મનમોહના	૨૦૫
૨૬	મેરા પ્રભુ ગિરિવરધારી	૧૧
૨૭	કો દિન યાદ ના કીતી વે માર...	૧૧
૨૮	અજરીમાં તૂ ક્યોં ન બોલે ?	૨૦૬
૨૯	મોહો માર ન ભાવેરી	૧૧
૩૦	ગણતમે મુઝે છોડકે	૨૦૭
૩૧	મોહો કીતે લે આન સધન	૧૧
૩૨	જાને દોરે મોહન નંદલાલ	૨૦૮
૩૩	ધાઓરે લાલનકું લે આઓ	૧૧
૩૪	જાની હમરા તુમરા કયા ?	૧૧
૩૫	હે કોઇ પીરે પટવારો ?	૨૦૯
૩૬	લખે છબીલે લાલ તળતો	૧૧

૩૭	શ્રીયા પ્રેમ ફંદ કે બંધ પવો	૨૧૦
૩૮	જો સૈયા સાંવરે જાસી જાળ્યાં	૨૧૧
૩૯	બિકળ રહું દિનરેન હરિબિન	,"
૪૦	નેન બાણુ મન મારે વાલ	૨૧૨
૪૧	મેને મન મોહનલાલ મધુપુરીમે	,"
૪૨	ભુકુડી ધનુષ્યસે કસકે મોપર	૨૧૩
૪૩	બાપ બદરા બરખત શુ મેરો	,"
૪૪	બિહારી મોસું હંસકે બોલો	૨૧૪

૫ દીનતા-આશ્રય-વિનતિ.

૧	હરિ તુમ તારો સોઈ તરે	૨૧૫
૨	રાધિકા ગોવર્ધન ધારીરે	,"
૩	જમી બ્યાજહી દેખી	૨૧૬
૪	શ્રીકૃષ્ણ: શરણું મમ	,"
૫	તુમસે ન કોઈ કૃપાણુ	૨૧૭
૬	કરુણા કે સિંધુ	,"
૭	શ્રીગિરિધરનાથ ચહી બર દીને	૨૧૮
૮	તીનબરન ચુરુ વિમ	,"
૯	જાકું રોષ આવે પ્રકૃતિ પુરુષ	,"
૧૦	મો સું કણુ ન બને ધનસાય	૨૧૯
૧૧	મોહો કરુણા કમ કરોગે?	,"
૧૨	મેરે મહાપ્રભુમે શરન બલ	૨૨૦
૧૩	સખ હા ઉપાય ચુરુ નંદસુત	,"
૧૪	સર્વોપરિ મામ હમારા હે.	૨૨૧
૧૫	શ્રીકૃષ્ણ ગોપાળ ગોવિંદ	,"

૧૬ તુમસે તુમ ગિરિધારીલાલ	૨૨૨
૧૭ સખડી સ્વામિની શ્રીહરિ ધમ્મજા...	"
૧૮ નાથ રુચિ આપડી હોષ સોષ	૨૨૩
૧૯ યદ વર માગું લલિત ત્રિભંગ	"
૨૦ શ્રીગુરુ શ્રીવલ્લભ શ્રીવિઠ્ઠલ	૨૨૪
૨૧ બેર બેર બિનતિ કા કરૂં?	"
૨૨ અબ તો હમસે લાગુ કહાઉ	૨૨૫
૨૩ બિનતિ સુનો શ્રીનંદકિશોર	૨૨૬
૨૪ શ્રીવલ્લભકો આયો ભરોમો	૨૨૭
૨૫ મન શ્રીરાધિકા ગોપાલગારે,	"
૨૬ શ્રી રાધે રાધે ગોવિંદ	"
૨૭ સખ સિરઠારા શ્રીકૃષ્ણ હમારા...	૨૨૮
૨૮ હરિ શરન ના જામ કે તૂ હરિ...	"
૨૯ મેંડી રસના તૂ વે રાધાકૃષ્ણ	૨૨૯

ગુજરાતી ગ્રંથો-પહેલું.

૧ પ્રશ્નોત્તરગ્રંથ	૨૩૦
૨ પદ્યગુણવલ્લુ નમંથ	૨૪૧
૧ વર્ણકાવ્ય	"
૨ સરહકાવ્ય	૨૪૬
૩ હેમંતકાવ્ય	૨૪૭
૪ શિશિરકાવ્ય	૨૪૮
૫ વસંતકાવ્ય	૨૫૧
૬ શ્રીરમકાવ્ય	૨૫૫
૭ હરિહરોદિશ્વરપતારતમ્ય	૨૫૬

મુંબઈ યુનિવર્સિટીમાં ઝોમ. ઝો. ના અભ્યાસક્રમમાં
ટેકસબુક તરિકે મંજૂર થયેલો

શ્રીદયારામકૃતકાવ્યમણિમાલા

ભાગ ૧ લો.

આ ગ્રંથમાં આત્માર સુધીમાં પ્રકટ નહિ થયેલા કવિરત્ન ભક્ત
શ્રીદયારામભાઈના ઉત્તમોત્તમ અપ્રસિદ્ધ ગ્રંથો તથા કાવ્યોનો
નીચે પ્રમાણે ટિપ્પણ સાથે સમાવેશ કર્યો છે.

સમગ્રદાયસાર—(તત્ત્વજ્ઞાનનો મહાન ગ્રંથ) રામાનુજ, નિંબાક,
મધ્વ, અને શાકર વગેરે સંપ્રદાયોના તત્ત્વજ્ઞાનનું રહસ્ય બહુ જ
સમોદ રીતે સમજાવ્યું છે.

અમળમિલ્લાખ્યાન—ભગવદ્ગામ લેવાનો અદ્વિતીય અમલાર
જોવા હોય તો આ ગ્રંથ જરૂર વાંચો.

કલ્પશકુન્તાર—આવા સમયમાં દરેક મનુષ્ય ચિંતાનાં સમુદ્રમાં
ગરકાવ થાય એ સ્વાભાવિક છે. "ચિંતા ચિંતા સમાન છે."
અમે ખાતરી કરીએ છીએ કે આ ગ્રંથ વાંચ્યા પછી હિંદીશર
તમને ચિંતા થશે જ નહિ.

કાલજ્ઞાનસારાંશ—પોતાનો કાલ ક્યારે આવશે એ કોઈ
જાણતું નથી, અને જાણ મધ્યતમમાં રહે છે. આ ગ્રંથ એવો અદ્વિતીય
છે કે પોતાનો કાલ ક્યારે આવશે તેનો જાણીથી નિશ્ચય થઈ શકે છે.

બીજાં પદો—બીજાં અનેક જ્ઞાન, નીતિ અને ભક્તિના
પદોનો મહાન મંત્રદ. આટલો મોટો ગ્રંથ જના કીમત માત્ર
રૂ. ૧૧ રૂપિયા રાખવામાં આવી છે. પાના ૨૮૪ પાકું બાંધવિન.

અમદાવાદ ગુજરાત વિદ્યાપીઠમાં ટેકસણુક તરિકે મંજૂર થયેલો

શ્રાદ્ધચારામકૃતકાવ્યમણિમાલા

ભાગ ૨ જો,

આ સગ્રહમાં કવિ શ્રાદ્ધચારામભાઈનાં ઉત્તમોત્તમ મહાન કાવ્યોને સ્થાન આપ્યું છે અને અંચળી નીચે સમગ્રવવા માટે ઉપયોગી ટિપ્પણનો પણ સમાવેશ કર્યો છે, આમાં નીચેના અંથો છે.

રસિકવદ્ધિ—ઉપનિષદ, ગીતા, બ્રહ્મસૂત્ર અને શ્રીમદ્ભાગવત એ પ્રસ્થાનત્રયપદ્યમા વારંવાર પ્રતિષાદન કરવામાં આવેલા વેદાંતના અત્યંત મહત્ત્વ વિષયોને રસિક અને સરલ ભાષામાં જો કેાઈએ શુદ્ધ્યા હોય તો તે કવિશ્રી દ્વારામભાઈજી છે. આ અંથમાં વેદાંતના સિદ્ધાંતોને હૃદયંતો સાથે જોવી ભાષામાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યા છે કે વાચકોને તેથી મુશ્કેલ કંટાળો ઉપજેજ નહિ. વેદાંતનો શુદ્ધ અર્થ નહિ સમજનારાં ઈતરમતોનું હાસ્વરસિક ભાષામાં કરવામાં આવેલું ખંડન વિદ્વાન વાચકવર્ગને રમુજ સાથે આશ્ચર્યચકિત કરી નાખીને કવિશ્રીની ત્રિશાલ વિચારસક્તિનો ખ્યાલ આપે છે. માટે જ હુંબ્રાહ્મ મુનિવર્સિટીએ આ ગ્રંથ એમ. એ. માં ટેકસ છુક તરિકે રાખેલો છે. વૈષ્ણવોને તો તે અતિ ઉપયોગી છે.

બ્રાહ્મણુકાવ્યવિવાદ—બ્રાહ્મણુ શ્રેષ્ઠ કે બલત ? ધણુ મોકોને તે વિષે સંકલ્પવિકલ્પો થયા કરે છે, આ પ્રશ્નને કવિશ્રીએ શાસ્ત્ર અને યુક્તિથી એવી રીતે ચમ્પ્યો છે કે, એકવાર આ અંથનું મનન કર્યો પછી ઉપરના પ્રશ્ન વિષે કાંઈ સંશય થતો જ નથી સંવાદ થયોજ રમુજ અને વાચવા લાયક છે.

પુષ્ટિપથરહસ્ય—પુષ્ટિમાર્ગના અનૌઠિક રહસ્યોનો ભંડાર આ અંથમા ભર્યો છે. પુષ્ટિમાર્ગના મર્મજોને અને પ્રજુરનેદથી ત્રિચિન સહજ્યેને આ અંથમા વર્ણવેલા અનુભવના સિદ્ધાંતો હૃદયગમ થઈ પડશે એમાં કાંઈ સંશય નથી. કાંઈ પણ અંથમા આવું પુષ્ટિમાર્ગનું

મુંદર રહસ્ય સરલ શુભર કવિતામાંજ દષ્ટિગોચર થતું નથી. પુષ્ટિમાર્ગ-
ના પ્રેમીઓએ એકવાર અવશ્ય આ અંથનું મનન કરવું જ, જોઈએ.

અન્ય રસિક કાવ્યો—ખીખં કેટલાંક સિદ્ધાંતોનું પ્રતિપાદન
કરનારા નીતિભક્તિનાં અનેક અપ્રસિદ્ધ મુંદર પદોનો પણ સંગ્રહ
કરવામાં આવ્યો છે. પાકું બાઈડિંગ પાના ૩૫૦ આટલો મોટો અંથ
છતાં કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ માત્ર રૂપિયો ફોફજ રાખવામાં આવી છે.

પ્રકાશક,

નારાયણદાસ પુરમાનંદદાસ શાહ, કલોદયાળા.

૬૦ પાજરાપોળની નીચી આવી માધવખાગ, મુંબાઈ નં. ૪

છપાય છે !

છપાય છે !

ભક્તકવિ શ્રીદયારામભાઈનું આંતરજીવન.

લેખક—સદગત મૂલચંદ્ર તુલસીદાસ તેલીવાળા,

ખી. એ, એસએચ. ખી. વજીલ હાઇકોર્ટ—મુંબઈ.

તથા

પ્રોફેસર જોહાલાલ ગોવર્ધનદાસ શાહ, એમ. એ. અમદાવાદ.

આ અંથમાં કવિનાં કાવ્યનું લક્ષણ, કવિની ઈશ્વરભાવના,
જગત અને સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ, જીવચિત્ર, અક્ષરધામ, મોક્ષવિધ્ય,
કવિનું વ્યાવહારિક જ્ઞાન, દીનતા, વિનય, સરજીવન, પૂજા,
ઉપાસના, અનન્યાશ્રય, નરધામકિત, કવિનો પ્રેમમાર્ગ, મંજારરસ,
વૈષ્ણવત્વ, અક્ષર દેહનું અવસોકન, કવિનાં જીવનસૂત્રો વિગેરે મહાન્
મહન પ્રશ્નોની શુચી કવિશીએ કેટલીક સરળતાથી તેમજ રસિકતાથી
લેખી છે તેનો ખરો અનુભવ આ અંથ કરાવશે. અગાઉથી માલક
થનારે પ્રકાશકને લખવું. અગાઉથી માલક થનાર પાસેથી ચાર આના
ઓછા લેવામાં આવશે.

ભક્તકવિ શ્રીદયારામભાઈનું જીવન અને જ્ઞાનખાજી કીં. એ આના.

વૈષ્ણવ ભક્તોને વધામળી ! સાહિત્ય રસિકોને ખુશ ખખર !
સાક્ષરો અને ભક્તોનો આનંદ.

ગુજરાતી સાહિત્યના ઝગઝગતા અલંકારો
તુરત મંગાવો હીલ કરશે તો પસ્તાશે.

શ્રી દયારામકૃત કાવ્યમણિમાલા

ભાગ ૩ નો.

સાહિત્ય મર્મણ કવિરત્ન ભક્ત શ્રી દયારામભાઈના નીતિભક્તિ
ગાન, વૈરાગ્ય, અને શાંત સંગારના રસ્યમતૃતિથી ભરેલા ઉત્તમો-
ત્તમ કાવ્યોનો સંગ્રહ કવિની પ્રાચીન જીવી સાથે મોટો ખર્ચ કરીને
મહાપરિશ્રમે વિદ્વાનો પાસે શોધાવી જુના હસ્તલિખિત પુસ્તકો
સાથે મેળવી, અનેક વર્ષોથી આલની આવેલી અશુદ્ધિઓ દૂર કરી
શુદ્ધ કંથન જેવા પ્રસિદ્ધ અપ્રસિદ્ધ કાવ્યોનો ખખનો એકઠો કરેલો
છે. એમા ભક્તિનું ખર્ચ રહસ્ય સમજાવનાર કવિનો અપૂર્વ મંથ
ભક્તિપોષણ, તથા પ્રમરસગીતા મનમનિસંવાદ, પ્રયોધખાવની,
મનપ્રયોધ કંકો, મજમહિમા, પ્રેમરીક્ષા, રસીગાજીના મહિના,
મેહિનીસ્વરૂપનો મરખો, ભક્તવેલ, શ્રીકૃષ્ણઅષ્ટોત્તરચતનામ,
શ્રીવલ્લભઅષ્ટોત્તરચતનામ, શ્રીવિઠ્ઠલઅષ્ટોત્તર ચતનામ, શ્રીપુરોત્તમ
અષ્ટોત્તરચતનામ, શ્રીત્રજલકતઅષ્ટોત્તરચતનામ, ચાતુરીનો
મરખો, અને તે ઉપરાત નીતિભક્તિના પદો તથા મજ, હીંદી,
મરાઠી, મારવાડી તથા પંજાબી ભાષાના નીતિભક્તિ અને ભક્તિ
સંગારના અનેક સુંદર કાવ્યોથી મંથ ભરપૂર છે. ૫૪ ૪૮૪
ગોનેરી બાઈડિંગ પાકું છતાં કિંમત ફક્ત રૂ. ૨-૮-૦.

ગુર્જર બહેનોનાં સુંદર કંઠનાં મનોહર આભૂષણો.

પેલાં ચોરાઇ જાય તેવા આ દાગીના નથી.

એના વગર સ્ત્રીની વાણી શોણી શકેજ નહી.

માંગલિક પ્રસંગે ઉપર શુભ ગીતો, ગાવા સ્ત્રીઓ જેની આશા

રાખ્યા કરે છે અને જે શીખવાને બીજી સ્ત્રીઓની પ્રુશામન

કરવી પડે છે તે ભગવત ચરિત્રનાં ઉત્તમોત્તમ મધુર ગીતોનો

અપૂર્વ સંગ્રહ, રસિક કવિશ્રી દયારામભાઈની વાણીના

અમ્તકારથી ભરેલો

સ્ત્રીવર્ગને વહાણામાં વહાલો ગ્રંથ

શ્રી દયારામકૃતકાવ્યમણિમાલા

ભાગ ૪ થો.

શ્રીરુદ્રમણીવિવાહ, સત્યભામાવિવાહ, નાગ્નજીતીવિવાહ,
અષ્ટપદરાણીવિવાહ, રુદ્રમણી સીમંત, શ્રીકૃષ્ણ ઉપવીત, કુંવરબાઇનું
મામેર, બાલક્રીયા, કાત્યાવનીનો ગરબો, પંદર તિથિ, હરિનામમાળા,
રાસમંડળનો ગરબો, સાત વાર ને માનચરિત્રનો ગરબો, મીરાં ચરિત્ર,
વિરહવિદ્યાસ, શ્રીકૃષ્ણજન્મ, ચોવીસ અવતારનું ધોળ, રાધિકાજીનો
વિવાહખેત્ર, રાધિકાનાં વખાણુ, રાધિકાનું સ્વમ, ભગવાનનું પારણું
અને તે ઉપરાત મુંદર મુંદર ગરબા, ગરબીઓ શુદ્ધ કરાવીને ઇપાવેલી
છે. ગુજરાતની ધર્મપ્રિય બહેનોના હાથમા આ ગ્રંથ અવશ્ય દોવો
લેધએ. પાકું પૂંકું, ૫૪ ૨૨૮ છતાં કિંમત રૂ. ૧-૦-૦
મળવાનાં છેકાણું—

નારાયણદાસ પરમાનંદદાસ શાહ, ઉભોઇવાળા,

પાંજરાપોળની નવી ચાવી, માધવ બાગ—સુબંધ નં. ૪.

તથા સુબંધ અને બહારગામના પ્રસિદ્ધ શુક્રસેલરો.

કચિરત્ન ભક્ત શ્રીદયારામભાઈ (ડબોઈ).

ups. R. 614 N. P. E. 614

મ-સ વત ૧૯૩૩ ના બાદપદ મુકવ ૧૧

પરાત (વામનજયંતી) સનિવાર

ગોવેંદવાસ-સેવન ૧૯૦૬ ના માપ કૃપ્ત ૫

સ્થિતિ વય ૭૫-૭૬

॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥

। श्रीगोपीजनवल्लभाय नमः ॥

श्रीहयारामकृत કાવ્યમાણિમાલા.

[ભાગ ૫ મા.]

સિદ્ધાંતસાર.

શ્રીગુરુ ગિરિધરલાલ પદપંક્તિ કરતા પ્રભુભામ;
અખિલ અમંગલ હરત હુધ જન મન પૂરત કામ. ૧
અંથ ઘને સિદ્ધાંતકે હું પર અતિ વિસ્તાર,
તાતે લઘુ વિસ્તારમે કહું સારકો સાર. ૨

સિદ્ધાંતસારટીકા.

—

કડીની સાંખ્યા પ્રમાણે દીક્ષા છે.

૧. કવિશ્રીની ગુરુભક્તિ અદ્ભુત છે ! એમના બધા શ્રેયોમાં પહેલું નામ તો શ્રીગુરુદેવનું જ ગિરાજવાસુ ! માર'ભમાં પણ શ્રીગુરુદેવ અને ગિરિધરલાલ-શ્રીકૃષ્ણના પદપંક્તિ-ચરણકમળને પ્રભુભામ કરે છે. તેથી બધાં અગુભ દૂર થાય અને જીવના મનોરથ પૂર્ણ થાય.

૨. સિદ્ધાંતના શ્રેયો લખ્યા છે, પણ તેમાં અત્યંત વિસ્તાર કરેલો છે, તેથી થોડા વિસ્તારમાં સારનો સાર હું કહી દઉં છું.

- મૂલ પુરુષ શ્રીજી સંદા મહાપ્રભુ પ્રાપ્તિ. ઉપાય,
એક વિચારત વસ્તુ હું તદપિ ગુરુ ગુરુચય. ૩
- શ્રીવલ્લભકે। હઠાશ્રય, સળ સાધન સુખમૂલ,
અમિતોપરાધ અક્ષમ ક્ષમા કરિ હરિ રહ અનુકૂલ. ૪
- હરિ સંબંધી વસ્તુ સળ, સ્વદયાપાર પ્રભાવ;
યે જસ ઇચ્છા જહં જાએ તાહિ તિતો દરસાવ. ૫
- નિશ્ચે ઇકંદુ ન જાય કહિ સળમે' લાગત ખાંચ,
ચાહે સોહિ ઇશ્વર કરે ચહી બાત ઈકં સાંચ. ૬

૩. મૂળ પુરુષ પુરુષોત્તમ તો શ્રીકૃષ્ણજ છે, અને તેને મેળવવાના ઉપાયરૂપ તો શ્રીમહાપ્રભુજ-શ્રીવલ્લભાચાર્યજ છે. આલો એક વિચાર કરતાં પ્રભુ અને ગુરુ એમ બે વસ્તુ જણાય છે, પણ ગુરુ તો ગુરુ જ છે, મોટા જ છે.

૪. બધાં માધનો અને સુખનું મૂળ શ્રીવલ્લભાચાર્યજનો હઠ-નિરચયપૂર્વક આશ્રય જ છે. માપી ન શકાય અને ક્ષમા પણ ન કરી શકાય તેવા અપરાધોની જિજ્ઞાસી ક્ષમા કરે છે, તેમજ પ્રભુ પણ અનુકૂળ થઈ રહે છે.

૫. પ્રભુની સાથે સંબંધ ધરાવતી બધી વસ્તુ હોય થોડી, પણ તેનો પ્રભુ વ અપાર-પાર વિનાનો-છે. પણ જ્યાં જોડણી ઇચ્છા હોય ત્યાં તેટલો પ્રભાવ દેખાય છે.

૬. એક નિરચય કરીને કંઈ કહી શકાતુ નથી. બધામાં જોડખાપણુ લાગે છે. 'ઇશ્વર ચહાય સો કરે' એ જ વાત એકેલી સાચી લાગે છે.

મૂલ વિચારત સાંચ સખ કરતા પંકજ નેન,
 પે જીવ સિર કંથુ ન ધરિ તો ભવકો ખેલ ખુલે ન ૭
 કોહુ ન નાગર મૂડ કો હરિ કર સગદી મત્ય,
 જ્યોં નચવેં ત્યોં સખ નથે સમજુ માને સંત્ય. ૮
 તહુ શુભ કૃતિ આઢગઅહ ધરિએ વનિ દુઃસંગ,
 ચહિ વિવેક નિજ જલ ન ગનિ સખ સત્તા શ્રીરંગ. ૯
 હોં હરિકો, અમઝ્યા ન કંથુ; યોં માને સો જ્ઞાન;
 પ્રલક્ષણ મોઢોં ભયો કહિ મો મત અજ્ઞાન. ૧૦

૭. મૂળ વાતનો વિચાર કરતાં તો આ બધું સાચું છે. અને તેના મરજનહાર કમલસમા નેત્રવાળા ભગવાન જ છે. પણ જીવને માથે કંઈ (જીખમદારી) ધરાવવામાં ન આવે તો આ સંસારનો ખેલ ખુલે નહિ ! જોઈએ પ્રભુ સંસારનો ખેલ ખેલવાનેજ જીવને સંસારી બનાવે છે ?

૮. કોઈ જીવ પુરીયાગ નથી કોઈ જીવ એવકૂદ પણ નથી બધાની અકલ પ્રભુના હાથમાં છે. જેમ જે નટવર ન આવે છે, તેમ બધા નાથે છે. સમજી લોકો તો એ જ વાતને સાચી માની રહ્યા છે.

૯. છતાં પુણ્ય કાર્યનો જ સત્કાર સાથે આગ્રહ રાખવો ઘટે. દુષ્ટોનો સંગ છોડવો જોઈએ. આવો વિવેક કરવામાં પણ ચોતાનું જળ વપરાયું છે, સ્વબળથી એ વિવેક કયો ? જેમ માનવું નહિ, પણ શ્રીરંગ-પ્રભુની બધી સત્તા છે એમ સમજી લેવું.

૧૦. ‘ હુ તો હરિનો દાસ છુ, હું કંઈ સમજ્યો જ નથી એમ જે માને તેને જ્ઞાની-સમજદાર-બુદ્ધિવા. પરંતુ જે એમ કહે કે, ‘ મને બલનું-અભિનું-જ્ઞાન થયું છે, ’ તે આરા મત મુજબ અજ્ઞાની-મૂર્ખ છે.

હરિકો મિલવો હોય તો જનકોં કહ્યું ન પ્રયાસ,
 જિન મરણ અતિઘમ કિયે કયોદુ ન મિલ અવિનાશ. ૧૧
 સાધન ફલ જિન સાધન હુ ત્યોં વ્યત્યય હુલ્લે ભાંતિ,
 દુષ, મલમાસ રુ નૃગાદિ, પ્રમાદિ વ્યોં સુખ ખ્યાલિ. ૧૨
 પ્રયાસકો ન પ્રમાણુ કહ્યું ફલ ઇચ્છા કર જાનિ,
 દૂપ ખુદત કૈયો ઉલ્લે કિતે હાત ન પ્રમાનિ. ૧૩
 સુલટોંદા ઉલટો કરે ઉલટોં સુલટ બનાય,
 દુષ્ટ આલે સોફી કરે હૈ પુનિ ન્યાય દિખાય ૧૪

૧૧. જીવને મળવાની જો પ્રભુની ઇચ્છા થઈ જાય તો જીવને પ્રયાસ કરવાની કંઈ જરૂર નથી, પણ પ્રભુની મરણ ન હોય અને ખૂબ મહેનત કરે તો જીવ અવિનાશી-ઈશ્વર કદી મળે નહિ.

૧૨. સાધન કયાંથી પણ ફળ મળે છે, જેમ દુષ્કર્મને તપનું ફલ-અધિક્ષ રાજ્ય-મદ્યું. સાધન કરી વિના પણ ફળ મળ્યું, જેમ કે અધિક માસને-તોડો તેને મળમાસ કહેતા, તો પ્રભુને તેનાપર હયા કરી ત્યારથી તે પુરુષોત્તમ માસ નામે ઓળખાયો. સાધન કરે તો પણ ફળ મળે નહિ, જેમ નુગરાજ, કે જોડે પ્રભુને મેળવવા માટેનાં સાધનો કરવામાં કંઈ બાકી રાખ્યું નહતું આ બધાં પ્રમાણો ચારે યુગમાં પ્રસિદ્ધ છે.

૧૩. પ્રભુને મેળવવા માટે કેટલો પ્રયાસ કરેા પડે તેનું કંઈ-પ્રમાણ નથી, માપ નથી; જો તો જ્યારે જોની ઇચ્છા થાય ત્યારે મળે જોમ સમજ. ફોનો ખોદવા જેસીએ ત્યારે અંદરથી પાણી કેવું નિકળ્યો અને કેટલા હાથ ઓવા પછી નીકળ્યો તેનું કંઈ પ્રમાણ રહેતું નથી.

૧૪. કડી સ્પષ્ટ છે. પ્રભુ જમેતેમ કરે, અને જ કરે તેને ન્યાયરૂપે બનાવી દે.

આહે સોઈ ઇશ્વર કરે મહારામરય મહામત્ય,
 પે ન અહિત નિજ લક્ષ્મીકોં કરિ કળુ ચહ ઇક સત્ય. ૧૫
 તન મન મુચિ કૃતિ હરિ ભજે સો ફલેશ મન મીત,
 હરિ હરિ રટિ વ્યવસાય ચિત તણ ગાન કળહુ પુનીત, ૧૬
 હુલુ પ્રમાન સાધન કૃપા પે પૂરનાંકદી નાઈ,
 અસ્વતંત્ર રુ સ્વતંત્ર ઇક પ્રકટહુ હે શ્રુતિ ગાઈ. ૧૭
 જેસો “વરણ” ફલ તાહિ વિધિ તિહિ મિલિ નિઃસંદેહ,
 તસ તિહિ” કથિ ઇચ્છા હરિ પ્રમાન કળહુ પ્રમેય. ૧૮

૧૫. મહામત્ય-મહાબુદ્ધિમાન-બધુ કરી ચક્રે, પણ પોતાના મંત્રનું અહિત-બૂદ્ધ-કદી ન કરી ચક્રે, એ એક સાથી વાત છે.

૧૬. દેહ અને મનને શુદ્ધ કરીને પછી પ્રભુ ભજે તેવા જીવ તો છે મિત્ર-દોસ્ત । ઘણા દોષલા છે. પણ પ્રભુનું રટન કરે અને ધ્યાનમાં ચિત્ત રાખે તોએ કોઈ દિવસ પવિત્ર થવાય.

૧૭. જન્મે રીતના પુરાવાએ મળે છે. પ્રભુને મેળવવામાં કારણ સાધનો પણ છે અને પ્રભુકૃપા પણ છે. પણ સાધનો તો એકલા વિનાના મોડા જવાં છે, પરતંત્ર છે અને પ્રભુકૃપા પૂર્ણાંક (એટલે ૬ નવ) જવાં છે એટલે તે એક સ્વતંત્ર છે એમ શ્રુતિએ-વેદે કહ્યાં છે.

૧૮. જેવી પ્રભુની કૃપા (વરણ) તેવી રીતનું ફળ તેને મળે, એ વાતમાં સંદેહ નથી. પ્રભુની ઇચ્છા મુજબ જ જીવની રુચિ પ્રમાણમાં-સાધનમાં-હોય છે અથવા તો કોઈવાર પ્રમેયમાં-કૃપામાં-હોય છે.

- દુઃખ હું સંત અસંતકો, સુખ હું સંત અસંત,
કષ્ટહૃદ કંઠત બને નહી હરિ ઇચ્છા બલવંત. ૧૬
- અચિંત્ય અતર્ય અટપટી અસંભવ અકલ અનૂપ,
કષ્ટહૃદ કંઠત બને નહી હરિ ઇચ્છા ઇહરૂપ. ૨૦
- અણ સંબંધ નિજ પ્રભુ જહાં અતિબલ ઉપજ પ્રતીતિ,
તિનદા હરિસમ સમુજિયે સમરત હરિબોં બીતિ. ૨૧
- પ્રીત પ્રતીતિ દૈન્ય હરિ તીન સજ સાધન સાર,
એકહૃદ જો હૃદ હોય મુદ્દ તો મિલિ નંદુમાર. ૨૨

૧૬. સંતોને પણ દુઃખ છે અને દુઃખોને પણ દુઃખ દેખાય છે. તેવી રીતે બંનેને સુખ પણ હોય છે. આમાં કંઈ કહી શકાતું નથી, માત્ર પ્રભુની ઇચ્છાજ અવગણ લાગે છે.

૨૦. વિચારી શકાય નહિ તેવી, તર્ક પણ કરાય નહિ તેવી, અટપટી, જોનો સંભવ પણ નહોતો એવી, કળી પણ શકાય નહિ એવી, ઉપમા અપાય નહિ તેવી, દુઃખમાં મડી બતાવાય નહિ એવી શ્રીહરિની ઇચ્છા છે. એવું સ્વરૂપજ એવું છે.

૨૧. જ્યાં પ્રભુનો ઘોડો પણ સંબંધ છે, જોને ખુબ દદ-તાવાળી પ્રતીતિ-શક્તિ ઉપજે છે; તેને (બચવડીદને કે ગુરુને) શ્રીહરિ જોવા બાંધવા. તેઓનાં સ્મરણમાનથી બોં-સંસારની બીજ લગાઈ જાય છે.

૨૨. પ્રેમ, વિશ્વાસ અને દીનતા એ ત્રણ સાધનો બધાં સાધનોનાં સારસ્વ છે. તે ત્રણમાંથી એક પણ જો દદ હોય તો શ્રીકૃષ્ણ મળે.

સખ સાધન હરિ ત્રિમુખ તસ જસ આંખર બિન અંક,
 બિન સાધન સાધન સમુખ, કરેના બિન કૃતિ રંક. ૨૩
 અવિશ્વાસ અહંકારતે નિષ્ફલ સખ સાધન,
 જો સાંચી ઇંક દીનતા તો પ્રભુ સહજ પ્રસન્ન. ૨૪
 સખ દુઃખ હર સખ સુખદ હૈ સહજ એક હાર નામ,
 નિગમાગમાદિ સખ કહે ફિર સ્વતંત્ર ધનશ્યામ. ૨૫
 ભાપે દહ વિશ્વાસ સો હોય હોય ફિર હોય,
 પૈ હરિ ઇચ્છા બિન કળુ પરિ વિશ્વાસ ન હોય. ૨૬
 લખહુ જૈન મુનિવો કરો હિયમેં જસે ન એક,
 જળ જૈસી ઇચ્છા હરિ તેગો ઉપજ વિવેક. ૨૭

૨૩. ખર્માં સાધનો કર્યા કરે અને શ્રીહરિથી વિમુખ હોય,
 તો પેલાં સાધનો આંકડાઓ વિનાનાં મોડા જવા છે. ખીજા
 સાધનો કર્યા નહોય અને પ્રભુના દૂસ-મુખ થવા રૂપીજ સાધન
 કર્યું હોય તો એનાપર શ્રીહરિ દયા કરે છે, જે દયા વિના ઠોઈ
 પણ કૃતિ-સાધન-રંક-રાંકડી જ છે, કશા કામની નથી.

૨૪. ૨૫૬ છે.

૨૫. ખર્માં દુઃખોને કરનાર અને દુખમાં સુખોને સહજમાંજ
 આપનાર એક શ્રીહરિનું નામજ છે. વેદ અને સાંખ્ય વગેરે ખર્માં
 એમજ કહે છે. શ્રીકૃષ્ણ સ્વતંત્ર છે.

૨૬. જોને દહ વિશ્વાસ છે, જોનાપર વિશ્વાસ છે, તે ધાય,
 યાય અને ધાયજ. મતલબ કે વિશ્વાસથી રૂજ મળેજ. પણ પ્રભુની
 ઇચ્છા વિના કદી ઠોઈ વિશ્વાસ ધાયજ નહિ. વિશ્વાસ વસ્તુજ એવી છે.

૨૭. લાખો વચનો સાંભળો; પણ હૃદયમાં એક પણ વસશે
 નહિ. હરિની જોવી ઇચ્છા હશે તેવોજ વિવેક ઉપજવાનો.

કિયો હોત સખ કૃષ્ણકો કષ્ટ કર સકે ન કોય,
 મહુ આત સૂક્ષ્મ રૂપ જિય તાતે બ્રમ તો હોય. ૨૮
 શોક રુ ચિંતા છદ્દ દુહુ જિયકો ધર્મ, સુ હોય,
 હરિ મિઠાય તોહી મિટે જિયતે મિટે ન કોય. ૨૯
 હરિ ભિન્ન મોસુ જનૈ ન કષ્ટ સગકું ન મહ હૃદ હોય,
 તાપ ટારવે હોય હરિ તળ કર્તા પન જોય. ૩૦
 સુનત તસિ ન સમજિ પરે સુખદુઃખાદિ સખ જાત,
 જાલી બાંતિ અનુભવ કિયે જોસી બની બાત. ૩૧
 પ્રમેય ઔર પ્રમાણુ દુહુ વચન જાહુત પ્રકર,
 તાકો તસ જસ મિય લગે તકો જસ અધિકાર. ૩૨

૨૮. ખરું કૃષ્ણનું કષ્ટ જ થાય છે, બીજું કોઈ કરી શકતું નથી. તો પણ અનુરૂપ (પ્રભુની ઇચ્છાનું સ્વરૂપ) અત્યંત સૂક્ષ્મ હોવાથી જીવને બમ થાય છે, અથવા જીવ અતિસૂક્ષ્મ (અણુ) હોવાથી તેને બમ થાય છે.

૨૯. શોક-ખેદ અને ચિંતા; એ બે જીવના ધર્મ છે. પ્રભુ મટારે તો જ તે મટે, જીવથી તે કંઈ મટવાના નહિ.

૩૦. પ્રભુ વિના મારાથી કંઈ બનતું નથી; ખરું એની ઇચ્છાથી થાય. એ વાત બધાને દદ હોતી નથી. જ્યારે પ્રભુની ઇચ્છા ને જીવના તાપ ટાળવાની યાચ છે, ત્યારે તે જીવ પોતાનું કર્તાપણું જોઈ દે છે, હું કર્તા નથી તેમ માને છે.

૩૧. સુખદુઃખ વગેરેની વાતો સાંભળવાથી તેવી સમજાય નહિ, જેવી ખરોખર અનુભવ કરવાથી સમજી શકાય.

૩૨. પ્રમેયનાં-પ્રભુકૃપાનાં અને પ્રમાણનાં-જીવે સાધનો કરવાનાં એમ બંને પ્રકારનાં વચનો ઘણી જાતનાં છે. જેનો જેનો અધિકાર તેને તેવું વડાણ લાગે છે.

પૃથક પૃથક શ્રુતિ સ્મૃતિ વચન પ્રતિ મુનિ વિજ્ઞ વિચાર,
 ધર્મ તત્ત્વ અતિ મૂઢ હૈ મહાજન અલિ પર સાર. ૩૩
 મલ પુરુષ આકાર હરિ તિનતે સળ તદ્દય,
 છવ દામ દાગી અજ પ્રાપ્તિ પ્રેમ-મજબૂપ. ૩૪
 દામ સ્વરૂપામકત હરિ તેવા સ્મરણ મુનંગ,
 નિઃસ્પૃહ પરોપકાર ચિત્ત લેશ ન માયારંગ. ૩૫
 નિઃશંક ઘોટે જેલિ મન મો કૃતિ હરિ ઇચ્છાય,
 ઈંદ્ર હૃ ઊન જળ જાનિએ (ઈંદ્ર) પૂરન ન રુચિ બ્રહ્મવાય. ૩૬

૩૩. શ્રુતિએ અને સ્મૃતિઓનાં વચનો જુદાજુદા છે, બધા
 મુનિઓના પણ વિચાર જુદા જુદા છે, ધર્મનું તત્ત્વ તો અત્યંત
 ગુપ્ત છે, તો મોટા પુરુષો જે માર્ગે જતા હોય તે રસ્તે ચાલવું
 એટલો સાર સમજી લેવો. મૃતયોપિ મિત્ત્વાઃ સ્મૃતયોપિ મિત્ત્વાઃ
 એ વચનનો સ્પષ્ટ અનુવાદ આ કરીમાં છે.

૩૪. શ્રીહરિ પાતે મૂળ પુરુષ છે અને સાકાર છે, તેમનાથી
 આ બધું થયું છે તેથી તે હરિશ્વ છે. હવે હરિના દામ છે,
 અજ-માયા-હરિની દાસી છે, મજના બૂપ-નાથ-શ્રીકૃષ્ણની પ્રાપ્તિ
 પ્રેમથી જ થાય છે.

૩૫. પ્રજાનાં સ્વરૂપમાં આસકત થયેલો દાસ પ્રજાની સેવા
 કરશે, સ્મરણ કરશે મત્સંગ કરશે કોઈની પરવા નહિ કરે,
 પરોપકારમાં તેનું ચિત્ત હજે, માયાનો ઘેરોએ રંગ તેને નહિ લાગે

૩૬. હરિની ઇચ્છાથીજ બધું કાર્ય થાય છે એમ મનમાં
 રાખીને શંકા કર્યા વિના એકદક જુદલી રીતે જેલીએ, લહેર
 કરીએ. પણ જે કમી રહી જાય તો જાણવું કે આ કામમાં શ્રી
 કૃષ્ણની પૂર્ણ રુચિ નથી.

મનવૃત્તિ' મલિન ન કણુ વળ સુચિ અંતઃકરન,
 ભક્તરાજ જળ જ્વળિ અગ્નિ કણુ ન બળના ગિરિધરન. ૩૭
 જાકું ન નાથ સુનાથ જર જાકું ન આસ સુદાસ,
 જાકું ન શુર સોહી શુર શાનીસુ જાહ ન ત્રાસ. ૩૮
 દૃઢ વિશ્વાસ વહાં હરિ મિલે લોભ તહાં પાપ,
 જહાં સંતોષ તહાં સુખાનાથ જહાં લૃષ્ટા તહાં તાપ. ૩૯
 'પૂર્વ' પશ્ચ જહાં હોય નહિ સોહિ સાર સિદ્ધાન્ત,
 આતુર કે ચિતમ્ભે ભસે ભાજિ જય મન જાત. ૪૦
 દયારામ હરિ દયા તે કીનોં હૈ યહ અંધ,
 પદત સુનત મન પ્રસન્ન હુઈ લાહ ફલ પુણ્ય પંથ. ૪૧
 ઇતિશ્રી કૃષ્ણદાસ દયારામકૃત સિદ્ધાંતસારે અંધ સમાપ્ત.

૩૭. મનની વલણ જો કેહી મેલી ન થાય તો સમજવું કે અંતઃકરણ પવિત્ર છે. વળી શ્રીગિરિધર વિના કંઈ વહાણું લાગતું ન હોય તો તેને 'ભક્તરાજ' જાણવા.

૩૮. જોને (દુનિયાનો મનુષ્ય) નાથ-સ્વામી નથી તેના સ્વામી શેષ અણુ છે. જોને કંઈ પારકી આશા નથી તે ખરો દાસ છે. જોને કેઈ માનવી શુર નથી, તે પોતે શુર-મોટો છે, કે જોને શાનીઓનો કંઈ મામ નથી. ૩૯. સ્પષ્ટ છે. સુખનિધિ-સુખનો સંગાર.

૪૦. જ્યાં કંઈ પૂર્વપક્ષ-અંકા અથવા પ્રશ્નો-હોય નહિ, તેજ સિદ્ધાંતનો સાર કહેવાય. એવીજ વાત ચતુરના ચિત્તમાં વસે છે અને મનની જાતિ ભાગી જાય છે. ૪૧. ભગવાનની દયાથી આ અંધ દયારામે કર્યો છે. આ અંધ નાંચવાથી અને સાંભળવાથી મન પ્રસન્ન થાય છે અને પ્રતિમાર્જનું જ્ઞાન થાય છે.

કવિશ્રી દયારામજીની અનુભવપૂર્ણ વાણીનું રહસ્ય સમજાવતાં ધ્યેયી ગેરસમજને વાચકો સુધારી લેશે એવી ભારી નમ્ર વિનંતિ છે.

વસંતરામ રામશ્રી,

અથ શ્રીકૃષ્ણસ્તવનામૃત!

વંદા શ્રીગુરુદેવ પાદપંકજ રજ દુર્લભ,	
જાકે એજ પ્રતાપ પદારથ અલભ્ય સુલભ.	૧
જય જય શ્રીમદ્વલ્લભ મહાપ્રભુ જય જય શુસાંધ,	
શ્રી વિદુષ ગિરિધરનલાલ જસો ગોં ઉર આર્ધ.	૨
શ્રીયમુને હરિદાસ કૃપાનિધાન મોંહે અંપનો જામિ,	
પ્રમીલ હોય પુરુષોત્તમ શીઘ્ર દીજો જાની.	૩
જય જય પૂરન પ્રણ, પૂરન પુરુષોત્તમ રવામી,	
હરિ ધૃતિર ભગવાન સગવડે અંતર જામી.	૪
પ્રભુ પૂર્ણાનંદ સદાનંદ પરમાનંદ રૂપ,	
આનંદધન અન્યુત અનંત અદ્ભુત અનૂપ.	૫

શ્રીકૃષ્ણસ્તવનામૃત ટીકા.

૧. જેમના ચરણકમલની રજ દુર્લભ છે એવા શ્રીગુરુદેવને હું વંદન કરું છું. જેમના તેજના પ્રભાવથી માપત ન થઈ શકે તેવા પદાર્થો સુલભ થઈ જાય છે.

૨. શ્રીવલ્લભાચાર્યભટ્ટાપ્રભુજી અને જગતમાં શ્રીશુસાંધજી તરીકે પ્રખ્યાત શ્રીવિદુષેશપ્રભુ (આચાર્યશ્રીના બીજા કુમાર) અને શ્રીગિરિધરલાલ શ્રીકૃષ્ણ મારા હૃદયમાં આવીને વસ્યા-બિરાજ્યા.

૩. શ્રીયમુનાજી, હરિદાસ-શ્રીગિરિરાજજી કૃપાના નિધાન-ભંડાર છે, તે મને પોતાનો બાણીને અને પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ પ્રસન્ન થઈને મને જલદી વાણીનું દાન કરો, જેથી આ પ્રેમ હું રચું. ૪-૫. અને કડીઓ સ્પષ્ટ છે.

અપ્રાકૃત, આનંદ માત્ર કરપાદ ગુણાદ,	
પૂર્ણકામ આત્મારામ નિર્જનંદ સ્વામી.	૬
અકલ અપાર સનાતન સ્વતંત્ર અજ પરમાત્મ,	
જગ ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય કારન વિભુ સર્વાત્મ.	૮
દ્વારાદ્વારપર ત્રિશુનાલીલ અભકે નિયંતા,	
અનંતકોટિ પ્રલાંડભૂપ મહાપુરુષ અચિત્ય.	૯
અખિલ જગદ્ગુરુ જગન્નાથ જગમય જગકારન,	
ઠાતા લોકતા વિશ્વંભર હુરિ જગ ઉદ્ધરન.	૧૦
કર્તુ અર્કર્તુ અન્યથાકર્તુ સંમર્થ દેવા,	
શકર સનકાદિ ચિંતત સતત તિહારી સેવા.	૧૧
દ્વે દશસત રસનાસુ નવલ નિતપ્રતિ શુન ગર્ભે,	
તોહુ અજહુ તિહારે યશ અત અનંત ન પાવ.	૧૨

૬. અપ્રાકૃત-મૂર્તિના સત્વાદિક ગુણોનો સંબંધ જેમાં નથી તેવા પ્રભુના હાથ, ચરણકમલ, હૃદય આદિ માત્ર આનંદ રૂપજ છે. ભૌતિક માણીની પેઠે હાડમાંસચામના નથી.

૭-૮. સાતમી કડી ગદ્ય છે, મૂળ મતમાં પણ ખરેખર મળી નથી. અજ-જેનો જન્મ નથી તે. વિભુ-બાપકે, સર્વાત્મ-સર્વરૂપ.

૯. ભૂપ-રાજા-નાયક. અચિત્ય-જેની શક્તિનો વિચાર ન થઈ શકે તેવા.

૧૦. સમગ્ર જગતના ગુરુ શ્રીકૃષ્ણજ છે, બીજા કોઈ 'જગદ્ગુરુ' હોઈ શકેજ નહિ.

૧૧. કરવાને, નહિ કરવાને, હોય તેથી હલકું કરવાને સમર્થ છે.

૧૨. બે દશસત-હજાર શ્લોકી અનંત-સ્ત્રેષ્ઠનાજ દરરોજ નવા ગુણ માય છે, છતાં આજલગી તારા યસનો પાર તેનાથી પમાતો નથી.

તુમપદપદ્ય લવ સતત સ્ત્રીસ ધાર્યો રતિ મનદ્રી,	
શિવ શિવ મયિ વૃદ્ધે ગયે કયા કહા ઇતર જનકી.	૧૩
વેદ નિરંતર નેતિ નેતિ કહ્યું લેહ ન જાન,	
આગમ ઉપનિષદ અગમ્ય કહ્યું કો' પહચાન.	૧૪
વિદિ, સુર, શક, વરુન, ચમરે તુમ વિઘ્નૂતિ ધારી,	
અંદ્ર, સૂર્ય પાવક પ્રકાશ કૃત દ્યુત તિહારી.	૧૫
અનિલ જિનપંચાશત આલ્પસુ અંશુદ ખારા;	
દશ દિગપાલ, રુદ્ર જોકાદશ, તુમ આધાર.	૧૬

૧૩. તમારા ચરણકમલનું જલ (ગંગાજી) શિવજી નિરંતર મરતકપર રાખે છે, તે પણ મનના ખરા પ્રેમથી, તેવા શિવજી પણ મધીને વહી જયા છતાં આપને જાણી શક્યા નહિ તેા બીજા માણસની વાત શી કરવી ?

૧૪. વેદ હંમેશાં એમજ કહ્યા કરે છે કે, 'નેતિ'—એ પ્રકારે નથી, એ પ્રકારે નથી; મતલબ કે મનુષ્ય સ્વરૂપ એવું નથી. વેદ એટલુંજ કહે છે, પણ પ્રભુનેા એક જણુતો નથી. 'નથી નથી' એમ વેદ કહે છે પણ જાગવાનું સ્વરૂપ આવું છે તે સમજવી શકતો નથી. આગમ-શાસ્ત્ર ઉપનિષદ-વેદાંત એ પણ 'અગમ્ય' કહે છે, જેની ગમ પડે નહિ એવા પ્રભુ છે એમ વર્ણવે છે, નો બીજું કાલુ જાણખવાનું હતું ?

૧૫. બ્રહ્મા, દેવો, શુક્રાચાર્ય, વરુણદેવ, ચમરાજ, એ બધામાં આવે આપની વિઘ્નૂતિ-અચુકશક્તિ-સ્થાપી તેને લઇને તે લોકો મોટા બન્યા છે. પાવક-અગ્નિ. આ બધામાં જે પ્રકાશ છે તે તમારીજ કાન્તિ છે.

૧૬. જોગલૂપચાસ વાયુ, આઠ વસુ, ખાર મેઘ, દશ દિક-પાલ, અગીયાર રુદ્ર એ બધાને આપનેા આધાર છે. આ બધા

- ચંદ્રી, ગનેસ, અસુર, સુર, યુનિ તુમ આસાકારી,
કાલચક્ર ગ્રહમંડલ ચલે અનુવૃત્તિ તિહારી, ૧૭
- સિદ્ધ, પિતૃ, ગંધર્વ, નાગ, નગ, તુમ આધીન,
કિન્નર, યક્ષ, મનુજ, સાગર, સરિત તુમ પુરહીન. ૧૮
- સકલ ચરાચર વ્યાપક તુમ પ્રભુ કાલકે કાલ,
અગિલ જગત સ્થિતિ એક અશ તિહારી નંદલાલ ૧૯
- આદિ મધ્ય અરુ અત એક તુમ શેષ મહેશ;
કરતા હરતા સળ આપ અલગ સખતે સર્વેશ, ૨૦

દેવાનાં જુદાં જુદાં નામો કવિએ વસ્તુવૃંદલીપિકામાં આપ્યાં છે,
તે ત્યાંથી જોઈ લેવા અહીં વિસ્તાર યાગ તેથી ટાંક્યાં નથી.

૧૭. સ્પષ્ટ છે. કાલચક્ર-સંગમનું ચક્ર, ગ્રહમંડળ-રવિ, શનિ
વગેરે ગ્રહોનું મંડળ, અનુવૃત્તિ-આપની ધરણા મુજબ

૧૮. સિદ્ધો, ગંધર્વો, પિતૃઓ, નાગો-સર્પો, નગ-પવિત્રા એ
બધા આપને આધીન છે. કિન્નર, યક્ષ, (એક જાતના દેવા છે)
મનુષ્ય, સાગરો અને નદીઓ તમારી આગળ હીન છે, બરીબ છે.

૧૯. ચરાચર-સ્થાવર-જંતુમ. બધા જગતની સ્થિતિ પ્ર-
ભુના એકજ અંશથી છે. વિષ્ણુચાક્રમહં જૃત્સન્મર્મકાંશેન સ્થિતો
જગત્ એ ગીતાવાક્યનું રહસ્ય બતાવ્યું.

૨૦. શેષ-મહેશ-આપજ મહાન ઈશ્વર તરીકે શેષ રહો છો.
બધું આપનામા સમાઈ જાય છે. આપ સર્વના ઈશ્વર હોઈ કર્તા
છો છતાં બધાથી આપ અલગ પળું છો. અહીંથી પ્રભુમાં પર
સ્પર વિરુદ્ધ દેખાતા દિવ્યધર્મોનું વર્ણન કવિએ કરે છે.

પંચભૂત સળ તત્ત જોર તુમતે ! ગરિધારી;
 આત્મરૂપ તું કીડત હો પુનિ તુમ અવિકારી. ૨૧
 ભૂત ઈંદ્ર સુર મિલે વિરાટ ઉઠયો નહીં તોહુ;
 આળ પ્રવેશ તુમ કિયો ભયો ઠાડો પ્રભુ સોહુ. ૨૨
 જ્યો જંત્રી ખસ જંત્ર દારુ પુતરી શુનધારી,
 ત્યો તુમ ખસ સળ જગત નચત જ્યો નચ્યો સુરારી. ૨૩
 મહાભુદ્ધિ મહાભલ પ્રભુ અતુર શિરોમણિ નાગર;
 મહાતેજ મહામતાપ સકલ સુગુન કે સાગર. ૨૪
 દોટિ રવિ અધિક પ્રભા દોટિ શશી અધિક મોદકર;
 દોટિ તીર્થસભ નામ અધમળ દોટિ પાપહર. ૨૫

૨૧. પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ અને આકાશ એ પંચમહા-
 ભૂત છે. વળી સાંખ્ય શાસ્ત્રમાંના ૨૮ તત્ત્વો પૈકી ઉંચે ગિરિધારી!
 આપનાથીજ પ્રકટ થાય છે. આપ પોતેજ તે સ્વરૂપ થઈને બ્રહ્મા
 રહ્યા છો, છતાં પોતે વિકારરહિત છો.

૨૨. જોદતિષ્ઠત્ત્વદા ચિરાત્ એ શીલામવતવાક્યનું રહસ્ય
 આ કડીમાં છે. વિરાટ પુરુષ કોઈથી ઉઠયા નહિ. પંચમહાભૂત
 ઈંદ્ર અને દેવતાઓ ખધા મહ્યા, પણ તે ઉઠયા નહિ. પણ જ્યોત્ષ્ણ
 પ્રભુએ તેમાં પ્રવેશ કર્યો ત્યારે તે ઉભા થઈ ગયા. આખા
 વિશ્વનું એક સ્વરૂપ તે વિરાટ કહેવાય.

૨૩. જમ જંત્ર જંત્રીને-મદારીને વશ છે, જમ દારુ-ઠાણની
 પુતળી, તેમાં રહેલી દોરીને પકડનારને વશ છે, તેમ આખું
 જગત પ્રભુને વશ છે. એ નચાવનાર સુરારિ જમ નચાવે તેમ
 ખડું જગત નાચે છે. ૨૪. સ્પષ્ટ છે.

૨૫. કરોડો સૂર્ય કરતાં અધિક-વધારે કાંતિ છે. કરોડો ચંદ્ર
 કરતાં વધુ આનંદ આપનાર છે. આપનું નામ કરોડો તીર્થ જેવું
 છે અને કરોડો અધમેષ યજ કરતાં પણ પાપને હરવામાં મેઠ છે.

- કોટિ કામદુધા અધિક કામદ ચિંતામની;
 કોટિ ઉદધિ ગંભીર કૃપા હર કોટિ સુ સતગુની. ૨૬
- કોટિ વાયુ મહાબલ સુમરે કોટિક દદ મહાવિભુ;
 અનંત સુગાદાતાર સ્કલ શક્તિધૃક થીમભુ. ૨૭
- અશરણુ શરણુ અનાયબંધુ તુમ પતિતપાદન;
 અધમોદ્ધરન દયાલ દયાનિધિ પ્રનત નિભાવન. ૨૮
- નહો પ્રભુ તુમ જપ તપ ભમ નેમ ધર્મ મત કોઈ;
 ચર વિવિધ અણંગયોગ બસ તુમ નહો હોઈ. ૨૯
- જ્ઞાન ધ્યાન કાષ્ઠા કર્મજઠ તુમ નહો પાવે;
 નહો તુમ સાધન સાધ્ય એક પ્રેમહી અહિ લાવે. ૩૦

૨૬. કરોડો કામદુધા ગાયો કરતાં અધિક અને કરોડો ચિંતામણિ રત્નો કરતાં વધુ મનોરમ પૂરનાર. ઉદધિ-સમુદ્ર. કરોડો મહાદેવલ કરતાં સોગણી કૃપા કરનારા.

૨૭. સ્પષ્ટ છે. સકલશક્તિધૃક-ખધી શક્તિને પારણુ કરનારા-સર્વશક્તિમાન.

૨૮. પ્રનતનિભાવન-શરણે આવેલાને નભાવી લેનારા.

૨૯. હે પ્રભુ ! જપ, તપ, નિયમ, મત, જિમાંના કોઇથી આપ વશ થતા નથી. અનેક પ્રકારના યજ્ઞો, આઠ અંગેવાળા યોગથી પણ આપ વશ થતા નથી. ચમ, નિયમ, આસન, માત્રા-યામ, પ્રત્યાહાર, ધ્યાન, પારણા અને સમાધિ; એ યોગના આઠ અંગ છે.

૩૦. જ્ઞાનથી, ધ્યાનથી કોઇ પણ કર્મજઠ (કર્મ કરતાં જઠ ને) ખની ગયેલો) તમારી કાષ્ઠા દિશાને પણ બળી શકતો નથી આપ માધનથી મળે તેમ નથી. આપને તો માત્ર પ્રેમજ્ઞ પકડી લાવે છે.

પ્રેમ ભક્તિ સો મિલે ન કળહુ ગિન કૃપા તિહારી,
જાકો કંઈ તાકે અધીન ભયે આપ મુસારી. ૩૧

નહીં ઉત્તમ કુલ જન્મ કરમ ગિન શ્રમ શ્રુતિહંદ;
એમહુ પ્રેમ પ્રતાપ ગોપી શરિ લહે ગોવિંદ. ૩૨

છાડિ વેદ વિધિ નેમ પ્રેમભસ સળ કહુ દીનો;
શ્રી અનંત વિધિસોં છન ફલ ગોપ દીનો (૧) ૩૩

નૈષ્ઠિક અનાદિ પ્રસન્નચારી તુમહોં શ્રુતિ ગાવે;
સો પ્રભુ ભક્તાધીન ગોપિકા રમન કરાવે. ૩૪

૩૧. તેમાં પણ આપની કૃપા વિના પ્રેમભક્તિ મળતી નથી. જને કૃપા કરીને પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ આપો છો, તેના આપ આધીન બનીને રહો છો.

૩૨. શ્રીગોપીજનોની શી દશા હતી? ઉપમ કુળમાં જન્મ નહતો, ઉત્તમ કર્મ પણ નહતાં, વેદશાસ્ત્રમાં કંઈ શ્રમ પણ કયો નહતો, માત્ર એકજ પ્રેમના પ્રતાપથી તેમણે શ્રીગોવિંદને પકડી રાખ્યા હતા.

૩૩. વેદવિધિના નિયમોને છોડીને માત્ર પ્રેમનો વશ થઇનેજ પ્રભુએ ખડું કર્યું છે, લક્ષ્મીજી અને શેષ, તેમજ બ્રહ્માજીને પણ જે ફલ દુર્લભ છે, તે શ્રીગોપીજનોને પોતે આપ્યું છે. નાહું પ્રિરિક્ષો ન મરેશ ન શ્રીરવ્યંશસંપ્રયા. પ્રસાદે લેમિરે ગોપી યત્તત્પ્રાપ્ય વિમુક્તિદાન । એ પુરાણ વાક્યનો અનુવાદ છે

૩૪. નૈષ્ઠિક-છંદગી સુધીના પ્રસન્નચારી. શ્રુતિ-વેદ વિરુદ્ધ કર્મ પ્રતાપો.

આદિ ન અંત પ્રમાણરૂપ હરિ નિગમ ન જાને;
સોઈ તુમે જાજનાલ અંક ભરિશુજ ણીચ આને. ૩૫

અજ સ્વયંભૂ જગજનકે તુમ્હે સમ શાસ્ત્ર જાણાને;
સો તિહારો નંદ નામ રાખે કોડે પાર ન જાનં ૩૬

પ્રદ્યાદિક અતિ સ્તવત તોહુ જોલત નહીં આછે;
સો તુમહી હીંકાર કરત પ્રતિ જો દે પાછે. ૩૭

સોમ દિવાકર અશુ તિહારે કુંવર કનૈયા;
સો નિત આંજિ કલજલ નેનમે' દે હિત મેયા. ૩૮

૩૫. વેદો તમારા આદિ અને અંતને તેમજ આવા છાં એ પ્રમાણને જણતા નથી, તે તમને જાજની જાણાઓ જે હાથની વચ્ચે ખાય ખીડી રાખે છે.

૩૬. જન્મ વિનાના, પોતાની મેળેજ પ્રકટ થનારા એવા તમને શાસ્ત્રો વશું ને છે. એવા તમે છો, છતાં શ્રીનંદરાયજીને ત્યાં તમે પ્રકટ થાઓ છો અને પ્રેમથી શ્રીનંદરાયજી તમારું નામ પાડવાને સંસ્કાર કરે છે ! કોઈ તમારો પાર પામી શકતું નથી.

૩૭. સ્તવત-સ્તુતિ કરે છે. આછે-સારી પેઠે. દરેક ગાયોની પાછળ હોં હોં કરતાં તમે દોડો છો. દિર્ઘદીર્ઘકારણ પ્રતિપદ્ધતિ વન કર્વાત સદા, નમદ્વગ્નેન્દ્રપ્રમુતિષુ ચ માનં વ્રતવતિ એ શ્રીમદ્ભક્તિ-ચાચળના પરિવૃદ્ધાષ્ટકમાંના પ્રોક્તો અર્થ આ કડીમાં પ્રોત્સવીર છે.

૩૮. સોમ-ચંદ્ર-દિવાકર-સૂર્ય. અશુ-નેતરૂપ છે. આવાં નેત્રમાં દરેક શ્રીયશોદામૈયા હિતકારક છે માટે કાળજી આંચ દે છે.

પૂરનકામ પરમેશ વિશ્વંકર સ્વપ્ન દુઃખ ન્યારે;
 સો બુંદુ ક્ષુધિત પિયો પય યશોમતિ નંદ દુહારે. ૩૯
 શેષ મહેશ સુરેશ આપકે વચન અધીને;
 સો તુમ બૃત્ય કાર્ય સખ ગોપીનકે કીને. ૪૦
 હરિ મખળલિ નહીં ખાત કરત વિનતિ કર ઝેરી,
 સો તુમકો મજબકત ધરિ શિર દધિકી ચોરી. ૪૧
 સ્તુતિ શ્રુતિનકી તુમહે' લગત નહીં વેત્રી ખ્યારી,
 જૈસી મધુરી લગત પ્રીતિનકી ગોપીન ગારી. ૪૨
 વૈસો નહીં સોહાય બિધ બિધ લોગ લગાવે,
 જૈત્રી રતિ સાની મજબનકી હુમરી લાવે. ૪૩

૩૯. જે પુણ્ય કામ છે, પરમેશ્વર છે, આખા વિશ્વનું ભરણ પોષણ કરે છે, જેનાથી સુખદુઃખ દૂર છે, તેવા તમે બૃહ્યા યધને શ્રીધશોદાહનાં સ્તાવનાન કરો છો. નંદદુહારે—શ્રીનંદરાયણના લાડકવાયા કુંવર.

૪૦. મહેશ—મહાદેવજી. છતાં શ્રીગોપીજનના હાસ તરીકેનું સેવાનું કાર્ય તમે ચેતિ કર્યું છે.

૪૧. મખળલિ—યજ્ઞમાં ખલિષ્પ જે દ્રવ્ય હોય તે; વિનતિ કરતા છતાં આપ ખાતા નથી. તે તમારાપર શ્રીગોપીજનો દહીની ચોરીનું તહોમત મૂકે છે.

૪૨. શ્રુતિનકી—વેદોની, મધુરી મીઠી. ગોપીનગારી શ્રીગોપીજનોની ગાળા.

૪૩. અનેક પ્રકારના લોગ ધરે તે આપને તેવા સોહાતા સચિકર થતા નથી; કે જેવી રતિસાની—પ્રેમથી તૈયાર કરેલી શ્રીગોપીજનોની હુમરી લાવે છે. હુમરી એટલે લાંબવેલા મગ કે ચણા અથવા તેની દાળ જેમાં લણ સેળવેલું હોય. મજબાવાનો સબ્દ છે.

દુર્લભ અશ્વત અગ્રાહ્ય અલખગતિ જાય ન જાની,
 સો દામોદર તુમ્હે ઉગલ ખાંધે નંદરાની. ૪૪
 અનલ પિયો જિહ્વિ કાળ અરુ જિન હિત ગિરિવર ધાર્યો,
 બકી, બક, અથ, તૃણાવર્ત હની પ્રિય અશુભ નિવાર્યો. ૪૫
 શંખચૂડ ધેનુકે પ્રલંબ વત્સાસુર હ-યો હરિ,
 જો જો હોતે પ્રતિબંધ અસુર મિષ આતિ નાશ કરી. ૪૬
 શકટ વ્યોમ કેરી હને હારદ કાઠુ મનકો,
 કાલી નાથ્યો નહો હ-યો સોહુ દિત હો મજનનકો. ૪૭
 મજવાતી મહાપ્રિય તાહુતે અતિ મજનારી,
 તુમ્હે ન ગિરિધરલાલ વંસી પનાહુ ખ્યારી ૪૮

૪૪. અગ્રાહ્ય ગ્રહણ કરી શકાય નહિ તેવા અલખગતિ જેની
 ગતિ જાણીજ ન શકાય એવા દામોદર, જેમના પેટપર દોરકે
 બાધિયું છે એવાને શ્રીનંદરાયજીનાં રાણી ખાણીએ ખાંધી રાખે છે!
 ૪૫. જેમને માટે અનલ, અગ્નિ, દાવાગિનું પાન કર્યું. ગિરિવર
 શ્રીગિરિરાજ પર્વત, બકી-પૂતના, બકાસુર, તૃણાવર્ત અસુર,
 એમને હણીને આફતો દૂર કરી.

૪૬. શંખચૂડ અસુર, ધેનુકાસુર, પ્રલંબાસુર એ બધાને
 શ્રીહરિએ હણ્યા છે. આ બધા ભક્તિમાર્ગમાં નડતર જેવા હતા,
 તે અસુરોનો નાશ કરવાને બહાને ભડોતોની પીડા દૂર કરી દીધી.

૪૭. શકટાસુર, વ્યોમાસુર, કેરી દેવ, એ બધાને મારવામાં
 કંઈ મનનું હારદ રહસ્ય જુદુંજ છે. કાલી નાગને નાથ્યો, માર્યો
 નહિ. તેમાં પણ મજવાતીનું હિતજ છે.

૪૮. મજવાતી પોતાને યજ્ઞ વહાલા છે, તેનાથી પણ શ્રીગોપી-
 જનો વધારાંજ પ્રિય છે. એવાં તો પના-લક્ષ્મીજીએ વહાલાં નથી!

રાસરમન જિહ્વિ સંગ પ્રલ્લ મર્ચાદા લોપી,
 પ્રગટ ભયે ણહુરૂપ કૃષ્ણ જેલન પ્રતિ ગોપી. ૪૬
 પૂર્ણસુધાકર અચલ સરદ નિથિ સેહ્યાઈ,
 તામિય મોહન નટવર રસિક શિરોમનિ રાહ. ૫૦
 પરમ રાસ વહાં ઝળલલના સગ પ્રભુ તુમ દીને,
 સ્થલ જલ અકથ જિલાસ મોહ નિજદારીન દીને. ૫૧
 તુઝેં ન વલ્લભ કોઈ એસે ભક્તિ પ્રિય જસી,
 સો કહુ લખી વહાં ભયે લુપ્ધ જાતિ કોઈ કૈરી. ૫૨
 ગય, ગિલા, ગિત, જરન, બીચં કમનીય અચારા;
 સો કહુ તુમ અતવત નહીં એક ભાવરતિ ધ્યારા. ૫૩

૪૬. પોતે પરમજ્ઞ છતાં શ્રીગોપીજનેા સાથે રાસ રમવાને મર્ચાદા-એક પ્રકાર રીત, તેને લોપી નાખી પોતે યજ્ઞાં રૂપ ધર્મો ખેલવા માટે એક એક ગોપી દીઠ એકએક રૂપ ધર્મ.

૫૦. અસાધમાન સાય નહિ તેવો પૂર્ણ, ખધી કળાવાળો અર્ધ, સરદ ત્રાતુની સુદર રાત્રિ, એની વચ્ચે નટવર અને મોહન સ્વરૂપે રસિકોના શિરોમણિ પ્રકટ થયા.

૫૧. સ્મૃત છે. સ્થલ એટલે શ્રીધમુનાજીના તટ ઉપર અને જલ એટલે શ્રીધમુનાજીનાં જલમાં, અકથ-વર્ણવી ન શકાય તેવો મોહ ધ્યાનદ, દીને-આપ્યો.

૫૨. જીવી તમને ભક્તિ વહાલી છે તેવું કંઈ વલ્લભ-વહાલું નથી. તે ભક્તિ જ્યાં થોડી પણ દીઠી છે, તમે તેમાં લોભાઈ જવાના ભયે ખી તે ભક્તની જાન ગમે તે હોય.

૫૩. ઉમર, વિદ્યા, ધન્ય, વર્ણ, જાત, કુલ, સુદર આચાર, વગેરેનો તમે કંઈ વિચાર કરતા નથી. એક અનેકભાવજ્ઞ તમને વહાલો લાગે છે.

દુવડો બય નહીં હતો કૃષ્ણ, તોહુ કરુના કીની,
 કહો કરીન્દ્ર બિદા ! પ્રભુ, તોહુ તાકી સુધ લીની, ૫૪
 ઉચ પરાક્રમ રહિત મનોરથ પૂરે તાકે,
 કુષ્મણ્ડ રૂપ ન દેખ ગયે ચલિ મંદિર વાકે. ૫૫
 બિહુર બક્ષતકી કરિ સુધ ભુક્તિ તાકી પાણ;
 બિમ્બ સુદામાયે' ધન બિન ચદુપતિ બાયે રાણ, ૫૬
 પારધી સુભ આચરન ન હે દુઃખ દેનકો આયો.
 તાકો તતછન કૃપાસિંધુ તુમ સ્વર્ગ-પઠાયો. ૫૭
 તવ કરુનાકી કથા કોહુપે બરની ન ભાઈ,
 હઈ અંબકી ગતિ બકી દુઃખ દેન ને આઈ. ૫૮
 અધભાજન ગનિકા અર્ધ નામ લેલ ઉદારી;
 અભામિલ ગતિ પરમ સદૃશ તુહ આખ્ય ઉચ્ચારી ૫૯

૫૪. વ્યાધત્યાગરણ પ્રવણ ન વયઃ ચિ જ્ઞોક ઉપર ચાર કડીઓ
 કવિશ્રીએ લખી છે. ૫૫ ઉંમર, કરોન્દ્ર-અન્દ્ર હાથી.

૫૫. ઉચ્ચેન રાણ, કુષ્મણ્ડ કેસની દારી.

૫૬. ભુક્તી, માધી-આરોગ્યા.

૫૭ પારધીએ ચરણકમળમાં બાણ માર્યું હતું. તતછન
 તત્કાળ, પઠાયો-મોકલ્યો.

૫૮. તમારી દયાની વાત કોઈથી વર્ણવી સકાય તેમ નથી.
 બકી, પૂતના ને દુઃખ દેવા આવી હતી, તેને માતાની ગતિ આપી.

૫૯. અધભાજન-પાપનું સ્થાનક સુજ્ઞા. અર્ધ નામ તેણે
 હીપુ* તેટલામાં તેને ઉદ્ધાર કર્યો. આખ્ય-આપનું; નારાયણ નામ.

- અધમ મહામલભાસ ક્રિયો દ્વાદશતે ઉત્તમ,
 શરનહી માત્ર કૃપાલ નામ હીનો પુરુષોત્તમ, ૬૦
- સકલ હીન પ્રતિપાલ કૃપાલ સુભાવહી એસો,
 તો પુનિ ભક્તાધીન હોહુ વહાં અચરજ દેસો ? ૬૧
- ભક્ત બિરહ કાતર મહાભક્ત પ્રાનતે ન્યારે;
 ભક્તવત્સલ ભક્તાધીન નહીં ભજનતે ન્યારે. ૬૨
- ભક્ત મનોરથ પૂરક ભક્ત દુઃખ સુન્યો ન ભાવે;
 ભક્ત આરતિ સુનતહી પ્રાન વિકલતા પાવે. ૬૩
- કોટિ જતનસો હરો નીદ તળહી દગ આવે,
 મણુ નિજ મણુતા છાંડિ કરો ને ભક્ત સોહાવે. ૬૪

૬૦. અધિક ભાસને લોકો મહામલભાસ અને અધમ ગણતા, તે ખારે ભાસ કરતાં એક વણાયો. એ શરણે આપ્યો તેટલામાં તેનું નામ પુરુષોત્તમભાસ રાખ્યું.

૬૧. પોતે એવા દયાળુ છે, તો ભક્તને આધીન અને તેમાં અચરજ શું ?

૬૨. સ્પષ્ટ છે. ભક્તના વિરહથી કાયર ખની જાય છે. ન્યારે-જુદા નથી.

૬૩. આરતિ-પીડા, પ્રાનવિકલતા-આપના પ્રાણ આકુળ-વ્યાકુળ ખની જાય.

૬૪. કરોડો પ્રયાસ કરો, નિદ્રાને હરો-જીભગરાઓ કરો, તો એ પ્રભુ નેત્રમાં આવે, દર્શન આપે; પણ ભક્તની પાસે તો પોતાની પ્રભુતા-મોટાઇ છોડી, તેને ભક્તને જમ જમે તેમ પોતે કરે છે.

દૂત-આનન સુનતહી રુકિમની કો દુઃખ ભારી;
 દોરિ તત્ત્વન પાણિઅહણુ કરિ લાયે સુરારિ. ૬૫
 જાંબુવતી જાનલામા મિત્રવિંદા કાલિંદી;
 ખ્યાહે સન્યા ભદ્રા લક્ષ્મણા પ્રીતિ અમંદી. ૬૬
 મોહહ સહુઅ કન્યકા ચિનદી આરતી જાની;
 સુર હની લાયે નાથ સખન દીની નિજ રાની. ૬૭
 જરાસંધ શહે ભૂપ બહુન જાંધન ગતિ પાયે;
 એક દુષ્ટ કરિ નાથ કૃપાકર સખે છુડાયે. ૬૮
 નૃગ નૃપકો કૃકલાસદેહ કરિ દયા છુડાયો;
 દિજકો સાપ નિવારિ ભૂપ સુરલોક પઠાયો. ૬૯

૬૫. શ્રીરુકિમણીજનું દુઃખ મોઠલેલા દૂતના મુખે સાંભળ્યું કે તુરતજ ત્યાંથી દોડયા અને તેને પરણી લાવ્યા.

૬૬. શ્રીરુકિમણીજ પદરાણી છે અને બીજાં પણ સાત પદરાણી છે. જાંબુવતી, મત્યભામા, મિત્રવિંદા, કાલિંદી, સત્યા, ભદ્રા, લક્ષ્મણા એ મળીને આઠ છે. અમંદી-ધણી પ્રીતિ સાથે, જે આંકેને ખ્યાહે-પરણ્યા.

૬૭. સુર નામના દેવે સોળ હજાર કન્યાઓ કેદમાં રાખી હતી, તેનાં મનની પીડા જાણીને, સુર અસુરને લણીને, એ બધી કન્યાઓને પોતાની રાણી બનાવી.

૬૮. જરાસંધ પણ ઘણા રાજાઓને કેદ કર્યા હતા; તે એક દુષ્ટને મારીને કૃપા કરીને પેલા રાજાઓને છોડાવ્યા.

૬૯. નૃગગણ ઘણી આયોનું દાન કરતો હતો. એક વખતે દાન કરેલી ગાયનું દાન ફરીથી કર્યું, તેથી તે કાર્યોગાની યોનિમાં જઈ પડ્યો. તેનો એ દેહ કૃપા કરીને છોડાવ્યો. બ્રાહ્મણનો સાપ દર કર્યો અને રાજાને દેવલોકમાં મોકલી દીધો.

પૌડક ખલ ચાખંડ રૂપ તિહારો ધરિ આયો;
 તાહિ હુનિ વહી સ્વરૂપ તુમ સત્ય બનાયો. ૭૦
 કંસ, શેષ, પૌલસ્ત્ય આદિ ખલ હરિ અરુઝી હીને;
 તાહિ સખન દે સુકિત સુકુંદ યોગી સખ કીને. ૭૧
 ભૃગુ પદ પ્રહાર દિયો ઉર અજહુ પ્રભુ ચિ-હૃદિ સોહાગે;
 અક્ષય અતિ ક્ષમ્ય તો તુમહિ બની આવે. ૭૨
 બિહુર ત્રિયા હરિ તુમહેં કદલીફલ છાલ જવાઇ;
 નિરાખરન સ્નેહ વિવશ બાનિ તુમકો અતિ ભાઇ. ૭૩

૭૦. પૌડક નામનો અસુર, આ કથાએ શ્રીભાગવતમાં છે. વિસ્તારના ૩૨મી અહીં ટાંકી નથી.

૭૧. શેષ-શિશુપાલ. પૌલસ્ત્ય-રાવણ, અરુઝીહીને ઠેકાણે કરી હીધા તરછોડી નાખ્યા. છતાં બધાને સુકિત-મોક્ષનું જ્ઞાન કર્યું. કારણ કે પોતે સુકુંદ-મોક્ષને દેનારા છે. પેલા દુષ્ટ છતાં દુરખન છતાં, તેમને મોક્ષ આપીને યોગી જેવા બનાવી હીધા ! આ વિરુદ્ધધર્મીશ્રયતા !

૭૨. ભૃગુઋષિએ પદનો-ચરણનો-પ્રહાર કર્યો, વિષ્ણુની છાતીમાં સાત મારી, તેનું નિશાન આજસુધી પ્રભુના વક્ષ સ્પર્શ પર છે. બીલકુલ સમા કરવા લાયક ન હોય, અતિ અસાધ્ય હોય, તેને પણ સમા કરવાનું તો આપશીજ બની શકે.

૭૩. બિહુરત્રિયા-વિદુરજ્ઞની સ્ત્રીએ કદલીફળ-કેળાં. નિરા-ખરન વલ્લે વિનાની તે સ્ત્રીનો સ્નેહ ભાગ્યે અને તેને વશ થયા; તે છાલ પણ થણી જ લાવી. અથવા નિરાખરન-નિસ્વાય.

આપપત્નીકે અજ માંગ લીને આરતિ જાની;
 ખાચે સળરીકે ઘેર પયો શુભદેવકે પાની. ૭૪
 રજસ્વલા ગુનિકાકે હાથ તુમ મુકુટ ધરાયો;
 રતિ લખિ આધ ન ગિન્યો સીસ શ્રીરંગજી નાચો. ૭૫
 ચિતત હરિ ખગખાલ બરત ખાન ભિચ ઉગારે;
 ઢાંકિ લિયે ગજધંટ ડારિ તુમ નંદુલારે. ૭૬
 જની દાસીકી ટહેલ ત્રિજીવનપતિ તુમ કીની;
 દ્રારપાલ બલિકે ભયે દાસ બઠાઈ દીની. ૭૭
 નાપિત કણો ન જાય કાકુકો સો ભયે કૈસે,
 સેન ભક્ત હિન વપન ભૂપ કીનો કૃત ઐસે. ૭૮

૭૪. દશમસ્કંધમાં કથા છે. ભૂખ લાગી ત્યારે પ્રપિપત્ની પાસે અન્ન મળુએ માગી લીધું. તેમની આરતિ-અંતઃકરણને કનેહ, ઘેર-ઘાર.

૭૫. રતિ લખી-ત્રેમ જોઈને, શ્રીરંગજી મસ્તકનમાવી લીધું.

૭૬. ભટ્ટી વચ્ચે બળી મરતાં પક્ષીનાં બચ્ચાં મણુલએ ઉગારી લીધાં. કેમકે તેની ચિંતા-કાળજી હરિ કરે છે. તેના પર હાથીનો ઘંટ નાખીને તેને બચાવ્યાં.

૭૭. જની દાસીની કથા ભક્ત માળમાં જોવી. ટહેલ-સેવા. દ્રારપાલ ચોઠાદાર થયા, બલિરાબના.

૭૮. સેનનામનો હજમ ભક્ત થઈ ગયો છે. તે રાજાનો હજમ હતો. એક વખતે તે રાજાની હજમત કરવાનું ભૂલી ગયો તો મળુ તેનું રૂપ ધરીને રાજાની હજમત કરી આનંધા. આ વાત જણતાં છતાં તે ભક્ત નાપિને-હજમે-ઠાઈને જણાવી નહિ.

જગન્નાથ ભયે જનની દાસમાધવ જગ જોઈ;	
મલમૂત્રાદક ભરી દેહ બહુદિન નિજ કર ધોઈ,	૭૬
ભયો એક ભરસ હયોં જલધરો દાસ ત્રિલોચન;	
નામદેવકો છપ્પર છાંય કિયો દુખ મોચન,	૮૦
બિહુ મહાર ભયે આપ દુખિત લહિ દામાણ;	
દિયો શાહ જવાબ લાય જન કીનો રાણ,	૮૧
છાંડયો નિજ પન કૃષ્ણજી લીખ પ્રતિજ્ઞા રાખી;	
જલ પાયો જીવતી જે પારથ મુખ અભિલાખી.	૮૨
નરસિંહકો પહોઢાય હિંદોરા જોટા કીનો;	
પંખા કીનો આપ અધિક ભક્તનકો કીનો.	૮૩
કપીશ એકદા આપ છાંડ સોયો લાઈ નિદ્રા;	
આતપમે' ઘરી ચાર રહે ઠાઠે રઘુ-ધંદા	૮૪

૭૬. જગન્નાથ એવા પ્રભુ માધવદાસ ભક્તની આતારપ થયા નિજકર-પોતાને હાથે.

૮૦. ત્રિલોચનદાસને માટે એક વધ મુખી જલધરો કયો જલ ભરવાનું કાર્ય કર્યું (૧)

૮૧. દામાણને દુઃખી થયલા જાણીને શ્રીવિકૃસનાયજી મહાર અત્યજ થયા. ખાદશાહનો જવાબ લાવીને આપ્યો, અને માણસને રાજ કરી દીધા.

૮૨. નિજપન-હથિયાર હાથમાં નહિ આલવાનું પોતાનું પણ છોડીને લીખ પિતામહ ભક્તની પ્રતિજ્ઞા પાળી. જીવતી-મુવાન સ્ત્રી. પારથ-અર્જુન.

૮૩. હિંદોરા જોટા-હિંદોજાના હાથકા નાખ્યા.

૮૪. કપીશ-હનુમાનજી, આપ છાંડ-શ્રીરામચંદ્રજીની હાથમાં. આતપમે'-તડકામાં. ઘડી ચાર-ચાર ઘડી. રઘુ-ધંદા-શ્રીરામચંદ્ર

ઉદર દરી હરિ પેડી પરીછત રછા દીની,
લખિ સંકટ કૃષ્ણાહર અંગિયા ગાંઠિ દીની. ૮૫

બાગિ સાક્ષી ગોપાલ ગિરકે લગ કરાયે;
જાંહિ જાંહિ ભક્તન ભીર પરી હરિ સ્થ ઊઠિ ધાયે ૮૬

વહાં લુપ્ત વહે જાય જહાં કર્તુ ભક્તિ દેખી;
અમ સાધન શિરગોર ભક્તિ મધુ પ્રિય બિશેખી. ૮૭

તવ ભક્તિકો અંગ અંશા મોહુ મહા દુર્લભ.
તાતે ઠાકે બુદ્ધિમાન ચહ દીની વશભ. ૮૮

શિવ સ્વનકાદિ પરીક્ષિત આદિ ધોતા કહાવે,
કૃષ્ણ કથામૃત પાન કરહિ નિત તર્કુ ન અધાવે. ૮૯

સંકરપન સંકર શુક અરુ સૂત લુપ્ત જગ ગાયે;
સહા નિરંગર કીર્તિ કયે તોહુ તુસિ ન પાયે. ૯૦

૮૫. દરી-ગ્રહ. પરીક્ષિત-પરીક્ષિત રાજની. કૃષ્ણા-ત્રીપદી.
લખી-જાણી. અંગીયા-ગોલી, કાંચળી.

૮૬. ભીર-સંકટ. સ્થ-તરકાલ.

૮૭. શિર મોઝ-અધા સાધનોની શિરોમણિરૂપ. બિશેખી-
વિશેષ-એક.

૮૮. ભક્તિના અંગનો પુષ્પ અંશ દુર્લભ છે. તેથીજ તમે
તેને વશભ-મિત્ર બનાવી છે, તમે બરા બુદ્ધિવાળા છો.

૮૯. ન અધાવે-તુમ ચતા નથી. તર્કુ-તોપવુ.

૯૦. સંકરપન-એવનાગ

નવગોળી પ્રદહાદાદિક તુલ્ય સુમરન લીના;
 સસન્ધપિ શિવ સદા ધ્યાન નિમગ્ન ગીના. ૯૧
 પદા વૃંદાદિક અણંડ કરે પતિપદ સેવા;
 અધિક અધિક રુચિ નિત્ય પ્રતિ જો અતિશુદ્ધિત સુમેવા ૯૨
 પૃથુ ભૂપાદિક ભકત કરત કોટિ પ્રભુ પૂજન;
 અકરાદિ અનંત સંત તુલ્ય વંદત સુજન. ૯૩
 કપિ આદિક કોટિ વિધિ કરત શ્રીપતિ કિંકરતા;
 સખ્યલાલ બહુ ભજત આદિ સુભદ્રાભર્તા. ૯૪
 બલિ આદિક જન અનંત આત્મનિવેદન કીના;
 અગમ્ય પ્રેમપથ ગોપ્યાદિક કોઈ ગિરલા લીના. ૯૫
 પૂર્ણપ્રેમ કીન જાહિ સો ગોપીજન કહિએ;
 ગોપી સોઇ ગોવિંદ તનકડૂ ભેદ ન લહિએ. ૯૬

૯૧. મીના-માછલું જેમ જલમાં ફળેલું રહે છે, તેમ એ બધા ધ્યાનમાં ફળેલા છે.

૯૨. પદા-લક્ષ્મીજી. વૃંદા વગેરે. અતિશુદ્ધિત-ધણા ભૂખ્યાને. સુમેવા-સારો મેવો.

૯૩. કોટિ-કરોડવાર પૂછે છે. અનંત-ધણા.

૯૪. કપિ-હનુમાનજી વગેરે. કોટિ વિધિ-કરોડો તરેહથી. કિંકરતા-દાસ્ય શક્તિ. સુભદ્રાભર્તા-સુભદ્રાનો પતિ અર્જુન.

૯૫. અગમ્ય-કોઈથી જણાય નહિ તેવો પ્રેમમાર્ગ તે ગોપી-જન આદિ કોઈ ગિરલાજ ન સમજી શક્યા છે.

૯૬. તનકડૂ-થોડો પણ, ગોપી તેજ ગોવિંદ છે. બન્નેમાં થોડો પણ ભેદ જાણે નહિ.

છનડી પટતર રમા ન ગિરિજા શંભુ નહીં શેષ;
 ઇનસંગ આપ વિલાસ કરત વહાં કોડે ન મવેશ, ૯૭
 સકલ લોકોતે પરે સકલ ઐક્યુંઠતે આગે;
 નહીં કોડકો ગમ્ય સ્પર્શ કાહુકો ન લાગે, ૯૮
 વ્યાપક રૂપ અદ્વૈત બ્રહ્મ તેજોમય ઠહાવે;
 આર્થ પંથ અધિકારી સુનિજન જિનમે લય પાવે, ૯૯
 અક્ષર આદ્ય અખંડ અનૂપમ કહે સગ કોઈ;
 નાંહિન રૂપ ન વપુ વરન નિર્નય કહા હોઈ, ૧૦૦
 નિર્ગુનકો નિર્દેશ અટપટો સુખ કહા કરિ કહિઓ;
 નેતિ નેતિ કહે નિગમ અસ્તિવસ્તુ કહુ લહિઓ, ૧૦૧

૯૭. પટતર-જેની તુલનામાં. રમા-લક્ષ્મીજી, પાર્વતીજી, વગેરે ન આવે.

૯૮. પરે-પર છે. ગમ્ય-કોઈ વ્યાં નહીં શકે વહિ.

૯૯. અહીંથી ૧૦૯ કડી સુધી મહાનુભાવી શ્રીગોપાલદાસ-જીએ ગાયેલાં શ્રીવલ્લભાખ્યાનનાં પહેલાં આખ્યાનનો સાર શરૂ થાય છે. 'વ્યાપકરૂપ અદ્વૈત બ્રહ્મ' વગેરે કડીઓ સાથે સરખાવી લેા. અદ્વૈત-એક. તેજોમય-તેજ સ્વરૂપ. આર્થપંથ-વેદમાર્ગને અનુસરનારા, સુનિજા જોમાં લય પામે છે.

૧૦૦. વપુ-શરીર. વરન-રંગ. નિર્નય-નિશ્ચય.

૧૦૧. નિર્ગુનકો નિર્દેશ-નિર્ગુન બ્રહ્મનો પરિચય. સુખથી કેમ કરાય ? નિગમ-વેદ. નેતિ-એવા નથી એમ કહી અટકે છે. મધા તો કહે છે કે, અસ્તિ વસ્તુ-કાંઈક વસ્તુ રૂપ છે ખરું.

તાહુતે પર પુરુષોત્તમ અચલ બિહારી;	
બ્રહ્માની મુકિતમાર્ગી નહિ સ્વમ વ્યવહારી.	૧૦૨
જહાં આદિ વૃંદાવન અચલમય બિરાજે,	
શરદ રંગીલી ક્ષપા મનોહર અદ્ભુત બ્રાજે.	૧૦૩
જહાં મહાસુંદર સરિતપુર તટ મનિમય દે ઝેની;	
વિચિત્ર જાતિ સરોજ મધુપ ધુનિ અતિ સુખ દેની	૧૦૪
કનકલતા ખાલતી મલિકા સુમન સુખેરિ,	
જાઇ જુહી સેજતી સુગંધ ચિતકો ચોરે.	૧૦૫
શીતલ મંદ સુગંધ સમીર સરિતા તટ આવે;	
પરસત પરમ પ્રગટ પ્રગટ ઉર સખન સોહાવે.	૧૦૬
પદ્મરાગ મરકત સ્ફટિક મનિમય જોવધન,	
કહા શિવ વિધિકી ચલી મોહ પાવે વિષ્ણુ મન	૧૦૭

૧૦૨. તે નિર્ગુન બ્રહ્માથી પર પૂર્ણ પુરુષોત્તમ છે. આપ નિશ્ચલ થઇને ત્યાંજ વિહાર કરે છે. અથવા-અચલ-શ્રીગિરિ-રાજ્યમાં જ વિહાર કરે છે. બ્રહ્માનું જ્ઞાન મેળવીને મુક્તિના-મોક્ષના માર્ગ દેનારાનો એ દિવ્ય સ્થળ સાચે મુદસે સ્વપ્ને પણ વ્યવહાર નથી.

૧૦૩. ક્ષપા શમિ. શાન્ત-સોભે છે.

૧૦૪. ઝેની-નિસરણી-પગથીયાં. સરોજ-કમલ. મધુપધુનિ-બમરનો ગુંબર.

૧૦૫ જુદાં જુદાં પુષ્પોનાં નામો છે.

૧૦૬. પ્રગટ-સુગંધ. સમીર-પવન.

૧૦૭. સ્પષ્ટ છે. વિધિકી-બ્રહ્માનું શું ચાલે ? જ્યાં વિષ્ણુનું મન મોહ પામે છે.

નાના પક્ષી સખ્દ માધુરી કહ્યત ન આવે;
 જ્યોં સાગર ખગ ચંચ બારે ત્યોં કાંવ કહ્યુ ગાય. ૧૦૮
 રયામા શતદલનયનમુંદરી યૂથ અપારા,
 વિનિધ રાસ ળલાસ કરત તુમ નંદ કુમારા, ૧૦૯
 સંગ વૃષભાનુકિયોરી જોરી અફસુત બિરાજે,
 નિરખત રૂપ અનુપમ કોટ મન્મથ મન લાજે, ૧૧૦
 મનિકુંદનમય મોર સુગટ સુંદર શિર સોહે,
 જગમગાત વિમલ જ્યોતિ આત રવિ લાખ મનમોહિ. ૧૧૧
 લાલન બાલ વિદ્યાલ લાલ કુંભકુમ્ભકે ટીકો,
 જનુ મરકતમનિ મધ્ય પ્રકાશ અતિ માનિક નીકો. ૧૧૨
 બિકટ જુકુટિ કોઈંડ માનો રાજે રતિ નાયિકા,
 રસિક નેન ઇક્ષણ તીક્ષ્ણ વે ધનુ સાયકા. ૧૧૩

૧૦૮. ખગ-પક્ષી. ચંચ-ચાંચ. સમુદમાંથી પક્ષીની ચાંચ બરાચ એટલું કવિઓ ગાય.

૧૦૯. રયામા-સોળ વર્ષની. શતદલનયન-કમલ સરંખાં નેન-વાળી. યૂથ-એકએક મંડળ. જ્યોં અપાર મંડળો.

૧૧૦. વૃષભાનુકિયોરી-શ્રીવૃષભાનંદ નામની ગોપની પુત્રી-શ્રીધારાજી. મન્મથ-કામદેવ.

૧૧૧. કુંદન-સોનું. જગમગાત-જળકળી રહેા છે. વિમલ જ્યોતિ-નિર્મળ-કાંતિ.

૧૧૨. ટીકો-તિલક. જાણે રયામ મરકતમણિમાં માણેક ચમકી રહ્યું હોયને શું !

૧૧૩. નેન પરની બમરો જાણે રતિની કમાન છે. ગ્રેન ઇક્ષણ-નેત્રથી જોતું. તીક્ષ્ણ-તીખું. માયકા-તીર.

- સુંદર લોલ કપોલ પ્રિ. કુંઠલકી છાંધ,
સજલ જલદ મધિ દુરી દામિની જનુ દેત દિખાઇ. ૧૧૪
- કમલનયન કરુણાલ વચ રસ રસિક રતનારે,
ચારુ ચપલ સુવિશાલ નિપુન મનમોહન પ્યારે. ૧૧૫
- હનનત નાસા કીરચંચુ દીપક શિખ સોડે,
બેસર બિમલ સુદાર લલક માનિની મન મોડે. ૧૧૬
- અધર બિંબ વિદુમ કુંઠ કલી હંત અનુકારી,
કુટિલ અલકલર છુકિ રહી સુખપર હે છળિ બારી. ૧૧૭
- કોઈ શરદ શરી પૂરન સરસ છાવ તુમ આનનકી,
મંદ મધુર સુસકાન મોહિની જીવતિન મનકી. ૧૧૮

૧૧૪. કપોલ-માલ. છાંધ-કુંડળમાંના કિરણો. જળવાળા
રથામ મેઘમાં જાણે દામિની વીજળી દેખાતી ન હોય !

૧૧૫. રતનારે-ચટકમટકવાળા. ચારુ-સુંદર. નિપુન-હુશીયાર
નેત્રનું વર્ણન છે.

૧૧૬. નાસા-નાસિકા. કીરચંચુ-પોપટની ચાંચ. દીપકશિખ-
દીવાની જ્યોત. બેસર-નાકનું આબૂપણ નકેસર બિમલસુદાર-
નિર્મળ અને ઘાટીયું. લલક-લટકણીયું.

૧૧૭. અધર-ઓઠ. બિંબકલ જેવા, વિદુમ-પરવાળા. હંત
મેઘરાની કળી જેવા. કુટિલ-ખીટલીયાળા કેય.

૧૧૮. કરોડો શરદના ચંદ્રથી પૂરેલી. આનનકી-શ્રીસુખની.
સુસકાન-દુઃખનું.

- મૃગમદ ઝેંઘી તિલક મધ્ય આરુ ચિત્રુક ભરાજે,
કંણુકંઠ કૌસ્તુભ શ્રીવત્સ જુશુ લાંછન રાજે. ૧૧૬
- ખચિત રત્નક લઘુ લસત પદક નીકી માલા,
સુકતાદામ મધ્ય ઝલકત વક્ષઃસ્થલ સુવિચાલા. ૧૨૦
- વૃંદાસકુ બનમાલ વૈજયંતી સુલસત અતિ,
સુંજમાલ નંદલાલ હૃદય લખિ પંશુ હોત અતિ. ૧૨૧
- ઉદત્તનકપત્રા વિહીતનીંજા ગરા મંગત્રી,
નાભિ નલિન મંશીર રોમાવલી વલિત ભુંગત્રી. ૧૨૨
- વલય કંકનાંગક પહોંચી ખાત્રુ બંધ ભુજપર,
આનનુ ખાત્રુ મૃણાલ સુત્રિકા નખ શાંશ મહહર. ૧૨૩

૧૧૬. મૃગમદ-કસ્તૂરીની. કૌસ્તુભ વગેરે આભૂષણોનાં નામો છે.

૧૨૦. ખચિત-રત્ન જડેલી. પદક-માલાની વચ્ચે ને હોય તે પદક કહેવાય છે. નીકી-સુંદર.

૧૨૧. વૃંદાસકુ-તુલસીની માળા. સુલસત-સારી પેટે રોમતી લખી-ઝેંઘને. અતિ-ભાદિ. પંશુ-પાંચળી, ઘડ બાય છે.

૧૨૨. મૂળ પ્રતમાં અડધી કડી બરોબર વંચાતી નથી, તેથી અર્થ પણ સમજતો નથી. વલિત-વૃંગત્રી-ઝાંઝે ભમરાઓ આવીને ઝેંઘા ન હોય તેવી રોમાવલી લાગે છે !

૧૨૩. વલય-લાયના કડાં. કંકનાંગક-કંકણ ને ખાત્રુબંધ. આનનુખાત્રુ-ગોદાનુ સુખીન કાચ. સુત્રિકા-વંટી.

જગમન મોહિની સુરલી સોહો કરતલ આતમુંદર, કટિકૃશ, કટિમેખલા દુદ્ધઘટિકા મનિબર.	૧૨૪
કનકકપિશ કૌશેય પીત ઘનશ્યામ બિખતનુ, મીત નિતાંબ સુરંભખંભસી જંઘ લસત જન.	૧૨૫
પરમ પુનિત પદપદ સલ શિવ નૃપુર હર મન, નાગ મુક્ત અવતંસ ધ્વંસ દુઃખ કરન્નું પ્રિયજન.	૧૨૬
સ્ફટિક રત્ન વિચિત્ર જટિત શિરપેચ સુભાકર, પીત ઉપાંખર સુભાંગ કર લીલા વારિજ ધર.	૧૨૭
ઉભય અંધિ અરવિન્દ ક ચિન્હ પટદશ સુવિરાજે, ચિતત માત્ર હી સકલ પાપ મંતાપહી બાજે.	૧૨૮

૧૨૪. કરતલ-હાથના મધ્યમાં. કૃશ-સુકાયેલી. દુદ્ધઘટિકા-
ધૂધરીઆ અને મણીઆવાળો કદોરો ધર્યો છે.

૧૨૫. સોનાના જેવું પીછું પીતાંબર. બિખતનું-દેહધારી.
સુરંભખંભસી-સુંદર કંખો જેવી જંઘાઓ શોભે છે.

૧૨૬. પદપદ-ચરણકમળ શિવ-મંગળકારી. નાગનાં મો-
તીનું આભૂષણ પોતે ધરે છે, જાણે પ્રિય જનોનાં દુઃખનો નાશ
કરતા ન હોય તેમ લાગે છે !

૧૨૭. સુભાકર-અગમ્યતો. જટિત-જડિત. ઉપાંખર-જીપરણો.
સુભાંગ-સુંદર અંગપર. લીલાવારિજ-ખેલવા માટે કમલ હાથમાં
ધરે છે.

૧૨૮. અંધિઅરવિન્દ-અન્ને ચરણકમળમાં-૧૬ ચિન્હો
ખિરાજે છે. જેનું સ્મરણ કરવાજ બધાં પાપતાપ નાશી જાય,

- સ્વસ્તિક, અષ્ટકોન, ચવ, જંબુફલ પત્તિ, રાધ્વજ-સુભદ્ર,
 હિર્ણ રેખા, અંકુશ, કમલ ચક્ર નવ દક્ષિણ પદ. ૧૨૯
- મતસ્ય, ત્રિકોન, કલગ, કોદંક દંદકો અંબર,
 ગોપક અને અર્ધઅંદ્ર ખામ સપ્ત ચક્ર શ્રે.૨૬૨. ૧૩૦
- અમ કણ કારન કર્તુ શ્રીકૃષ્ણ ધરે કો હાગદ,
 સ્વસ્તિક મહન સુભદ્ર દેખાનીકો સળ સુખદાગદ. ૧૩૧
- અષ્ટકોન મહા અષ્ટત્રિદિ ચિતિતકો દાયક,
 અષ્ટ મહા જૈશ્વર્થ અષ્ટ દિગ્ અધિપતિ લાયક. ૧૩૨
- જ્યો સળ શ્રાવનકર્મ પૂરન યશ અને ખ્યાતા,
 આશ્રિત કૃત પૂરન શુભ કીર્તિ રાજ સળ હાતા. ૧૩૩
- લોકાલોક સકલ ફલ અર્પન ધર્મો જંબુ ફલ,
 જંબુનદસો ઉત્પાત્ત કંચન દાયક ખલ. ૧૩૪

૧૨૯. સાધીઓ, અષ્ટકોણ, જવ, જંબુ, વજ્ર, કેવજ, હિંચી
 રેખા, અંકુશ અને કમળ એ નવ ચિન્હ જમણા ચરણમાં છે.

૧૩૦. માછણ, ત્રિકોણ, કલગ, ધંદ પંચુખ, આકાશ,
 ગાયત્રી ચરણ, અને અર્ધઅંદ્ર એ માત કલ્યાણકારી નિયાન
 ડાખા ચરણમાં છે.

૧૩૧. ચરણાર્ચવંદના ૧૬ ચિન્હનું ૨૬મ્મ મમજારે છે.
 હારદ-મતસ્ય. સાધીઆનું ચિન્હ હયાન કરનારનું કલ્યાણ કરે
 અને બધા મુખને આપે.

૧૩૩. અષ્ટ સિદ્ધિ-અણિમા વગેરે આઠ સિદ્ધિઓ. ચિતિત-
 સ્મરણ કરનારને.

૧૩૪. આ લોક અને પરલોકનું બધું ફળ મળે. જંબુનદનું
 સોનું ધણું વખણાય છે.

વળ પાપ ગિરિ ચૂર્ણ કૃત ચિંતન જનકો,
 અરુઠઠોરતા પાહન દલન કરતા મનકો. ૧૩૫
 દેવતા અભય કૃતરાત સદા ભયકે પર હોય,
 ધ્યાનિ સખન શિર ચઢે અનિલ હરિ અનુબ્રહ્મ સોય. ૧૩૬
 બ્રહ્મવેદ્ય ચિંતિત પથ બ્રહ્મ ચઢે યહ બોધ,
 અરુ સીદી વૈકુંઠકી ચઢન કોડ નહીં રોધ. ૧૩૭
 અંકુશ ધરી અવિનાશી દામ મન મહાગજ છતન,
 ચહ્નનીત ઐ.ર અનેક દંઠ કરિ માનત લાંત ન. ૧૩૮
 સચન કરત ચહ કમલ અમલ જલ ભનુ રહે ન કધુ,
 ધરિ ઉર સજલ મધુપ મનસત ૨ કરંદ મિશે તળ. ૧૩૯
 મત્સ્યહુ અપ બિન રહે અપલ અતિ કરે યહ બોધન,
 હૃદય પ્રેમ ગંભીર સરસ હૃદ ચિર નહીં રોધન. ૧૪૦

૧૩૫. પાપરૂપ પર્વતના યુગ કરે, માટે વન ધરે છે.
 પાહન-પાથર.

૧૩૬. અનિલ-વાયુ, દેવજાને ફરકતી રાખવા માટે પ્રેમની
 કૃપા એજ પવન છે.

૧૩૭. બ્રહ્મવેદ્ય-હૃદયી વેદ્યા પથ બ્રહ્મ-હૃદય માર્ગ.

૧૩૮. રમરજુ કરનારની મનરૂપી મહાગજ-મોટા હાથીને
 છતવાને ચરણમાં અંકુશ રાખે છે. બીત-બીક, બીચ બીકને એ
 હાથી ગણકારતોજ નથી.

૧૩૯. અમલ-નિર્મલ. મધુપ-ભક્ત.

૧૪૦. અપબિન-જળવિના.

ત્રિકોન જતવત ત્રિગિધ છવકો હરિપદ ગ્રાતા,	
સખ લેહુ યદ સરન ચરન પ્રભુ નિર્ભય દાતા.	૧૪૧
કલસ મહામંગલ કરે મંગલ અરુ પૂરન,	
સરસ હૃદય ઝૂંઝે જાય કરત ચિંતન વદ નિજ મન.	૧૪૨
ધનુષ ધ્યાન તે ઠામ ક્રોધ આદિઠ અરિ બાળે,	
નમ્ર સુ યવ તન નમ્ર રહે હોય તો ચહુ રાળે.	૧૪૩
ઓમ સકલ વ્યાપી સુચવત ને ઐસેહૈ હરિ,	
ધ્યાની જન સર્વદા હોય પ્રભુ રાખે ઉરધરિ.	૧૪૪
ગોપદ સુર મુનિ સકલ સેવ્ય સો હોય ધ્યાની,	
સકલ તીરથતે શુચિતા અધિક અંગિ લેહુ જાની.	૧૪૫
અર્ધચંદ્ર ચિંતિત હોય તમ તાપ નિવારન,	
સુચવત શિવ શિર ધર્યો સંબંધ પ્રભુ પદ કાગ્ન.	૧૪૬
કૃષ્ણચરન યુગ ચિહ્ન સહિત ને ધ્યાન લગાવે,	
સેા જન સખ ફલ પાપ બહોત બડભાગી કહાવે.	૧૪૭
રમો રસિક વર વક્ષસ્થલ દિયો તોહુ પદ પંકજ,	
પાવ પલક નહીં તજવ શેષ શંકર કમ્પિત અજ.	૧૪૮

૧૪૧. જતવત-દેખાડે છે. ખતાવે છે.

૧૪૨. રપદ છે. ૧૪૩. અરિ-દુરમન.

૧૪૪. ઓમ-આકાશ ૧૪૫. ગોપદ-ગાયત્રી ચરણ. શુચિતા-
પવિત્રતા. અંગિ-ચરણ.

૧૪૬. પ્રભુના ચરણના સંબંધથી શિવજીએ અર્ધચંદ્ર
મસ્તકે ધર્યો છે.

૧૪૭. યુગ બન્ને.

૧૪૮. પદ પંકજ. ચરણકેમલ પાવ-ચરણ અર્ધ-ખસાણ.

ચહ કહુક હરિ ચરન ચિન્ન ચિંતન બાખ્યો ફેલ, ઐર હું ભાવ અનંત અંત કહો પાછો અદ્ય ખલ.	૧૪૬
હત્યાદિક શ્રીકૃષ્ણ રૂપ સખ શોભા સાગર, સકલ સુભગ ભંડાર આપ આનંદધન નાગર.	૧૫૦
રત્નિકરાય શૃંગાર સુધારસ ભોગી શિરોમનિ, વાસ વમન રસ મમ મોદ કહુ સકલ નહો બની	૧૫૧
ઠેસે સખ બિધિ પૂરન આપ તેસે સંગ સ્યામા, તુમ વડે વડે એકરૂપ હરિ રાધા નામ.	૧૫૨
લલિતા વિશાખા અંદલાગાદિક આસાકારી, સુમધ્યમા પ્રભુવશ વર્તિની નવયૌવન નારી.	૧૫૩
નિત્યસિદ્ધા, શ્રુતિરૂપા, ઋષિ, યમુનાજી ભામિની, રાધા અંદાવલી લલિતા મહાશની સ્વામિની.	૧૫૪

૧૪૬. અદ્યખલ-ચોડાં ખળવાળો. હું તેનો અંત ક્યાંથી મળવું?

૧૫૦. ૨૫૬ છે. સુભગ-સુંદરતાના.

૧૫૧. સુધારસ, અમૃતરસ, સ્યામા શ્રી રાધાજી. નામ જુદાં છે, હરિ અને રાધા એમ, બાકી રૂપ તો એક જ છે.

૧૫૨. લલિતા વગેરે સખીઓનાં નામો છે.

૧૫૪. ચાર મુખ્ય યુગ છે. નિત્યસિદ્ધા, શ્રુતિરૂપા, ઋષિ-રૂપા, તુરીયમિયા (શ્રી યમુનાજીનું યુગ) આ ચાર યુગનાં નામો છે. શ્રીરાધાજી, શ્રીઅંદાવલીજી, શ્રીલલિતાજી, અને શ્રીયમુનાજી એ ચાર સ્વરૂપો ચારે યુગનાં મુખ્ય છે.

મુખ્ય યુધ યહ ચાર ઔર પુનિ યામે અપારા,	
સબ મુંદરી શુન રૂપ રાશિ નહી પારાવારા.	૧૫૫
કણ્ઠક નામ કચ્ચાર દઈ મુંદર સુખકારી,	
શ્રીગોવિન્દનધરન ધીર જીકી પ્રાન ખ્યારી.	૧૫૬
ચિત્રા કૃષ્ણાવેશની અ પકલતા સુવાસિની,	
મનિકુંડલા સૌરભા સુચરિતા રૂપ દેવસિની.	૧૫૭
શુનાંબિરામા અ દ્રિકા સુરતકલા કામિની,	
છંદુલેખા મોહની ગાન કલા જુ બામિની.	૧૫૮
મિમમંજરી કલ કંઠી રતનપ્રભા રામા,	
અંદલતા ઉત્તાલકા મુંદરી સુખધાના	૧૫૯
શુભાનના મધુરેક્ષણા અતુરા અરુ મૃદુભેની,	
ભદ્રા રૂપામા કાવેરી અંચલ મૃગનયની.	૧૬૦
મનોહર હીરા છાબધામા મંજુકી માનિની,	
પ્રભીના રસલીના મન આતુરી અતિ સુગાનની	૧૬૧
મન્મથમોહા કલકુંડી માધવી માલતી,	
હરિણી ચિત્રલેખા અતુરા રતના રતિ સુમતિ	૧૬૨
રસ પ્રકાશિકા રસિકા ગિમલા શુન ચંદ્રા દર્વા પુનિ,	
સૌરભા છબિ સિંધુ ગંધરેખા મગલધુનિ.	૧૬૩

૧૫૫. મુખ્ય ચાર યુધ છે. ૫જુ એમાં બીજા અપાર-અસ-
ખ્ય યુધો છે.

૧૫૬. અહીંથી મજુની લીલામાં ગિરાજતાં શ્રીગોપીજનોનાં
નામો કવિ ગણાવે છે. ૧૭૧ કડી સુધી બધાં નામો જ છે.

કુરંગાક્ષી ચપલા નયની નાગ વાલિકા પરી,	
રમઅર્પેની સુભગા મુગ્ધા મધ્યા કુંજરી.	૧૬૪
રસાલિકા કમલાક્ષી શીલા મેના સુરસેની,	૧૬૫
કામલતા તિલકની છાલી શાશકલા સુનયની.	૧૬૫
નાગરી અરુ મલિકા નીલા કંઠર્પા શ્રેષ્ઠકરી,	૧૬૬
મજમંગલા સુમંદિરા શુભા કમલા ઇન્દરી.	૧૬૬
સુગંધિની સુંદરી સુમધુના મોહિની નંદા,	૧૬૭
રસાત્મિકા મજલિસારિની કેતકી અરુ વૃંદા.	૧૬૭
રંગા હંસા મોહિની સુનંદા નૃત્યકલા,	૧૬૮
લલિતી વનદેવી કૃષ્ણાવલી બહી ચપલા.	૧૬૮
કુમોહિની સુર અરુ ગંધ રાસ રાગરૂપા મંગા,	૧૬૯
મધુઅમની ક્યામા રામા રસભદ્રા રંગા	૧૬૯
શુભાગી અરુ નંદા સુમુદા ચંદ્રિકા સુરપા.	૧૭૦
શીલા લીલા રાગરૂપા હરખા તિરજ સુ મનૂપા	૧૭૦
ચંપકલના સરોવરી વૃંદા મોનમુલ્લી કામા,	૧૭૧
બહુલાશ્વિની રમતરગિણી કેલિની મનોગમા.	૧૭૧
ઈત્યાદિક ચલગેલી સુંદરી જિન સંખ્યા નાંહી,	૧૭૨
રત્નિઠરાય યહ સમસંગ ખેલન દે ગલખાંહિ.	૧૭૨
તા મધ્ય મોહન લલિત ત્રિલગી શ્રીનંદલાલ,	૧૭૩
લિલસન રાસ અખંડ રંગીલી સંગમજમાના.	૧૭૩

૧૭૨. ગલખાંહિ-મણના કંઠમાં હાથ નાખીને.

૧૭૩. ત્રિલગી-ત્રણ સ્થલેથી પાંકા, કંઠથી, કેડથી અને ચરણથી.

- અરપતી રમ્ય ગતિ હોત નૃત્યત હેં વહાં મનમોહન,
 વેસેહી ફિર પ્રિયાશુ ઔર અલખેલી ગોહન. ૧૭૪
- સરીગમપધની સુર વર્તિની ઉપજ અનોડી,
 પ્રાણ નાથ સંગ લિપટ લિપટ ગાવતિ ચિકકંડી, ૧૭૫
- તામેં મિત્રી સુર મધુર બાધ બાજત આત ચારુ,
 આપ કરત હલગાન બાસુરી વિવિધ મકારુ. ૧૭૬

॥ ઇતિશ્રીદયારામવિરચિત શ્રીકૃષ્ણસ્તવનામુત ॥

૧૭. રમ્ય ગતિ—સુંદર ચાલ.

૧૭૫. સા, રી, ગ, મ, પ, ધ, ની, એ સાત સુર છે. અનોડી કંઈ તરેહવાર. ચિકકંડી—ઠોચલ બેવા કંઠવાલી.

૧૭૬. અહીં સુધી રમ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. આગળ રમ્ય હોવા બેધન પશુ મલ્યા નથી.

શ્રીમકિવિધાન.

દુહા.

શ્રીસદ્ગુરુ પદ જાંઠિ કે, જાદો હરિ યશ નામ,
જાકે માત્ર હૃદયારસોં, સિદ્ધ હોય સખ કામ. ૧
મહામંગલ જય જય પ્રસો, સદ્ગુરુ મૂળ આચાર્ય;
શ્રીજલ્મ જિહ્વ હૃદય, કૃપા હોઈ સુકાર્ય. ૨

લક્ષિવિધાનટીકા.

(સદ્ગત જોષીજીએ લખેલી.)

૧. શ્રીમત્ સદ્ગુરુ (જોષીપુર) ની જાહીવાળા શ્રીમત્જો-
સ્વામિશ્રીવહ્નભલાલજીના ચરણકમળનું વંદન કરીને શ્રીહરિનું અપાર
યશવાળું નામસ્મરણ પ્રથમારંભે કરે છે. જેનું હૃદયારસ કરવા
માત્રથી સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે.

૨. અત્યંત મહેલરૂપ પરબદ્ધ પરમાત્માનો અનેકવાર
જયજયકાર થાઓ, કેમકે તે પરબદ્ધ સર્વ સદ્ગુરુમાત્રના મૂળ
આચાર્ય છે, અને તે પુરુષોત્તમરૂપ શ્રીમદ્બ્રહ્માચાર્ય અને શ્રી
વિદ્યેશાચાર્યને બહુી તેમની કૃપા (અનુમતિ) થકી સર્વ અસ-
મ્ય કાર્ય પણ સુસાધ્ય થાય છે. મંગલાચરણ કરવામાં શિષ્ટા-
ચાર પરબદ્ધનો જય ધરજોવા વા નમન કરવું એવો છે.

જાનોત્તરકી જે પરા, છબકો કહિયત ભક્તિ,
 બિનુ હરિ શુરુ વા ભક્તકી, મિત્રત ન હૃદ આસક્તિ. ૩
 ત્રિશુન અન્ન અક્ષર પરે, કાલ કાલ ગોપાલ;
 સર્વાતીત શ્રીકૃષ્ણ છે, પુરુષોત્તમ પૂર્ણ દયાદ. ૪
 ભક્તિ સ્વતંત્ર સખતે પરે, તામુ જનની કહાત,
 જ્ઞાન અરું વૈરાગ્ય મુન, પદપુરાણુ ગાત. ૫

૩. શ્રીમદ્ભગવત્ગીતામાં કથા પ્રમાણે જેને પરા, પ્રેમસક્ષ્ણ અથવા છેવટની એક શિખરપદની ભાક્ત પ્રાપ્ત થાય છે, કે જે જ્ઞાનની આખરે અનુભવગમ્ય અક્ષરનાં સાક્ષાત્કારપણીની, કહેવાય છે, તેવી ભક્તિ શ્રી હરિ-અથવા સદ્ગુરુ અથવા ભગવદ્દેવતા વિના પ્રાપ્ત થતી નથી.

૪. જે ત્રણે ગુણથી પ્રાપ્ત થી તથા અક્ષરથી અને કાળથી પણ પર જે પરબ્રહ્મ છે તે કાળના પણ કાળ ગોપાલ (શ્રીકૃષ્ણ) છે, એથી તે શ્રીકૃષ્ણ સર્વથી અતીત પુરુષોત્તમ છે, અને તે અપાર દયાળુ છે.

૫. ભક્તિ સ્વતંત્ર છે, કારણ કે કર્મજ્ઞાનાદિ સર્વ માધનને ભક્તિની અપેક્ષા રહે છે પરંતુ ભક્તિને કોઈની સહાયતાની જરૂર પડતી નથી. માટે સર્વ સાધનોની માતા સમાન ભક્તિ મહારાણી છે. અને જ્ઞાન તથા વૈરાગ્ય એ તે એ ભક્તિ માતાના પુત્રો છે. એમ પદપુરાણે શ્રીમદ્ભાગવતમાહાત્મે કહેલું છે.

કરુનાકર કમલેશ્વર અતિ કૃપાલ મજ્જરાય;
 કૃપાનાથ બડ રનેહ સુત, લક્ષ્મણિયુ સુખદાય. ૬
 જાનિ પદે સત્સંગતે, અહમમતા તેં ભાગી,
 મોહ દરેં જામુ સજે, તબ પ્રભુ પદ અનુરાગી. ૭
 સત્સંગે મૂલહે હરિકૃપા, કૃપા બિના ન સત્સંગ;
 આર્તતાપ અરુ દીનતા, તનકે હોહિ ઉમંગ. ૮

૬. રનેહી ભક્તપર મજાધિપતિ શ્રીકૃષ્ણ કમળસદશ
 કરુણાદષ્ટિથી આવસોકન કરે છે. વળી તે અત્યંત કૃપાસાગર
 સંપૂર્ણ રનેકથી ભક્તજનનું જમા હિતકારી થાય સુખ રહેલું
 થાય તેવું દાન કરે છે.

૭. આ મમં સવપુરુષના સંગે કરીને સમજાય છે. વળી
 મત્સંગે કરીને હું કતીપર્ણ અને આ મહાશં એવું ધરેલું અજ્ઞાન
 જડમૂળમાંથી સર્વ પ્રકારે નિવૃત્ત થાય છે, અને જ્યારે મોહ દળી
 જાય છે. ત્યારે પ્રભુના પદમાં અનુરાગ (પ્રીતિ) જીવ્ય થાય છે.

૮. એ કારણથી નિર્લેપપૂર્વક ત્રંધકાર કહે છે કે,
 એવો દુર્લભ સત્સંગ તે શ્રીહરિની કૃપા વિના પ્રાપ્ત થવો અશ-
 ક્ય છે, માટે ભગવદનુગ્રહ મુખ્ય છે, અને ભગવત્કૃપાનું ચિન્હ
 એ છે કે, તેને સત્પુરુષનો સમાગમ થાય. વળી સુસંગે કરીને
 શ્રીમદગવાનને મજવાશી આર્તિની ભાગણી થાય છે ત્યારે એને
 ભગવતનો વિરહાનંદ અંતરમાં ઉત્પન્ન થઈ અત્યંત દુર્લભ
 પ્રભુને મજવા થોગ્ય હું કયાં? એવું દૈન્ય પ્રાપ્ત થઈ પ્રભુમિલ-
 નાર્ય અત્યંત જીમંજ શબ્દ શબ્દ પ્રતિ વધે જાય છે.

પ્રેમ મહલ નિશ્ચય કરે, લલ્ય સુસંગ સુદેશ;

લક્ષિ નગર કે અંગડો, રૂપ લહત કહુ લેશ. ૬

કરે સેવ પરબ્રહ્મડી, પ્રેમ પોરમધિ જાઈ,

અનન્ય હૃદ આશ્રય કરે, તબ રતિકો માત ધાઈ. ૧૦

લક્ષિ રૂપ શ્રીસ્વામિની, ભક્તરૂપ સત્ર સંતા;

સદ્ગુરુ લક્ષ્મીઆર્થ સમે, તિનકો મૂલ ભગવંત. ૧૧

૬. કહી બીજામાં લખ્યા પ્રમાણે જે સર્વથી શિખરની જાનોત્તરની પરામક્ષિરૂપી પ્રેમ મહેલમાં જવાનો હૃદ નિશ્ચય કરે તેને જ ભગવતકૃપાપાત્ર સત્પુરુષનો સુસંગ નામરૂપી સુદેશ જડે છે. ત્યારે તે જે ભક્ષિરૂપી નગરના રૂપને કાંઈકે બાંધે છે. અર્થાત્ સત્સંવરૂપી દેશમાં ભક્ષિરૂપી નગર છે, અને તે નગરમાં પ્રેમરૂપી પાળ છે અને તે પાળની ઉપર વિરહતાપરૂપી ભગવત્પાર્શ્વદો (દારપાળ) હોય છે. તેને ભગવાથી જે પ્રેમ મહેલમાં જવાય છે. ત્યારે શ્રીમદ્ભગવાનની ભેટ (સુલાકાત) થાય છે.

૧૦. જે પ્રેમરૂપી પાળમાં પેસીને સ્નેહપૂર્વક શ્રીકૃષ્ણની શ્રવા જે પરબ્રહ્મનો હૃદ અનન્ય આશ્રય રાખી કરે ત્યારે ખરેખર પ્રેમલક્ષણા ભક્ષિ વિશે સ્નેહાત્મક ખુદ્ધિ દોડે છે. કહી ૭ થી તે કહી ૧૦ મુખી મળતા આશયગ્રુ પદ મંથકાર બહા ઠવિવધં સચિત પ્રતિજ્ઞ છે જની દુષ્ણ પદ ટેકવાળી રાઈ કહી આ પ્રમાણે છે—“નિમેના મહેલમાં વસે મહારો વાલ્યમો, વસે મળ-લાડીસો, નરે જય તે બાંખો પામે હો છરે.”

૧૧. ભક્ષિ મહારાષ્ટ્રીનું મૂળ આધિદેવિક સ્વરૂપ શ્રી સ્વામિનીય છે. એમ શ્રીકૃષ્ણોપનિષદે વર્ણન છે. વળી તેમનાં જ રૂપ સર્વ ભક્ષમાત્ર છે. એટલે ભગવદ્ભક્ષિમાર્ગના સર્વ આચાર્યો તે ભક્ષિરૂપ છે અને જે મર્તેનું મૂળ ભગવાન. કૃષ્ણ છે.

કથન માત્ર હેં નામસો, વસ્તુ તરવ સખ એક;
 એસેં ભગવદ્વપકેં, નમન કરોં હોં અનેક. ૧૨
 તિનકે ચરણ કમલ સદા, અક્ષય હેં સુખખાની;
 તામું વંદન પ્રભુ રૂપ લહી, હૃદ નિશ્ચય મતિ આનિ. ૧૩
 શ્રીભક્તભક્તલકે ખંસમેં, સખહી બક્ષણરૂપ,
 સ્વવંશ શેષ અશેષ સર્ગેં, સ્વમાહાત્મ્ય શ્રીભજભૂપ. ૧૪.
 શ્રીવિઠ્ઠલેશાચાર્યને, શ્રીસર્વોત્તમ મધ ભાખી;
 સો ગિરા બડ ખ્યારતેં, સુરુચિ યત્ન કરી રાખી. ૧૫

૧૨. ભક્તિ, ભક્ત, ભજવાન, અને ગુરુ એ ૪ ચાર નામ
 તેા કહેવા પુરતાં જૂદાં છે-ખાકી વસ્તુતઃ કરીને તેા એ સર્વ
 એકજ (બ્રહ્મરૂપ) છે. એવાં ભક્તનાં અનેક સ્વરૂપમાત્રને હું વારંવાર
 અનેક પ્રણામ કરું છું.

૧૩. એવા શ્રીભજવાનના ચરણકમળ હમેશાં અક્ષય સંપૂર્ણ
 સુખની ખાણ (ખંડાર) રૂપ બહીને તેમને વંદન કરું છું. આવી
 મંથકારે હૃદ નિશ્ચયાત્મક પ્રુદ્ધિ રાખી છે.

૧૪. સ્વ સંપ્રદાયના મૂળરૂપ શ્રીમદ્ભક્તિચાર્યજીના
 વંશમાં સર્વ શ્રીવલ્લભકુળનાં બાળકમાત્રમાં તે શ્રીમદાચાર્યજીનું
 શેષ અને અશેષ ઉભય પ્રકારનું સર્વ માહાત્મ્ય સ્થાપન કરેલું
 છે, માટે તે શ્રીકૃષ્ણરૂપ છે, એ પ્રમાણે શ્રીસદ્ગુરુ પરત્વે બક્ષની
 એકાત્મપ્રુદ્ધિ દર્શાવે છે.

૧૫. આ નિશ્ચય શ્રીમદ્વિઠ્ઠલેશાચાર્યજીએ શ્રીસર્વોત્તમ
 સ્તોત્ર ગ્રંથે નિરૂપણ કરેલો છે. તે શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીના સ્વસુખની
 વાણી મારી રીતે રુચિ (મીઠી) પૂર્વક યત્ન કરીને પોતાના
 અંતઃકરણમાં દૃઢ કરી રાખી છે.

જાડી રંચ કૃપાહિતેં ટરહિ વિખ્ન અનેક,
દુર્લભપદ સુલભ લલો, ધરી દહ ચાતક ટેક. ૧૬

શ્રીવલ્લભેં બહ રુચિ, નહિ સમાન કો આન;
સળારી કૃપા બ્રજરમનમેં, દીની કૃપાનિધાન. ૧૭

કામી હુ સાધુ કૃષ્ણ કહિ, લોભી તબ વામન જાનિ;
મૈંથી તો નરસિંહહી, નહિ લક્ષ્મીકી હાનિ. ૧૮

૧૬. જે શ્રીસદ્ગુરુની અંશરૂપ સ્વરૂપ કૃપા માવધી અનેક વિદ્વેના દળોં જાય છે જે બલપદ અત્યંત દુર્લભ હતાં શ્રીમદ્ ગુરુની કૃપાશ્રી પ્રસાદથી મને સુલભ થયું છે, માટે તેમને વિષે અનન્ય પ્રીતિ જેવી રીતે ચાતકપક્ષીની સ્વાતિનસમવા મિથ્યાબંધુની પૃથિ વિષે છે તેવી મારી છે.

૧૭. અધિક ખ્યાર શ્રીમદ્ભક્તભાથાર્યજી પરત્વે છે, કેમકે તેમની સમાન અન્ય કોઈ આવી શકે નહિ. માહાત્મ્ય જ્ઞાન સંયુક્ત સારી રીતે દહ અને સર્વ કરતાં અધિકાધિક સ્નેહનાં ભરૂંચિવાળી પ્રીતી હોવી દુર્લભ-જેવી રીતે મર્વ પ્રકારની ઉત્તમોત્તમ રીતેથી સુચોચિત તો શ્રીમદ્ભક્તભાથાર્યજી જ છે.

૧૮. શ્રીસદ્ગુરુના હોય ન જેવા વિષે ધર્મશાસ્ત્રનાં વચનોને અનુસરીને કહે છે કે સાધુ (સત્ગુરુવ) માં કદાચ કામીપણું ભાસે તો શ્રીકૃષ્ણરૂપ જાણવા. લોભીપણું ભાસે તો બલપદવતાર શ્રીવામનજી જેવા જાણવા, કોપીપણું ભાસે તો શ્રીનૃસિંહાવતારરૂપ જાણવા. ઉપર લખ્યા પ્રકારની રીત હોવાથી કોઈ ભક્તિમાં હાનિ (ક્ષીણતા) કરવાની નથી.

મહાપુરુષનને જો કહ્યો, શીંગ દડ હિય હિત કારી;
 સો લહ્યો હિય દગનતો, જાંત સમૂહ બિહારી. ૧૯
 વા દિનતો લગી ગ્રેમકી, ચોટ સુ અજહુ આહિ;
 તાસુ આન મન નહિ રુઝે, મુવ પુતરી દિસ જાહિ, ૨૦
 દાન તે' બડ દાની લહે, તસ હે' સદ્ગુરુ પાય;
 બલિહારી ગુરુદેવકી, શિષ્ટ પુરુષ સખ ગાય. ૨૧

૧૯. મંથકાર પોતાના અનુભવનું વચન સંખે છે, કે, મહોટા પુરુષોએ જે જે કહેલું છે તે સર્વ શિષ્યામણુ રૂપ અને હિતકારી માનીને મેં હૃદયમાં દડ કરી મઝાવી રાખેલાં તે હૈવે મેં આ પ્રાકૃત નેત્રથી નહોં પણ દેયાનાં અપર્યક્ષથી મેં પ્રમટ અનુભવ્યાં છે. તેણે કરીને મહારા મનની અર્થ જ્ઞાન્તિ (મંદહ) મૂળ જડસંકિત નિવૃત્તા યથા.

૨૦. જ્ઞાનશક્તિ બચારથી ઉચડયાં ત્યારથી મને તે ગ્રેમ રસની ચોટ લાગેલી છે તે અઘાપિ પર્યન્ત ચાલુ કાયમ રહેલી છે તેથી કરીને જેથી અન્ય ખીજું કંઈ પણ મને રુચતું (સાર લાગતું) નથી. જેથી રીતે સમુદ્રમાં ખુસારી કરનારાને હોમ-યંત્રરૂપ ઉત્તર મુવની પુતળી તરફજ સદાકાળ દષ્ટિ રહે છે તેમકે સમુદ્રની સર્વ દિશા તરફ નજર નાખીએ તો જળ જળ ને જળ સિવાય અન્ય પણ કંઈ નજરે ન આવતાં એક જળ જ નજરે પડે છે, જેથી દિશાઓ સમજવાને માટે ઉત્તર મુવની પુતળી જ માન કામ આવે છે, તેમ મહારો પણ એજ રીતે નિશ્ચય થયો છે.

૨૧. યદ્યપિ દાનરૂપ શ્રદ્ધા એ સર્વથી મેષ્ટ છે, તથાપિ એવા શ્રદ્ધાને સંજ્ઞા કરાવવાનું અપૂર્વ દાન શ્રીસદ્ગુરુએ કર્યો-થી દાનવાળી વસ્તુ બધા કરતાં, તેનું દાન દેનારા દાનીરૂપ શ્રી સદ્ગુરુનાં ચરણકમળ એ અધિકાધિક છે અને એજ પ્રમાણે શ્રી સદ્ગુરુદેવની વિશેષતા મર્જા શિષ્ટ પુરુષોએ પણ કથન કહેલી છે.

સંમે લક્ષ્મિ પ્રિય ઇષ્ટકો, કાની મૂલ્ય ગુરુરાય;
 ગોવિંદ તે ગુરુ આંધક લહે, ગોવિંદ દીયે જતાય, ૧૧
 જગત સમે હરિરૂપ છે, અસ માત તજતે હોઈ;
 પ્રજા પૃથક ભામત નહિ, કાર્ય કારણ સખ સોઈ. ૧૨
 શુદ્ધાદિત પર પ્રજાપતિ, લીલા સકલ વિસ્તાર;
 દ્વિધા રૂપ. બહુ આપકે, સિદ્ધાંત પ્રજા નિરધાર. ૨૩

૧૧. સર્વ કોઈએ વિદિત (બજી) છે કે, મર્વ કરતાં શ્રેષ્ઠ પરબ્રહ્મ ઇષ્ટ દેવ છે. તથાપિ તે ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ કરાવી આપનાર શ્રી ગુરુદેવ છે માટે એ શ્રીસદ્ગુરુની કહાની (સિદ્ધારસ) બળથી પ્રભુ અંગીકાર કરે છે તેટલા માટે ગોવિંદ (શ્રીકૃષ્ણ) પરમાત્મા કરતાં પણ અધિક કોષ્ઠ શ્રી સદ્ગુરુ છે.

૧૨. શ્રી સદ્ગુરુએ મને પ્રજાપતેશ કર્યો ત્યારથી મેં બ્રહ્મરૂપ કે, સુતિવચનાનુસાર મર્વ આ જગત ભગવદ્રૂપ છે, એવી મહાવી બુદ્ધિ ધર્ષ છે અને એ કારણે ત્યારથી મને પ્રજાપતિ બુદ્ધિ અન્ય કોઈ પણ ભાસતું જ નથી-કાર્યરૂપ તથા કારણરૂપમાં પણ સર્વજ્ઞ બ્રહ્મ ભાવના ધર્ષ થઈ છે.

૨૩. શ્રીમદ્ભગવાદગીતા પ્રતિપાદિત પરબ્રહ્મ શુદ્ધ અદ્વિતીય (એકજ બ્રહ્મ) છે તે તેમનું જ કોઠામાં સમગ્ર જગત છે; તેમાં તેજ શુદ્ધ અદ્વિતીય બ્રહ્મ નાના પ્રકારની વિવિધ અનંત લીલા કરી રહેલા છે. યથાપિ કહેવા માત્ર પુરતા દ્વિધા (બુદ્ધિ) નામ રૂપ છે. વસ્તુતઃ તરવે કરીને એક બ્રહ્મનાં જ સમગ્ર નામ રૂપાત્મક જગત છે. એવો એકજ બ્રહ્મનો નિધીર થયો છે.

એકહિ રૂપ અનંત બહે, સગુન રમન ઈક બ્રહ્મ;	
ત્રિગુનાતીત રસમય સદા, પૂર્ણાનંદ પર બ્રહ્મ	૨૪
રસનિધિ શ્રીગોપાલજી, કીડાલાંડ તહિ આપ;	
સુખકર હિતકર મૂલ સ્વયં, મિટવત્ સખ સંતાપ.	૨૫
બહુત પ્રસંસા કરિ કહો, હોં મલુ અતિ અશાન;	
પૂજા બિધિ જાનુ નહિ, શરન રાખિ ભગવાન.	૨૬
શ્રીપુરુષોત્તમ ભજન વિધિ કહિ સખસોં સસુત્રાય;	
આપ આપકો સેવહિ હાસન કે હિત પાય.	૨૭

૨૪. એકજ મૂળ ત્રિગુણાતીત ત્રિગુણ બ્રહ્મ તેજ અનંતરૂપે સગુણ બ્રહ્મ થઈ લીલા રમણાદિ દિવ્ય નિર્દોષ અપ્રાકૃત શેષા કરે છે. સગુણ બ્રહ્મરૂપે લીલા કરનાર પણ તેજ ત્રિગુણાતીત બ્રહ્મ છે તે અનાદિસ્વયંબ્રહ્મ સદાચેતરસરૂપ, તેજ પૂર્ણાનંદ પરબ્રહ્મ છે.

૨૫. તે રસાત્મક બ્રહ્મ અમલિત રસની ખાંલુ (ભંડાર) રૂપ છે અને કીડાલાંડરૂપ જગત પણ તે બ્રહ્મરૂપ છે તે મલુ અસૂય અપ્રાકૃત સુખનું દાન કરનાર અને હિતકારી અસ્તાં તે સર્વ પ્રકારના ત્રિતાપ (આધિવાતિક, આધ્યાત્મિક અને આધિ-દૈવિક સર્વ સંતાપ) ને મટાડવાવાળા છે.

૨૬. હું વધારે વખાણુ કરીને તું કહી ચકું ? કારણકે છે મલુ હું અત્યંત અસાની છું; સર્વ પ્રકારનું કોટલું છું તેટલું વણું ન કરવાને હું અશક્ત છું. વળી આપની પૂજાની રીત પણ હું જાણતો નથી. માટે હે મલુ, મને અદ્વય જ્ઞાણીને આપને શરણે રાખો.

૨૭. મહાપ્રભુજીએ ભજન (સેવા)ની વિધિ કહેલી છે વળી સ્વયં શ્રીગણેશજીધરણુ (શ્રીકૃષ્ણરૂપ થોતે) મજટ થઇને શ્રીના

યા બિંધ મેરે દાસજે, તે સેવત ગોપાલ;
 બિના પ્રીતિ બિન ભાવહુ, હરિ માનિહે તત્કાલ ૨૮
 બિપ્લુસ્વામીસોં જર દિયો, જે તુવ મારગમાંહિ;
 તાડી સેવ તવ ભાગવન, માનો નિઃસંદેહ. ૨૯
 તનય શ્રીબિહુલનાયકે, પ્રગટે જર મુ સાત;
 માન હું આપદિ સાત જહે, સેવામુખ ન અધાત, ૩૦

યજ્ઞની સેવા શ્રીમદ્વામુજીએ પોતે પોતાના સ્વરૂપની કરી બતાવી
 સમજાવી છે. એમ કરવામાં આપનો અભિપ્રાય જો કે પોતે
 પૂર્ણાવસ્થા છતાં સેવકપદ ધારણ કરી શ્રીગિરિરાજધરણ શ્રીગોપી-
 જનવલ્લભ પ્રભુને સ્વાધીન ગણીને સેવા કરી દેખાડી તે કેટલાજ
 હેતુથી કે મારા દાસો એ સેવામાર્ગને અનુમટે. એમ સ્વકીય
 દામના હિતને સાફ સ્વતઃ આધાર્થિક ધર્મને કરી બતાવી છે.

૨૮. તે પ્રાચીન વૈષ્ણવાચાર્યને શ્રીભગવાને આજ્ઞા કરી છે
 કે તમારા સંપ્રદાયમાંના ઠાણ પણ સેવકમાં કદાચ તમારા
 જેટલો અપૂર્વ સ્નેહ ભક્તિરસ સહિત આરત નહિ લેાય તેપણ
 હું તમારા ભાવની માફક તેનું માની લઇશ.

૨૯. આ નિઃસંદેહ ભગવદ્વચનાનુસાર શ્રીમદ્ભક્તોચાર્યજીએ
 અંગીકૃત કરેલા સંપ્રદાયનો હું પ્રભુનો ભક્ત છું માટે આપ તે
 પ્રમાણે માનજો.

૩૦. એ પુત્રિયંપ્રદાયપ્રવર્તક શ્રીમદ્ભક્તોચાર્યજીના તનય
 (લાલ=પુત્ર) શ્રીવિહુલનાયક છે. જેનું પ્રથમ નિરૂપણ કર્યા
 પ્રમાણે પોતાના નામ પ્રમાણે ગુણ પ્રભાવવાળા શ્રીવિહુલનાયક
 પ્રગટ થયા તેમને જ માત્ર લાલ (પુત્ર) પ્રગટ ગયા. તે સર્વ
 બધે પોતે ફરી શ્રીવિહુલનાયક-અથવા શ્રીવલ્લભાચાર્યજી હોય

શ્રીગિરિધરજી સખતેં બટે, નવનાતપ્રિયસાં હેન;
 અતિપાંકિત અરુ ચતુર બડ ભક્તનકું મુખ કેત. ૩૧
 વિજ્ઞાની બટે વેદવિત, (તન અનુજ શ્રીગોવિંદરાય;
 સેવત શ્રીબિઠૂતરાયકુ, દિનપ્રતિ અતિચિત દયાય. ૩૨
 શ્રીબાલકૃષ્ણ તાતેં અનુજ, સેવત શ્રી રતછોર,
 અતિ સુંદરવર શ્રીકૃષ્ણચંદ, નિરખત દાસ્ય ચકોર. ૩૩

તે પ્રમાણે પ્રગટ થયા, જે કે સર્વે ભગવત્સેવાના રસિયા
 બેટલા બધા હતા કે, અષ્ટમકર ભગવત્સેવા કરતા હતા, છતાં
 કદિ પણ સેવાની તુષિ ન થઇ. એવા સેવારસમાં તટ્પીન હતા.

૩૧. એ ૭ સાત લાલમાં સર્વથી જ્યેષ્ઠ (મહોટા) લાલ
 તિલકાયત (ટીકાયત) શ્રીગિરિધરજી પ્રગટ થયા તેમની ગાંઠ પ્રીતિ
 શ્રીયશોદાસંગબાલલીલા સ્વરૂપ શ્રીનવનાતપ્રિયાજીની હિતવાત્સલ્ય
 સેવામાં હતી. એ શ્રીગિરિધરજી બહુ પંડિત અને અત્યંત ચતુર
 હતા તથા ભક્તજનોને મુખદાયી હતા.

૩૨. બેમનાથી નાહાનાભાઇ (દ્વિતીયલાલ) શ્રીગોવિંદરાયજી
 પણ પ્રાંઠ પંડિત વિજ્ઞાની પ્રગટ સાક્ષાત્કાર પ્રદાનો અનુભવ
 કરી નિશ્ચય કરનારા હતા તે પણ બહુ વિદ્વાન, વેદને જાણવા
 વાળા હતા. તે શ્રીવિઠૂતરાયજીની સેવા કરવામાં દિનદિન પ્રત્યે
 અધિકારિક કાળજી રાખતા હતા.

૩૩. તેમનાથી નાહાના શ્રીબાલકૃષ્ણલાલ તે શ્રીરણછોડરાયની
 (શ્રીદારિકાનાથજીની) સેવા કરતા હતા. તે અતિશય સુંદર
 શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપમાં, ચકોર પક્ષીની જેટલી જાંઘી પ્રીતી ચંદ્રમાનાં
 દર્શનને સાર હોય છે તે પ્રમાણે પ્રભુનું શ્રીમુખારવિંદ નિરખ-
 વામાં અત્યંત આસક્ત હતા.

તાકે અનુજ ઉદાર અતિ, શ્રીગોકુલનાથ વિખ્યાત;
 સેવારતિ ગિરધરનદી, શ્રીગોકુલ તણ નહિં જત. ૩૪
 તાકે અનુજ પ્રણીન અતિ, કરુનાર્નિધિ રઘુનાથ,
 સેવા ગોકુલનાથ રાત, પરમ સુખદ પ્રભુ હાથ. ૩૫
 મહારાજ શ્રી ચંદુનાથજી, ઝેરાગ્યવંત સ્વરૂપ,
 શ્રીગિરિધરજી ઐશ્વર્ય ણક જીન બિરહાત્મક કહે અનૂપ. ૩૬
 શ્રીગોવિંદરાયજી બીર્ય ધર્મ, ઘરા રૂપ જાણકૃષ્ણ;
 શ્રીરઘુનાથ જ્ઞાનમર્ચાદ્યુત, નિર્ગુણ શુદ્ધ અતુલ્ય. ૩૭

૩૪. તેમનાથી શ્રીગોકુલનાથજી જેમની વિખ્યાતતા વિશ્વમાં પ્રસિદ્ધ છે તે અતિરાય ઉદાર વૃત્તિથી શ્રીગિરિરાજ ધરજી(શ્રીનાથજી)ની સેવા કરતા હતા. એ સ્વરૂપમાં પોતાની આત્મતા આસક્તિ વધી પડવાથી નજીક સ્થાન શ્રીગોકુલને છોડીને અન્ય સ્થળે જવાનું જાન પણ રહેતું નહિ.

૩૫. તેમનાથી નાકાના કાષ્ઠ શ્રીરઘુનાથજીએ તે સર્વ ખાખતમાં ખડ્ગ મવીણુ હતા. તેમની માંતી શ્રીગોકુલનાથજી પરત્વે હતી. પ્રભુને સુખકારી થાય એવી રીતે સ્વહસ્તે સર્વ સેવા કરતા હતા.

૩૬. તેમના ખાત શ્રીચંદુનાથજી મહારાજ ધર્મ વૈરાગ્યની મૂર્તિ હતા. શ્રીગિરિધરજીમાં પરમ-ઐશ્વર્ય હતું. અને તે પ્રભુની વિરહાત્મક ભક્તિમાં એટલે સુધી હતા કે-જેની ક્યદા આપવા યોગ્ય અન્ય કોઈ પણ નથી.

૩૭. શ્રીગોવિંદરાયજીમાં શ્રીભગવાનનો વીર્યરૂપ ધર્મ (પરાક્રમ ધર્મ) હતો. અને શ્રીજાણકૃષ્ણજીમાં યશધર્મ વિશેષ પ્રકાશિતો હતો. શ્રીરઘુનાથજીમાં જ્ઞાન અને મહોદ્દા જલય છતાં આસકામ શુદ્ધ નિર્ગુણ રચિતિ હતી. કોઈ પણ વાતની જોડેને વૃખ્ણા નહી.

૫૮ ગુણેશ્વર્ય શ્રીનાથકે, સખધરે લહિ નિજ આત્મા;
 શ્રી, યશ, જ્ઞાન વિરાગ અરૂ, ઐશ્વર્ય બીર્ય પરમાત્મ. ૩૮
 શ્રીગિરિધર ગોવિંદશ્રી, શ્રીબાલકૃષ્ણ સુખધામ;
 શ્રીગોકુલપતિ રઘુપતિ, યદુપતિ શ્રીધનસ્થામ. ૩૯
 સમ ગાદીપતિ કહે મન સેવ્ય સાત સ્વરૂપ,
 સખે નિધિ શ્રીનાથકી આનંદમય રમરૂપ. ૪૦
 શ્રી મથુરાધીશ શ્રીબિકૃત્તેશ, તૃતીય દ્વારિકાનાથ,
 શ્રીગોકુલેશ, ગોકુલચંદ્રમા, ભયે પંચ સુદાથ. ૪૧

૩૮. એ પ્રમાણે શ્રીભગવાનના ૬ ગુણ એશ્વર્યોદિ ધર્મ શ્રીવિકૃલનાથજીએ પોતાના આત્મજ (લાલપુત્ર) માં ધર્મ હતા. શ્રીવિષ્ણુપુરાણે શ્રીભગવાનમાં ૬ વરધર્મ-એશ્વર્ય, બીર્ય, શ્રી, યશ, જ્ઞાન, વિરાગ, હોવાનું લખેલું છે તે પ્રમાણે ૫૮ગુણ ૭ બાળકોમાં હતા.

૩૯. એ પ્રમાણે શ્રીમત વિકૃલેશાચાર્યજીને ૭ સાત લાલ અનુક્રમે નાંચે પ્રમાણે હતા. શ્રીગિરિધરજી, શ્રીગોવિંદરાયજી, શ્રીબાલકૃષ્ણજી, શ્રીગોકુલનાથજી, શ્રીરઘુનાથજી, શ્રીયદુનાથજી અને શ્રીધનસ્થામલાલજી એ સર્વે સુખમાનના સંહારરૂપ હતા.

૪૦. એ સાતે ગાદીપતિ કહેવાય છે અને એમનાં ૭ સાત સેવનીય પુરુષોત્તમસ્વરૂપ નાંચે પ્રમાણે છે અને તે સર્વે નિધિના સ્વરૂપો શ્રીનાથજીનાં આનંદમય રસરૂપ જાણનાં છે.

૪૧. શ્રીમથુરાનાથજી, શ્રીવિકૃલનાથજી, શ્રીદ્વારિકાનાથજી શ્રીગોકુલનાથજી અને શ્રીગોકુલચંદ્રમા એ પ્રમાણે ૫ પાંચ સ્વરૂપનો સાથ વર્ણવ્યો તે ક્રમે કરીને ૫ બાળકોને માથે સેવા બીરાજતી હતી.

- શ્રી 'મદનમોહન બાલકૃષ્ણ, કેમ સેવ્ય ઠાકુર જાને;
 'શ્રીગિરિધરદિ સમ બાલક નિજ સેવ્યરૂપ બખાને. ૪૨
 શ્રી મધુરાનાથદી ગોદકે શ્રી નરભર ગેાં જાંનિ;
 શ્રી નવનીત પ્રિય નિકટ નિપટ, શ્રીજી ઉત્સર્ગે માંનિ. ૪૩
 શ્રી બિઠૂલનાથજી ચહ લાલકોં, દીની સેવા સાર;
 શ્રી ગિરિધરજી મંગલા સમે, જલપાત્ર ઉદાય નિરધાર. ૪૪
 શ્રી ગોત્રિંદ્રજી શૃંગાર સમે અરૂ ઉત્થાપન પય સેવ;
 ગ્વાલ સમે' શ્રી બાલકૃષ્ણ, પાન સેવ કરદિ તતખેવ. ૪૫

૪૨. શ્રીમદનમોહનજી અને શ્રીબાળકૃષ્ણજીની સેવા લાલના અનુક્રમે ખાકીના ૨ બાળકોના સેવ્ય સ્વરૂપો હતાં. એ ૭ સાતે બાળકો પોતપોતાના સેવ્ય પ્રભુને વખાણતા હતા.

૪૩. શ્રીમધુરાનાથજીની ગોદના શ્રીનરભરલાલજી બલુવા, અને શ્રીનવનીતપ્રિયલાલજી તે શ્રીનાથજીની અતિશય સમીપની ગોદના શ્રીનાથજીના સ્વરૂપની ગોદમાં (ખોળામાં) બિરાજતા હતા.

૪૪. એ પ્રમાણે શ્રીબિઠૂલનાથજીએ પોતાના ૭ સાતે લાલ ને પ્રભુની સેવા પધરાવી આપી હતી. વળી એ ૭ સાતે સ્વરૂપના મૂળભૂત શ્રીનાથજીની સેવામાં પણ એ સાતે બાળકના વિભાગ (વહેંચણી) કરેલા. શ્રીગિરિધરજીએ મંગલા સમયની સેવા સાદ પાત્ર માંજી જળની સેવા કરવી.

૪૫. શ્રીગોવિંદરાયજીએ શૃંગાર સમયે સેવા કરવી તથા ઉત્થાપન સેવામાં દુધની સેવા કરવી. (દુધની સામગ્રી ત્રિજ્ઞ કરી રાખવી) ગ્વાલ સમયે શ્રીબાલકૃષ્ણજીએ સેવા કરવી, તથા પાનની સેવા (બીડાં વિગેરેની) સિદ્ધ કરવી.

મર્દનાથે જલ ગાગરિ, લાવહિ યોકુલનાથ;
 શ્રી જમુના જલ કૂલધર, હુંદુ કરે વુ હાયો હાય. ૪૬
 રાજભોગવુ કરહિ ખવાસીય, અણ કહુ શ્રી રમુનાથ;
 ઉત્થાપન એવા ટોકરી, કર હી પ્રીતિ સાય. ૪૭
 મંદિર માર્જની સોહની જે સેવા શ્રી જહુનાથ,
 સંધ્યા ભોગ સેવાનુકૂલ, હરિ કી કરહિ જાય. ૪૮
 શયન સમય મેં તત્પર શ્રી ધનસ્થામ સહાય;
 સાતોં લાલ સેવા રતિ, જોરે જિહ્વરાય. ૪૯

૪૬. શ્રીપુરુષોત્તમને સ્નાન કરાવવા સાર જળની ગાગરો ભરી લાવવાની શ્રીયમુનાજળની, તથા કૂલધરની આ ખન્ને સેવા 'શ્રીગોકુલનાથજીએ સ્વતઃ હાયોહાય કરવા કરાવેલું' તે પ્રમાણે તે કરતા હતા.

૪૭. શ્રીરમુનાથલાલજી રાજભોગની સેવામાં ખવાસગીરી કરતા હતા. વળી ઉત્થાપન ભોગ સમયે ટોકરી (મેવો શાક વિગેરેની સામગ્રી) પ્રીતિપૂર્વક સિદ્ધ કરી રાખતા હતા.

૪૮. મંદિર ને માર્જની કરી સ્વચ્છ શુદ્ધ કરવાની સેવા તથા સંધ્યાભોગની સેવામાં અનુકૂલ રહી સદા શ્રીહરિની સેવામાં જશ્યુને માટે જોડાયેલા એવી રીતે શ્રીયહુનાથજી સેવા કરતા હતા.

૪૯. શયનભોગની સેવામાં તત્પર શ્રીધનસ્થામજી રહેતા અને સર્વ પ્રકારની સેવામાં જ્યાં જ્યાં જરૂર પડે ત્યાં ત્યાં સહાયતારૂપ મદદગારપણાની સેવા પણ કરતા હતા. એ પ્રમાણે જ સાતે લાલ-પુત્રોને શ્રીવિહ્વલનાથજીએ શ્રીનાથજીની સેવામાં પણ જોડયા હતા.

- શ્રી બિહુલનાથકે બસાબુબન. કરાહુ બહે સાવધાન;
માગે સોહિ દેવે તત્પર ધનરયામ મન નહિ આન. ૫૦
- શ્રી નવનીતપ્રિય લાલ ગુલ, ગૌર રૂપ ગુન ધામ,
ઉભય ભાવ આનંદ કૃત, ગુલ પ્રકટ બ્રજભામ. ૫૧
- શ્રી મધુરેશ ચતુર્ભુજ, વીર્ય ચતુર્દશ સદા,
સજલ જલક બપુ કંબુધર, ચક્ર ગદાધર પદ. ૫૨
- શ્રી બિહુલેશરાયણુ, શુભ ધરન જુગ ધાનિ,
બાંહે ઔર બલ્લભ પ્રિયા, રાજત હેં મહારાની. ૫૩

૫૦. વળી શ્રીધનરયામણુ શ્રીબિહુલનાથણનાં વચ્ચે આબૂપણની સેવા કરતા હતા. તે બહુ જ સાવધાની રાખીને કરતા હતા, જે સમયે જે ઋતુમાં જેની જેની જરૂર તે તે માઝ્યા બરોબર આપવામાં તૈયારી રાખતા હતા.

૫૧. શ્રીનવનીતપ્રિયલાલણુ સ્વરૂપ શુભ ગૌરવણું અને અનંત પ્રકારના ગુણથી ભરપૂર છે. એ બાલ સ્વરૂપ છતાં તેમાં બંને પ્રકારના ભાવ આનંદકર ગ્રાસ રીતે અને મગટમાં નજ લક્ષ (શ્રીગોપીજનો) ને પરમ આનંદ દાન કરે છે.

૫૨. શ્રીમધુરેશણુ ચતુર્ભુજ સ્વરૂપ ચાંદે રત્નોની ખાણુ-રૂપ અફળિત પરાક્રમવાળું ૧. શંખ, ૨. ચક્ર, ૩. ગદા અને ૪. પદ્મની આયુધવાળું મેઘરયામ શ્રી અંગ છે.

૫૩. શ્રીબિહુલેશરાયણુ સ્વરૂપ શુભ વર્ણુ ને દ્વિભુજ છે. (જે હસ્તવાળું છે). એમના વામ (ડાબા) બાજે પરમ પ્રિયા શ્રીસ્વામિની (શ્રીરાધિકા) બિરાજે છે.

શ્રી દ્વારિકેશ નિગમ ભુજ, અતસી સુમન આકાર;
 અંગ અંગ પ્રતિ માધુરી, અતિ સુંદર રતનાર. ૫૪
 શ્રી ગોકુલપતિ ગોત્રધાર, સકલ પદારથ હસ્ત;
 ગામદહન દે સ્વામિની, અમલ અંગ રસ ભસ્ત. ૫૫
 શ્રી ગોકુલ ગિધુ ગુધા શ્વિત, આત માધુરી પ્રાત અંગ.
 ત્રિભંગલલિત સ્વરૂપ પર, વારૂ અનંત અનંગ. ૫૬
 જય શ્રીમદનમોહનજી, મન્મથ મદહર રૂપ;
 યુગલ હસ્ત મુરલી અધર, સ્વામિની ઉભય અનૂપ. ૫૭

૫૪. શ્રીદ્વારિકેશજી અતુલ્ય સ્વરૂપ અતસીનામના કુલના જેવી આકૃતિના છે વળી એમનાં પ્રત્યેક અંગ અંગમાં અતિશય મધુરતા રહેલી, જેની રતનાળી રમભરી આપ છે.

૫૫. શ્રીગોકુલનાથજી નો ગોત્ર (શ્રીગિરિશજી) જેમના શ્રીહસ્તમાં ૥ એવા છે. એમના કાળા અને જમણા બન્ને પડખે (પાંચે) શ્રીસ્વામિનીજી બિરાજે છે. તેમનું શ્રીઅંગ અત્યંત શુદ્ધ અને સંપૂર્ણ રસમય છે.

૫૬. શ્રીગોકુલવિધુ (અંદ્રમા) ના સ્વરૂપમાંથી અમૃત શ્રવણ અતિશય માધુર્ય પ્રત્યેક અંગ અંગમાં ભરી રહેલું છે. અને લલિતત્રિભંગી સ્વરૂપ તો અટલું બધું મન મોહિનીવાળું છે કે જેના હપર કોટાનકોટિ કામદેવને વારી નાખવામાં આવે એવું કોટિમન્મથમન્મથ કામદેવને પણ લગજ પમાડે તેવું છે.

૫૭. શ્રીમદનમોહનજીનું સ્વરૂપ મન્મથ (કામદેવ) ના મંદને હિતારવારૂપનું છે. એમણે બન્ને શ્રીહસ્તમાં મુરલી ધારણ કરી, તે મુરલી (ખસી) પોતાના સુખારવિંદના અધર આગળ ધરેલી છે, એમને પણ યુગલ સ્વામિનીજી સંગમાં છે

શ્રી બાલકૃષ્ણ સરમ છળ, અફળુત અર્થક અંગ;
સદાનંદ નિત્ય વિલાસત, શ્રી દ્વારકેશ હિત્સંગ. ૫૮

શ્રી નટખર નાગર રાસક, નૃત્યત લાલ દિખાય;
શ્રીમથુરાધિપ ગોદમે, રાજત અતિ સુખદાય. ૫૯

શ્રી ગિરિધર લાભિનીપતિ, ધર્મી રૂપ શ્રુતિસાર;
સદા સેવ્ય શ્રી મધુપુરી, નાયક નંદ કુમાર. ૬૦

શ્રી ગોવિંદાનંદમય, રૂપેશ્વર્ય અપાર;
શ્રી વિઠ્ઠલ પિતૃ મેદના, શ્રી રાની ભરતાર. ૬૧

૫૮. શ્રીબાલકૃષ્ણજીની રસસહિત છળી અફળુત બાલકે જેવા શ્રીઅંગવાળી છે તે સદા આનંદરૂપ નિત્ય વિલાસ કરવા વાળા શ્રીદ્વારિકેશજીની ગોદમાં (જાળામાં) જિસકે છે.

૫૯. શ્રીનટખરલાલજીનું સ્વરૂપ અતુરસચિહારી રસિક બળને નૃત્યભાષ દેખાડવાવાળું છે, તે શ્રીમથુરાનાથજીના હિત્સંગમાં વિરાજે છે. અતિસય સુખદાતા એ સ્વરૂપ છે.

૬૦. શ્રીગિરિધરજી શ્રીલાભિનીજીના પતિ ને શ્રુતિ (વેદ) ના સારરૂપ ધર્મી સ્વરૂપ છે, તે સદા શ્રીમથુરાનાથજીને મધુરામાં રહીને સેવે છે, ને કે શ્રીનંદકુમાર (શ્રીકૃષ્ણ) છે.

૬૧. શ્રીગોવિંદરાયજી આનંદમય છે નેમનું રૂપ અને એશ્વર્ય અપાર પ્રતાપવાળું છે. તે પિતા શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીની સેવા કરતા કે ને શ્રીસગ્નીજીના ભગતાર હતા.

- શ્રી કમલેશ કલાનિધિ, વીર્ય રૂપ યશ ભક્ત;
 શ્રી બાલકૃષ્ણલાલજી, શ્રી દ્વારિકેશ આસકા. ૬૨
- શ્રી બલ્લભ યશરૂપ જગત, માયક રક્ષિત દામ;
 પાર્વતીપતિ સસત સિદ્ધ, શ્રી ગોકુલપાત ક્યાગ. ૬૩
- શ્રી રઘુપતિ શ્રી રૂપ શ્રી, જનકી પ્રભુ મુખકંદ;
 છળી સુંદર પિતુ યશ રતિ, સેવ્ય શ્રી ગોકુલચંદ. ૬૪
- શ્રી જહુપતિ મહાગજ જી, પુષ્ટિ જ્ઞાનકો રૂપ,
 શ્રી મહારાણી કે રમન, પરમાનંદ સ્વરૂપ. ૬૫

૬૨. શ્રીકમળાપતિ ને કળાના ભંડારરૂપ વીર્યગુણ ધર્મના હોવાથી જે તે મર્વ બડતો આપીન થઈ રહે છે, એવા શ્રીબાળ કૃષ્ણલાલજી તે શ્રીદ્વારિકેશજીના, સ્વરૂપમાં આસકત છે.

૬૩. શ્રીવલ્લભ તથા શ્રીગોકુલનાથજી એવાં ઉભય નામ ધારણ કરનાર શ્રીપુરુષોત્તમનું યશઃ સ્વરૂપ છે, જેમણે માયા વાદીને છળી બમવત્રમાદી તુલસીઠાણમાળા ધર્મનું રક્ષણ કર્યું તે શ્રીપાર્વતીજીના પતિ જેમને માથે શ્રીગોકુલનાથજીની સુંદર સ્વરૂપ નેવા બિરાજે છે.

૬૪. શ્રીરઘુપતિરૂપ શ્રીરઘુનાથલાલજી અને શ્રીમીતાજી મહારાણીરૂપ શ્રીજનકીજીરૂપે યુગલ (દંપતી) સ્વરૂપ સુખ નિધાન સ્વરૂપે છે. શ્રીરઘુનાથલાલજી પિતાત્રી નિવૃત્તનાથજીના યશ (ગુણ)માં પ્રીતિવાળા હોઈ શ્રીગોકુલચંદ્રમાજીની સેવા કરતા હતા.

૬૫. શ્રીજહુનાથજી મહારાજની છળી બહુ સુંદર સ્વરૂપવાળી અને પોતે તો પુષ્ટિના જ્ઞાન ગુણરૂપ શ્રીમહારાણીજીના પતિ પરમાનંદ સ્વરૂપ હતા.

શ્રીકૃષ્ણાવતી પતિ ઘનશ્યામ રૂપ ઐરાગ;
 પ્રભુ શ્રી મદનમોહન કે, બિયોગ સોં સળ ત્યાગ ૬૬
 શોભા યમુના દેવકા, કમલા બેટી જાન;
 સત્યભામામજ લક્ષ્મી, મંગલ રૂપ નિધાન ૬૭
 શ્રી ઘનશ્યામભુ કે સુત, પ્રગટે ગૃહમેં આમ,
 શ્રી મજપાલ ગોપીપતિજી, મમ સેવા સુખદાય ૬૭
 ઇનમેં શ્રી રમુનાથકે, સુત પ્રગટે જો આર;
 અતુભૂલ માનો અવતરે, કીનો તાપ સુરાર. ૬૬

૬૬. શ્રીકૃષ્ણાવતીજી પટગણીના પતિ શ્રીઘનશ્યામભૂમી શ્રીમજવાનના વૈરાગ્ય ગુણરૂપી ધર્મ અણહણી રહી પ્રગણિત હતો. અને શ્રીમદનમોહનજીના વિયોગમયે જીમણે સર્વને ત્યાગ કયો હતો.

૬૭-૬૮. શ્રીવિકૃષ્ણનાથજીને ૪ બેટીજી હતી તેમનાં નામ ગોભા, યમુના, દેવકા, અને કમળા એ પ્રમાણે હતાં, પ્રથમ શ્રી સત્યભામાજી અને પછી લક્ષ્મીજી એ માંગલ્યમાનના બંડાર રૂપ છે. શ્રી ઘનશ્યામજીને ત્યાં પુત્રરૂપે પ્રભુનું પ્રાગટ્ય થયું. જીમનું નામ શ્રીમજપાલજી ગોપીપતિ એ પશુ સર્વ સેવા પ્રભુને સુખદાયક થાય તેવી કરતા હતા.

૬૯. શ્રીરમુનાથલાલજીને ત્યાં ૪ લાલનું પ્રાગટ્ય થયું તે જાણે અતુભૂલ સ્વરૂપ (સંકર્ષણ, પ્રભુમ્ન, અનિરુદ્ધ, અને પાસુ દેવરૂપે પ્રગટ થયેલ) તેમજ સુરારિ (સુર નૈત્યના અરિ શ્રીકૃષ્ણ) પરત્વે ઉત્કટ વિરહાનલ દર્શાવેલો હતો.

પરમ ઉદાર સિદ્ધ શ્રી દેવકીનંદન શ્રી ગોપાલ;
 શ્રી જગદેવ શ્રી દ્વારિકા, શ્રી નાય સખનંતે વહાલ. ૭૦
 ઇનમેં ખડે શ્રી દેવકીનંદન, હેં જો અતિ ઉદાર;
 સીલવંત સળ શુન ભયેં, શ્રી રઘુનાથ કુમાર. ૭૧
 રત્નગર્ભા શ્રી જનકી કે પ્રગટે અતિ સુખકંઠ;
 દાસકું મોહ આનંદ હિત, દેવકીનંદન સુચંદ. ૭૨
 અતિ સુંદર આજાનુ જુજ, ઉર બિશાલ કમનીય,
 નયન બિશાલ છણિ હુ હરે, શ્રી ગોકુલ કે છય. ૭૩

૭૦. અતિ ઉદારરૂપ શ્રીદેવકીનંદનજી તથા શ્રીગોપાલજી નામે પ્રગટ થયા તેમની આસન્નિત શ્રીદ્વારિકાજી સ્વરૂપમાં તથા શ્રીનાથજીના સ્વરૂપમાં અત્યંત જહાલ (સ્નેહ) ભરેલી હતી.

૭૧. એ જો પેઠામાંના મોટા શ્રીદેવકીનંદન કે જે અત્યંત ઉદાર દિલ્લે દાન કરવાવાળા હતા-અને શીલાદિ સર્વ સદ્ગુણ ભરેલા તે શ્રીરઘુનાથલાલજીના કુમાર હતા.

૭૨. શ્રીજનકીમહારાણીના મહારત્ન પ્રગટયા તે અત્યંત સુખના મૂળરૂપ દાસોને ઉદ્ધવાસ અને આનંદદાયક હિતકારી દેવકીનંદન થંદ્ર જેવા શીતળ અને પ્રકાશકે અસ્તાનરૂપ તિમિર (રાત્રિ) મટાડી ઉજ્જવળ સ્ફુટ પ્રકાશવાવાળા હતા.

૭૩. તેમનું હૃદય વિશાળ અને લાવણ્યમય સર્વોગ સુંદર અસ્તાં એમની હીલેં જુજ આજ્ઞાનખાહુ (જુટણ પર્યંત શ્રીહસ્ત પેઢિયાં શહે તેવા લાંબા શ્રીહસ્તવાળા) હતા, વળી તેમનાં નેત્રો પણ વિશાળ. કમળ સદૃશ હતાં જેમની છબી સમગ્ર ગોકુલવાસી જીવાને મોહિત કરે તેવી હતી.

શુભ પદ પંકજ-સેવકિ, હરિ કીર્તન ગુણ ગાન;
 વે પુનીત મો હિય કિયો, અનુસવ પ્રગટ પ્રમાન. ૭૪
 બેઠ ભાગવત શાસ્ત્ર પદ, અલંકાર ખ્યાકરન;
 આગમ કાવ્ય પ્રાકૃત અરુ, નાટ્ય સંશય હરન. ૭૫
 બિંધા પારંગત સખ, અવર મહાકુલ રાજ;
 લીલા શ્રીગોકુલનાથકી, બિના નં ભરું કાજ. ૭૬
 એવા ગોકુલનાથ રતિ, નિરુદ્ધિન ઔર ન કામ;
 ભયે અનોસર પ્રભુગુનકિ, કહત કીર્તન નિરુધામ. ૭૭

૭૪. એ સ્વસ્ત્રપ્રદાયમર્તઠ મૂળ શ્રીસહસ્રક્રી શ્રીમાનુ
 વક્ષભાષાર્થછના ચરણકમળ (પાદુકા) ની સેવા કરતા તથા
 શ્રીહરિના યશથી અંકિત થિવા પ્રભુના ગુણાનુવાદનું ગાન
 કરતા હતા. તેમના સંગે કરીને સ્હાઈ હૃદય શુદ્ધ થયું અને
 મહત્પદ પ્રભુનો પ્રાદુર્ભાવરૂપ અનુભવ પણ મને થવા લાગ્યો.

૭૫. બેઠ, ભાગવત, અને ૭ શાસ્ત્ર તથા અલંકાર અને
 ખ્યાકરણ તથા શાસ્ત્ર ને કાવ્ય તથા પ્રાકૃત (ભાષાના) તથા
 નાટકના રૂંધા ને વાંચવાથી સર્વ સદેહ નિવારણ થાય છે.

૭૬. જોડે પ્રકારની સર્વ વિધાએ નિપુણ અને શ્રેષ્ઠકુલના
 ખજા રાજ જેવા અને પ્રભુ શ્રીગોકુલનાથ (શ્રીકૃષ્ણ)નાં લીલાચરિત્ર
 ગુણોમાં ચિત્ત મરોવવું અને એ વગરના બીજા કોઈ પણ કાર્યને
 વિશે પ્રયોજન નહિ રાખનારા.

૭૭ શ્રીગોકુલનાથ (શ્રીકૃષ્ણ)ની સેવામાં સ્નેહ રાખનારા
 ભાગવતસેવાથી વ્યતિરિક્ષા (અ-વ) કોઈ પણ કાર્ય ન કરનારા
 અને સેવાનો સમય પોતે એટલે અનોસરના વખતમાં પ્રભુના
 ગુણગાન સ્મરણ કીર્તન પોતાને ઘેર બેઝાને કરનારા.

તાકે ચર્ચા આન નહિં, સદા બિના ગોપાળ;
 નેમ પ્રગટ હરિ કી કૃપા, પેયત નયનનિ ભાલ. ૭૮
 સખગિધ લક્ષ્મી ઘર ભર્યો, તાકો આશ્ચર્ય કોન;
 શ્રી લક્ષ્મી તાકે ચરન અહે, સો પ્રભુ જ્યાકે લોન. ૭૯
 સદ્ગુરુ બલ્લભલાલપદ, રેણુ સિરપર ધાર;
 ભક્તિવિધાન યા અંથકો, લિખું નિજ મતિ અનુસાર. ૮૦
 સખ ગિરિ મેં માનક નહોં, સખ બળ મુક્તા નાહોં;
 અંદન તરુ સખ બન નહોં, સંત ન સખ મુરમાંહોં. ૮૧

૭૮. જે ભગવત્સંબંધ વિના અન્ય ગ્રામ્ય વાતોલાપને
 મધ્ય ન કરે, એક શ્રીકૃષ્ણચરિત્ર વિવેચ ચર્ચાનુવાદ કરે, જેને
 શ્રીહરિની કૃપાથી પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ પ્રગટ થાય તેના નેવમાંથી
 સ્નેહામુ ઝરતાં પ્રભુ પ્રત્યક્ષ દિગોચર થાય.

૭૯. જેહેને ત્યાં સર્વ પ્રકારની લક્ષ્મી ભરપૂર ભરેલી હોય
 તેને બીજું શું અધિકરૂપનું આશ્ચર્ય હોય ? અર્થાત્ કોઈ પણ
 નહિં, તેમ જેને ત્યાં પ્રભુ બિરાજતા હોય કે શ્રીલક્ષ્મીજી સરખાં
 જે પ્રભુનાં ચરણ સેવે છે.

૮૦. એવા શ્રીમદ્ગોસ્વામિશ્રીસદ્ગુરુ શ્રીજીવપુરની ગાદી-
 વાળા શ્રીવલ્લભલાલજી મહારાજના ચરણકમળની રજને મહારા
 મસ્તક ઉપર ધારણ કરીને તેમની કૃપાથી તેમણે બુદ્ધિ છુદ્ધિ
 અનુસાર આ ભક્તિવિધાન ગ્રંથ રચ્યું છું.

૮૧. કોઈ પ્રત્યેક પર્વતમાં માણેક હોતાં નથી, વળી તેજ
 પ્રમાણે દરેક હાથીના કુંભસ્થળમાં મોતી હોતાં નથી અને સર્વ
 વનમાં કોઈ અંદનના કાંઈ વૃક્ષ હોતાં નથી. અને સર્વ ગામોમાં
 કોઈ સાધુપુરુષ હોતા નથી.

દેહાદિ વિધેનં જ્ઞયું દરે, તસ દુષ્ટન દેહ સાથ;
 અહિત કષ્ટ કળહું ન દુષ્ટ, જો સહાય યજ્ઞનાથ. ૮૨
 ત્રિવર્ગ કામના મોક્ષ અરુ, જો આહિ તેહી દેહુ,
 મેરી તો ચહુ વિનતિ, મન આપનો કરી લેહુ. ૮૩
 હરિલીલાસ મમ ચિત્ત, જાન્યો હરિ રસ લેહ;
 સખ ગિધિ રસ પ્રકાટત કિયે, નેતિ કહત જાહિ બેદ. ૮૪
 દેવકીનંદન દેવકી નંદન હિયો આહી;
 શ્રુતિ શિષ્યકે સુપંડિત ઉપમા અન્ય નહિં જાહિ. ૮૫

૮૨. જેને શ્રીયજ્ઞના નાથ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા અનુકૂળરૂપ
 સહાય છે તેને તમામ પ્રકારની દુષ્ટ સંગતિઓ નહીં થાય છે.
 વળી તેનું કદિયે કોઈ પણ સ્થળે લગાર પણ અહિત નહોતું થાય.

૮૩. કંઈકાર પોતાની વિનતિ જણાવે છે, ચંપરિ જી
 મધુ તથા પ્રકારની કામના (ધર્મ, અર્થ ને કામ) ને સિદ્ધ કરે,
 તે ઉપરાંત મોક્ષ મોક્ષમુખ જેવું જ કોઈ ઇચ્છે તે સર્વને મધુ
 તેના મનોરથ પ્રમાણે આપે છે, પરંતુ મહારી વિનતિ તો અટ-
 લીજ છે કે, મહાર મન આપનામાંજ અખંડ રહે, અટલું કરે.

૮૪. શ્રીહરિની વિવિધ પ્રકારની લીલાસમાં આદિ ચિત્ત
 તાલીન (મગ્ન) રહે તો તેથી શ્રીહરિના રસના બેદ સમજાય.
 સર્વ પ્રકારના રસોનું નિરૂપણ સંપૂર્ણપણે કરવાને વેદ પણ નેતિ
 નેતિ કહી અટકાયા છે.

૮૫. શ્રીદેવકીજીના પુત્ર, શ્રીદેવકીજીને અંતરમાં આનંદદાન
 કરવાવાળા તે નામધારક શ્રીમત્ જોસ્વામિશ્રીદેવકીનંદનજી કે
 જે વેદ શ્રુતિની શિષ્યામણુ (ગોપ) આપવામાં પુણી છે તેમની
 સમાન ઉપમા, આપવા યોગ્ય અન્ય કોઈ નથી.

પતિત પાવન કે લીચે કરિ દરસનકો બ્યાજ,
ગમન કરત પરદેશકો ગિરદ બહેકી લાજ. ૮૬

દરસ અપૂર્વ જીવનકું, પાપ સબ પૂરન જાય;
દરસ દિયો મોહ પતિનકું, અપને ગિરદ સુભાય. ૮૭

કૃપાવંત જાયે નામ દે, કિયો આપનો દાસ,
બાલ લાલ બુઝયો ના તબે હુતો નાંહિ પ્રકાસ. ૮૮

તબ પ્રભુ ગ્રીરી ગોકુલ ગયે, સેવહિ ગોકુલનાથ;
મેં નામ લહ્યો પર જ્ઞાન નહિં મિલે હુદ્દ જહુ સાથ ૮૯

૮૬. પતિત જનોને પાવન કરવા સાર દેવદર્શનરૂપ નિમિ-
ત્તથી પરદેશમાં પધારે છે. એ દેવળ દેવી જીવોનો ઉદ્ધાર કરવાનું
પોતાની પરંપરાનું જ ગિરદ છે તે બાલ્ય રૂતાની લાજરૂપ,
નિમિત્ત ધારણ કરીને દેશદેશાંતરમાં વિચરે છે.

૮૭. જને એ સ્વરૂપના અપૂર્વ દર્શનનો લાલ મળે છે
તેના સર્વ પાપો નિવૃત્ત થાય છે એવા શ્રીદેવધીનંદનજીએ મને
પતિત જાણીને પતિત-પાવનનું ગિરદ રાખવા સાર મને પોતે
દર્શન આપ્યા.

૮૮. મને તે જીવરાંત અઘાસરાદિ લગવત્ નામનો મંત્રો-
પદેશ કરીને પોતાનો દાસ કર્યો છે. પરંતુ શરણમંત્ર પ્રકણ
કરતી વખતે હું બાળબાલ (અનાથ દશા)માં હતો તેથી તે
વેળાએ મહારામાં તે મંત્રનો પ્રકાશ થાય એવો હું નહતો.

૮૯. પછી તે પ્રભુ શ્રીગોકુલ પધાર્યો જ કે શ્રીગોકુલ-
નાથજીની સેવા કરતા હતા, તે એજ મહારાજ હતા, મને

તાતે હોં બહાં જવકે પ્રથમ કીયો સત્સંગ;
 શુદ્ધ હોઈ કે જા મિલ્યોં, બહાંકો કહત પ્રસંગ. ૬૬
 બહુ પંડિત ઇકઠે ભયે, વે પંડિત તો નાહો;
 શ્રી હરિસ જાનેં નહિં, નિત પડત હિ મૂરખ બાહો. ૬૭
 કોઈ કહે હરિ, કો કહે હર, કો કહે સુર ગનેસ;
 કો પ્રભા કો શક્તિ કહિ, કોઈ પંચાયતન રોધ. ૬૮

તેમના દ્વારા નામમંત્રનું દાન થયું, પણ મદારામાં જ્ઞાન ન હતું.
 અને અને અસવ પુરુષોનો સંગ હતો.

૬૬. તેથી ત્યાં (શ્રીગોકુલ) જવાને માટે પ્રથમ મેં
 સત્પુરુષનો સંગ કયો ને ત્યાં શુદ્ધ થઈને શ્રીમદ્ગોસ્વામિ
 શ્રીદેવદીનંદનજી મહારાજને જઈને મળ્યો ત્યારે ત્યાં જે વૃત્તાંત
 વાંચતો હતો તે પ્રસંગ કહ્યું હતું.

૬૭. ત્યાં અનેક કહેવાતા પંડિતો ઊંચા થયા હતા. પરંતુ
 વાસ્તવિક રીતે તે કાંઈ પંડિતો નહતા, એમ અને લાગ્યું. કેમકે
 તેઓ નિત્ય બણતા છતાં મૂર્ખ રહેલા જણાયા, એમ કહેવાનું
 કારણ એ કે તે શ્રીહરિ સંબંધી કાંઈ પણ રસને જણતા નહતા.

૬૮. કોઈ કહેતા કે શ્રીહરિ મ્હોટા છે તો કોઈ કહેતા
 કે, ના, શ્રીમહાદેવજી મ્હોટા. ત્યારે કોઈ કહેતા કે દેવતા, ને
 કોઈ કહે કે ગણપતિ, ને કોઈ કહેતા કે ધર્મા મ્હોટા, તો કોઈ
 કહે કે શક્તિ મ્હોટી, તો કોઈ કહેતા કે પંચાયતન દેવ મુખ્ય
 છે. એમ વિવિધ કથન કરતા હતા. પણ શુદ્ધ અદિતીય ધર્મ
 વાસ્તવિક સ્વરૂપને તે જણતા નહતા.

હરિ કી સેવા હું કહ તેઉં ચોરે ભાંત;
 નામરૂપ ગુન લેઈ જાહુ, તાતેં ચિત્ત નહિં શાંત. ૯૨
 નાના બિધિ મત કું સુનં, નાના બિધિ મતિ હોય;
 મેરે ચિત્ત એ ઈનકો, નામ પ્રતાપ હિં જોય. ૯૩
 તાતેં મન સંદેહ સોં સુખ ધાવત હોં નાંહે;
 શ્રી હરિ જાણે કીની કૃપા, તણ આયો પ્રજા મહિ. ૯૪
 પરસે ચરન શ્રીદેવકીનંદન કે સુખરાશ;
 ચોં સળ બલ્લભકુલ ચરન, ગયેં સમે દુઃખ નાશ. ૯૫

૯૨. વળી જગવતસેવા વિષયમાં તેઓ જે કંઈ કહેતા તે પણ કંઈ જૂદા મહારાજા નિરૂપણ કરતા હતા. તેઓ શુદ્ધ અદ્વિતીય બ્રહ્માનો મધ્યમ મર્મ જણતા નહતા. જેથી જૂદાજૂદા મહારાજાના નામરૂપ ગુણોને લઈ તે દ્વેત સિદ્ધાંતનું કથન કરતા હતા. તેથી આજે ચિત્ત શાંત થતું નહિ.

૯૩. વિવિધ મહારાજા અનેક મતમતાંતરને સાંભળીને તેમની શ્રદ્ધા શુદ્ધ અદ્વિતીય બ્રહ્માના સિદ્ધાંતને જાણવાનાં નિપુણ નહતી. અને તે વખતે લાગ્યું કે એક બ્રહ્માના નામને. અપાર પ્રતાપ હિં તે મૂળ બ્રહ્માને તરવે કરીને ન જાણ્યાથી તેમની શ્રદ્ધા મને ભાંતપણાની લાગી.

૯૪-૯૫. જ્યારે શ્રીહરિએ મહારાજા ઉપર કૃપા કરી ત્યારે જ મનમાં આવ્યો ને ત્યાં શ્રીદેવકીનંદનજી મહારાજાનાં દર્શન સહિત ચરણસ્પર્શ કર્યો. વળી વ્રજમાં વિરાજતાં શ્રીવલ્લભકુલનાં સમસ્ત બાળકોનાં મેં ચરણસ્પર્શ કર્યા. જેથી ઉપર લખેલા વિવિધ મતવાદીનાં ભાંતિજનક વચનો સાંભળવાથી થયેલું જિદગશ્પી દુઃખ નાશ પામ્યું.

એક સમે શ્રી દેવકી નંદનજી પેં જાય,
બ્રહ્મરૂપ જી કોન હે? સો દાસન સમુદાય. ૯૬

જગમેં ભલન બનૂપ હેં, ભગવદીચનતે સંગ,
જીન કે સંગ પ્રતાપ સેં, હોત ક્યામ સોં રંગ. ૯૭

નિર્લોભી જો ગંત હે, ફિરત રહે જગ માંય;
ધક હરિ જિન ઇચ્છા નહી, મન ભાવત કધુ નાંય. ૯૮
નહિ કાહુસેં જોર હેં, નહિં કધુહિ પરવાહ,
એમેં હરિકે સંતજી, કહા રંક પદ શાહ. ૯૯

૯૬ એક સમયે શ્રીદેવકીનંદનજી પાસે જુ બયો, ને વિનાત કરી કે, બ્રહ્મરૂપ કોણુ છે? તે પોતાનો દાસ બણીને મને સમજાવો.

૯૭. જગતમાં દુર્લભ પદાર્થ, ભગવદીચનનો મિલાપ છે. એટલે તેમનાં દર્શન થવાં દુર્લભ છે. અને તે કરતાં પણ વધુ દુર્લભ એ જ છે, તેવા સત્પુરુષની સંગતિ મળે તે, કેમકે જોના સંગપ્રભાવથી શ્રીભગવત્-મંજીથી રંગ લાગે છે.

૯૮. જે સત્પુરુષ નિર્લોભી હોય છે, છતાં બીજા ઉપર અનુચ્છ કરવાને સાઠ જગતમાં ફેરે છે, જોને એક શ્રીહરિ વગર અન્ય કંઈ પણ ઇચ્છા હોતી નથી. એટલે ભગવત્સંજીથી પદાર્થ વગર કંઈ પણ જોને સોહાતું નથી.

૯૯. જોને કોઈ ગાયે કદી પેર હોતું નથી, તેમ જોને પ્રભુ સિવાય કંઈ પણ પરવા હોતી નથી એવા સંત પુરુષની રાંક કે રાજા સર્વ ઉપર સમાન નિહિ હોય છે.

અહ સિદ્ધિ નવ નિધિહુ, કરત હિ તિરસ્કાર;
 ત્રિગુણાતીત બિન નાં રુચે, સ્નેહ કરત દીપ્તાર. ૧૦૦
 કરિ આજ્ઞાતેં ફિરતે સખેં, જાત હેં દેશ ગિદેશ;
 નહિં શ્લોક કાહું કદા, નહિં પરવા કષ્ટ લેશ. ૧૦૧
 તત્તુ રસના અંતર અનલ, હિય હરિજન સંસાર;
 લોગી તહુ યોગી ખરે, હોય ન ધરિ કાર પ્યાર. ૧૦૨
 નિજનંદમેં મગ્ન બહેં, કદા ન બહે દિલગીર;
 નહિં આશ કે ત્રાસ કળુ, નિશ્ચલ ભૂતિ સ્થિર. ૧૦૩

૧૦૦. તેઓને આઠ પ્રકારની સિદ્ધિને કે નવપ્રકારની નિધિ મળે તોપણ તે કાંઈને કહિ પણ ગ્રહણ કરતા નથી ત્રિગુણાતીત પદ્મસિંહ સિવાય અન્ય કાંઈ પણ રુચતું નથી તેઓને સ્નેહ એક જગત્કર્તા ઉપરજ હોય છે.

૧૦૧. તેઓ શ્રીહરિની આજ્ઞાથી દેશપરદેશ સર્વત્ર ફરતા હોય છે. જને કાંઈ વાતે કાંઈ પણ રુચે શ્લોક કે કાંઈ પણ પ્રકારની લેશમાત્ર પણ પરવા હોતી નથી.

૧૦૨. એવા સત્પુરુષ શુદ્ધસ્થાવરમર્મા હોય તોપણ તેઓ સદા નિર્લેપ રહે છે. જમઠે રસના(લબ્ધા)ની અંદર પ્રભુએ પ્રેમજ અગ્નિને પ્રભાવ મુક્યો ■ કે, ગ્લસમય પદાર્થો ધૃત તૈલાદિ ચિકણા પદાર્થને તે જોળવે છે, છતાં પણ તે જલ કદિ પણ લગારવાર પણ ચીકટાતી નથી; એજ પ્રકારે એવા સત્પુરુષ લોગી છતાં પણ સાચા યોગી જવા હોય છે. માટે તેવા સત્પુરુષના કદિ પણ હોય ન જોતાં તેમના ઉપર પ્યાર રાખવો.

૧૦૩. તે પોતાના (લક્ષના) આનંદરસમાં સદા હુબેલા હોય છે જ્યારે તેઓને કાંઈ પણ વાતે કદિ પણ દિલગીરી થતી નથી. જમને કાંઈની આશ કે કાંઈના કદિ પણ ત્રાસ હોતો નથી. અને તેઓ સ્થિર નિશ્ચલ હૃદિના હોય છે.

અતુલ્લેશ લોક કૈલાસ અરુ, બિપ્લુ લોક નહિ આસ;
ઉચિત પ્રબલ ઇચ્છા યદે ખાસાકે જુ ખવાસ. ૧૦૪

વેદવિત રત પ્રણમે, અનન્ય લક્ષ્મિ ભાવ;
એસે સંત કો હોત છે, પરપ્રદા દસાવ. ૧૦૫

જોં જોં આન રચ્યહુ કચે, ત્યો ત્યોં રહત જુ દેત,
સર્વે પ્રણમય લહત તજે, હોત જુ મુદાદેત. ૧૦૬

શ્રીખણ્ણ અગ્ન પ્રતાપ બલ, શ્રીખણ્ણ હોઈ કૃપાલ,
તો શ્રીગિરિધર મન બસે, ગોવિંદ અગ્ન ગોપાલ. ૧૦૭

શ્રીખાલકૃષ્ણ ગોકુલપતિ, રઘુપતિ શ્રીજહનુનાથ,
દેખી કૃપા ધનરયામદી, બીજ રાખ્યો નાજ હાથ. ૧૦૮

૧૦૪. તેઓને ૧૪ ચૌદ લોકના સુખની કે કૈલાસની કે વિષ્ણુના લોકની માગિની પણ ઇચ્છા હોતી નથી. એક ઇચ્છા શ્રીહરિની સેવાશી ખવાસી કરવા પુરતીજ હોય છે.

૧૦૫ વેદને જાણનાર (વિદ્વાન)ની ગતિ (સ્નેહ) એક પ્રણમેજ વિષે, અનન્ય ભક્તિભાવની હોય છે એવા સંતપુરુષને તે પરપ્રદાની દર્શન થાય છે.

૧૦૬. જ્યાં લગી અન્ય કાંઈ પણ રચે છે, ત્યાં લગી તેને દેતપણું જોડાયલું રહે છે. જ્યારે સર્વે પ્રણમય જાણે ત્યારેજ મુદાદેત પ્રણમિદાત સમગ્ર જગત્ ભગવદ્વપ છે એમ કહેવાય.

૧૦૭. શ્રીમદ્ધણ્ણદેવના અગ્નકમળનો પ્રતાપબળ વિચારી જના હપર શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી કૃપા (અનુગ્રહ) કરે તેના મનમાં શ્રીગિરિરાજધરજી ગોવિંદ ગોપાળ (શ્રીકૃષ્ણ) સર્વે છે એમ કહે છે.

૧૦૮. એ પ્રમાણે ધનરયામશ્રીકૃષ્ણકૃપાનું બીજ શ્રીખાળ-કૃષ્ણજી, શ્રીગોકુલનાથજી, શ્રીરઘુનાથજી, શ્રીજહનુનાથજી, ધર્યાદિએ મેળવ્યું. એ પ્રમાણે અનુગ્રહાત્મક કૃપા બીજ એ શ્રીપુષ્પરિકરના શ્રીહસ્તમાં રહેલું છે.

શ્રીદારિકેશ વપુ હરિ ધર્યો, બ્રજ લોભ કે ઠાજ;
હરે દુઃખ ત્રે ભાંતિકે, સુખદી બાંધી પાજ. ૧૦૯
શ્રીદારિકેશ પદપગલુ પ્રથમ કરે દંડોત;
ભાતે મેરે મન બસે, સ્ત્રીજા શ્રી ભાગોત. ૧૧૦

(એક પત્ર ફાટી જવાથી અહીંથી આગળનો કેટલોક ભાગ ઉતારી શકાયો નથી.)

ચૌપાઈ.

સૂર કૃષ્ણ જ્યારે પરમાનંદ, છીતસ્વામી અરુ ગોવિંદ. ૧૧૧
દાસચતુર્ભુજ અરુ નંદદાસ, કુમન સુખદ સખ્ય પ્રદાસ. ૧૧૨
બહે ભગવદીય હેં નિર્ધાર, ઈજે કૃપા જન ઇહબાર. ૧૧૩
(અહીંથી પણ ૧ પત્ર ફાટી જવાથી ત્રુટિત છે.)

૧૦૯. શ્રીહરિએ શ્રીદારિકેશજીનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું, તે દેવળ મળબઠાજનના સ્નેહનેજ લીધે, જેમણે સર્વ પ્રકારનાં (નવે પ્રકારનાં) દુઃખોને ટાળીને સુખરૂપ સમુદ્રની પાળ બાંધી.

૧૧૦. તે શ્રીદારિકેશજીના ચરણકમળને હું દંડવત્ પ્રણામ કરું છું કે જેણે કરીને માદાસ મનમાં એ શ્રીભાગવતની લીલા જુદયારદ યઇ વાગ કરી રહે.

૧૧૧ થી ૧૧૩. જેવી કૃપા મેળવનારા અદસખા સૂરદાસ, કૃષ્ણદાસ, પરમાનંદદાસ, છીતસ્વામી, ગોવિંદદાસ, ચતુર્ભુજદાસ, નંદદાસ અને કુમનદાસ એ ૮ સખ્ય ભક્તિવંતના હૃદયમાં પ્રકાશિત પિરાણ, આ કલિયુગમાં એ મ્હોટા ભગવદીય ધર્મા એ નક્કી છે. તે પ્રમાણે હે પ્રભુ, મ્હારા ઉપર કૃપા કરો.

અથ પ્રતિ કોહા.

ઠહા અંસ વિભૂતિ સર્વે, તા કે રૂપ હેં કોન,
સો મોસું ઠહો ગિલછકે, ઉત્તમ મધ્યમ ગોન. ૧૧૪
અગિવા મોમે બહુત હેં, લપટી હેં નખગીસ,
સો મિટત હે આપ તે—કૃપા કરહુ જગનીસ. ૧૧૫

અથ પ્રતિ-ઉત્તર.

બ્રહ્મા બિંબુ મહેશ જે, જે તીનો શુન રૂપ,
રજઉત્તમ નત્તોત્તમ, પ્રકૃત કારન સૃષ્ટિ અનૂપ, ૧૧૬
રમેશુન, બ્રહ્મા સૃષ્ટિ કરી, સત્ત્વ બિંબુ પ્રતિપાલ,
તમે હોત સળ સૃષ્ટિ હો, કાલ હોત સચિવાલ ૧૧૭

૧૧૪. ઠહા, અથ, વિભૂતિ વિનેરે જે રૂપો છે તે ઠાણુ છે ? તેમને લક્ષણ્ય હયાને કરીને સમજાવીને કહો. અને એમાં ઉત્તમ મધ્યમ કે ગૌણનું જે કાંઈ તારતમ્ય હોય તે પણ કહો.

૧૧૫. મહારામા અવિવા થયી છે અને તે નખથી તે સિંચા (રેશ) પર્યંત લપટાયેલી છે તે આપ કૃપા કરીને મટારો.

૧૧૬. બ્રહ્મા, બિંબુ, મહેશ જે ત્રણે બ્રહ્મના ત્રિગુણ સ્વરૂપ છે અને તે સૃષ્ટિમાં પ્રકૃતિના કારણથી ત્રણ પ્રકારના (સત્ત્વ, રજ, તમ) થયેલ છે.

૧૧૭. રમેશુણી બ્રહ્માએ સૃષ્ટિ બ્રહ્મ અને સત્ત્વગુણરૂપ બિંબુએ તેનું પ્રતિપાલન કર્યું અને જમના કપાળમાં ચંદ્ર ખીરાળે છે એવા વમેશુણના અધિષ્ઠાતા મહેશ (મહાદેવજી) એમણે સંહારકર્મનું સ્વીકાર્યું છે.

નરહર વામન મચ્છ કચ્છ હેં એ અંસાવતાર; -

અંસાવતાર શ્રી, પરશુરામ સુનિ તાર.

૧૧૮

મચ્છ કચ્છ વારાહ હરિ, ધર્યો કલા અવતાર; ૧

યોં યોં ચહુ અવતાર ભયે, કલા પાય હરિ સાર. ૧૧૯

વે મર્યાદાકેલી એ અરુ, ભક્તન કોં સુખ હેત;

અંસ કલા પ્રગટ ભયે, નામરૂપ ચિત્ત ચેત.

૧૨૦

એક કલ્પો તારીત ચિતે, અનંત રૂપ અરુ નામ;

તખ તખ રૂપ ધર્યો હરિ જળ જળ ભક્તિદી ગ્લાન. ૧૨૧

૧૧૮. નરહરિ, વામનજી, મત્સ્ય અને કચ્છપ એ અંશાવતાર છે. વળી પરશુરામજી પણ અંશાવતાર છે.

૧૧૯. મત્સ્ય, કચ્છપ અને વારાહજીએ શ્રીહરિએ કલારૂપે અવતાર ધારણ કર્યો છે, એ પ્રમાણે ભગવદવતારે શ્રીહરિના કલાવતારરૂપે યથા છે તથાપિ તે સર્વ શ્રીહરિનાજ સ્વરૂપ છે.

૧૨૦. ભગવદવતાર યવાનું કારણ વેદધર્મની મર્યાદા રાખવા માટે તથા ભક્તજનોને સુખ આપવા માટે અંશ કલાદિ અવતાર પ્રગટ થયા છે માત્ર કહેવા પૂરતોજ નામરૂપનો ભેદ છે. એમ મનમાં ધારણ કર.

૧૨૧. જે પ્રમાણે વેદે કહ્યું છે તે રીતે એક આવ હરિ સદા સ્વયંભૂ પરબ્રહ્મ છે. તેનાં અપાર નામ સુસ્વરૂપ સ્વરૂપો જે જે વખતે ભક્તિધર્મની ગ્લાનિ થાય છે તે તે વખતે તે બ્રહ્મ ધારણ કરે છે.

શ્રીરામચંદ્ર પુરુષોત્તમ, અંત્ર કંઠે સો મૂઠ;
 લીલાં કારન લેદ છે' ને તો પુરુષોત્તમ છે' મૂઠ. ૧૨૧
 રામ કૃષ્ણ કહુ લેદ નાહં' ઇક સ્વરૂપ છે' હરિ આપ;
 ભક્તિ આપુની સ્થાપકે, નામ લેલ ગયે સ્વભાવ. ૧૨૨
 આધિભૌતિક આધ્યાત્મિક, આધિદૈવિક તે રૂપ,
 શ્રીહરિ કે નિત્ય છે', ગીતા કહે' અનૂપ, ૧૨૩
 સકલ ભૂત સર રૂપ છે', અક્ષર વ્યાપક પાપ;
 અક્ષરહૂ તે થો અધિક, સો પુરુષોત્તમ રાવ, ૧૨૪

૧૨૧. શ્રીરામચંદ્રનો અવતાર પુરુષોત્તમનો છે. છતાં તેને જ કોઈ અંત્ર કંઠે છે તે મૂઠ (અક્ષાની) છે. માત્ર મર્યાદાથી લીલાકારણ પુરવું તારતમ્ય છે. ખાલી તેમાં પણ તેજ સ્વયંબલ પુરુષોત્તમ બિરાજ રહેલા છે.

૧૨૨. તેજ પ્રભાણે ગમ (બલરામ) અને શ્રીકૃષ્ણમાં પણ કોઈ લેદ નથી. જે એકે અનાદિ સ્વયંબલ છે તેજ પોતે શ્રીકૃષ્ણ સ્વયં ભગવાન છે, ને તે પોતાનું ભક્તિનું સ્થાપન કરે છે. તે પ્રસન્ના અનંત નામ છે, તેનો જમ કરવાથી સર્વ પાપથી મુક્ત થવાય છે.

૧૨૩. ભગવદ્ગીતામાં શ્રીહરિને તથા તેનાં વિવિધ સ્વરૂપ આધિભૌતિક આધ્યાત્મિક અને આધિદૈવિકપણાનાં નિત્ય હોવાનું અનુપમ વર્ણન છે.

૧૨૪. અધિભૌતિક સ્વરૂપ સર્વ પ્રાણીમાત્ર સર રૂપે છે, ને તેમાં અક્ષર બલ વ્યાપકપણે છે, આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ અક્ષર-બલ ધામ છે, એ અક્ષરથી પર આધિદૈવિક સ્વરૂપ પુરુષોત્તમ તે સર્વથી શ્રેષ્ઠ (ઉત્તમોત્તમ) છે.

કે પુરુષ સો નિત્ય હે, બંધ મુક્ત કહે જીવ.

ક્ષર જીવતે બંધ અક્ષર, બેઠ કહત સો ઈવ. ૧૨૫

કૃતસ્થ રૂપ ક્ષર ઉચ્ચરે, અક્ષર દિવ્ય હિ બલ્ય;

તાહિતે પુરુષોત્તમ અધિક, જીવ જન્મ કર્મ હે દિવ્ય. ૧૨૬

સત જ્યોર ચારો બ્યૂહ સહ, અરુ આનંદ નિધાન;

જ્યાંહા તૃતીય બ્યાપક કહે, શ્રીપુરુષોત્તમ ભગવાન. ૧૨૭

અક્ષર હો ગનિતાનંદ હે, તારું લહત હે ગીન;

પુરુષોત્તમ પરતે પરે, તાકી સમ નહિ કૌન. ૧૨૮

૧૨૫. જે પ્રકારના પુરુષ નિત્ય છે. (૧) બદ્ધ, (૨) મુક્ત, આ બન્નેને જીવ સંજ્ઞા કહે છે. ક્ષરરૂપ જીવથી અક્ષરબ્રહ્મ શ્રેષ્ઠ છે. બેઠમાં એ પ્રમાણે વર્ણન છે.

૧૨૬. કૃતસ્થ રૂપને ક્ષર કહે છે, અને અક્ષર ને દિવ્ય (અપ્રાકૃત) બોલ્ય કહે છે. એ બન્નેથી (ક્ષર અને અક્ષરથી) અધિક (શ્રેષ્ઠ) પુરુષોત્તમ છે, ને તેમના અવતારરૂપના સર્વ જન્મો અને કર્મો (ચરિત્રો) દિવ્ય (અપ્રાકૃત) હોય છે.

૧૨૭. તે બ્રહ્મ સત્ છે અને તે ચારે બ્યૂહ (સંઠર્પણ, મધુમ્ન, અનિરુદ્ધ, અને વાસુદેવ) સહ આનંદના ભંડારરૂપ છે. તેથી આનંદમય બ્રહ્મ કહેવાય છે. જ્યાં ત્રીજા બ્યાપક બ્રહ્મ કહ્યા છે તે શ્રીપુરુષોત્તમ ભગવાનનાં રૂપ છે.

૧૨૮. ઉપનિષદમાં કહ્યા પ્રમાણે અક્ષરબ્રહ્મપર્યંતનો આનંદ ગણિત (ગણનામાં આવી શકે તેટલો માપવાળો) છે તેથી તેને ગૌણ જાણે છે. અને જે પરાપરે પુરુષોત્તમ છે તે અગણિતાનંદ (પૂર્ણ પરમાનંદ) છે. માટે તેની સમાન અન્ય કોઈ પણ કદી શકાય નહીં.

દારમે સત્ પ્રગટ હૈ, અક્ષર સત્ ચૈતન્ય,
 પુરુષોત્તમમે સળ પ્રગટ, બે લજ્જન અતિ ધન ધન્ય. ૧૨૯
 ચૈતન્ય સો જીવાત્મા, બંધ મુક્ત તોહે જીવ;
 જીવ માયા હોઈ અનાદિ હૈ, અક્ષર ચૈતન્ય ૧૬૧. ૧૩૦
 માયાદિ સળ બ્રહ્મ હે, લીતર રહત જી આદિ,
 તાતે દુહુ નિત્ય જય, મૂલ બ્રહ્મ અનાદિ. ૧૩૧
 આત્મા જાને કાહા બયો ? જો ન જાન્યો સર્વાત્મ સ્વરૂપ,
 સર્વાત્મા સર્વજ તહુ પરસ્વરૂપ બ્રહ્મરૂપ. ૧૩૨

૧૨૯. સત્, ચિત્, આનંદ, ત્રણ મળીને સહાનંદ પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ છે. તે પૈકી કારણ જગતમાં સત્ પ્રગટ છે. અને અક્ષર સત્ ચૈતન્ય છે અને પુરુષોત્તમમાં સત્ ચિત્ અને આનંદ ત્રણે પ્રગટ છે તેનું લજ્જન કરે તે અત્યંત ધન્ય ધન્ય છે.

૧૩૦. ચૈતન્ય તે જીવાત્મા અને બંધનને મુક્ત બનાવે તે જીવ છે. જીવ અને માયા બંને અનાદિ છે. અને અક્ષર ચૈતન્ય-રૂપ હિંચ (અમૃત) છે.

૧૩૧. જીવ અને માયા વગેરે સર્વ બ્રહ્મમાં અનાદિ કાળથી રહેલ છે. તેટલા સંબંધના કારણને લઈને એ જીવ અને માયા એ બંનેને મૂળ અનાદિ બ્રહ્મની માફક નિત્ય કહે છે.

૧૩૨. કેટલાકે આત્મા પર્મતનું જ્ઞાન મેળવે છે. પરંતુ તેટલે મુખીનું જ્ઞાન સંપૂર્ણ ન કહેવાય. કેમકે જ્યાં મુખી તે આત્મા સર્વમાં હોવાથી સર્વાત્મસ્વરૂપ (બ્રહ્મરૂપ) જગત છે એમ ન જાણે ત્યાં સગી પ્રભુ જ્ઞાની ન કહેવાય. વળી એ પરમાત્મા સર્વજ છે તથાપિ તેથી પણ (એક) પરમાત્મા સ્વરૂપ મહાધિપતિ શ્રીકૃષ્ણ છે.

સળકે સુખદ હે હરિ, તાહે લગે કયોં ન ભૂર,
 પૂજ્ય પૂજ્ય હેં સળન કોં, ઈશ કોટિ મુનિ મુર. ૧૩૩
 સળતેં અધિક સો પુરુષોત્તમ, આત્મ પરમાત્મ અલોદ;
 શ્રીપુરુષોત્તમકી ભક્તિ કયે, મીટે જન્મ મરનકો હેદ. ૧૩૪
 રૂપરાશિ આનંદ ધન, રયામાર્યામ કિશોર;
 નેહિ ભક્ત હે હૃદયમેં, બસહિ સદા ચિત્ત ચોર. ૧૩૫

૧૩૩. યદ્યપિ સર્વમાં તેજ બ્રહ્મ હોવાથી જગત્ બ્રહ્મરૂપ
 છતાં તે વિશ્વને કોઇ કેમ પૂજતું નથી? ને પરમાત્માનુંજ કેમ
 યજ્ઞન થાય છે? આ વાતને પ્રત્યક્ષિત જમ જ્યવહાર તપાસી
 બેઠેશું તો જણાશે કે, તે પર પરમાત્મા (શ્રીહરિ) તેજ સમ-
 અને સુખ આપવાવાળા છે. યદ્યપિ જગત્માં વિશેષ વિભૂતિવાળાનું
 પૂજન તથા દેવાદિકનું પૂજન થાય થાય છે, તથાપિ તે પૂજ્યને
 પણ પૂજા કરવા યોગ્ય તે પરબ્રહ્મ છે. માટે તે સર્વના પૂજ્ય
 છે અને-એમ જાણીનેજ તે સર્વધર પ્રભુને ઇધર કોટિનાં શુભ
 બ્રહ્મસ્વરૂપ, તથા દેવો અને ઋષિમુનિઓ પણ તેને પૂજે છે.

૧૩૪. માટે સર્વથી વિશેષ પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ છે. અને
 સમક્ષમાં બિરાજતા આત્મા તે પરમાત્મા સાથે વાસ્તવિક રીતે
 અલોદ છે. (અગ્નિ વિસ્તુભિંગ ન્યાયે અગ્નિમાંથી હૃતપન્ન થતા
 તણુખાઓ પણ અગ્નિસ્વરૂપજ કહેવાય) તથાપિ વિભૂતિરૂપ
 આત્માથી પર જે પરાત્પર પુરુષોત્તમ છે તેની ભક્તિ કર્યાથીજ
 જન્મમરણની સંસૃતિ ટળે છે.

૧૩૫. તે પુરુષોત્તમ સૌદર્યમાં રૂપના બંધારરૂપ અને
 અગણિત આનંદરૂપ છે તે કિશોરાકૃતિ વયના શ્રીરામાપુરુષોત્તમ
 છે. તેજ સ્વકીય ભક્તજનના હૃદયમાં બિરાજે છે અને તે વિશ્વ
 મોહિની સ્વરૂપ દરેકના ચિત્તને આકર્ષણ કરે છે.

તારતમ્ય અંસ અસીનકોં સ્વામિસેવકે ભાવ;
 જાહિ કોં જસ ભાવ હેં વાહિ તસ દરસાવ. ૧૩૬
 સો પુરુષોત્તમ ભક્ત હિત, શ્રી સ્વામિની અનુરાધ;
 બ્રજમેં પ્રગટે પ્રગટ પ્રભુ, નંદ યસોદા ધામ. ૧૩૭
 ચોર સકલ બિભૂતિ કલા, અંસાદિ શુન પાય;
 પૂરન પુરુષોત્તમ પ્રગટ, પ્રગટે સો બ્રજ આય. ૧૩૮
 શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર દેહ રૂપ શુન જળ જાન્યો નિશ્ચે જીવ;
 યોહોત કયા શુકદેવજી કહી પરીક્ષત એવ. ૧૩૯

૧૩૬. કહી ૧૩૪ માં કહ્યા પ્રમાણે આત્મા અને પરમાત્મને વિષે અંશેષપૂર્ણ છે, તથાપિ અંશરૂપ આત્મા છે અને અંશીરૂપ પરમાત્મા છે. માટે અંશરૂપ છેવે અંશી પરમાત્માનું સેવન પાતે સેવક અને ધર્માર સ્વામિ એવા ભાવથી યજન કરવું જોઈએ. એવી શ્રુતિ પણ રૂપક છે. જોના જોવો ભાવ છે તે પ્રમાણે પ્રભુ તેના ભાવને અનુકૂળ થઈ દર્શન આપે છે. એમ ભગવદગીતામાં પણ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ અર્જુનને કહેયું છે

૧૩૭. કહી ૧૩૫ માં કહ્યા પ્રમાણે એ યુગલ સ્વરૂપ (શ્રી રાધા પુરુષોત્તમ) ભક્તિરૂપ ભક્તજનના હિતને અર્થે પરમ પ્રીતિના કારણથી મજામાં પ્રત્યક્ષ (સાક્ષાત્કાર) શ્રીનંદરાયજી અને શ્રીયસોદાજીને ત્યાં પ્રગટ થયા.

૧૩૮. એ પરાતપર પુરુષોત્તમ મજામાં પ્રગટ થયા છે તે પૂર્ણ પરબ્રહ્મ છે અને બાકીનું સર્વ વિમૂતિ કલા અંસાદિ શુણ્ણ રૂપ છે.

૧૩૯. પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર અનંત નારરૂપ શુણ્ણના બંડાર છે અને છવ તે પરમાત્માનું આત્મસ્વરૂપ છે, અંશરૂપ છે, એમ નિશ્ચય કરીને જાણવું ત્યારે શ્રીશુકદેવજીએ પરીક્ષિત રાજાને શ્રીમદ્ભાગવતની કથા કહી અતાવી છે.

વહુ બાત ગીતા ભણે, પાથે સોં કહિ આપ;
વિશ્વરૂપ દેખાય કે, મિટયો સકલ સંતાપ. ૧૪૦

વહુ બાત જયદેવજી કહિ, ગીતગોવિંદમે ગાય;
દશાકૃતિકૃત કૃષ્ણ કો, પ્રેમ પ્રણામ કરાય ૧૪૧

તાતે સખ પ્રકાર કરિ, સખકે પ્રભુ ગોપાલ;
ઉનહીકી મેવા સુખજ, ઝોર સમે જન્મલ. ૧૪૨

બડો લાભ હરિ ભક્તિ મેં, અતિ દુર્લભ કો આલે.
ભકો હોયે હરિ કૃપા, હરિ જન પાવે તાલે. ૧૪૩

ચાર ચિન્હ હરિભક્તિકે, પ્રગટહી કહી હેત,
ભાવ ભક્તિ ઝોર દીનતા પર દુખકો હરી લેત. ૧૪૪

૧૪૦. વળી એજ વાત શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામાં પારથ
(અર્જુન) પ્રાપ્તે પોતે શ્રીકૃષ્ણચરિત્રે કહીને પોતાનું સ્વરૂપ સમમ
વિશ્વરૂપ હોવાનું દેખાડયુ ત્યારે અર્જુનના સર્વ સંતાપ નિવૃત્ત થયા.

૧૪૧. એજ વાત અલ્પલીમાં ગીતગોવિંદ કાવ્યે ભગવ-
દ્ભક્તરાજ શ્રી જયદેવજીએ દશે અવતારોના અવતારી શ્રીકૃષ્ણને
વર્ણી તેમને પ્રેમપૂર્વક પ્રણામ કરેલા છે.

૧૪૨. તેથી સર્વ પ્રકારથી નિશ્ચય એ થાય છે કે, સર્વના
પ્રભુ (સ્વામી) ગોપાલ (શ્રીકૃષ્ણ) છે. માટે તેમની સેવા
કરવી એજ સર્વ પ્રકારના હિતમ સુખને આપવાવાળી છે, અને
એ ભગવત્પથી વ્યતિરિક્ત સર્વ જન્મલરૂપ છે.

૧૪૩ શ્રીહરિની ભક્તિમાં અત્યંત લાભ છે અને તે અતિ-
સય દુર્લભ છે, જેના ઉપર શ્રીહરિ અનુગ્રહ (કૃપા) કરે ત્યારે
હરિજનને પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૪૪. એ હરિભક્તિનાં ૪ ચાત્ર ચિન્હ (લક્ષણ) ખુલ્લાં
કરીને કહે છે કે, ભક્તિ, ભાવ અને દેન્ય, તથા બીજને થતું
દુઃખ મટાડતું.

જહાં જાય તહાં મતિ કર, કહું ના છોડે કાલ;
 નિશ્ચે નરક નર જાનિયો, જિના શરણ ગોપાલ. ૧૪૫
 મુખ નાંદિ ત્રેતોડમે સજે કાવગસ જાહે,
 જિના ગિરિધરન દુઃખ કરન, જોર ના દ્રવે આહિ. ૧૪૬
 નિગમાગમ હાંતહાસ સ્મૃત, સોધે મજે મુનન;
 શ્રીપુરુષોત્તમ ભજન જિન, હય મુખ નાંદિ નિદાન. ૧૪૭
 કોઈ કહત પ્રભા બડો, કોઈ કહત મુર મહેશ;
 કોઈ ગનેશ દેવી કહત, તીનકું ગ્યાન નહિં લેશ. ૧૪૮

૧૪૫. આ પ્રમાણે જણનારો જ્યાંહાં જાય ત્યાં નિરંકર (નિર્ભય) રહે છે. વળી કાળરૂપ પ્રભાની સત્તા સર્વત્ર છે, મૃત્યુ કોઈને છોડતું નથી, એમ જાણી શ્રીહરિને શરણે રહેવાથી નિર્ભય થવાય છે. શ્રીહરિને શરણે જવા વગર અધોમતિને પમાય છે. અથવા શ્રીહરિના સંબંધ વગરનું માનિક સર્વ મુખ વિહારુદય છે.

૧૪૬. ત્રેતોડનું સર્વ મુખ અનિત્ય છે, કારણ કે તે કાળે ઠરીને નષ્ટ થાય છે. મુખમાન પ્રભાના કાલ સ્વરૂપને આધીન છે. શ્રીમિશિશયધરનું (શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન) વગર સર્વત્ર દુઃખ દુઃખ ને દુઃખજ છે, અને સર્વ દુઃખને નિવૃત્ત કરનાર એ પ્રભુ સિવાય અન્ય કોઈ નથી.

૧૪૭. વેદ અને શાસ્ત્ર સ્મૃતિ ઇતિહાસ (મહાભારત રામાયણાદિ) અને પુરાણો એ સર્વને વખતસી જોયાં તો તેમાંજ છેલ્લે સાર જણાયો કે શ્રીપુરુષોત્તમનાં ભજન (સેવન) વગર હવેને કોઈ પણ મુખદાયક નથી.

૧૪૮. છતાં કોઈ કહે છે કે, પ્રભા મોટા, તો કોઈ કહે છે કે દેવો મોટા, તો કોઈ કહે છે, કે મહારેવજી મોટા

યા નિધિ કહત ત્રો જારકી, શ્રુતિ સારગ મૂગ બાધક,
હરિ સમ કોઉ નાંહિન બડો; ના કોઉ ઉનસોં અધિક, ૧૪૬
પ્રભુતપાલ ગિરદાવલી, છુન ચરનનકી ખાન;
શોક હરન સંશય હલન, કરન મુખંગલ ખાન. ૧૪૭

ત્યારે કોઇ કહે કે, ગણપતિ મ્હોટા, તો કોઇ કહે કે
દેવી (શક્તિ) મ્હોટી, એ પ્રમાણે કહે છે પણ તેમને એક
શુદ્ધ અદિતીય બ્રહ્મનું જ્ઞાન નહીં હોવાથી તેમને કંઇ પણ બ્રહ્મનું
જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું નથી એમ જણવું.

૧૪૭ શુદ્ધ, અદિતીય બ્રહ્મને ન જણતાં જુદા જુદા (બ્રહ્મથી
વ્યતિરિક્ત) અનેક બ્રહ્મ વા એક એક શુભાભિમાની દેવતાને
બ્રહ્મ કહે છે તેવા છવ નારકા (જન્મમરણની સંસ્કૃતિ વાળા)
છે. એવા એવા અવજે પડવા વિવિધ ભાગોં જન્મ મૂળને રાગે
કરીને અવજેન્દ્રિય રસે કરીને મારે છે તેવા છે. તે મોહ જળમાં
ફસાયેલા છે. શુદ્ધ બ્રહ્મનો મર્મ ન જણનારાનાં વચનો મિથ્યા
જેવાં કહી પોતાને તથા બીજાને ભ્રમ (સંજેહ)માં નાખવાવાળાં
જેમ કહી સિદ્ધાંત કહે છે કે-શ્રીહરિની સમાન કોઇ પણ
ચઇ સકે નહીં, ત્યારે તે પરબ્રહ્મથી અધિક તો કોઇ પણ ક્યાંથીજ
ચઇ સકે ?

૧૪૮ ભગવદ્ગીતામાં અર્જુનને શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ આપુંજ
કહેલું છે. એ પરબ્રહ્મનું પ્રભુતપાલ (સરસ્વાત જનનું મતિ-
પાલન કરવું એવું સરસ્વાત વત્સલ) પણું ખીરદ છે. વળી
મધુનો સહજ સ્વભાવ કહેલ છે કે સરજે આવેલા જનના શોક
અને સંશયને હરણ કરીને દરેક પ્રકારનું શુભ મંગલકર્ય
આનંદની ખાણનું દાન કરે છે.

શિવ તાકું સેવત બને, સેવે હરિકે ચરન;

બ્રહ્મા હે બમે નાભમે, સુખ પાયે ભયે શરન. ૧૫૦

પંચવદન પાંચો સુખે, કરતહે જનત નાહિ,

સો હરિ દૂર ન પ્રગટ હૈ, રહત સદા જાળમાંહે. ૧૫૧

અતુરાનન ચોખેદ કરિ કિરિ કિરિ કહેત હે નેતિ નેત.

સો હરિ પ્રગટે જાણ લિતુ, અંક યથોદા લેત. ૧૫૨

૧૫૦. શ્રીમહાદેવજી જેને સેવવાથી શિવ (કદયાણુ) રૂપ પશુને પ્રાપ્ત થયા છે અને અથાપિ પદ્યેત તે પરબ્રહ્મના ચરણ-કમળને સેવે છે. વળી બ્રહ્માજી શ્રીનારાયણની નાભિકમળમાંથી પ્રગટ થયા પછી તે બ્રહ્મ કમળની નાળમાં વણ્યા કાળ પદ્યેત બ્રહ્મા હતા પછી તેમણે જ્યારે શ્રીહરિની ચરણગતિરૂપ આશ્રય કથી ત્યારેજ સુખ શાંતિને પામ્યા હતા.

૧૫૧. વળી પંચવદન (પાંચે સુખારવિંદથી) જે પરબ્રહ્મની સ્તુતિ અર્થનાહિ કરે છે, તથાપિ તેના ચારને તે પણ મામી શકતા નથી. તે શ્રીહરિ કાંઈ વેગળા નથી, પણ નજીક અને પ્રગટ છે, તે પરબ્રહ્મ સદા મનમાં વિરાજે છે.

૧૫૨. વળી બ્રહ્માજી (ચાર સુખારવિંદવાળા) ચારે સુખેથી ચારે વેદથી જેનું જ્ઞાન કરે છે. તે વેદ (ચપ્પ બ્રહ્મ) પણ ફરી ફરીને કહે છે કે ન ઇતિ—ન ઇતિ (ન સમાપ્ત—ન સમાપ્ત) અર્થાત્ જે કાંઈ વેદે બ્રહ્મ સ્વરૂપનું વર્ણન કરેલું છે તથાપિ તે પરબ્રહ્મનું જેનું ને જેટલું જેટલું અપાર સ્વરૂપ મહિમા આદિ તેટલું સંપૂર્ણ વર્ણન સ્વયં પ્રમાણરૂપ વેદથી પણ થઈ શકતું નથી એ મમજાવવાને સાર એમ કહી તે બ્રહ્મને અપાર

ખ્યાસ કહ્યા જાને શુન, શેષ કહત અનંત;
 સહસ્ર છૂંદા નિત નયે શુન, તીનહુ ન પાવે અંત, ૧૪૩
 બેઠ બેઠાંત હું કરી નાંહિ પાછયે, નહિ યદા નાંહિ દાન;
 શુષ્ક 'જ્ઞાન તે' પેથે નહિ, પેથે ભક્તિ વિધાન. ૧૪૪
 ભક્ત હેત જિષ પાન કિયો, ભક્તહિત સંકટ ટારિ;
 ભક્ત હેત તૃણાવર્ત હન્યો, ટાર્યો ભૂમિકો સથ ભાર. ૧૪૫

કહે છે. તે પરબ્રહ્મે ભક્તજનોનું હિત કરવાને સાર શ્રીકૃષ્ણા-
 વતાર ધારણ કર્યો ત્યારે તેમને શ્રીયશોદામાતૃચરણે ઉત્સર્ગમાં
 લેધ. રમાડયા છે.

૧૪૩. તે પરબ્રહ્મનું ભગવન્નિવાનવતાર શ્રીવેદવ્યાસછ
 પણ શું વર્ણન કરી શકે ? વળી શેષછ કે જીહવે અનંત કહે
 છે તે સદા સર્વદા અનંત કાળથી હજાર છકવાથી કરીને નિત્ય
 નવનવા શુભો આચાર કરે છે તથાપિ તે પણ પાર પામી
 શક્યા નથી.

૧૪૪. જો પરબ્રહ્મની પ્રાપ્તિ કેવળ વેદ કે વેદાંતરૂપ ઉપનિ-
 ષદો પોતાની મેળે શુરુચ્ચ વચર બણે તો તેણે કરીને, કે યજ્ઞો
 કરવાથી કે દાનાદિ કે કરીને કે શુકા જ્ઞાને કરીને (ભક્તિભાવ
 રહિતના શુષ્ક જ્ઞાને કરીને) થઈ શકે નહિ. પરંતુ ભક્તિના
 વિધાને કરીનેજ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

૧૪૫. શુભો કે ભક્તના હિતને સાર પ્રભુ વિષ (ઝેર)નું
 પાન કરે છે. ભક્તના હિતને માફ તેનાં સર્વ સંકટોને દૂર કરે
 છે. ભક્તના હિતને માફ તૃણાવર્ત (અસુર)ને માર્યો. અને
 પૂરની ઉપર અધર્મનો ભાર વધી પડયો હતો તે બોળે ઉભાયો.

તરુ તારે ચોર બર દીયો, ભક્ત હેત શ્રધ્ધ જાન;
 ભક્ત હેત ગોકુલ હુતે, વૃંદાવન લીયો માન. ૧૫૬
 બહરા ચરાયે ભક્તહિત, અસુર હને ભૂ વાર;
 ખાલક લીલા ખાલકન સંગ, ખેલે સબ જન મોઝાર, ૧૫૭
 ભક્ત હેતુ કરિ પ્રજાપ્રધન, પ્રભુ ઉપજાયો અતુરાગ;
 ચીર હરન કરી બર દીયો, તમે હોઈ મનોરથ ભાગ. ૧૫૮
 ભક્ત હેત ધનુક બધ્યો, ભક્ત હેત અથ પ્યાલ;
 ભક્ત હેત પ્રજ્ઞા જમે, મોહ ભયો તતકાલ. ૧૫૯

૧૫૬. નલકંબર અને મણિસીવને ભગવદ્ગુપ દેવર્ષિ નારદજીવારા શાપાનુઅહમસંગે આવેલું વરદાન લક્ષ્મણ બંધન પ્રસંગે તે બંને વૃક્ષોને શ્રીકૃષ્ણે સ્પર્શ કરી તેમનો ઉદ્ધાર કર્યો ભક્તના હિતને સાર પ્રભુ ગોકુલમાં નિરાજ્યા. અને વૃંદાવનમાં માનાદિક લીલા ભક્ત જનના હિતને સાર કરી.

૧૫૭. ભક્તના હિતને સાર જેમણે ગાયોનાં વાહરડાં ચાધો. અસુરોનો સંહાર કર્યો, ખાળલીલા ગોપ સખા સાથે કરી, વૃંદાવનમાં ખેલ કર્યો.

૧૫૮. ભક્તના હિતને સાર મળભક્ત (ગોપીજન) ને પ્રભુએ પોતા પરત્વે સ્નેહ ઉપજાવ્યો, ચીર હરણ લીલા કરી તેમને વરદાન આપ્યું. અને તેમણે કરેલા મનોરથોને સિદ્ધ કર્યો.

૧૫૯. ભક્તના હિતને સાર ધેનુકાસુરનો વધ કર્યો, વળી શ્રીનંદરાયજી ભગવદ્ગુપ્તના હેતુ સાર અથ (પાપ-કુપ) રૂપ સુદર્શન સર્પ (અજ્ઞાન) તેણે શ્રીનંદરાયજીને ગળેલા તેમાંથી છોડાવી તે સુદર્શન અજ્ઞાનને ચરણ સ્પર્શ કરાવી, મુક્તિ આપી.

ભક્ત હેતુ રાગ આપહી, ભયે જમ્મ અરુ બાલ;
 તબે બ્રહ્મા કે, જમ ગયો, સ્તુતિ કરી રસાલ. ૧૬૦
 ભક્ત હેતુ કાલી દમ્યો, ભક્ત હિત કિય દુઃખ. ૧૬૧
 અભિ પાન કાર જમજનનકો, નિર્ભય સહવન મૂર. ૧૬૨
 ભક્ત હેતુ બલ ઇંદ્રો, મેટ્યો આપને પાન,
 ભક્ત હેતુ ગિરિ કર ધર્યો, કેમ અધિક લયજાન. ૧૬૩

ભક્તના હિતને માટે પ્રભુએ લીલા કરેલી તેમાં બ્રહ્માણને મોહ
 વચાથી બુદ્ધિ અમિત થઇ તે વત્સગોપમાયેને ૧ વર્ષ પર્વત
 હરી-ગયા ત્યારે પ્રભુએ તેવીજ નવીન સૃષ્ટિ કરી આખરે બ્રહ્મા-
 ણને શ્રીકૃષ્ણ પરબ્રહ્મ છે એમ બાણ્યુ.

૧૬૦. ભક્તને માટે પ્રભુએ વત્સ ગોપબાલાદિ નવીન રચ્યાં
 ત્યારે બ્રહ્માણ મોહથી રહિત થયા અને બ્રહ્માણને શ્રીકૃષ્ણને
 ભગવાન બાણી પછી સ્તુતિ કરી.

૧૬૧. ભક્તના સુખને સાર કાલિનાયને નાથ્યો. ભક્તના
 હિતને માટે દુઃખ દર ઠર્યું. વળી વજ્રભક્તની રક્ષા કરવાને માટે
 દાવાનલનું પાન ઠર્યું ને તેમની અનેકવાર રક્ષા કરી નિર્ભય થયાં.

૧૬૨. ભક્તના હિતને સાર ઇંદ્રને બલિ (યાગ) બંધ
 કર્યો ગિરિરાજમાં પોતાનું સ્વરૂપ અગટ કરી અલક્ષ્ટની સામગ્રી
 બોજમાં આણી ભક્તના હિતને વાસ્તે ગિરિરાજ પર્વતને પોતાના
 શ્રીહસ્ત ક્ષમર ૭ આત દિવસ પર્વત ધારણ કર્યો. ઇંદ્રને સાક્ષિ
 માનતાના કારણથી કેમ થયો તેણે કરેલી મેઘવૃદ્ધિથી ભક્તનું
 રક્ષણ ઠર્યું.

બહુ હેતુ સુરલી બજે; ગોપી લઈ છુલાય;
 રામ ક્રિયો શ્રી જગુના પુતિન, મળજું પ્રીતિ મિલાય. ૧૬૩
 તીન મળશે શ્રીસ્વામિની, અસ મિય નહીં કો આનં;
 જાકે શુન કરિ બધી રહે, નિર્ગુન બેદ પ્રમાન. ૧૬૪
 શ્રીસ્વામિની કે હેતુ કરિ, અજ પ્રગટે જાજ આય;
 શ્રી પ્યારી કે હેતુતે, શ્રીજાજ તણ અનત ન જાય. ૧૬૫
 શ્રીસ્વામિનીકે રૂપશુન, બરની સંકે નહિ કોય;
 શ્રી જાકે ઉરમે જાસે, મેવક હોય રહે સોય. ૧૬૬

૧૬૩. બહુજનના ઉપર અનુગ્રહ કરવાને સાર ખંસીનેા
 નાદ કયો અને શ્રીગોપીજનને અર્ધ રાત્રિએ વનમાં બોલાવ્યા,
 ત્યાં રાસારંભ શ્રીયજુનાજીના કઠિ કરી સવ સાથે પોતાની
 પ્રીતિ પ્રગટ કરી.

૧૬૪. યવપિ મજબહા (ગોપીજન) માત્ર પોતાને (પ્રભુને)
 મિય છે તથાપિ તેમાં પણ સર્વોપરી પ્રીતિ શ્રીસ્વામિનીજીની
 ઉપર દર્શાવી. જે પ્રભુ નિર્ગુણ (ત્રિગુણથી પર) છતાં તે
 પ્રભુ તે બહુજનોના સ્નેહરૂપી શુભો કરીને બંધાઈ રહ્યા. વેદમાં
 જે પ્રશ્નને અજ્ઞાત સ્વતંત્ર નિર્ગુણ કહે છે, તે પ્રભુ સ્વતંત્ર
 નિર્ગુણ છતાં પરાધીન અને સગુણ પ્રજા યથા.

૧૬૫. શ્રીસ્વામિનીજીરૂપ બહુના હિતસાર અજન્મા પ્રભુએ
 મજમાં જન્મરૂપ (માકટય) લઈ શ્રીરાધિકાજીના હિતાર્થે મજ
 વૃંદાવન છોડીને જરાપણ દૂર જઈ શકતા નથી.

૧૬૬. જે શ્રીરાધિકાજીમાં પ્રભુના જેવા અપાર રૂપશુભ
 હોવાથી તેનું સંપૂર્ણ વર્ણન થઈ શકતું નથી. જેહના હૃદયમાં
 તેશ્રી મહારાણીજી બિરાજે તે પ્રભુસ્વરૂપ બાહ્યને યથાર્થ બહીને
 તેના સેવક થઈ રહે છે

એસે પ્રભુ ધંહ લાંત કરી, અહો વહ ભક્તિધીન;
તાતેં હરિસમ નાંહીન કોઈ, અધિક હોય કોઈ લીન. ૧૬૭
યહ સમુગી શુક સનકાદિ મુનિ, રહત સદા હરિ ધ્યાન,
નારદ નિત્ય અત પ્રેમસોં કર્યો કરત શુન ધ્યાન. ૧૬૮
શ્રીશુક ઉપજત હિત ઉર પ્રીત રસમેં ભયે લીન;
કહ્યો ભાગવત ભક્તસોં કરે કૃતાર્થ લીન. ૧૬૯

૧૬૭. એવા પ્રભુ એવી રીતે ભક્તોને સાર અપાર હિતકારી
કાર્યો કરે છે કે જે સ્વતંત્ર પ્રભુ તે પ્રેમભક્તિને વશ થઈ જાય
છે. એ બહુ નવાઈનો અદ્ભુત બનાવ છે. તેથી એ શ્રીહરિની
સમાન કોઈ પણ થઈ શકતા નથી ત્યારે તેથી અધિક તો અન્ય
ક્યાંથીજ કોઈ શકે? કારણ કે સર્વનો ભય અક્ષરમાં છે અને તે
અક્ષરથી પણ પુરુષોત્તમ પર છે.

૧૬૮. એમ જાણીને શુકદેવજી અને સનકાદિક ઋષિઓ
મુનિઓ એ પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણનું સદા ધ્યાન કરે છે અને નારદજી
સદાસર્વદા અતિશય પ્રેમપૂર્વક એ પ્રભુના ગુણાનુવાદનું ગાન
કીર્તન કરે છે. શ્રીશુકદેવજીની સ્થિતિ પિતા શ્રીમદ્ વેદવ્યાસ
કરતાં પણ ઉત્તમ હતી (એમ મહાભારતે શાન્તિપર્વ ઉત્તરાર્ધ
ભાગ અધ્યાય ૧૫) માં ભીષ્મપિતામહનું વચન છે.

૧૬૯. શ્રીશુકાચાર્યજીને હૃદયમાં પ્રભુ ઉપર અત્યંત હેત
(બહાલ) આભ્યાસી એ પ્રેમરસમાં નિમગ્ન (લીન) થઈને ભક્તિનું
બરેહું શ્રીમદ્ભાગવતપુરાણ પરીક્ષિત ભક્ત પ્રત્યે કહ્યું કે જે
દીન જીનેને પણ કૃતાર્થ કરનાર છે. એ શ્રીમદ્ભાગવતનું
માહાત્મ્ય સ્કંદપુરાણ તથા પદ્મપુરાણના ઉત્તરખંડમાં અવિસ્તર
વર્ણન કરેલું છે

તાતેં ભક્તિ સમાન કષ્ટ, વીનહી લોકમેં નાંહિ;
 ન્યા બિધિતેં ગિરિધરન રહેત સદા મનમાંહે. ૧૭૦
 સમેં આધીન ગિરિધરન કે, શ્રીગિરિધરહુ ભક્તાધીન;
 યાહિતેં દુર્લભ ભક્તિ હેં કહત દુઃખ બે ઇલ. ૧૭૧
 થહ બિધ કહી હરિ ભક્તિથી, હરિહુ દીને હોય,
 કે ભક્તનકી કૃપાકરિ અન્યોપાય નહિ કોય. ૧૭૨
 તાહિતેં હરિભક્તિ જુ, દુર્લભ હેં ત્રેલોક;
 ભક્તિ સામ્ય કે બ્રાજુવે સળ સાધનહેં કોક. ૧૭૩

૧૭૦. તેથી ભક્તિની સમાન અન્ય કંઈ પણ ત્રિલોકમાં નથી.
 જે રીતે ગિરિરાજ પર્વત ધારણ કર્યો તે પ્રભુને વિષે સદા મન-
 વૃત્તિ જોડાઈ રહે તેમ કરવું.

૧૭૧-૧૭૨. જે ગિરિરાજધરણ પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણને સર્વ કંઈ
 આધીન છે તે પરબ્રહ્મ ભક્તિને લીધે ભક્તજનને આધીન થઈ જાય
 છે. આ કારણથી સર્વોપરિ દુર્લભ ભગવદ્ભક્તિની ઉત્કર્ષતા વર્ણન
 કરવાથી નિશ્ચય દુઃખ માત્ર દૂર થઈ જાય છે. જે પ્રમાણે
 શ્રીહરિભક્તિની રીત કહી, તે ભક્તિનું જ્યારે પ્રભુદાન કરે છે
 ત્યારે તેને પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૭૩. જે પ્રમાણે શ્રીહરિની ભક્તિ સ્વર્ગ મૃત્યુ અને પાતાળ
 ત્રણે લોકમાં દુર્લભ છે. હવે જે ભક્તિની પરાક્રમદૃષ્ટલેખતા
 વર્ણવે છે, ભક્તિ સાથે સામ્ય કરવા સાર કાંટામાં સામે
 પાસે સર્વ સાધન માત્રને સુધીયે તોપણ તે સર્વે હલકાં જણાય
 છે એમ શ્રીમદ્ભાગવતમાહાત્મ્યે પદ્મપુરાણે કહેલું છે. જુઓ
 અધ્યાય ૧ ના શ્લોકો ૧૨ થી ૧૫ સુધી.

ધર્મ અર્થે અરુ કામના, સખ સુખિત હેત કરે યોગ;
 હરિભક્તિ છુન પ્રાપ્ત વહે અરુચિ હોઈ સખ ભોગ. ૧૭૪
 ભક્તિ ન પૈયત યોગતે નાહિ યજ્ઞ નાહિ દાન;
 નાહિ તપ નાહિ તીર્થ ભ્રમે, નપૈયત શૂન્ય કરિ ધ્યાન. ૧૭૫
 પ્રીત વહાં પરદા કહો ? પરદા વહાં કહાં પ્રીત ?
 પ્રીત વહાં પરદા જ્યા, તે પ્રીત નાહિં વિપરીત. ૧૭૬
 હરિ પ્રીતિ આગટ્ય કોં, ચહુ છેં જહ ઇક ઉપાય;
 સદાશુર કે સરન રહી ભક્તનસો જલ્ન મિલિ ધાય. ૧૭૭

૧૭૪. ધર્મ અર્થે કામ અને મોક્ષને સાથે નિવર્ગ કામના સુખિત થવા સાથે કરે છે. પરંતુ જોને શ્રીહરિની ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય તેને એ નિવર્ગ કામના આદિ કાંઈપણ ભોગ ભોગવવા રૂપી (ઇચ્છા)જ થતી નથી.

૧૭૫. એ ભક્તિયોગ યજ્ઞ કે દાન કે તપ કે તીર્થાટને કે શૂન્યવત નિરાકાર જલ્નના ધ્યાને કરીને પણ પ્રાપ્ત થતો નથી.

૧૭૬. જોહને એ પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે તેને મજા સાથે કાંઈપણ પડદાશય આવરણ રહેતું નથી. અર્થાત્ મત્યક્ષ સાક્ષાત્કાર જલ્નનો સંયોગ થાય છે. જ્યારે કાંઈપણ આવરણ (પડદો) રહે ત્યારે તે પ્રીતિજ કેમ કહેવાય ? જ્યારે જે પ્રીતિમાં પડદો રહેતો હોય તો તેનું નામ પ્રીતિ નહીં પણ તેથી વિપરીત-પણું જણવું.

૧૭૭. એ શ્રીહરિપરત્વે પ્રીતિ ઉપજાવવા રૂપ પ્રેમ ઉપાય છે કે સદાશ્રીસહજુરુને શરણે રહી એવી પ્રીતિવાળા ભગવદ્ ભક્તોને ત્યાં ફોડી જઇને તેમનો સંજ કરવો.

પાંડિત્ય બેઠ પરિચય, તમકિય સત આચાર;	
હીલા રસ રતિ મગ્નહે, આચાર્યન અવતાર.	૧૭૮
કલ્પ સારસ્વતમધિ, રસમય હીલા કૃષ્ણ;	
પ્રધા માસહે દાહસો કલ્પ ચરિત હિય ગ્ન.	૧૭૯
શ્રીગુરુકી સેવા કિમે, ઉપજે બક્ષિત અંકુર;	
સર્વાત્મ નિવેદન કૃષ્ણકોં, શરન થહે હઠ ઉર.	૧૮૦
બક્ષતનકિ સંગાત કરે, સુહૃદ હોય તબ મૂલ;	
અજ્ઞાન નિકાસી જડનતે તબે મીટે સબ સૂત.	૧૮૧

૧૭૮. જે પાંડિત હોય વેદ પારંગત હોય અને તે પ્રમાણે ક્રિયા અને સદાચારસંપન્ન હોય અને શ્રીભગવાનના પરમ રહસ્ય હીલારસમાં નિમગ્ન હોય તેવા ભગવદભક્તાચાર્ય હોય છે તેવાનો સંગ કરવો એમ કહેવાનો ભાવાર્થ જણાય છે.

૧૭૯. જે શ્રીકૃષ્ણ પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ સ્વયં સારસ્વતકલ્પમાં એટલે પ્રમાણ ૧૨ ખારમા માસમાં પ્રગટ થયા તે સારસ્વત કલ્પાનુસારની શ્રીકૃષ્ણચરિત્રહીલા વિષે અંતરમાં (હૃદયમાં) વૃષ્ણા છે. સારસ્વત કલ્પ ૧૨ ખારમે છે એમ મત્સ્યપુરાણે કલ્પાનુકીર્તિને શ્લોક ૩ માં લખેલું છે.

૧૮૦. શ્રીમદ્ભગશુરુની સેવા કરવાથી બક્ષિશ્પી મનોરથની અંકુરી હૃદય થાય છે. યાદે શ્રીગુરુદ્વારાએ દહ શરણાગતિપણું હૃદયમાં ધારણ કરી શ્રીકૃષ્ણને સર્વાત્માનવેદન કરવું.

૧૮૧. ભગવદભક્તજનનો સુસંગ કરે ત્યારે એ બક્ષિશ્પી બીજનાં મૂળ સારી રીતે પોષણ થઈ દહ થાય છે. અને તેણે કરીને અજ્ઞાનને જડમૂળથી હણેડી નાખે છે ત્યારે બક્ષિમાં પ્રતિબંધ થતો નથી. શ્રીમદ્વૃષ્ણભાષ્યાર્યજીએ બક્ષિવર્દિની રૂંથમાં એનું સ્પષ્ટ રીતે નિરૂપણ કરી એ બક્ષિ વધવા વિગેરેનું સ્પષ્ટ રીતે

ભક્તિબંધની અંધમે, શ્રીનોં સ્ફુટ દરસાવ;
 સિદ્ધાંતરહસ્ય મુક્તાવલિ હુહુનમેં પ્રગટ પ્રભાવ. ૧૮૨
 શ્રીયમુનાદક કૃપ્નાશ્રય ચતુઃસ્તોત્રી ખેડાં અંધ,
 વૈષ્ણવ સિદ્ધાંત ચહ મુખ્ય છે સગવદભક્તિસુ પંથ. ૧૮૩
 હરિહુતે શુર અધિકર્હ, તાકે સાક્ષી જુ બેઠ પુરાન;
 હરિ રૂઠે તળ શુર ઉદરે, શુર રૂઠે નાંહિ આન. ૧૮૪
 જળ હરિ શુરમેં એકસી, સાધિક બુદ્ધિ હોય,
 તળ હરિ બંધાયે મેમસેં, નિશ્ચલ ભક્તિ પાવે સોય. ૧૮૫

વિસ્તારે વર્ણન કરેલું છે. તેજ પ્રમાણે વળી સિદ્ધાંતરહસ્યઅંધ
 અને સિદ્ધાંતમુક્તાવલી એ બન્ને ગ્રંથોમાં એનો ખુલ્લો પ્રભાવ છે.

૧૮૩. એવીજ રીતે શ્રીયમુનાદક અને શ્રીકૃષ્ણાશ્રય તથા
 ચતુઃસ્તોત્રી આદિ પુષ્કળ ગ્રંથોમાં વૈષ્ણવ સંપ્રદાયનાં મુખ્ય
 સિદ્ધાંત છે એમાં બળવાનની ભક્તિના રસ્તા છે.

૧૮૪. શ્રીહરિ કરતાં પણ શ્રીસદ્ગુરુને અધિક માનવા વેઠ
 પુરાણાદિકમાં કહ્યું છે. કહાથ શ્રીહરિની અપ્રસન્નતા થઇ હોય તો
 પણ શ્રીસદ્ગુરુ પક્ષરૂપ સહાયકાર થાય પરંતુ શ્રીસદ્ગુરુ જ્યારે
 રૂપાયમાન થાય ત્યારે તેમને તુલ્યમાન કરવાનો બોળે (અન્ય)
 ઉપાય નથી. માટે જ તે કરીને શ્રીસદ્ગુરુની કૃપા મેળવવી એમ
 હારીતસ્મૃતિમાં કહ્યું છે.

૧૮૫. જ્યારે શ્રીહરિ પ્રમાણે શ્રીસદ્ગુરુને વિષે એકસરખી
 પ્રીતિવાળી ભક્તિ અથવા શ્રીહરિ કરતાં પણ વિશેષ રૂપની
 અધિક પ્રેમવાળી મતિ હોય ત્યારે શ્રીહરિ તેના સ્નેહથી બંધાઇ
 જાય છે ને તેને દઢ નિશ્ચલ ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. મહાત્મા
 તુલસીદાસજીનો મત પણ એજ છે.

ચહિ બિધિ ભક્તિવંત રહે, ભક્તિવંત સજા પૂંદ;
હરિ આસા અનુમારતે, લહત જુ નંદાનંદ. ૧૮૬

અથ પ્રશ્ન.

તુમયેં કહત શ્રીગોપાલકી, ભક્તિ હે નવરીન;
હૃદ્યે હૃદ્યેનામો કહો; જ્યાંમાં ઉપજે પગ્મ પ્રીત, ૧૮૭

અથ ઉત્તર.

શવન કીર્તન ધ્યાન પદ અર્ચન સેવ પ્રનાંમ,
દાસભાવ પ્રીતિ સખ્ય, સ્મરન અર્પન ધનરયામ. ૧૮૮

૧૮૬. એ પ્રભાષુની રીતથી ભક્તિવંત રહેલા હોય તેવા ભક્તિજન્યવા પૂંદમાં રહે ને શ્રીહરિના આજ્ઞાકુસાર વલ્લભ રહે તે નંદનંદનને યથાર્થ પશ્તે કાણે.

૧૮૭. આ કહીમાં પ્રશ્ન છે કે, તમે એમ કહો છો કે, શ્રીગોપાળ ભગવાનનો ભક્તિના ૯ નવ પ્રકારના ભેદ માટે તેમુ લક્ષ બરોબર રહે તે સાર તેનાં નામો અને લક્ષણો કહો કે જોણે કરીને મને પ્રીતિ (પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ) ઉત્પન્ન થાય. હવે ઉત્તરરૂપની કહીઓમાં જવાબ કહે છે.

૧૮૮. શ્રવણ, કીર્તન પ્રભુના ચરણકમળનું ધ્યાન કરીને, અર્ચન, પાદસેવન પ્રણામ, (વંદન) દાસભાવ પ્રીતી, અને સખ્યતા (મિત્રતા) અને સ્મરણ તથા અર્પણ (સર્વોત્તમ નિવેદન) એ પ્રભાણે ભક્તિનાં નામો શ્રીમદ્ભાગવતે છ સ્કંધે ભગવદ્ભક્ત પ્રહ્લાદજીએ કહેલાં છે.

અનન્ય લક્ષ્મીને જો ભક્તિએ, કહેં શાસ્ત્ર વિસ્તાર;
 એક એકકો લેઈ કરિ કહતહોં યુદ્ધિ બિચાર. ૧૮૬
 પ્રથમ શ્રવન યાતેં કહ્યોં શ્રવણ બિના નહિં હોય;
 દૃઢ મતિ પ્રીતિ ગોપાલકિ, હરિસગ મણુ નહિં ઠાય. ૧૮૭
 કહ્યોં શ્રવન કરિ શ્રવનપુટ, હરિલીલા રસપાન;
 ભક્ત મુખનકે શ્રવનતેં યહ સુધાસ ધ્યાન. ૧૮૮
 મુખ્ય શ્રવન શ્રીભાગવત, ગીતા એર બિષ્ણુપુરાન;
 બૃહત્ નારદી નારદી, ઉત્કલખંડ પ્રયાન. ૧૮૯

૧૮૬. ભક્તિ અનન્યપણાની કરવા શાસ્ત્રમાં વિસ્તારથી (અનેક ટેકાણે) સ્પષ્ટસહિત કહેલું છે. વળી એ બિંદુએક અંગની ભક્તિના પણ વિવિધ લેહો છે. તે યથામતિ કહું છું.

૧૮૭. પ્રથમ શ્રવણ ભક્તિ પ્રારંભરૂપની આવે કહી તેનું કારણ એવું છે કે કોઈપણ પદાર્થને ભક્તિમાં સાંભળવા વગર અન્ય ટેકાણે ભાગેલી મતિ છુટી એક ભક્તિરસમાં ન જોડાય માટે દૃઢ બુદ્ધિથી મણુને વિવે પ્રીતિરાખીએ શ્રીગોપાળની સમાન કોઈ પણ નથી એમ શ્રવણ કર્યોથી નિશ્ચય થાય છે.

૧૮૮. શ્રવણ (કાન) રૂપ પડીયા કરી જે કોઈ ભગવત સંબંધી લીલાસા સંભળવામાં આવે તે કર્ણદ્વારે પીવા. આ શ્રવણ પણ ભગવદભક્તના મુખારવિદ્વારાએ નીકળતા અમૃતરસનું પાન બરોબર ધ્યાન (સક્ષ) લાવીને કરવું.

૧૮૯. શ્રવણ કરવા યોગ્ય અનેક અથો છે પરંતુ તેમાં મુખ્ય શ્રીમદ્ ભાગવત, ભગવદ્ગીતા અને વિષ્ણુપુરાણ, તથા નારદ-પુરાણ અને બૃહત્નારદીયપુરાણોના ઉત્કલખંડ એને પ્રાધાન્યપણે સંભળવા.

હરિરસ કવિત પુરાન જે, તે સુનીયો ચિત્ત ધ્યાય;
 ઓર બહુ હરિરસ બિના, તાસું ચિત્ત ન લગાય. ૧૯૩
 શ્રીમદ્ભક્તકૃત ગ્રંથ સૂની, જામે દહ હોય જ્ઞાન,
 શ્રીપુરુષોત્તમકી સ્તુતિ ઓર જાને પ્રેમ પ્રધાન. ૧૯૪
 હરિનાંગ ભક્તિ સત્સંગ સુત, ધરિ નેમહિ અતિહિ પ્રેમ;
 દહ હરિ આશય દીનતા, હરિપ્રસાદ સખક્ષેમ. ૧૯૫
 ગીત ગોવિંદકો નિત્ય સુને, જામે ઉપગે પ્રેમ.
 અવશ્ય નાટક કાવ્ય સુને હરિરસ પામે જેમ ૧૯૬

૧૯૩. વળી શ્રીહરિના પણ ચરિતથી અંકિત થયેલી વાણીનાં
 કવિત પુરાણો તે પણ ચિત્ત રાખીને સાંભળવાં. અને ખાકીનાં ઘણાં
 પુસ્તકો જેમાં શ્રીહરિમંજરી રસ નહોય તેમાં ચિત્ત લગાડવું નહીં.

૧૯૪. શ્રીમદ્ભક્તકૃત ખાળક વિરચિત ગ્રંથો સાંભળવા કે
 જોણે કરીને પરિષદ્ધ (દહ) જ્ઞાન થાય. તથા શ્રી પુરુષોત્તમની
 સ્તુતિ અને પ્રેમ (સ્નેહ) ભક્તિને પ્રાધાન્ય (મુખ્ય) બાણે.

૧૯૫ ભગવદ્ભક્તિ તેનાં અંગો (ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય ક્યાન
 તપાદિ) સહિત કરવી. સત્સંગતિ પણ દરરોજ નિત્ય નિયમપૂર્વક
 પ્રેમ સહિત કરવી શ્રીહરિના દહ આશય રાખવો. અહંતા
 મમતાદિ સાંભિમાનતાનો ત્યાગ કરી દીનતા રાખવી. શ્રીહરિના
 અનુગ્રહ (કૃપા) મેળવવાથી સર્વ પ્રકારે મેય (કલ્યાણ) થાય છે.

૧૯૬. જયદેવજી ભગવદ્ભક્તરાજ કૃત ગીત ગોવિંદ કાવ્ય
 વાળી અષ્ટપદી દરરોજ સાંભળવી કે જોણે કરીને પ્રેમ લક્ષણ
 ભક્તિ ઉત્પન્ન થાય. વળી કાવ્યો અને નાટકો પણ જરૂર બાણી
 સાંભળે. જેમાં શ્રીહરિમંજરી રસ બહેલો છે ને એ અવલુ
 કરવાથી શ્રીહરિના રમ તથા ક્ષેમ (કલ્યાણ) પ્રાપ્ત થાય છે.

-સોરઠો.

દુહા ગાહાછંદ ગીત હરિપદ સુનો.

જામેં ગુન નંદાનંદ ખ્યાસનસોં નારદ કહ્યો ૧

ઠાહ્વા૦

કથા સુનો ગોપાલકી, બાપા જાહ તાહિ,

નિસિવાસર ચિત્ત લાવકૈ, અવન સાર ઇહઆહિ. ૧૬૭

એંસેં હરિગુન અવન કરિ અર્થનમેં રુચિ હોય,

રુચિ, હોય કીર્તન વિષે ઉપજે શ્રદ્ધા સોય. ૧૬૮

૧. આ સોરઠો છે જોમાં કહે છે કે-દુહા છપ્પા સવેયા છંદ આદિથી કીર્તનરૂપ પ્રાકૃત બાવાનાં શ્રીહરિનાં પદ પશુ સાંભળે. જોમાં નંદનંદન (શ્રીકૃષ્ણ) ના યશ (ગુણ) વર્ણવેલા હોય તે અવળુ કરવા-શ્રીમદ્ ભાગવતમા નારદજી દેવધીએ વેદખ્યાસજી પ્રત્યે આ મર્મ કહેલો છે.

૧૬૭. શ્રીગોપાલ (કૃષ્ણ) ભગવાનની કથા વાર્તા જોમાં ભાળેલી (કહેલી) હોય તે હરેકોઇ બાપાની સાંભળવી જોને જે બાપા આવડતી હોય તે બાપાનાં શ્રેયોમાં ભગવદ્ચરિત્ર ગુણાનુવાદ હોય તે સાંભળવા. અહોરાત્ર (રાત્રે અને દિવસે) તે ચિત્ત સંભળન કરીને સાંભળવા. જે પ્રમાણે શ્રીહરિનું અવળુ કીર્તન કરવું એ અવળુ સહિતનો સાર છે

૧૬૮. જે પ્રમાણે શ્રીહરિના ગુણાનુ અવળુ કરવાથી અર્થન ભક્તિમા રુચિ થાય છે. જોકેને મહા (ભાવ=આસ્થા=પ્રીતિ) હોય તેની રુચિ ભગવતકથાકીર્તનવિષે થાય છે

જો હરિરસ અવનની બાર્યો, સો રસ ગ્રેમસો ગાય;	
ઝોર ઝોહિ ગુનવાય કરિ કંવતહુ કરિયે જાય,	૧૯૯
નામ કીર્તન કિણયે ગુન લીલા કે લાય,	
ગોકુલચંદ્ર નોનિત પ્રિયા, કેસો શ્રીગોકુલરાય,	૨૦૦
શ્રીમજનનિધિ અજરાજ સુત, અજભૂપન અજપાલ;	
ગિરિધર ગોપીનાથ, શ્રીદામોદર નંદલાલ,	૨૦૧
પ્રજાજીવન સારધારમન, મુરલીધર અધકાલ;	
શ્રીકૃષ્ણદામ ગોવિંદ હરિ, ગોકુલેશ ગોપાલ,	૨૦૨

૧૯૯. જોએ શ્રીહરિસે કરીને પાતાના કર્ણુદ્ધી પડીયા
બરી લીધા હોય તે રસને સ્નેહ સંયુક્ત ગાય અને તે ભોગ-
વાનના સુણેને સમજીને કવિત પણ કરી સકાય છે.

૨૦૦-૨૦૧. શ્રીહરિનું નામ સંકીર્તન કરવાથી તેમાં જણાતા
અમલતલીલાદ્ય સુણેથી મનમાં આનંદ આવે છે. શ્રીગોકુળના
ચંદ્રમા, નવનીતપ્રિય, કેશવ, શ્રીગોકુલનાથ શ્રીમજની નિધિ,
મજના રાજા, મજરાય શ્રીનંદકુમાર, મજના ભૂપણ, મજનું પાલન
કરવાવાળા, ગિરિરાજને ધારણ કરનાર, શ્રીગોપીજનોના નાથ
(સ્વામી) શ્રીયશોદા માતાએ પ્રભુને દામકુલી ખાંધ્યા ત્યારે
બહતની બહિતથી વશ થઈ બંધાયલા, શ્રીનંદરાયજીના લાલ
(ખાળક=ખાળલીલા કરનારા)

૨૦૨. મજના જીવન, શ્રીરાધિકારમણ મુરલી (ખંડી)
ધારણ કરી વેણુનાદ કરનાર, અઘાસુરાદિ અસુરોના કાળરૂપ.
શ્રીકૃષ્ણ, શ્રીરામ, (શ્રીરામચંદ્રજી=અથવા શ્રીજલરામજી) ગોવિંદ
(ગાયોનું પાલણ કરનાર-અથવા ગો-એટલે ઇન્દ્રિય, મન, પૃથ્વી,
વાયુ ઇત્યાદિના સ્વામી;) હરિ (સર્વ પ્રકારના પાપ તાપાદિને
હરણ કરનારા) શ્રીગોકુલેશ્વર, ગોપાળ.

હુપીકેશ ચંદુનાથજી, શ્રીમધુરાનાથ મુરાર;

પદ્મનાભ વૈકુંઠપતિ, મધુસૂદન કંસાર.

૨૦૩

દેવકીનંદન ચક્રધર, સારંગધર ભગવાન,

ગોપીપાત ઓરણીઓરજી, ન્ય જગન્નાથ મજાપાન.

૨૦૪

ભક્ત ભચ્છલ શ્રીભક્તપ્રિય, બનવારી પશુપાલ;

ભક્તાધીન જનાર્દન, જસોદાનંદ દયાલ.

૨૦૫

૨૦૩. હુપીકેશ-ચંદુકુળના નાથ, શ્રીમધુરાનાથ, મુરારિ
(મુર નામના દૈત્યના અરિ) પદ્મનાભ (ભગની નાભિ કમળ
સદશ છે) વૈકુંઠ ધામના પતિ, મધુસૂદન (મદ અહંકારને
હનન કરી ઉતારનાર) કંસના અરિ.

૨૦૪. દેવકીજીના પુત્ર, સુદર્શન ચક્રને ધારણ કરનાર.
સારંગ નામના ધનુષ્યને ધારણ કરનાર ભગવાન ગોપિકાપતિ,
શ્રીરણુછાંડરાય [શ્રીદ્વારકાનાથજી] શ્રીજગન્નાથજી મજાના પ્રણ-
જવનરૂપ. તેમનો જય સાચો એમ પ્રણુનું હિત ધરછવું-યા એ
શ્રીભગવાનના નામે કરીને પ્રણની જય જોલાવવી.

૨૦૫. ભક્તનું હિત વત્સલ કરનારા-ભગવદ્ભક્ત જનને
પ્રિય છે તે,=અથવા જે પ્રણને ભક્તો પ્રિય છે એમ-બનવારી
ગોપાળ (વનમાં ગાયો ધૃત્યાદિને ચરાવી, તેમનું પાલન કરનારા)
અજીત અને સ્વતંત્ર છતાં ભક્તને આધીન થનારા જનાર્દન
[ભક્તજનોને પીડિત ના હોય બહુ હૃદયમાં આદર્શ ધારણ
કરનારા કરુણાનિધિ] શ્રીયશોદ માતાના નંદન [પુત્ર] અથવા
શ્રીયશોદ માતાને આનંદ આપનાર=અથવા શ્રીનંદયશોદને ત્યાં
દયા કરીને પ્રકટ થનારા.

યહિ પુરુષોત્તમ બર્તકો ગિદિત કહ્યો બુ બૃત્તાંતઃ
 આન અનિત્ય સજહિ લહી, ન કરે સંશ્લેષ સન્ત ૨૦૬
 આત્મધર્મ સજતે પરે, સો બારંબાર બિચાર;
 અહંતા મમતા ચંચિ તણ, તરહિ ભવ જલપાર ૨૦૭
 નિષ્કામી જન ભક્તકોં લગે ન કો ગિધિ હોભ;
 આન પદારથ કારને અંતર કણુ ન શોભ. ૨૦૮

૨૦૬. શ્રી પ્રભાણે શ્રીપુરુષોત્તમનું બર્ત [સ્વભાવબેદક];
 અથવા બર્ત (ગિરદ=ખરદવાળા) છે તેમનું વૃત્તાંત સ્વરૂપમાં
 જણાવ્યું. શ્રી પરબ્રહ્મથી વ્યતિરિક્ત સર્વ કંઈ અનિત્ય છે એમ
 જાણીને સંત પુરુષોએ ભગવતસંજ્ઞા વગરના સર્વ પદાર્થોને
 અનિત્ય અને અસારરૂપ જુઝ જાણી તેના સંશ્લેષ ન કરવો.

૨૦૭. યથાપિ સ્વધર્મરૂપ ગણાતા દેહના વસ્તુ આશ્રમાદિના
 ધર્મો છે, તથાપિ તે દેહના ધર્મો કરતાં આત્મધર્મ (ભગવદ્ધર્મ)
 તો સર્વથી એક છે માટે તે મુખ્ય બલિષ્ઠ ધર્મનો વારંવાર
 વિચાર કરવો, અને દેહ સંપ્રધાના સમગ્ર પદાર્થો (કુટુંબ
 પરિવાર ધનધામાદિ) પરત્વે અમાને કરીને માની લીધેલી હું
 કર્તૃપણાની અને મહારાપણાની જે અહંતામમતારૂપની ગાંઠો
 તેને તોડી નાખવી [ત્યાગ કરવી] જે શ્રી પ્રભાણે કરી આત્મ
 ધર્મરૂપ સર્વોત્તમનિવેદન પરબ્રહ્મને કરી દે તો તે સંસારરૂપી
 સમુદ્રના અગાધ જળથી તરે—(પાર છતરે)

૨૦૮. જે ભક્તગન નિષ્કામી હોય તેને પ્રભુ સંજ્ઞા વગર
 અન્ય કોઈ પણ પદાર્થમાં વૃષ્ટિરૂપનો કદિપણ લોભ ન હોય,
 અને તે અન્ય પદાર્થોને સાર મનમાં કદિ પણ શોભ ન આવે.

એસેં ભગવદ્ભજન જી ફિરત રહે જગમાંય;
 એક હરિ બિન કાહું પ્રાત, ચિત આહુત કહુ નાંય. ૨૦૯
 દળવેં પીસેં તહુ રસ શ્રવે, ગંડેરી રસ મિદ,
 એસેં હરિકે ભક્ત હેં, સંગ ઇષ્ટવત મિદ. ૨૧૦
 તપેંતાપ સહિ કહજી હોઈ મધુર રસજાન;
 મિસરી તળહિ વે જને પય સાંન્ધેં સંત સુજાન. ૨૧૧

૨૦૯. એવા ભગવદ્ભજન જગતમાં ફરતા રહે છે, તેથીને એક શ્રીહરિ વગર ચિત્તમાં બીજા કાંઈ પણ વસ્તુની આહના [ઇચ્છા] હોતી નથી.

૨૧૦. વળી એવા ભગવદ્ભજનોને સ્વભાવ ગંડેરી (શેરડી) જેવા મીઠા હોય છે. જુઓને શેરડીને [યંત્ર] માં ઘાલીને પીસે છે કે કાંઈ મોઢામાં ઘાલી દબાવીને ચૂસે છે તે પણ તે પોતાનાં મીઠ રસ શ્રવી તે દબાવનારને તેના પીસનારને હાન કરે છે, તેમ ભક્તજનોને કાંઈ પ્રાણપત્તિ રૂપ કંઈ આપે તે પણ તે સહન કરી એવા અહિત કરનાર જનનું પ્રજી બર્હુ કરે એવું ઇચ્છે છે.

૨૧૧ વળી એ શેરડીનો રસ કાઢ્યા પછી તે રસને અગ્નિ ઉપરના પાત્રમાં રેડી તેને પુષ્કળ અગ્નિની આંચ લગાડી તાપે કરીને તપાવીને જીકાળે છે તેમ તેમ તે અધિકાધિક માધુર્ય રસની પ્રાણરૂપ મિસરી (સાકર=ખાંડ) રૂપ હિતમોત્તમ મિઠાશના ગુણ રૂપ સ્વાદિષ્ઠ જને છે. વળી તે સાકર દૂધ જેવા શુદ્ધ સારિવક મધુર સંત પુરુષોની સાથે સાકરરૂપ પોતે બળો તે દુધનો જ મધુર ગુણ છે તેમાં મિઠાશરૂપ પોતાનો ગુણ સંગેલન કરી અધિક સ્વાદ મિષ્ઠ કરે છે. અર્થાત્ ભક્તજનોના ખીજ ભક્ત સાથે મિલાપ તે દુધમાં સાકર બેળખ્યા જેવા છે.

ચાર ગિલે ચોસડ ખીલેં રહે ખીસ કરજેર,
 ઉરમેં આનંદ અતિ ખડેં, ખીલે સાત કરોર ૨૧૨
 જગમેં મિલન અનૂપ હેં, વે ભગવદીકો સતસંગ,
 જિનકે સંગ પ્રતાપનો, હોત સ્યામ સોં રંગ. ૨૧૩
 પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મે, જોડે કર અક્ષર ધામ,
 નિજ હમ્મણ લોપગ સયે કગ્ન સંત નિંકામ. ૨૧૪

૨૧૨. આપું બહીને તે સહોનો પરસ્પર મિલાપ ન
 વખતે થાય તે વખતે અરસપરસ દર્શન થતા માત્રમાં એકમેકનાં
 હૃદય મળી ૪ ચારે નેનો અમૃત દષ્ટિવાળાં કરુણાસ સમુદ્ર
 કારેલા પ્રેમાનંદમાં મગ્ન થઈ પ્રેમ લક્ષણા બહિનો અમુ મવાહ-
 રૂપ બિંદુ ઝરે છે. વળી દરેકના મુખમાં રહેલા ૩૨ દાંતો સામ-
 સામી મળવાથી ૬૪ થઈ તે હાસ્ય કરે છે. વળી દરેકને હાથે
 ૧૦-૧૦ આંગળીયો પ્રમાણે ૨૦ વીર આંગળીયોવાળા ચારે હાથ
 પરસ્પર જોડી ભગવદ્ગમરસ કરે છે તે વખતે એ હૃદય પક્ષને
 હૃદયમાં અત્યંત આનંદ વધે છે, કે જોઈ કરીને દરેકના આંગ-
 માં રહેલાં ૩૨ માડાનજુ કરોડ રવાટા-પ્રમાણે બંનેનાં મળી ૭
 સાત કરોડ રામ રામ રામાંથ થાય છે.

૨૧૩. એવા ભગવદભક્તના મિલાપરૂપ દર્શન તેને જીવમાં
 આપવાને અન્ય કોઈ પણ નથી એમ કહી એવા ભગવદીજનના
 સંગની અત્યંત દુર્લભતા વર્ણવે છે કે જેમના મુચ્ચ પ્રભાવે
 કરીને શ્રીહરિમાં રંગ લાગે છે. [એટલે ભગવાન જીવર અપ્રતિમ
 સ્નેહ થાય]

૨૧૪. જે પુરુષોત્તમ પરાત્પર જણ છે જેમણે અક્ષર ધામ
 [નિજપદ સ્થાન] રચ્યું છે, અથવા જેના હાથમાં સ્વાધીન
 અક્ષર ધામની આરંભીને સર્વ કંઈ છે એવા તે ત્રિગુણાતીત
 પરમાત્મા સ્વેચ્છાથી પૃથ્વી જીવર પ્રકટ થઈ પોતાના સંતજનોને
 નિંકામ કરે છે.

નિવૃત્તન અપનોતાંનિકે-કરી આખ્યાનશુકરાયઃ

બેદકાંડત્રય સારકો રચયતહુ ગ્રંથ હિત લ્પાય. ૨૧૫

બૃંદાબનકે પ્રશ્નકો મરમ ન જાને કોય;

એક પાત સુમિરન કરે તો રૂપ ચતુરભુજ હોય. ૨૧૬

બૃંદાબનકો સુહુરે, ઓર ગાંધકો ભૂપ;

તિનકી સરસર નાં કરે જો યેય પાનહુ સૂપ. ૨૧૭

૨૧૫. એક સમયે શ્રીમત્ સદ્ગુરુ શ્રીવલ્લભસાસલ મહારાજ બેધપુરવાળી ગાદીના ટિકાયત (તિલકાયિત) શાખાના- (જોકે કાકા શ્રીવલ્લભ નામથી વિષમાં વિખ્યાત છે) તેમણે પોતાનો જન જાણીને મને (ગ્રંથકર્તા કવિવર્ય બક્તરાજ દયારામભાઈને) આજ્ઞા કરી કે-વેદના ત્રણેકાંડના સારરૂપનો એક ગ્રંથ સર્વના હિત સારુ બનાવો.

૨૧૬. બૃંદાવન સ્થળનું અપરિમિત માહાત્મ્ય અને વારાહ-પુરાણાદિમાં કથન કરેલું છે. વધારે તો શું પણ એ બૃંદાવનના વૃક્ષના એકાદ પાન (પાંદડા) માત્ર તું જો. ચિતન (સ્મરણ) થાય તો તેટલામાને ભજવવપાર્થદરૂપ ચતુર્ભુજ થવાય છે.

૨૧૭. બૃંદાવનનિવાસી જનનું માહાત્મ્ય કહે છે કે-બૃંદાવનમાં વાસ કરી રહેનાર કદી અતિશૂદ્ધ હોય કે જો સૂપડાં વેચીને પોતાનો નિર્વાહ કરતો હોય એવા જનની પણ સમાનતા કરવાને મ્હોટાં ગામોના રાજા પણ થઈ શકે નહીં, કારણ કે ભક્તિની તારુક્યાવસ્થા પ્રદુહિતપણાની બૃંદાવનમાંજ છે એમ ખપપુરાણે શ્રીમદ્ભાગવતમાહાત્મ્યે પ્રથમાખ્યાયે ભક્તિ અને નારદ-સમાગમ સંવાદના શ્લોક ૪૬-૫૦ માં કહ્યું છે.

સરિ સલિલ જડજર સહજ જળતળ સળ લે જાય;
 કૃપ કૌબિદ ધન પનન ત્યેં વિન ગુનિત નહું પાય. ૨૧૮
 ગ્રેમ ભક્તિ એકા પલક કૌટિ બરસ કૌ યોગ,
 પરા ભક્તિ સળ યોગ હૈ યોગ ગ્રેમ ગિન રોગ ૨૧૯

૨૧૮. ભક્તિમાં અપાર સામર્થ્ય પ્રભાવ છે તેને દર્શાવે
 કરીને સમજાવે છે કે, જોવી રીતે ગમે તેટલો કચરો કસ્તર
 સરિતામાં પડશે હોય તોપણ જ્યારે ત્યારે (એટલે ચોમાસામાં—
 અગર જ્યારે જ્યારે વરસાદની વૃષ્ટિ થાય ત્યારે) તે સર્વને
 જડમૂળ સુદ્ધાત નહીં એવીને સમુદ્રમાં લેઈ જાય છે તેમ ગમે
 એવી મલિન સ્થિતિમાં હોય, અનાચારી કે અસદાચરણી ગમે
 તેટલા દોષોવાળો હોય તોપણ ભક્તિરૂપી સરિતા (નદી) તે સર્વ
 મલિનતાને કાઢી નાખી સર્વજળના પર્યવસાન સ્થાન સમુદ્રમાં
 (સમુદ્રરૂપ શ્રીભગવાનમાં) લેઈ જવાને સમર્થ છે, પરંતુ કૃપ
 (કૃપા) જેવા અતિશય હંડાણરૂપના જાનને માટે કૌબિદ (પડિતો)
 અરણ્યમાં ધમેલી વૃષ્ટિ જેમ નિષ્ફળવત્ અથા છે તેમ ભક્તિ-
 રહિતના શુબ્ધ જ્ઞાનીઓને ભગવત્શુભજ્ઞાનરૂપ ભક્તિ વગર
 પ્રભુની પ્રાપ્તિ થતી નથી—તત્ત્વજ્ઞાન યહુજ હંડું રહેલું છે વળી
 તેમાં કદ વિશેષ હોય છે અને અનેક જગ્મે જ્ઞાન કાંઈ એક
 વિરલા જનને પ્રાપ્ત થાય છે અને તે પ્રમાણે જ્ઞાનવંત ધધને
 જ્યારે શ્રી ભગવાનના ચરણાવતપણાની ભક્તિને સ્વીકારે છે
 ત્યારેજ તેને શ્રી ભગવાનના પદની સુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે એમ
 ભગવદ્ગીતા અને વેદાંતથી પણ જણાય છે માટે જ્ઞાનોત્તરની
 પરાભક્તિ કરવી એ સિખરસિદ્ધાંત છે.

૨૧૯. એક પલકમાન ગ્રેમભક્તિ કરે તેની બરોબર કરોડ
 વર્ષના યોગાદ્યાસાદિ યોગો ન આવે. માટે પરાભક્તિરૂપી જે
 સર્વ પ્રકારનો યજ્ઞ છે તે પરાભક્તિ પુરુષોત્તમની કરવી. સ્નેહભક્તિ
 વગરના સર્વ પ્રકારના યોગો તે રોગ જેવા છે.

જ્ઞાન મુક્તિ આહોં નહિં, નહિં મંયમ નહિં નેમ;
 મોંકુ'તો અણ દેહ પ્રભુ, તવં પદપંકજ પ્રેમ. ૨૨૦
 સર્વ સમાયો શ્રીનાથકોં, અનન્ય કૃષ્ણ સોં હેત;
 નહિં સંગત હરિજનનકી, શરન તુલસી લેત. ૨૨૧
 કૃતિ મેરી ઝોર નાં દેખીયે, શ્રીગિદ્દેશકિ કાનિ;
 દિને નવધા ભક્તિ મોહિ અહો પ્રીત જીએ જાંને ૨૨૨
 એક ત્રિપથ કો સાર ચહે નિશ્ચય તિન સમુઝાય;
 હરિ કૃપા જનપર કરે વે પ્રેમ ભક્તિપથ અહાય. ૨૨૩

૨૨૦. આ કારણથી હું તેવા શુદ્ધજ્ઞાનને, (ભક્તિરહિતના કોરા જ્ઞાનને) કે તેથી પ્રાપ્ત થનારી સાયુજ્યાદિ મુક્તિને કે મંય-માદિ વત નિયમને મ્હાતો (ધ્રુવતો) નથી. હે પ્રભુ મારી તો હવે એક આપનાજ ચરણકમળને વિશે પરમપ્રીતિ સદા રહે એટલીજ પ્રાર્થનાથી માગણી છે.

૨૨૧. મેં સર્વ શ્રીનાથજીને સમર્પણ કર્યું છે અને અતન્ય હેત (સ્નેહ) પણ એ પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણને વિષે કર્યો છે પરંતુ હે નાથ, મને આપના કૃપાપાત્ર (હરિજન) ની સંગતિ પણ સદા મળતી નથી માટે હે પ્રભુ, મેં અનન્ય ચરણ (સર્વ પ્રકારના આશય) એક આપનાજ ધારણ કર્યો છે.

૨૨૨. માટે હે પ્રભુ, મ્હારી કૃતિ સ્હાંમું ન જોતાં કેવળ શ્રીવિદ્ગેશઆય જીની કહાણી વિચારી અહોરાત્ર આપની સ્નેહ સહિત ૯ નવધાભક્તિ હૃદયમાં સદાગડી (જમી) રહે એવું દાન કરો.

૨૨૩. વેદના ત્રણેકાંડ (ત્રણ પંથ=૩ માર્ગરૂપ-કર્મ-જ્ઞાન ને ઉપાસના કાંડ) નો સાર આ ભક્તિ છે એવા નિશ્ચય તેને સમજાવે છે કે, જમના ઉપર શ્રીહરિ કૃપા કરે છે. તે જન એવા ભગવતના અનુગ્રહરૂપની પ્રેમભક્તિના માર્ગને ધ્રુવે છે.

ચારુ ને યાહિ અંથકો પડે સુ સદા ચિત્ત ત્યાય,
 તાહિ ઠાં દેહિ ભક્તિ રતિ ભોક્ત બસે વહાં ધાય. ૨૨૪
 બૂલ ચૂક ચા અંથમે' ને કછુ મેરી હોય,
 સો ક્ષમાવો સખ ભક્તવર મૂઢ બાનકર મોય. ૨૨૫
 મન કમ-બચન નાતે સદા, પત્રીયો ભક્તિવિધાન,
 ણિના ભજન ગોપાલસોં, ઉપજે પ્રેમ પ્રમાન. ૨૨૬
 નંદનંદનકી ભક્તિ ણિનુ, બટો કહાવે સોપ્ર,
 નેસે હીપક છુબનકોં, બટો દહં સખ કોપ્ર. ૨૨૭

૨૨૪. અને આ ભક્તિવિધાન નામના ગ્રંથને જે કોઈ સદા
 ચિત્ત રાખીને બાંહે તેને પ્રભુ પોતાની કનેહભક્તિનું જ્ઞાન કરે
 છે તેને ભક્તિ ઉપર પરમશ્રીતિ ઉપજે છે ને અઠિતસ્વરૂપ મહા-
 શક્તિ તેના હૃદયમાં ધાધને (રાડીને) વિરાજે છે.

૨૨૫. હું મૂઢ (અજ્ઞાન) છું માટે આ ગ્રંથમાં ગહારી ને
 કોઈ બૂલચૂકના દોષ હોય તે છે સર્વ અહતબન અને અલ્પજ્ઞ
 ભણીને ક્ષમા કરજે.

૨૨૬. આ ભક્તિવિધાન ગ્રંથનું મને કર્મે અને વાણીજ્ઞ
 કરીને પઠન પાઠન કરવું. જે શ્રીકૃદિના ભજન (સેવન) થી રહિવ
 છે એવા જીનેને પણ આ ગ્રંથનું અવલોકન કરવાથી પ્રેમભક્તિ
 અર્પાદા પ્રાપ્ત થશે.

૨૨૭. શ્રીનંદનંદન (શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા) ની ભક્તિ વજરના
 જે જીનો પોતાને મ્હોટા માનતા હોય તે તેમની મ્હોટાઈ ઠપી
 રીતની સમજવી તે વિષે હીપકનું (હીવાનું), દહાંત આપે છે કે,
 જ્યારે હીવો રાણે યવાની (આલવાવાની) તેયારીમાં હોય ત્યારે
 તે બહુ પ્રકાશથી પ્રકાશે છે (સામટો પ્રકાશ હીવાની ભોતમાં ધાય
 છે) તે પ્રમાણે હવે તેની મ્હોટાઈ અરુન યવાની થીય તેયારી
 થઈ એમ સમજવું.

જાકે પદ કી રેણુકી, આશ કરે સનકાદિ;
 એ પ્રભુ ઇષ્ટ શ્રીકૃષ્ણ હેં, તીન કી નિજ પ્રસાદી. ૨૨૮
 પુરાનાદિક બહુ ગ્રંથમેં, લિખ્યો જો ભક્તિ પ્રકાર;
 તિનકો રહસ્ય જુ મેં લીયો, યા પુસ્તક મેં સાર. ૨૨૯
 રાખ પ્રકાર હરિ ભક્તિ દદ, તિન ચરનન અનુરાગ,
 જીન મહિમા ઉરમેં જસે, તાસુ પરમ બહાંગ. ૨૩૦
 દયારામકી જિનાત, સુનહુ મિત્ર ચિત્ત દયાય;
 તનુ ધરિ જિહ્વિ હરિભક્તિ નહિ, જન્મ પ્યર્થ જગ જાય. ૨૩૧

૨૨૮. જે પ્રજાનાં ચરણકમળની રજની સનકાદિ મહોટા મહોટા આશા (ઇચ્છા) રાખે છે તે પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણઅંત્ર મહારા ઇષ્ટ છે તેમણે મહારી વાણીને અનુરૂપરૂપ કૃપા કરીને પ્રસાર કરી છે.

૨૨૯. પુરાણાદિક અનેક ગ્રંથોમાં ભક્તિના પ્રકાર સવિસ્તર વર્ણવેલા છે તેમાંથી સારરૂપ રહસ્યનાં આ પુસ્તકમાં વર્ણવેલા લીધાં છે.

૨૩૦. સર્વ પ્રકારે કરીને જોને શ્રીહરિને વિષે દદ ભક્તિ (પ્રીતિ) હોય તે શ્રીપ્રભુના ચરણકમળમાં પરમપ્રીતિ કરે છે. જોના હૃદયમાં એવી પ્રેમભક્તિ નિવાસ કરી રહે છે તેનું અત્યંત સુભાગ્ય છે.

૨૩૧. ગ્રંથકર્તા (લકષ્મણકવિ) દયારામજીએ વિનંતિરૂપે પોતાના મિત્રજોનેને કહે છે કે તમે ચિત્ત રાખીને સાંભળો કે જે દુર્લભ મનુષ્ય દેહ માત્ર કર્યો છતાં શ્રીહરિની ભક્તિ ન કરે તેનું અવધન જગતમાં વ્યર્થ છે.

કૃષ્ણ જન કીની જિનતિ, પૂરન હુઈ સુભન;

પ્રુદ્ધ પ્રેરકે કૈં ઘટે--કાવ્ય કૃતિ કૈં માન.

૨૩૨

રાખિ લેહુ જલ તૈલ તેં મૂળ હાથ ન દીન,

હઠ કરિ રાખે યત્ન તે, પુસ્તક સદા નવીન.

૨૩૩

ઈતિ શ્રીમદ્કૃષ્ણજન કવિ દયારામ વિરચિત

ભક્તિવિધાન ગ્રંથ સંપૂર્ણ.

૨૩૨. હું શ્રીકૃષ્ણનો જન (દાસ અથવા ભક્ત) તેણે આ ગ્રંથ શ્રીકૃષ્ણરૂપ ભક્તિમાતા (શ્રીરાધિકાલ) ની વિનંતિરૂપ રચનાનો આરંભ કરેલો તેમનો કૃપાથી પૂર્ણ થયો છે. ગ્રંથકાર પોતાની અહંકૃતિ ધારણ ન કરતાં પ્રુદ્ધપ્રેરક શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માને આ કાવ્યકૃતિનું સર્વ માન હોવાનું કહી પોતે તદ્દન અલગ રહે છે.

૨૩૩. આ કહી આ ગ્રંથનું રક્ષણ કરવા પરત્વે સૂચનાની છે કે-જળ (પાણી) તથા તેલથી પસળે નહીં કે ચીકટાય નહીં અને મૂર્ખના હાથમાં આ ગ્રંથ આવેલા નહીં. હંમેશા દૃઢપણે મન/પ્રુત સુરક્ષિતપણામાં રહે તેમ કરવું અથવા ઐની બીજા પ્રતો હુતારીને હંમેશાં આ ગ્રંથ નવોને નવો (તાજો) રહે એમ કરવું.

પુષ્ટિપથસારમણિદામ.

હુલા.

- શ્રીગુરુ વલ્લભલાલકેં, પ્રથમ કરેં પ્રનામ;
સકલ પાપ સંતાપ હર, ઇચ્છિત પૂરનકામ. ૧
- શ્રીમદ્દાચાર્ય મહાપ્રભુ, મંગલરૂપ નિધાન;
શરનાગતકેં કરત પ્રભુ, નિર્જનંદકેં દાન. ૨
- અક્ષર બ્રહ્મ અનૂપ, શ્રીગોપીનાથ શેષધામ;
જયેષ્ઠાત્મજ શ્રીમદ્દાપ્રભુ, અગ્રે શ્રીગોસ્વામ. ૩

પુષ્ટિપથસારમણિદામટીકા.

૧. જ્યાં પાપો અને સંતાપોને હરનારા અને મનથી ઇચ્છેલી કામનાઓને પૂરનારા એવા ગુરુદેવ શ્રીવલ્લભલાલજી મહારાજને પહેલાં પ્રણામ કરે છું.

૨. પુષ્ટિમાર્ગના સ્થાપક શ્રીમદ્દક્ષાચાર્યજી મહાપ્રભુજી; કે જેઓશ્રી મંગલ સ્વરૂપના ભંડાર છે અને શરણે આવેલા જીવને પોતાના આનંદનું દાન કરે છે, જેઓશ્રીને પણ વંદન કરે છું.

૩. વળી શ્રીમદ્દક્ષાચાર્યજીમહાપ્રભુજીના જયેષ્ઠાત્મજ-મોટા પુત્ર-શ્રીગોપીનાથજી કે જેઓ શ્રી અનુપમ અક્ષર શ્રદ્ધારૂપ છે અને ગુણના સ્વાન છે, જેમને પણ પ્રણામ છે. જેમના નાનાભાઈ શ્રીગોસ્વામીજી છે.

શ્રીમદ્ ગોસ્વામી, શ્રીવિઠ્ઠલપ્રભુ પરમકૃપાલુ;

માયાવાદનિરાસકૃત, દેવીજન પ્રતિપાલ. ૪.

શ્રીગોવર્ધનનાથ શ્રી, ગોપીજન પ્રિયપ્રાન;

ઉર્ધ્વ વામ દક્ષિન, કટિ કર કર ચહનિત ધ્યાન. ૫.

શ્રીયમુને મહારાણીબુ, દંપતી રતિશ્રમવારિ;

અપર મૂર્તિ શ્રીકૃષ્ણહી, શરનાગત સુખકારી. ૬.

શ્રીગોવર્ધન ગિરીશ, હરિદાસ વર્ચ રસરૂપ;

મોહકારી નિજનાયકો, કેલી અચન અનૂપ. ૭.

૪. શ્રીમદ્ ગોસ્વામી-શ્રીગુસાંઈજી શ્રીવિઠ્ઠલેશ્વર પ્રભુ પરમ દયાલુ છે અને વિઠ્ઠલ-મંડનાદિક ગ્રન્થો સ્થાને માયાવાદનો નાશ કરીને દેવીજનોનું માલન કરનારા છે શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના પોતે બીજા કુમાર છે.

૫. શ્રીગોવર્ધનનાથ એટલે હાલ મેવાડમાં શ્રીનાથદ્વારામાં બિરાજતા મઠટ પ્રભુ શ્રીનાથજી પોતે શ્રીગોપીજનનાં જીવન અને પ્રાણરૂપ છે, જન્મનો ડાબો હાથ ઉચ્ચો છે અને તેમ કરીને બહોળા પોતાની ખાસે બોલાવે છે અને જન્મનો જમણો હાથ જન્મણી કેડપર છે એ સ્વરૂપનું હરહંમેશ ધ્યાન કરો.

૬. શ્રીયમુનાજી એ પ્રભુના ચોથા પ્રિયજી છે, વળી પ્રભુ અને શ્રીસ્વામિનીજીના રતિપરિધમના જલરૂપ છે, જલે બીજું પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણનું ત્રયામ સ્વરૂપજ હોયની । તેમજ શરણે આવેલાને સુખકારી છે.

૭ શ્રીગોવર્ધન ગિરિરાજ પોતે પ્રભુના ખાસ દાસ છે, એટલુંજ નહિ, પણ હરિના દાસોમાં આપ ઉત્તમ દાસ હોઈ રસરૂપ છે. વળી શ્રીગિરિરાજજી પોતાના નાથને મોજ આપનારા છે શ્રીનાથજીના રમણ કરવાનું અનુપમ સ્થાન છે.

શ્રીનવનીતમિય હાલ શુભ, ગૌર રૂપ ગુનધામ;
 ઉભય ભાવ આનંદકૃત, શુભ પ્રકટ મજવામ ૮
 શ્રીમધુરેશ ચતુર્ભુજ, વીર્ય ચતુર્દશ સજ;
 સજલ જલદ વપુ કંબુધર, ચક્રગદાધર પદ. ૯
 શ્રીવિકૃલેશરાયણ, શુભજનન જુગ પાનિ,
 ગાંધે જ્યૌર વલ્લભમિયા, રાજત હેં મહારાની. ૧૦

૮. શ્રીનવનીતમિયલાલ-શ્રીનાથજીમાં ખિરાજીનું સ્વરૂપ-
 સુંદર ગૌર સ્વરૂપ છે અને ત્રણેનું ધામ છે. ઉપરથી આ સ્વરૂપ
 માં ખાલભાવ પ્રકટ છે અને બીતર મજવામ-શ્રીમજસુંદરીના
 ભાવરૂપ સ્વરૂપ છે, એમ બન્ને લાભો આનંદરૂપ છે. સાતમી
 તૂકવાણું શ્રીનાથજીનું સ્વરૂપ અને આ શ્રીનવનીતલાલનું સ્વરૂપ
 સર્વે ગોળ ખાલકોનાં છે.

૯ શ્રીમધુરાનાથજી-આ સ્વરૂપ હાલમાં ઢાટામાં ખિરાજે
 છે. ચાર જુગવાળા છે, ચાદલોકમાં જમનું વીર્ય પરાક્રમ છે,
 જલથી ભરેલા મેઘસરખું જમનું શીર્ષક છે, સંખ, ચક્ર, ગદા
 અને પદ્મ ધારણ કરેલાં છે, આ સ્વરૂપ સંમદાયના સાત મુખ્ય
 પીઠમાંના પહેલા પીઠનું છે.

૧૦. શ્રીવિકૃલનાથજી આ બીજા પીઠના-ચક્રના-શ્રીહાકુરજી
 છે અને શ્રીનાથદ્વારમાં ખિરાજે છે. સ્વરૂપના સફેદ વર્ણ છે, બે
 શ્રીહસ્ત છે. અને ડાબી બાજુ મિય એવા મિયાજી-શ્રીસ્વા-
 મિનીજી મહારાજી ખિરાજે છે.

શ્રીદારિકેશ નિગમ ભુજ, અતસીસુમન આકાર;
 અંગ અંગ પ્રતિ માધુરી, અતિ સુંદર રતનાર. ૧૧
 શ્રીગોકુલપતિ ગોત્રધર, સઠલ પદાર્થ હસ્ત;
 વામ દક્ષિન દે સ્વામિની, અમલ અંગ રસમસ્ત, ૧૨
 શ્રીગોકુલવિધુ સુધા સવત, અતિ માધુરી પ્રતિ અંગ
 ત્રિભંગલલિત સ્વરૂપર, વારૈં અનંત અંગ. ૧૩

૧૧. ત્રીજા પીઠનું સ્વરૂપ શ્રીદારિકાનાયકનું છે, આ સ્વ-
 રૂપ શ્રીકાંકરોલીમાં બિરાજે છે. હાથનિગમ-ચાર છે. દરેક અંગ
 અંગમાં મધુરતા છે. સ્વરૂપ અત્યંત સુંદર છે અને અજઞાત
 કરી રહે છે.

૧૨. શોષા ઘરના શ્રીકાકુરલ શ્રીગોકુલનાયક છે અને તે
 હાલ શ્રીગોકુલમાં બિરાજે છે. આ પ્રભુએ જ્ઞાન-શ્રીગિરિરાજ
 ને ધારણ કરેલા છે. બધા પદાર્થો એના હાથમાં છે. ડાબી અને
 જમણી એમ બન્ને ખાણુએ એક એક શ્રીસ્વામિનીનું સ્વરૂપ
 બિરાજે છે, એવી રીતે બે સ્વામિનીઓથી યુક્ત આ સ્વરૂપનું
 શ્રીઅંગ નિર્મલ છે અને રસમાં મસ્ત દેખાય છે.

૧૩. શ્રીગોકુલવિધુ-શ્રીગોકુલઅંદમાલ પાંચમા ઘરના શ્રીકા-
 કુરલ છે. આપના દરેક અંગમાંથી અત્યંત મધુરતા અને સુધા-
 અમૃત ઝરી રહ્યા છે. ત્રિભંગલલિત-ત્રણ સ્વલેથી વાંકા-ચરણ,
 ઠેડ અને ઠંઠથી વાંકા અને સુંદર સ્વરૂપ છે, આ સ્વરૂપર
 અસંખ્ય કામદેવને વારી નાખી આ સ્વરૂપ કામવનમાં
 બિરાજે છે.

જ્ય શ્રીમદનમોહન જી, મન્મથમદ હરદ્વૃષ્ટ,
 યુગલ હસ્ત સુરલી અધર, સ્વામિની ઉલય અનૂપ. ૧૪
 શ્રીબાલકૃષ્ણ રુરસ છબી, અદ્ભુત અર્લક અંગ;
 સદાનંદ નિત્યે લસત, શ્રીદ્વારિકેશ-ઉત્સંગ. ૧૫
 શ્રીનટવરનાગર રસિક, નૃત્યત સાવ દિખાય;

૧૪. છઠ્ઠા ઘરના શ્રીઠાકુરજી શ્રીકલ્યાણરાયજી હાલ વડોદરામાં ખિરાજે છે. આ ઉલ્લેખ કવિશ્રીએ કર્યો નથી, કારણકે જ્યારે શ્રીઠાકુરજી વાંટી લીધા ત્યારે છઠ્ઠા હાલજી શ્રીચંદ્રનાથજીએ પોતે કોઈ પણ સ્વરૂપનો સ્વીકાર કર્યો ન હતો. તેથી હજીએ છઠ્ઠા ઘરના સ્વરૂપ માટે સંપ્રદાયમાં મતભેદ છે. પણ વાસ્તવિક રીતે શ્રીચંદ્રનાથજીના છઠ્ઠા ઘરમાં તે હાલ શ્રીકલ્યાણરાયજીજી ખિરાજે છે એટલે એમને છઠ્ઠા ઘરના શ્રીઠાકુરજી માનવા એજ અતિ યોગ્ય છે. આ ઠીકીમાં કવિશ્રી આ વાંધાપડતી ખાખતને છોડીને સાતમા ઘરના શ્રીઠાકુરજી શ્રીમદનમોહનજી હાલ કામવનમાં ખિરાજે છે એમનું જ વર્ણન આપે છે. આ સ્વરૂપ કામદેવના મદને પણ હરે તેવું છે. જે હાથ છે. સુરલી ધારણ કરે છે. ખન્ને ખાજીએ શ્રીસ્વામિનીજીનાં જે અનુપમ સ્વરૂપો ખિરાજે છે.

૧૫. હવે સાત સ્વરૂપ ઉપરાંતના ગોદનાં સ્વરૂપોનું વર્ણન કવિવર કરે છે. શ્રીબાલકૃષ્ણલાલનું સ્વરૂપ હાલમાં સુરતમાં ખિરાજે છે. અદ્ભુત બાલકનું આ સ્વરૂપ છે. ત્રીજા ઘરના શ્રીઠાકુરજી શ્રીદ્વારિકાનાથજીની ગોદમાં આ સ્વરૂપ ખિરાજીતું.

૧૬. શ્રીનટવરલાલ હાલમાં અમદાવાદમાં ખિરાજે છે.

શ્રીમથુરાધિપ ગોદમે, રાજ્યત અતિ સુખદાય.

૧૧

શ્રીગિરિધર ભામિનીપતિ, ધર્મિરૂપ શ્રુતિસાર;

સદા સેવ્ય શ્રીમધુપુરી-નામક નંદકુમાર.

૧૨

શ્રીગોવિંદ-આનંદમય, રૂપેન્દ્રય અપાર;

શ્રીગિરૂલ પદ સેવના, શ્રીરાની ભર્નાર.

૧૩

શ્રીકમલેશ કલાનિધિ, વીર્ય રૂપ વચસક્ત;

શ્રીબાલકૃષ્ણલાલ, શ્રીદ્વારિકેશ-આસક્ત.

૧૪

રસિયા અને ચતુર છે. ભાવ દેખાડીને નાચી ગયા છે. અ
અતિ સુખદાયક સ્વરૂપ દેહાવાળા શ્રીમથુરાનાથજીની ગોદમાં
ખિરાજીર્ણ હતું.

૧૭. ઉપર સુખ સાત ઘરના શ્રીકાકુરજીના સ્વરૂપો!
સ્મરણ કરીને કવિશ્રી હવે શ્રીમદ્દાયાર્થચરણના બીજા પુત્ર
શ્રીવિકૃલેશ્વર મધુના સાત લાલજીનું સ્મરણ કરે છે. પહેલા પુત્ર
શ્રીગિરિધરજી છે. એમનાં વધુજીનું નામ શ્રીભામિનીજી છે. પોતે
છ ધર્મવાળા ધર્મિસ્વરૂપ છે. શ્રીતિના-વેદના માર છે. મધુપુરી-
નાથક-શ્રીમથુરાનાથજીની સદા સેવા કરે છે.

૧૮. બીજા પુત્ર શ્રીગોવિંદરાયજી છે. પોતે આનંદમય અને
અપાર રૂપવાળા છે ભગવાનના છ ધર્મોમાંનો એક ધર્મ પોતા-
માં પ્રકટ છે. પોતાના શ્રીવિકૃલનાથજી કાકુરજીના ચરણની
સેવા પોતે કરે છે. શ્રીરાણીવધુજીના પતિ છે.

૧૯. શ્રીકમલાવહુજીના પતિ, કલાઓના ભંડાર, મધુના
વીર્યધર્મને પ્રકટ કરનારા, ભક્તને વશ થયલા અને શ્રીદ્વારિકા-
નાથજીની સ્વરૂપમાં આસક્ત એવા ત્રીજા લાલજી મોખાલકૃષ્ણજી છે.

શ્રીવલ્લભ યશરૂપ બિન, આયિક રાક્ષત દૌભ;	
પાર્વતીપતિ લક્ષ્મી સિર, શ્રીગોકુલપતિ સ્થામ.	૨૦
શ્રીરઘુપતિ શ્રીરૂપ શ્રીબનકી પ્રભુ સુખકંદ,	
છળી સુંદર ૧પતૃચ્છ રતિ, મેઘ્ય શ્રીગોકુલચંદ.	૨૧
શ્રીચક્રપતિ મહારાજાજી, પુષ્ટિ જ્ઞાનકો રૂપ,	
શ્રીમહારાની કે રમન, પરમાનંદ સ્વરૂપ.	૨૨

૨૦. શેયા લાલજીનું મૂળ નામ શ્રીવલ્લભ છે, પણ 'શ્રીગોકુલનાથજી' એ નામથી ઘણાજ પ્રસિદ્ધ થયલા છે. પ્રભુનેા યશ રૂપ ધર્મ પોતાનામાં હોવાથી માયાવાદીના હુમલાને દૂર કરીને તિલકમાળાનું રક્ષણ એએાશ્રીએ કર્યું છે. શ્રીપાર્વતીજીના પતિ છે, અને એએાશ્રીના મસ્તકપર શ્રીગોકુલનાથજી બિરાજ છે.

૨૧. પાંચમા લાલજી શ્રીરઘુનાથજીમાં પ્રભુનેા મીરૂપ ધર્મ પ્રકટ છે. પોતે શ્રીબનકીજીના પતિ છે. સુખકંદ છે. પોતાની છળી ઘણીજ સુંદર છે. પોતાના પિતા શ્રીગુસાઈજીના યશમાં અતિ પ્રેમ છે, તેથી આપે નામરત્ન ગ્રંથમાં શ્રીગુસાઈજીના ૧૦૮ નામેા ઘણુંવ્યા છે. એએા શ્રીગોકુલચંદ્રમાજીને સેવે છે;

૨૨. છઠ્ઠા લાલજી શ્રીચક્રનાથજી 'મહારાજાજી' તરીકે ઓળખાતા હતા. પ્રભુનેા જ્ઞાનરૂપ ધર્મ એમનામાં પ્રકટ છે. શ્રીમહારાજીજીના પોતે પતિ છે. પરમ આનંદરૂપ છે. એએાશ્રીએ પોતાની ઉત્તર-અવસ્થામાં શ્રીકલ્યાણરાયજીને પધરાવ્યા હતા; આ વાતનેા કવિ લલ્લેખ કરવાનું વિસરી ગયા છે.

શ્રીકૃષ્ણાવતી પતિ ઘન-શ્યામ રૂપ વૈરાગ્ય,
 પ્રભુ શ્રીમદનમોહન કે, વિયોગસેં સળ ત્યાગ. - ૨૩
 શોભા યમુના કમલા દેવકા બેટી બાન,
 સત્યભામા અથળ લક્ષ્મી મંગલ રૂપ નિધાન. ૨૪
 રૂપ બ્યાપી વૈકુંઠકો, આધિદેવિક અતુલ;
 કોલસ ગોવિંદકો, બાળન શ્રીગોકુલ. ૨૫
 સાત પુરી સિરમુકુટમનિ, શ્રીમધુપુરી મહાધામ;
 સદા સર્વદા ખસત જહાં, શ્રીહરિ પૂરન કામ. ૨૬

૨૩ શ્રીકૃષ્ણાવતીવહુલના પતિ શ્રીવનશ્યામજી સાતમા પુત્ર છે. પ્રભુને વૈરાગ્ય ધર્મ પોતાનામાં પ્રકટ છે એથીશ્રીજી પોતાના શ્રીઠાકુરજી શ્રીમદનમોહનજી જ્યારે શોરાધ ગયા ત્યારે તેમના વિયોગથી સર્વનો ત્યાગ કર્યો હતો.

૨૪. શ્રીગુરુસાંધજીના ઉપરના સાત લાલજી ઉપરાંત શ્રીશોભાજી, યમુનાજી, કમલાજી, દેવકાજી, જે ચાર બેટીજી હતા, વળી અથળ-શ્રીગુરુસાંધજીનાં મોટા બાઈ શ્રીગોપીનાથજીના બે બેટીજી-સત્યભામા અને લક્ષ્મી હતાં, જે મંગલરૂપનાં પાત્ર હતાં.

૨૫. શ્રીગોકુલજી સ્વરૂપ કવિ વર્ણવે છે. બ્યાપિવૈકુંઠજી પણ તુલના ન કરી શકાય તેવું આધિદેવિક સ્વરૂપ શ્રીમદ્ ગોકુલજી છે, જે પ્રભુના રમણરસજી મુખ્ય સ્થાન છે.

૨૬. સાત 'પુરી'માં પણ મુખ્ય શિરોમણિરૂપ શ્રીમધુરાજી છે, જે મહાધામ છે. અયોધ્યા, કાશી, ઉજ્જૈન વગેરે સાત 'પુરી' કહેવાય છે. જ્યાં નિરંતર પૂર્ણ કામ એવા શ્રીહરિ વસે છે તે શ્રીમધુરાજી છે.

સળ ક્રજકો શંગાર શ્રીમંદાવન સુખકંદ,
રહસ્યકેલિ જહાં જુગલ, ચિંતત પરમાનંદ. ૨૭

શ્રીમજપતિકો રૂપ સળ, વજ ચોરાસી કોસ;
દર્શનકો ફલ કહા કહૂં, સુમરિત હર સળ દોસ. ૨૮

શ્રીદામોદરદાસ શ્રીવલ્લભપદ અતિ નેહ;
પુષ્ટિ સુષ્ટિ અગ્રેશ શ્રીલલિતા મધ્યા નેહ. ૨૯

સૂરદાસ સાગર શ્રીહરિ યશરસ સુધા અગાધ;
અવગાહત જો તાહીમે મિટે સકલ તહાં બાધ. ૩૦

૨૭. આખી મજના શંગારરૂપ તો સુખમય શ્રીમંદાવન છે. જ્યાં પ્રભુ જુગલજોડી રૂપે બિહાંત કોડા કરે છે, જનું સ્મરણ કરતાં પરમ આનંદ થાય.

૨૮. વળી આખું ચોરાસી કોસનું વજ પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણનું જ સ્વરૂપ છે. તેના દર્શનનું ફળ તો કુ શું કહું ? માત્ર તેના સ્મરણથી બધા દોષ નાશ પામે છે.

૨૯. આચાર્યશ્રીના સુખ્ય સેવક શ્રીદામોદરદાસજી છે, જેમને શ્રીવલ્લભમહાપ્રભુજીના ચરણકમલમા અતિ સ્નેહ છે. પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવોમાં સુખ્ય અથવા નેતા તેઓ જ જેમ લલિતાજી મધ્યમાં રહીને પ્રભુ અને શ્રીગિરિજાજીનો સંગમ કરાવે છે, તેમ પ્રભુનો અને જીવનો સમાગમ શ્રીદામોદરદાસજી કરાવે છે.

૩૦. હવે અહીં સખાનું સ્મરણ કરે છે. તેમાં સુખ્ય શ્રી સૂરદાસજી છે. પ્રભુના યશરૂપ રસઅમૃતના અગાધ-પ્રવેશ કરી શકાય નહિ તેવા મહાસમૃદ્ધ છે. જે તેમાં પ્રવેશ કરે તો બધી બાધ-પીડા મટી જાય તેથી સૂરસાગર કહેવાય છે.

- અરુ પરમાનંદદાસ બુ, સાગર કહાવત જગત,
ખાલચરિત્ર ગોપાલકે, ગાય વહે આસક્ત ૩૧
- કુંભનદાસ અનન્ય અતિ શ્રીગિરિધર પ્રિયપ્રાન,
જેસે થાંદ થકોર થોં, પ્રભુ ખિન રુચે ન આન. ૩૨
- કૃષ્ણદાસ રસ રાસમેં, ચિત્ત સયો અતિ લીન,
કરી સેવા અધિકારકી, યશ ખનન બહુ લીન ૩૩
- નંદદાસ નંદલાલ જશ, નવલ-ઉક્તિ રચી ગાય,
તનમન ધન છવન સર્મેં, જાને શ્રીમજરાય. ૩૪

૩૧. બીજી સખા શ્રીપરમાનંદદાસજી પણ જગતમાં 'સાગર' કહેવાયા છે. તેઓ શ્રીકૃષ્ણનાં ખાલચરિત્ર આધારે તેમાંજ આસક્ત થયા છે.

૩૨. શ્રીકુમ્ભનદાસજી પ્રાણપ્રિય શ્રીનાથજીના અતિ અનન્ય થયા છે. શ્રીનાથજી વિના સજ્જ પણ રહી શકતા નહિ. જેમ ચક્રોરપક્ષીને ચંદ્ર વિના કંઈ રુચરું નથી, તેમ તેમને પ્રભુ વિના આન-અન્ય-રુચરું નથી.

૩૩. શ્રીકૃષ્ણદાસજીનું ચિત્ત રાસમાં લીન ખન્ધુ જો કે શ્રીનાથજીના અધિકારી તરીકે તેમણે સેવા કરી, પણ પ્રભુના યશ તેમણે ઘણું ઘણું આપ્યું.

૩૪. હવેના ચાર સખા આચાર્યશ્રીના અને હવે ચાર સખા શ્રીગુણધર્મજીના મર્ણવે છે. શ્રીનંદદાસજી શ્રીકૃષ્ણના જશ નવાં પદો રચી ગાય છે. જાને પોતાના તન મન ધન અને છવન ખપું શ્રીમજરાય શ્રીકૃષ્ણ છે એમ જાણે છે.

દાસ ચતુર્ભુજ ગ્રીત અતિ, બાઢી ગિરિધર સંગ;
 દાણ ન સુહૃદવત દરસ ગિન, રચી ગુન ગાય અઘંગ. ૩૫
 ગોવિંદસ્વામી જી સખા, જેણે ગોવિંદ સંગ;
 પરમાર્નંદ ગુનગાનમે, રાધાપતિ પદ રંગ. ૩૬
 છીત સ્વામી રતિ ધર્મ દદ, નિજ પ્રભુપદ રસલીન;
 શ્રીવિઠ્ઠલ ગિરિધર ઉભય, રૂપ એક કરી ચીન. ૩૭
 શરનાથત સાધન ગિન, તારે પ્રબલ પ્રતાપ,
 એસો પુષ્ટિપથ પ્રકટ કીન, શ્રીમહાપ્રભુ આપ. ૩૮

૩૫. શ્રીચતુર્ભુજદાસજીને તો શ્રીનાથજી સાથે ઘણોજ પ્રેમ થયો અને વહ્યો. એક દાણ પણ દર્શન વિના જોન પડે નહિ. અનેક પદો રચીને પ્રભુના ગુણ તેમણે ગાયા છે.

૩૬. શ્રીગોવિંદસ્વામી સખા તો શ્રીનાથજીની સાથે ખૂબ રમ્યા છે. પરમાર્નંદરૂપ ગુનગાનમાં મસ્ત બન્યા અને શ્રી રાધાપતિના ચરણ રંગમાં રંગાયા.

૩૭. શ્રીછીતસ્વામી ધર્મમાં દદ રહ્યા; પોતાના પ્રભુના ચરણરસમાં લીન બન્યા; શ્રીવિઠ્ઠલને શ્રીગુસાંઈજીને અને શ્રીનાથજીને-એમ બન્ને સ્વરૂપોને એકજ બાજુમાં.

૩૮. શરણે આવેલાઓને સાધન વિના કેવલ પોતાના પ્રબલ પ્રતાપથી જ બચાવે છે. શ્રીમહાપ્રભુજીએ પોતે એવો જ પુષ્ટિમાર્ગ પ્રકટ કર્યો છે.

જિહ્વિ બિધ જાકે રૂપ ગુન, જરને હેં ચા રૂંધ;
જો ચિંતન નિત પ્રતિ કરે, લહે સાર શુભ પથ. ૩૯

અંધ પુષ્ટિપથસાર મણિદામ ધર્યો નિજનામ;
પદે ગુને શીજે સદા, તાહી મિલે ઘનશ્યામ. ૪૦

શ્રીગુરુદેવ પ્રતાપ ચહ, કિયો સુ અંધ પ્રકાશ;
કર જોડી ચોં કહત હેં, દયારામ હરિદાસ. ૪૧

આદિ મધ્ય અરુ અંત લો, ભર્યો નામ જગદીસ,
મહાપતિત પાવન હહા, પઠત હી દેવાલીસ. ૪૨

હતિ શ્રીપુષ્ટિપથસાર મણિદામ અંધ શ્રીમત્કૃષ્ણ
જનકેવિ દયારામ વિરચિત સમાસ, આત્મપઠનાથમ.

૩૯. જોમનાં સ્વરૂપ અને ગુણો જોવી રીતે આ રૂંધમાં પ્રકટ કર્યો છે, તે પ્રમાણે જો નિત્ય સ્મરણ કરે તો પુષ્ટિ માર્ગનો સાર તે સમજી જાય.

૪૦. આ રૂંધનું નામ પુષ્ટિપથસારમણિદામ છે. પુષ્ટિ માર્ગના સ્વરૂપમણિઓની માળારૂપ આ રૂંધ છે. જે આ રૂંધ સદા ભણે, સાંભળે અને શીખે તેને ઘનશ્યામ શ્રીકૃષ્ણ મળે.

૪૧. શ્રીગુરુદેવના પ્રતાપે આ સુંદર રૂંધનો પ્રકાશ કર્યો છે. હાથ જોડીને પ્રભુનો દાસ દયારામ એમ કહે છે.

૪૨. આરંભમાં, મધ્યમાં કે અંતમાં જ્યાં જુઓ ત્યાં આ રૂંધમાં પ્રભુનું નામ ભર્યું છે. મહાપતિતોને પણ પવિત્ર કરનારા આ જેતાળીસ હુકા છે.

વિજ્ઞાપિવિલાસ.

કુહા.

- શ્રીગુરુ શ્રીવલ્લભ પ્રભુ, શ્રીબિઠલ શ્રીકૃષ્ણ;
 પદ પંકજ બંદન કરો, દુઃખદર પૂરત વૃષ્ણ. ૧
- કમલ ચરન કમલદ બરન, બંદ કમલા કાંત;
 મંગલ મોહ નિધાન સળ, કલુષ કલેશ કૃતાંત. ૨
- બલ્લભકો દુર્લભ કહા, સળ બસ્તુ નિજ હાથ;
 જંગલમે મંગલ કરે, બાળા બિઠલનાથ. ૩
- સર્વેશ્વર સર્વાત્મ પ્રભુ, હરિ ઈશ્વર ભગવાન;
 કીન્ને કૃપા કટાક્ષ સુહિ, આત્મસાત કરિ દાન. ૪

વિજ્ઞાપિવિલાસટીકા.

૧. પોતાના ગુરુદેવ, શ્રીવલ્લભાધીશ્વર, શ્રીવિઠલેશ્વર પ્રભુ, શ્રીઠાકુરુજી એ ચારે સ્વરૂપોનું સ્મરણ કરીને કવિશ્રી કહે છે કે, દુખને હરનારા અને વૃષ્ણને પૂરનારા એ સ્વરૂપોનાં ચરણ-કમલને હું વંદુ છું.

૨. કમલ સરખાં ચરણવાળાં, કમલદ-મિથ-જેવા વલુવાળા એવા કમલાનાથ પ્રભુને હું વંદુ છું. મંગળ ને હર્ષના નિધાન તેમજ બધા પાપો અને કલેશના કૃતાંત-નાશકર્તા એવા પ્રભુ છે.

૩. શ્રીવલ્લભકુલ પ્રત્યે કવિ પોતાની ભાવના પ્રકટ કરે છે. શ્રીવલ્લભને તું દુર્લભ હોય ? બધી વસ્તુ શ્રીવલ્લભાધીશ્વરના હાથમાં છે. વળી શ્રીવીઠલનાથજી-શ્રીગુરુસાધિજી-તો જંગલમાં પણ મંગલ કરી દે છે.

૪. આત્મસાત-પોતાનો કરીને, અપનાવીને, સ્મર છે.

લખિ હોં આપજી આપ પન, આપ નવન ગોપાલ;
 તો કહા પાપ પ્રતાપ મો, હરિ હરિહોં દુઃખ જાલ. ૫
 તુઠો મો સિરકર ધરોં, રૂઠોં લો ઉર લાત;
 પેં નિજ જોરનપેં નહીં, ચહ ચાચોં જગતાત. ૬
 શુનેગાર સાંચો ઠરોં, તિહારો હોં ઘનરયામ;
 હોં ન હેન કો દંડ કહુ, ઘરકો કરો શુલામ. ૭
 છુદુંગો કરખાર તેં, ફિરિ કરિ હોં કૃતિ નીચ;
 બાધો અપને શુનનતેં, રાખો દુષ્ટિ બીચ. ૮

૫. હે પ્રભો ! આપ પોતાપણું જોશે, હે ગોપાલ ! આપ પોતાની દૃષ્ટિએ (કૃપાદૃષ્ટિએ) જોશે તો મારા પર પાપનો પ્રતાપ શો ચાલવાનો હતો ? આપ હરિ હો, અને દુઃખનો સમૂહ હરી જો છે.

૬. હે જગના સાત, જે આપ શીઝો તો મારા માથા પર હાથ ધરજો. ખીએ તો છાતીમાં લાત મારજો, પણ તે આપજી કરજો, ખીજ પાસે તેવું કરાવજો નહિ, એજ હું માગું છું. શું ત્રેમલક્ષણપૂર્ણ કૃદ્યનો ભાવ છે ?

૭. હે ઘનરયામ ! હું આપનો ખરેખરો શુનાહગાર છું, પણ મારી પાસે દંડ ભરવાનું કંઈ નથી કે નથી નું છટ્ટી ચકું, તો તેને ખડતો અને કાયમનો ઘરનો શુલામ કરીનેજ રાખો.

૮. જે આપના કરખારથી છૂટે પડી જઈશ તો ફરીને નીચ કૃતિ કરવા મંડી પડીશ કારણ કે, 'છવાઃ સ્વભાવતો દુષ્ટાઃ' એવ સ્વભાવથી દુષ્ટ છે. મારા પોતાના ગુણથી બાધો જો. ગુણનો અર્થ હોરડું પણ ધાય અને ગુણ પણ ધાય. વળી નજર પામે રાખવાની વિનંતિ કરે છે.

લિહું છિનાય મન દંડમેં નાથ જોર નહિ ધન;
 રાજો સુહિ નિજ દૂતકી, ચોકી મેં નિસિ દિન. ૯
 ભક્ત નહી સો સાંચ છે, અધમ પતિત હું મેં ન ?
 મો સુધિ અજહું ના લઇ, કેસે પંઠજ નેન ? ૧૦
 બિસર્યો ખનઠ કિધો હરિ; એક ગિસાર્યો મોહિ;
 હુંહુંમેં તે કણુ તો બચો, નાનર મમ ગતિ હોહિ ૧૧
 કબકો હરિ હરિ રંટતહો, કટન ન કયો સંતાપ ?
 કિધાં ગિસાર્યો ગર્દ કે, ડરયે લખિ મો પાપ. ૧૨

૬. જો આપને મારો દંડ કરવો હોય તો તે દંડમાં માફ મન છીનવી દો. હે નાથ ! મારી પાસે બીજું કંઈ ધન નથી. મને પોતાના દૂતની ચોક્કામાં શત દિવસ રાખો.

૧૦. હું ભક્ત નથી તે તો બધું સાચી વાત છે, પણ શું હું અધમ અને પતિત પણ નથી ? તો હે કમલનયન મણુ ! તો આજ સુધી મારી સુધ કેમ ન લીધી ?

૧૧. મારી સુધ ન લીધી તેથી હું બધું છું કે, આપ પોતાનું અધમ ઉદ્ધારણ કરવાનું ખિરદ વિસરી ગયા છો અથવા તો બીજા અનેક પતિતોને પાવન કર્યો, પણ મને વિસરી ગયા. એ ખેમંથી એક વાત ખતી છે, નહિ તો મારી ગતિ યથા વિના રહેતજ નહિ.

૧૨. ક્યારનો હરિ હરિ નામ રટી રહ્યો છું, પણ મારો સંતાપ હરાતો નથી. મારો પાપને એકદને ડરી ગયા તો નથીને ! તે ડરમાં પોતાના ખિરદને વિસરી તો નથી ગયા ?

નાથ તુમે ઉપયોગી છે' સમજોં મમ કુકૃત્ય;
સુહિ તારત અધમોદ્ધરન, બરદ બનેગે સત્ય. ૧૩

બક્તાધીન બિરદ યશે ન, બડ ચશ પતિત પાવન,
સો મોહો તારત મિલે, સુધર સમુજિ લેહુ મન ૧૪

પતિત પાવનાદિક બિરદ, સુદ્ધ કરનકે હેતુ;
જાનિ પરત સુહિ જાનિ પ્રભુ સુકૃતિ કરન નહિ હેતુ ૧૫

કિતક પરતહે' નરકમે, તુમ કહુંગે કરિ પાપ;
પરત બિમુખ હેરિમુખ નવુ, શ્રીમુખ જોલે આપ. ૧૬

૧૩. નાથ ! મારા પરાખ કામો પણ આપને ઉપયોગના છે ! એ સમજ લેજો. મને તારતાં વેતજ આપનું અધમોદ્ધરન નામ અથવા બિરદ સાચું કરશે !

૧૪. બક્તને આધીન આપ થાઓ તે બિરદમાં કંઈ જશ નથી, કારણ કે તે ભક્તિ કરે છે તો આપ તેને આધીન બના છો પરંતુ મહાયશ તો પતિતને પાવન કરવામાં સમાયેલું છે. તે મહાયશ મને તારવાથી મળી જશે, તે આપ સુધર-ચતુર-છો તે મનમાં સમજી શકશે.

૧૫. પતિતપાવન વગેરે બિરદ સદ્ધ કરવા માટે મને આપ જણી છુલને સારાં કામ કરવા દેતા નથી એમ જણાય છે.

૧૬ હે મભુ ! તમે એમ કહેશો કે, પાપ કરીને પ્રજાએ નરકમાં પડે છે, પણ એ તો આપનાથી વિમુખ હશે તેજ, સન્મુખ હશે તે પાપી હશે તો પણ નરકમાં નહિ પડે એમ વળી આપને શ્રીમુખ જોડ્યા છો.

બિમુખ પાપી વિનતિ ન કરે, સુમુખ સરન કૃતિ નીચ;
 સનમુખ અધિક કર હરિ ગહો, બિમુખન ઇતનો ખીચ. ૧૭
 દ્વાદશ ગુણાદિ યુક્ત હરિ બિમુખ બિમહુમ્ન હોઈ;
 તિનતે સમુખ સ્વપચ બહો કહત મહત જન સોઈ. ૧૮
 કૃષ્ણ તિહારો મેં કહે, એક બેર કુઈ દેહી;
 તિતનેમેં નિર્ભય કરો, નંદ કુંઆર પ્રત એહી. ૧૯
 ટલ નામમેં દુહુતરે, અબમેલ ગનિકાહુ;
 હે દયાલ અબહુ ન હયો, મેરે ઉરકોં ઠાહુ. ૨૦

૧૭. પાપી હોય અને વિમુખ હોય તો આપને વિનતિ કદી નહિ. નીચ કૃતિવાળો હોય પણ સરણ આવીને સનમુખ થયો હોય તો તેનો આપ અધિકમાં હોય મહો છો, વિમુખની સામું જતા નથી, સનમુખ પાપી અને વિમુખ પાપી વચ્ચે એટલું અંતર છે.

૧૮. શ્રીજાગવતના “વિમાદ્ દ્વિપદગુણયુતાત્” એ શ્લોકનો અર્થ આ કડીમાં છે. ખાર ગુણથી યુક્ત બાહ્ય હોય અને તે મહુથી વિમુખ હોય તો તેનાથી મહુનો સનમુખ ચાંડાલ મેળે છે. એમ મોટા ભરતો કહે છે

૧૯. એકજ વાર ઠાઇ દેહધારી એમ કહે કે, હે કૃષ્ણ ! હું તારો છું, તો તેટલામાં આપ તેને હે નંદકુંઆર ! નિર્ભય કરી દો છો, એ આપનું વ્રત છે.

૨૦. આપનાં દોઢ નામથી બે પાપીઓ તરી ગયા છે આખા નામથી અબમિલનો ઉદ્ધાર થયો અને અર્ધો નામથી ગણિકા તરી ગઇ. તો હે દયાલ ! પણ મારા હૃદયનો દાઢ આજ સુધી કેમ નથી હયો ?

મહાબલિષ્ઠ મમ દોષ કે, કોશ જહંપિ હરિ આહિ,
 તદપિ રાવરી ક્ષમાપૂર, તિનકોં બલ ત્યલિ નાહિ. ૨૧
 [અહોંથી એક પાન ઉધધ ખાધ ગઇ છે, તેથી ત્રુટિત છે.]
 હેં કયોળુ સમા ધંધર ધર્મ, જીવ ધર્મ સ્વાભાવિક દોષ;
 કિતનો બીચ સુબિચારિ મન, કરેાં કૃપા હર ગોપ. ૨૨
 તિહારેા હૂં મેં મહા પ્રભુ, સોપ્યોં ગિરિવરધારિ;
 સમર્થ શુરુ સંબંધ લગિ, દીજે દોષ ત્રિસારિ. ૨૩
 પાંડવોકોં પાલન કિયોં, કેવલ કુતાં સંબંધ;
 વિન સાધન છેદન કરે, કોટિ કલેશ પ્રતિબંધ. ૨૪
 શાસ્ત્ર નિયામક બહોહિ લગ, જહાંલગ થહો ન ખાહિ,
 કૃષ્ણ કૃપા પૂરન જાને, દોહુ નિયામક નાહિ. ૨૫

૨૧. મારા મહાબલિષ્ઠના દોષોના બેઠે બંડાર લયો કરો, પણ હે હરિ! પણ આપની સહેજ ક્ષમા પાસે તે દોષોનું થોડું પણ બળ નહિજ આવે.

૨૨-૧. ધંધરનો સ્વાભાવિક ધર્મ ક્ષમા કરવાનો છે અને જીવનો સહજ ધર્મ જ દોષ કરવાનો છે, ખાતર વચ્ચે કેટલું અંતર છે તેનો મનમાં ચારી પેઠે વિચાર કરીને મારે શોક કરે, ને કૃપા કરે.

૨૨-૨. હું તારોજ હું. હે ગિરિવરધારી! શ્રીમહાપ્રભુએ મને તમને સોપ્યા છે સમર્થ એવા ગુરુના સંબંધને વિચાર કરીને મારા બધા દોષોને વિસારી મેં.

૨૩. કેવળ કુતાણના સંબંધથી પાંડવોને બચાવ્યા. સાધન વિના કરેાં કલેશ અને નડતરોને આપ છેદે છો.

૨૪. શાસ્ત્રનો નિયમ ત્યાં લગી છે કે, જ્યાં લગી આપ હાથ ચાકતા નથી, પ્રભુની કૃપા જ્યાં થઇ ત્યાં કોઇના નિયમો આવે નહિ.

અપને અપને સીલકો, સળ કોઉ કરત નિભાવ ;
 તુમ કૃપાલ પ્રભુ જીવ હમ, સંહજહિ દુષ્ટ સંવભાવ. ૨૫
 કૃપા ન બામેં સો પ્રભુ, દેખે સાધન રાહ ;
 તુમતો કરુના કે નિધિ, કયોં ન નિવાળે નાહ ? ૨૬
 હરિ બિઠલ અધમોદરન, ઈલાહિક નિજ નામ ;
 અર્થ કહો યહ શબ્દ કોં ? કહો કૃપા કરિ સ્યામ. ૨૭
 અનંત હેં અપરાધ મમ, કેસેં પેહોં અંત ?
 અમિત હોહો બીમરોં, સકુંમાર કીભગવંત. ૨૮
 ઉદારે અગનિત અધમ, અમિત પતિત પાવન ;
 કીને લીને શરન સો, તારે નિરસાધન. ૨૯
 નહિં ગતિ તિન હૂદી ગતિ, કીની દીન દયાલ ;
 વેંસી દયા ન દયા પર કયો આવત નંદલાલ ? ૩૦

૨૫. પોતપોતાના શીલનો-ટેકનો બધા નિભાવ કરે છે. તમે દયાળુ પ્રભુ છો તો તમારે શીલ નભાવે અને અમે દુષ્ટ સંવભાવના જીવો છીએ તે અમે અમારે સીળ નભાવીએ.

૨૬. હે પ્રભુ ! જીનામાં દયા કરવાની શક્તિ ન હોય તે બીજાનાં સાધનની વાટ જીએ તમે તો કરુણાના બંડાર છો. તો શા માટે તેથી નિવાજતા નથી. નાહ-હેનાય !

૨૭. હરિ-દુઃખ હરે તે. વિઠલ-જ્ઞાનશૂન્યનો અંગીકાર કરે તે. બીજું સ્પષ્ટ છે.

૨૮. પેહો-પામશે, આપ ચાહી જશે, કેમકે સુકુમાર-નાજીક છે.

૨૯. નિઃસાધન-સાધન વિનાના.

૩૦. દયાપર-દયાશયની (પોતાની) ઉપર.

- હીન દયાલ હે' શિવાદિક, તુમ હરિ દુષ્ટ દયાલ;
નાતર મહેંધી સુદિત કયોં ! પાયેં આસુર બાલ. ૩૧
- મૃગી માંબરી મેડકી, કપોત કુરરી બાલ;
સુમરત હી સુદિત અજળ, કરી રાખે જગપાલ. ૩૨
- ચિંતા ઉદધિ નિમગ્ન હોં, બયો ગહે કો હાથ ?
એક તિહારો સરન હેં, બડવાનલ પ્રજનાથ. ૩૩
- પર્યો મનોરથ પોંન હેં આશ્રિત મધિ મન તલ;
માધો મનિધર તુમ બિના, નાં ટરિ હેં ઇન ગ્રૂલ. ૩૪
- સમ બધિને' હોં દુષ્ટ હૂં દુષ્ટ મિડ્યોં સમ સંગ;
હોનહાર ઇક બલોં સો, તુમ હી તે શ્રી રંગ. ૩૫

૩૧. શિવાદિક દેવો હીનદયાળ તો છે, પણ આપ તો દુષ્ટો!
પર દયા કરનારા છો, નહિતર મોધો માણ અસુરોના સમૂહને
કેમ આપી દો ?

૩૨. હરણી, બીલાડી, દેડકા, કપોત, હરણીનાં ખચા,
શ્મરણ કરતાં માત્રમાં જી બધાને અજળ સુશિલથી બચાવી લીધા,
કારણ કે આપ જગતના રક્ષણહાર છો.

૩૩. ચિંતાશી સમુદમાં હું તો ડૂબ્યો પડ્યો છું. મારો
હાથ કોણ સાફશે ? કે શ્રીપ્રજનાથ ! આપ તે ચિંતાસમુદને
સોસનારા વડવામિત્ર છો, જ્યાં હું આપને સરણે પડ્યો છું.

૩૪. મનરૂપ તુલામાં-પાળવામાં ચોતરફથી વીંટળાઈને
મનોરમરૂપ પવન પડેલા છે, તો કે મણિધર-જદુગર-માધવ !
તમારા વિના આ ગુલ-ડગમગતી મનગી વલણ ટળવાની નથી.

૩૫. બધી રીતે હું તો દુષ્ટ છું. મારો બધો સંગ પણ
દુષ્ટનોજ મળ્યો છે. કાંઈએક મારે સાર વવાનું હોય તો તે
માત્ર તમારાથીજ છે. કે શ્રીરંગ-ભગવાન !

નહીં બલ સાધન ધર્મ કે, ભક્તિ સુ જ્ઞાન બિબેક,
 અબ કલ જળ તબ મોહિ, તુમ કરુના દગ એક ૩૬
 કસર ન રાખી કૃપામે, કમી ન રાખી કલેશ,
 શરન પર્યો આહો સો કરો, હરિ મો બલ નહિ લેશ ૩૭
 તુમસો જુદો તહુ ખરો, જગત લલો હરિદાસ,
 ણાનો લનિહે નાથ જો, અલિક જન હુ ઉપહાસ ૩૮
 દીનબધુ અધમોદરન, નામ ગરીબનવોજ,
 યહ સખમે મે કોન જો ? સુધિ ન લેત ધ્રુંગરાજ ૩૯

૩૬ સાધનતું, ધર્મતું, ભક્તિતું, જ્ઞાનતું કે વિવેકતું બિલકલ
 બલ નથી અત્યારે કે કોને, જ્યારે ત્યારે આપની કૃપાદષ્ટિ એજ
 મારે બલ છે

૩૭—૧ કૃપામા કાંઈ કસર રાખી નથી કલેશમાએ કાંઈ કમી
 રાખી નથી, છતાંએ હું તો તમારે શબ્દે પડ્યો છું, એટલે આહે
 તે કરો હે હરિ ! માગમા લેશ પણ બળ નથી

૩૭—૨ તમારી પાસે તો હું જુદો છું, પણ જગતે મને
 હરિદાસ તરીકે ઓળખ્યો છે હવે જો અલિક-ખોટા માણસો મારો
 ઉપહાસ કરશે, મને હસશે, તો તમારે બાધ લાજશે હે નાથ !

૩૮ તમે દીનના બધુ છો, અધમોના ઉદ્ધારક છો, ગરીબને
 નવાજનારા છો, તો હું દીન, અધમ અને ગરીબ એમાનો કોઈ પણ
 નથી શું ? કે હે પ્રજાજન—નિ સાધન વ્રજના નાથ તમે મારી સુધ
 ? લેતા નથી ?

કૃપન હોત ક્યોં કૃપા કર, તનક દેત નહિં ખોટિ;
 દીન પાત્ર હું દિહું દયા, દાન ખાનિ ધક કોટિ. ૩૮
 સખ સરનાગત સમ કરમ, લોગ પ્રનત કા બીચ;
 બટોં હેં હરિ ગિરહ કો, સ્વજન મિનત સરનીચ. ૪૦
 હરે હરિ મમ પ્રભુ ઉચિત, સહજ કૃપા ભવદોગ;
 મો દિહું જડતા કે સહનતા, બુઝાવન રુચિ ભોગ. ૪૧
 જેતે શુન હે શવરે, તે તે ઓશુન મોર;
 લેખો લેત નહીં બને, પલ પલ કો હોં ચોર. ૪૨

૩૮. આપ ચામાટે કૃપણ-કંજુસ જનો છો? કૃપા કરીને કંઈક થોડું આપશો તો તમને ખોટ તો નહિજ આવે. હું દીન છું, પાત્ર છું, તો મને દયાનું દાન કરો, તમે તો એક કરોડ દયાની ખાણ છો, તમારી પાસે ખુબ થોડી નથી.

૪૦.—૧ ચરણે આવેલા બધાને જે કમના બોગ સરખાળ હોય તો પછી જે આપને નમી રહ્યો છે અને જે આપનાથી વિપુલ છે તેમાં બીચ-અંતર-શું? આપનું ગિરહ દાર છે. હરિ એટલે પ્રણત જનોના દુઃખને દરનાર છે. તો તમારા જન નીચું માણું રાખે તો તમારા હરિનામને શું બટો ન લાગે?

૪૦.—૨ હે હરિ, મારા પ્રભુ, સહજ કૃપા કરીને મારા ભવ-રૂપી (સસારરૂપી) રોગને દરી લો એજ ઉચિત છે. જે તમારી રુચિ મને મારા ભોગ ભોગવવા દેવાની દોષ તો મને જડતા જેવો બનાવો અથવા તો સહન કરવાની શક્તિ આપી દો.

૪૧. હે પ્રભુ, આપનામા જેટલા ગુણ છે, તેટલા રાવરે ખીચા-રા મારા અવશ્ય છે. તે અવશ્યનાં કાંઈ લેખાં જનશે નહિ. હું તો પળેપળનો ચોર છું.

કહત યને ન કંઈ સળે, બનત અંતયાગી;
 થાંદિ ગહો તો ઊઝરું, નાતર યુદ્યો સ્વામી. ૪૨

તુંમમે તારન નિકટ મો, હુબત ગહો ન હાથ;
 સાક્ષી યનન ઇહ સમયકો ભલે દિગે હો નાથ. ૪૩

ટાચેા મુહિ ભવજલધિ હરિ, અબા ઉપલબ્ધિ પાય;
 દારૂ દર દેય નાંઈ નિજ, તર્યો ન યુદ્યો જય. ૪૪

મન અજિત ઉલટો ધ્યયો, સુનો પ્રલો મમ રાવ;-
 દગા કિયો પ્રધાનસો, નૃપ જીવન નહીં દાવ. ૪૫

૪૨. એ બધું કંઈ કહી શકાય તેમ નથી, કહેતાં આવડતું
 પણ નથી. તમે અંતયાગી છો એટલે બધું જાણો છો. હવે તો મારા
 બાપ પકડશે તોજ હું ઉગરવાનો છું, નહિતર મુડી મથો સમજવો.

૪૩. તમારા જેવા તારબુદાર મારી પામે છે, હું હુખી રહ્યો
 છું, તમે મારા હાથ સાહતા નથી, પરંતુ આ સમયના તમે સાક્ષી
 તો ખન્યા છો જ, તેથી હે નાથ ! આ વખતે તમે ઠીક દેખાયા !

૪૪. હે હરિ ! માયાની પ્રાપ્તિ કરાવીને આ સંસારસમુદ્રમાં તમે
 મને નાંખી દીધો છે. મને દારૂ લાકડા જેવો જનાવીને અંદર નાખ્યો
 છે, તેથી ન તો મારાથી તરી શકાય કે ન તો મારાથી હુખી શકાય.

૪૫. હે પ્રભુ ! મારી રાવ ફરીયાદ સાંભળો. મન છે તે કાષ્ઠથી
 જતાય તેવું નથી; પણ અત્યારે તે ઉલટું ચાલવા માંડ્યું છે, દુરમ-
 નોમાં મળા ગયું છે. પ્રધાનની સાથે તેણે દગો કર્યો છે, હવે રાજને
 આત્માને જીતવાનો દાવ રહ્યો નથી. “મનાજી સુબેદાર સો દુશ્મન
 હું જા મિસા.” આ પદ સાથે સરખાવો.

તન હઠ રોટું બિપયતે, પેં મન રુક્યો ન જાય;
 જો જિય કર મન હોય તો, કયોં છવાય મુનિ રાય ? ૪૬
 મેન મેં ન મનમેં રખ્યો, મેન જોન કિય મન;
 ભાતેં હોય મનમેં ન જાસિ, જદપિ હુદ મોહન. ૪૭
 કામ કોધ અરિ ઉરતે, હામોદર કરિ દ્વર;
 આપ જસોં વહાં શ્રી સંહિત, કરિ ઠરના ભરપૂર. ૪૮
 નિજ રચિ કૃતિ મોતેં જને, અરુચિ અરુચિ પેં હોહિ;
 પ્રીતિ પરસ્પર અતિ જાહે, તસિ મતિ દિહુ પ્રભુ મોહિ. ૪૯

૪૬. મારા શરીરને તો-તનને તો-હઠ કરીને વિપયથી રોટું છું, પણ મન રોટું રહેતું નથી, જો જીવના હાથમાં મન હોય તો-મુનિશો અને રાજાશો કેમ કમાત ? મતલબજો મન હાથમાં ન રહેવાથી મોટા-મોટા મુનિઓ અને રાજાઓ વિપયને આધીન બન્યા છે.

૪૭. મેંન કામદેવને મેં મનમાં રાખ્યો નથી, પણ કામદેવજ મનમાં જોન-સ્થાન કર્યું છે. તેથીજ હોય મનમાં વસતો નથી, જો કે-તે.છે તો હુદ, છતાં હોય રહેતો નથી. અથવા તો હે મોહન ! કામદેવજ મારા મનમાં સ્થાન કર્યું છે, તેથી આપના મનમાં મારે હોય પ્રસવો જોષજો નહિ, જો કે હું તો હુદ છું.

૪૮. સ્પષ્ટ છે. અરિ-દુશ્મન, ઉરતે-ઘેસમાંથી.

૪૯. આપની રચિ હોય તેજ કમ મારાથી વાય. જેના પર આપની અરુચિ-અભાવ-હોય તેના પર મારી પણ નામરજીજ હોય. આપની અને મારી વચ્ચે ખૂબ પ્રેમ વધે તેવી મતિ હે પ્રભુ ! મને આપો.

હોં ક્રિકર સળ જલ રહિત, નિત ટટરત કર જોરિ;
કાન ધરો તો 'કામ હુધ-વિકૃલ વિનતિ મોરિ. ૫૦

કૃપાન્નિધુ શ્રીનાથજી, શ્રીગણેશ પ્રિય પ્રાન;
નિજ સરનાગત જાનિ મમ, વિનતિ ધરિયે કાન. ૫૧

બાધક સળ સાધક બને, કરો કૃપા નિજ જાનિ;
નિજનંદ નિર્ભય લહું, નિજ લહિ અહો જી પાનિ. ૫૨

અમ સાખી હોનો ન બલ, પરમ દુઃખિત હું દાસ;
સહજ કૃપા હૃદિ કરી, પૂરો આસ હતિ ત્રાસ. ૫૩

કર્મ કાલ અહ પ્રકૃતિ મન, સળ અનુકૂલ વહ જાય;
અંખિલ અમંગલ ટરનકો, કરુના હૃદિ ઉપાય. ૫૪

૫૦. હું તો બધાંએ બળ વિનાનો આપનો દાસ છું. હાથ જો-
ડીને રોજ કરગઈ છું, હે વિકૃલ ! મારી વિનતિ જો કાને ધરો તો
માઈ કામ થઈ જાય !

૫૧. સ્પષ્ટ છે. શ્રીવલ્લભના પ્રાણપ્રિય હો.

૫૨. મારાં બાધક-નકતર જેવાં વિધ્ના-પણ સાધક બની
જોશે; જો મને 'પોતાનો જાણીને મારાપર કૃપા કરો તો 'તે પાછી
નિડર થઈને આપનો આનંદ અનુભવ્યા કરી; જો પોતાનો જાણીને
હાથ સાહો તો.

૫૩. હવે સાક્ષી થઈને ઉભા રહો છો તે કીક ન કહેવાય. હું
આપનો દાસ ધણોજ દુઃખી છું, થોડીક કૃપાદૃષ્ટિ કરીને, ત્રાસને દણીને,
મારી આંશાને પૂરો.

૫૪. અમંગળ-અશુભ, સ્પષ્ટ છે.

દોષ ભરત મુચુકુંદ કહા ? શુન ગનિકા અજમેલ;
નહીં હરિ દોષ પ્રમાન શુન, મન માને કેા મેલ. ૫૫

સખ સાધન તે રહિત હું, સકલ ધર્મ તે' હીન;

સારજ દુષા કેશવ કરો, દુષાસિંધુ લહિ દીન. ૫૬

અનાયાસ મમ મરન પ્રભુ, ણિના દૈન્ય જીવન,

શુરે ભગવદીય ભગવંત રતિ, દીજે મન મોહન ૫૭

દુરાચારી સુકૃત રહિત, તહુ પ્રભુ પાલન હાસ;

શીખ મતુ ગિરિ શિખર દુમ, હરિત આપ વિશ્વાસ. ૫૮

૫૫. જગતભરતજમાં અને મુચુકુંદ રાજમા શા દોષો હતા કે
જેથી તેમને જન્મમગ્ધુના કેશમાં નાખી દીધા ? ગણિકા અને
અજ્ઞમિત્રમાં શા શા ગુણો હતા કે એથી વખતે તેનો ઉદ્ધાર કર્યો ?
આટે છે હરિ ! તમારી પાસે દોષ કે ગુણનું કંઈ પ્રમાણ નથી, જેમ
મન માને છે તેવો મેળ બેસાડી દો છો.

૫૬. સદી-ગણુનિ, ૨૫૬ છે.

૫૭. પ્રયાસ વિના સહેલાઈથી મરણ અને દીનતા-ગરીબી-વિ-
નાશનું જીવન તેમજ શુર, ભગવદીય તથા પ્રભુમાં પ્રેમ એ ત્રણ વસ્તુ
હે મનમોહન ! મને આપો.

૫૮. સુકૃત પુણ્ય વિનાના દુરાચારી હાસને પણ પ્રભુ ! આપ
તો પાળો છો. જર ઉનાળામાં પર્વતના શિખરનાં પક્ષો આપના
વિશ્વાસથી લીધાં રહે છે.

દાવાનલ ઘટ જલ ખુજે, જહાજ જી ચલિ મુખ પોં ?
 તો નિજ બલ જ્ય લોં તરે, નિશ્ચે કૃપાનિધાન. ૫૬
 સસ્કાર સાધન ધર્મ, આદિ કહુ ન મલ માસ,
 શરન માત્ર નિજસમ કિયો, પુરુષોત્તમ નિજ દાસ ૬૦
 દરજી માલી મધુપુરી, કુળ્લ કહા સાધન ?
 તુગતે નિવાજ નાથ હો, પેં જો માને મન. ૬૧
 ઇદ્ર કિયે અપરાધ અતિ, ભક્ત સહિત ગોપાલ,
 મેવા માની દોષઠી, એસે દુષ્ટ દયાલ ૬૨

૫૬. દાવાનળ મહાના પાણીથી શુ ઓલવાય ? જતા આપે તેમ
 કહું છે. શું વહાણ પવનના સામે મોટે ચાલી શકે ? જતા આપના
 ભક્તો તેમ કરી શકે છે જો આમ બનતુ હોય તો હે કૃપાનિધાન !
 હવે આપના બળથી જો-ભવ-સસાર તરી જાય એ નક્કી છે. ।

૬૦. અધિક માસને બધા મળ માસ કહેતા, પણ આપને
 શક્ષે તે આવ્યો તેથી પુરુષોત્તમમાસ ઘણ ગયો, તેનામા સાધન અને
 ધર્મના શા સસ્કારો હતા ?

૬૧. ભક્તમાળમા બધી કથાઓ છે. દરજી, માળી, (મધુપુરીનો-
 ગયુગનો) કુળ્લ વગેરેના 'શા સાધનો હતા ? માત્ર હે નાથ ! આ-
 પનું મન માનવું જોઈએ, જો મન માની જાય તો આપ કાષ્ટ જોવા
 વિના નવાજ દે છે

૬૨. હે ગોપાલ ! પેલા ઈદ્ર પ્રલયકાળના મેધ વસ્ત્રાવીને આપનો
 અને ભક્તોનો મહાન અપરાધ કયો પણ આપે તો તેના એ દોષને
 સેવારૂપ ગણી લીજો. આપ એવા દુષ્ટપર પણ દયા કરનારા છે

અરિ સુમિત ગિપ પથ્ય કર, અધર્મ સોઇ સુધર્મ;
 અરિ પ્રમુન્ન ઉલટો મુલટ, કુકર્મ માનોં સુકર્મ. ૬૩
 મથવા મીરાં રુ કુતીસુત, ચદ્રહાસ રુ બાધિક;
 ઇતિહાસ યહ પાંચ હે, હેં નહી કહત અલીક. ૬૪
 કામ દામ પ્રીતી સહજ, પાપ તાપ વિશ્વાસ;
 ગરજ સમયકી દીનતા, ત્રિહુ તસ દિહુ નિજ ખારા. ૬૫
 એણચડીસોં મન લયેં, સુલાવ તુરિ મ્હોં જોર;
 સાધક સખ બાધક લયે, ઇક બલ નંદકિશોર. ૬૬

૬૩. દુશ્મનને મિત્ર, જહરને પથ્ય-હિતકર અને અધર્મને સુધર્મ, તેમ કુકર્મને સુકર્મ એ ઉલટાવું મુલદ્ હે હરિ તમે પ્રસન્ન થાઓ છો ત્યારે માનો છો.

૬૪. ઇંદ્ર, મીરાં, પાડવો, ચંદ્રહાસ, પાગધ એ પાંચ ઇતિહાસ ઉપરના દેહશૂના રોકાયા આપું છું. એને હું અલિક-ખોટા માનતો નથી, ઇંદ્ર અને પારસિ દુશ્મન ગણાય છતાં મિત્ર માન્યા, મીરાં અને ચંદ્રહાસમાં જહરને બદલે કંઈ ખીજુંજ દેખાડ્યું. પાડવોના અધર્મને પથ્ય ધર્મ ગણ્યો.

૬૫. કામ અને દામના પ્રેમ સહજ ચાપ છે, પાપતાપમા વિશ્વાસ આવે છે, ગરજ હોય ત્યારે દીનતા દેખાડું છું, આ ત્રણ વસ્તુ ખાસ મને આપી છે.

૬૬. મન તો અવળચડી જોઈું થયું છે. ખીજા મરજુમા કંઈ પાક કેર હોય તેમ લાગે છે, કારણ કે અર્ધ જરોજર બેસતો નથી પછી તો રપટ છે. એક નંદાજનકુમારના મળથી જ્યાં બાધક સાધક રૂપ સ્વર્ધ પડ્યા.

નિત અનુચિત કૃતિ પલ છિન, પાછે સત્પરિતાપ,
રીતિ ભર્ષ કુંજર સૌચ હરિ, બચું બચાઓ આપ. ૬૭

તારો મારો હો ધની, ઓર ન ગતિ ગિરિધરન;
જેસો તેસો તિહારો, પર્યો તિહારે શરન. ૬૮

સુમતિ હેલુ મો મન હરિ, સુસંગ નિજ ચેં ખ્યાર;
હિર ન લગ્નું તોં દીનિયોં, મો સિર દંડ અપાર. ૬૯

જળ લગ જાપેં મોહુ દો, તળ લગ સતત સયોગ;
મોહન મોહ નિવારિ જો, દિહુ તો દીજો ધિયોગ. ૭૦

૬૭. રાજા હૈંદીને પળેપળ અને ક્ષણેક્ષણે અનુચિત કૃતિ તો
છેજ, અને પાછળથી પચાત્તાપ થયા કરે છે. હાથી નાહીને જેમ
પાછળથી પોતાના પર ધૂળ ઉરાડે છે તેવીજ મારી રીતિ યર્ષ છે. જો
આપ બચાવશો તોજ તેનાથી બચીશ.

૬૮. હે ગિરિરાજને ધારણ કરનારા ! મને તારો કે મારો,
તમે ધણી છો, પણ ખીજ ગતિ તો છેજ નહિ, હું તો જોવો તેવો
માત્ર તમારે શબ્દે પડ્યો છું.

૬૯. હે હરિ ! મારા મનમાં સુમતિ આપો, સત્સંગ અને
આપના પર ખ્યાલ, એ જો આપ આપો અને પછી આપને જો હું
ન બચું તો મારે માથે ગમે તેવો દંડ ઠાકજો.

૭૦.—૧ જ્યાં સુધી જોના પર મોહ આપો, ત્યાં સુધી તેનો
સયોગ જન્યો રહે તેમ તમે કરજો, પણ હે મોહન ! જો એ મોહ
નિવારવો હોય તો પછી તેનો વિયોગ આપજો.

- આપ જરી ઉજરેં કહ્યા ? મો તેં માયા કહ્યાન;
તો ઉપરેં ને હોઈ મેં, તુમ તે હું બલવાન. ૭૬
- કરિ. હો નીકી નાય સખ, મેરી મો બિશ્વાસ,
બક્ષી કરત હો જગતકી, હોં તો ઘરકા દાસ. ૭૭
- જાનુ, કહુ ન અગિધિ પ્રિધિ, શરન પયૌ પ્રજનદાય;
આછી લગે જુ આપકો, મો કૃતિ લેહુ કરાય. ૭૮
- અખલ જીવ અસહાય અનુ, ઇકલોં અરિ અનેક;
ઇશ ! ઉપેક્ષા કરાગે કયૌ કરિ નિભ હેં ટેક. ૭૯

૭૦.—૨ આપે માયા જડી દીધી છે, તે હે કહ્યાન ! શું મા-
ર્ગથી ઉખડવાની છે ? તેના ઉપરવટ હું ક્યારે માર્ગ કે જ્યારે આપથી
પશુ હું બળવાન હોઉં તો.

૭૧. હે નાય ! માર તો બધું આપ માફ કરશો એવો મને
વિશ્વાસ છે. આપ તો આખા જગતનું બહુ કરો છો તો, હું તો
ધરતોં શુભામ રહો તો શું માફ નહીં કરો ?

૭૨. વિાધ કે અવિધિ, શું કર્યું કે શું ન કર્યું એ હું કાંઈ ન
જાણું. હે પ્રજનદાય ! હું તો આપને શરણે પડ્યો છું, આપને જે કૃતિ
હીક લાગી તેની કૃતિ મારી પામે આપેજ કમળી લેવાની છે. હું કાંઈ
જીએવાર નથી.

૭૩. જીવ તો બલહીન છે, અણુ છે, તેના કેઈ સહાયક નથી,
અને તે એકલો છે. બીજી વસ્તુ જેવા તેના દુસ્મનો અનેક છે. હે
પ્રભુ ! 'જો તેની ઉપેક્ષા બેદનકારી કરશો તો વગારી ટેક કેમ નબરો ?

ભક્ત ભક્તિ ક્રિય ભદ્ર તુમ, કરી ખ્યોહારકી ચાલ;
તિનમેં તારેં એક સુહિ, નાતે ધર્મ ગોપાલ. ૭૪

બૂખ ભગો કે ભોગ લો, કેં-ટારેં વહ ભાન;
કહાંન કહૂં હૂં કેંનસોં ? કયોં ન ધરત તખ કાંન ? ૭૫
કાલ વ્યાલ ખિય વિકલજિય, કા કરિ સેવ સ્તુત;
સહજ કૃપામનિ છુવૈયેં, અદ્ભુત જૈહ અંચુત. ૭૬

ભજન બિના દુઃખ નાં દર-ગિકલ બને ન ભજન;
કા કરિયેં જ્યોં ત્યો બન્ધોં, તાતેં તુમ ન પ્રસન્ન. ૭૭

૭૪. ભક્ત તો ભક્તિ કરે અને તમે તેનું ભદ્ર-કવચ કરો,
એ તો એક વ્યવહારની વાત થઈ, તેમા એક અને તમે તારો નહિ
તો હે ગોપાલ ! ધર્મ રહેશે નહિ.

૭૫. બૂખનો નાશ કરો અથવા તો ભોગ ભોગવવાની સવડ કરી
આપો અથવા તેનું ભાન ટળા ભય તેનું કરો. હે કહાંન ! હું આ
વાત કેને કહું ? તમે તે કાને કેમ ધરતા નથી ?

૭૬. કાળરૂપી જહરી નાગર્ભ જહર મારા શરને આકુળબાકુળ
બનાવી દે છે. હું તમારી સેવા કે સ્તુતિ શું કરવાનો હતો ! હે અ-
ચુત ! આપ એક અદ્ભુત વૈભવો. સહજમા આપનો કૃપારૂપ મણિ
મને સપસો કરશે તો બધું જહર ઉતરી જશે

૭૭.—૧ ભક્તિ વિના દુઃખ ટળતું નથી. આકુળબાકુળ થતાં
ભક્તિ બનતી નથી. જેમ તેમ બની રહી છે, શું કરીએ ! તેથીજ,
તમે પ્રસન્ન થતા નથી.

ભાવરતિ બિન આસ્તી, અખિલ હરેં મમ નાથ,
 સતત સ્વરૂપાનંદ દિહુ, નિજ કરિ અહુ મમ હાથ. ૭૫
 લોકત્યાદિક ભારગ કલિ, અતિ દુસ્સાધ્ય દયાલ;
 આરત બંધુ ભરદ્ કે, પાલન કરો કૃપાલ. ૭૬
 શાસ્ત્રબોધ નિસદ્દિન કરે, કરે અવિદ્યા રોધ;
 બિન સહાય શ્રીજી ન કળુ, નિય મન હોંઈ નિરોધ. ૭૭
 સોરઠો.

ભનિ દોષ કેં કોશ, ચરન લીધો શ્રીનાથ મુહિ;
 આજ કિર દેખી દોષ, કરત ઉપેક્ષા ઉચિત હે ? ૮૧

૭૭.—૨ આપનામા ભાવના અને રતિ-પ્રેમ છે એ. પણ એક પ્રકારની આર્તિ-પીડા-છે તે હે નાથ ! તમે હરી સો. નિરંતર સ્વરૂપાનંદનું દાન કરો અને મારો હાથ મહો.

૭૮. હે દયાલુ ! ભક્તિઆદિ માર્ગો પણ કલિયુગમાં દુઃસાધ્ય છે, સરખાવે શ્રીમદ્ભક્તિમાર્ગજીના આ વચનો સાથે:—*જ્ઞૌ મજ્યા-દિવાર્ગો હિ કુસાધ્મા ઇતિ મે મતિ. ઇ હે કૃપાલુ !* આપ દુઃખીઓના બંધુ હો, આપ આપના એ બિરહનું પાલન કરો.

૭૯. રાત અને દિવસ શાસ્ત્રો બોધ કર્યા કરે છે, પણ અવિદ્યા-અંધારા તો ઉત્તમ કાર્ય કરવાને રોધ કરે છે, અટકાવે છે, કરવા દેતી નથી, શ્રીજીની સહાયતા વિના કદી જીવતાં મનનો, નિરોધ થઈ શકે-તોજ નથી.

૮૦.—૨ મને દોષનો બહાર સમજીને તો હે નાથ ! શરણે લીધો છે, હવે મારા દોષ દેખીને બેઠકાદારી બતાવો છો તે શું આપને ઉચિત છે ? -

દોહડા!

ચૂક જીવ કોં ધર્મ હેં, ક્ષમા ધરમ પ્રભુ આપ;
 ભઈ દહી નઈ ના બને, અસ મતિ દોં હરિ તાગ. ૮૬
 માયા કેક ખવાય પ્રભુ, ફિર કહુ રહેં પ્રણીન;
 નાથ વિચારોં કયો બને ? તુમ પ્રધાન બલ હીન. ૮૭
 તુમરે કર કરતૂત સખ, કહા મેરો કહુ જોર;
 કહોગે કયોં ? નાં બને, મો રુચિ નદકિશોર. ૮૮
 કહુગે બંધન કર્મ હોં, કહાંતે લ્યાયોં આદિ;
 ધુર જસ બોયોં બીજ નિજ, લુકતૂં વહ પરસાદિ. ૮૯

૮૦.—૨ જીવનો પર્મ તો ચૂકવાતોજ છે, આપ પ્રભુનો ધર્મ ક્ષમા કરવાનો છે, ને ચૂક થઈ તે તો બળી જાય અને નવી ચૂક હું ના કરું એવી મતિ હે હરિ ! મને આપો.

૮૧. હે પ્રભુ ! પહેલા તો આપ અમને માયારૂપ દેશી પદાર્થ ખવરાવો છો અને પછી કહો છો કે, હું હુંસીયાર રહેજો ! હે નાથ ! એટલું તો વિચારો કે એ બનેજ કેમ ? તમે સુખ્ય છો અને અમે બલહીન છીએ.

૮૨. તમારે હાથ આ બધા કરતૂત છે, એમા અમારું કંઈ જોર શું છે ? હે નંદકિશોર ! તમે કહેશો કે, એમ કેમ થાય છે ? તો હું કહીશ કે મારી રુચિ અનુસાર કાંઈ બનવું નથી.

૮૩. એમ કહેશો કે તારાં કર્મના બંધન હશે, તો પહેલાં હું તે બંધન ક્યાંથી લાવ્યો હતો ? ધૂળમાં બીજ તમે જો વાળ્યો તે હું પ્રસાદી ગોળવું છું.

દારુ પૂતરી યંત્ર શુક, મરકટ પરણસ ખાલ;
 ત્યો હરિ તુમ ઘસ જગત સખ, કરે કરાયે ખ્યાલ. ૮૪
 શકટધાન જ્યોં તહુ મનેં, હોં કરતા કિય મૂઢ;
 ઇહુ પુનિ રચના આપ સખ, કરોં અલગ ગતિ શૂઢ. ૮૫
 મૂલ વિચારત સાંચ સખ, કરતા પંકજ નેનં;
 પેં જિય સિર કહુ નાં ધરે, તો તો ખેલ જુલેં ન. ૮૬
 સુખકારી શ્રીજી સકલ, દુઃખ દાતા મમ કર્મ;
 દુઃખદ હુ તમ યોં કયોં કહું ? લજેં દાસ મમ કર્મ. ૮૭

૮૪. કાકની પૂતળી, યંત્ર પોપટ, વાંદરાં, બાળકો એ બધાં
 પરવસ હોય છે. હે હરિ ! બાપુ જગત તમારે વસ છે, તમે બધાના
 ખ્યાલ કરી કરાવી રાખ્યા છે.

૮૫. ગાડા નીચેનું કુનડું જેમ માને છે કે, ગાડાનો બોળો ફેં
 જ ઉપાડી ચાલું છું, તેમ મૂર્ખ જીવ એમ માને છે કે હું જ કતી છું.
 આ વિચિત્ર રચના પણ બધી આપનીજ છે, તેવી રચના કરીને પાગ
 અગગા રહો છો ! અચિતજ, આપના ગતિ ધણી મૂઢ છે.

૮૬. મુળમાં વિચારતા જણારી કે બધાંના માયા કર્તા કેમધ-
 નધન પ્રભુજ છે, છતાં બે પ્રભુ ! જીવને માને તમે કાંઈ પ્રેરો નહિ
 તો આ બધ ખેલ-ઝંસારની રમત-ખેલજર જુલે નહિ-જાગે નહિ.

૮૭. મારા શ્રીજી તો બધાને સુખદાન કરનારાજ છે, દુઃખ તો
 મારા કર્મ આપે છે. હે પ્રભુ ! તમે દુઃખ આપો છો એમ કહું કેમ
 શૂં ? મારા દાસકર્મ તો તેથી લાજે.

સળ કરતા પદ્મો લગે, યેં કહત હું કંઈ ખાંચ;
કંઈ હું ન કહત બનેં કહું, સાંચ કહું બિધિ આંચ ૮૮
હેં યેં તહુ સળ કર તુમહિ, કહે બિન મોહિ તુ તોપ;
કર્મોદિક સળ પરાધીન, હુરિ સ્વતંત્ર નિદોંપ. ૮૯

કર્તુમકર્તુ અન્યથાકર્તુ, સમરથ મંશ;
બિચિત્ર લીલા આપકી, અલગ અકલ જગદીશ. ૯૦
માયા કાલાનીત વિભુ, ત્રિશુન અક્ષરાતીત;
પરમેશ્વર પરબ્રહ્મ પ્રભુ, આત્મારામ અજીત. ૯૧

૮૮. બધા કતો પદ્મમાં લાગ્યા છે, હું કતો છું એમ માને છે
હું તો એમ કહેતા કાંઈક આગકો ખાઈ છું, બંનેમાંથી કશું કહેવાતું
બનતું નથી. સાંચ-ખરેખર, ખચિતજ, બંને તરફ આંચ-અમિ-છે.
આપ કતો છે એમ માનું તો દુઃખદાતા આપ બનેા બને મારા
દાસધર્મ લાગે, હું કતો છું એમ તો કહેવાયજ કેમ ? બંને બાણુએ
અમિ છે, એકે તરફ દબાય તેમ નથી.

૮૯. વસ્તુસ્થિતિ તો ઉપર બતાવી તેવીજ છે, હતાં તમેજ
કતો છો, તમેજ બધું કરી રહ્યા છો એમ કીધા વિના મને મંતોપ
થતો નથી. કર્મ વગેરે બધા પરાધીન છે. હે હરિ ! માત્ર આપજ
સ્વતંત્ર અને નિદોંપ છો.

૯૦. સ્પષ્ટ છે.

૯૧. માયા ને કલથી આપ. અતીત-પર-છો. સત્વાદિક વળુ
ગુણો અને અક્ષર બ્રહ્મથી પણ પર છો, બીજું સ્પષ્ટ છે.

અનંત કોટિ પ્રણાંડ પતિ, પ્રધાન પુરુષાધીશ;
 શ્રુતિ વિધિ શંકર સંકર્ષન, અધિપતિ મહાલક્ષ્મીશ. ૯૨
 નામ પ્રદા લગવાન પરમાત્મા પુરુષોત્તમ;
 અવતારી અંશી પૂરન, અગમ્ય નિગમાગમ. ૯૩

સદાનંદ શ્રીકૃષ્ણ, સચ્ચિદાનંદ અચ્યુત,
 સર્વશક્તિમુક જગદ્ગુરુ, જગન્નાથ અદ્વૈત. ૯૪

અંતયામી અભિલપતિ, ઈશ્વર અદ્વૈતસિંધુ;
 મહાસદ્દિષ્ટ શાંત દીનવત્સલ આરત બંધુ. ૯૫

ઈશ્વરેઈ ઈશ્વર અચલ, મહાકાલકે કાલ;
 સો પ્રભુ લાક્ષ્મીધીન હો, સમર્થ દીનદયાલ ૯૬

(પાતું ફાડી અમલું હોવાથી ઉતારી શકાય તેમ નથી.) ૯૭

૯૨. પ્રકૃતિ અને પુરુષના અધીશ હો, વેદ, બ્રહ્મા અને મહા-
 દેવજના પણ માલીક હો, મહાલક્ષ્મીના પણ પતિ હો.

૯૩ થી ૯૪: સુધી જાણવાનના નામ વર્ણવે છે. અવતારી-
 પીળા બધા આપના અવતારો છે, અશો છે, આપ તેથી અવતારી
 અને અંશી કહેવાયો હો નિગમ-વેદને પણ આપની ગમ નથી,
 સર્વશક્તિમુક અધી શક્તિએને મારણ કરનારા, સદિષ્ટ-સદનશીલ
 આરતબંધુ-દુઃખીઓના બંધુ હો

૯૫. એવા છતાં આપ દીનદયાળ હો, અને શક્તિને આર્પણ હો.

જીવ મુલાવિક અરુ છે, દુઃખ દિખિ રહે ન ધીર;
 તળ જદવા તદવા બકે, આપ સહો ગંભીર. ૯૭
 સેવક સ્વામીકો કહે, બાલ પુકારે માત;
 પત્ની અપને પીયુસોં કહે, સુખ દુઃખકી ખાત. ૯૮
 અનુચિત ખાતહુ સુનતહી, અપનેકી પ્રીતિ સમેત;
 અરુચિ ન આવેં ઇશકોં, અધિકોં ઉપજે હેત. ૯૯
 ત્યોં પ્રભુ હોં બિન સમજદી, બિનતિ કહું અજાન;
 આપ બિલગ મતિ માનીયો, મેરે પ્રીતમ પ્રાન. ૧૦૦
 યુનેહગાર સરનો બહે આંચ સાંચ કહુ નાંહિ;
 બાડખન બિઠલનાથ જળ, જુલિ જૂલ ગહુ બાંહિ. ૧૦૧

૯૭. જીવ સ્વભાવિક રીતે અજાની છે, તેથી દુઃખ દેખીને તેને ધીરજ રહેતી નથી, તેથી જીવ જેમ તેમ બકે છે, આપ ગંભીર છો, તેથી તે સહન કરે છે.

૯૮—૯૯. સુખ દુઃખની વાતો દુનીયામાં નોકર માલીકને કહે છે, બાળક માતાને કહે છે, સ્ત્રી પતિને કહે છે, એ બધાં પોતાનાં જનની વાત અનુચિત-અયોગ્ય હોય છે તો પણ સાંભળે છે. સમજીને તેથી અરુચિ ઉપજતી નથી, ઉલટું હેત ઉપજે છે.

૧૦૦. હે પ્રભુ ! હું અજાની આપને સમજીશુ વિનાની વિનતિ કહું છું, મારા પ્રાણપ્રીતમ ! મારી વાતને આપ નકામી ન માની લેશો.

૧૦૧. હે વિઠ્ઠલનાથ:-વેદા યન્ શ્રુવાન્ ભક્તીતિ વિઠ્ઠલઃ । જ્ઞાન વડે શ્રવ્ય એવા જીવોને અંગીકાર કરનારા નાથ ! મારી જૂલ હોય તે જૂલીને મારો હાથ આપ જાણો તેમાં આપનું વડપણ છે. હું યુનેગાર ચરણે આવ્યો પણ તે ખોટો કે સાચો તે કહી શકતો નથી.

- નાથ ગિચારો મુઘ ધિન કોન કરે નિત દોષ;
તાહિ દંડ કહા ? મુમતિ દિહુ જ્ઞાન જૂલ લલ દોષ. ૧૦૨
- રત્નમનિ મન દીજિયે, નાથ ઉચિત જડ આહિ;
કંકર પથ્થર હીકરી, ક્રમે નચિત તા માંહિ. ૧૦૩
- એમો નહિ હરિ જગતકો તમ કરે નિજ નામ,
અથ અમાયકે છવેગો, પઠવો મો ઉરધામ. ૧૦૪
- પતિત પાવનાદિક ગિરદ, મો લખિ ત્યાગે આપ;
ગિરદ છુડાયે આપકે, ક્ષમા કરો વહ પાપ. ૧૦૫

૧૦૨. હે નાથ ! એટલું તો વિચારો, કે અગાતી વિના ફર-
શજ શુનોહ કોણ કરે ? તેને વળી દંડ કેવો ? તેને આપ સદ્ગુણિ
આપો, જાણીને જૂલ કરે તેના કરતાં અજાણતાં શુનોહ કરે તે સારો
ગણાય છે.

૧૦૩. હે નાથ ! રત્ન અને મણિ જેવી ઉત્તમ વસ્તુમાં આપે
મન-હીન રાખવું જોઈએ, જડે-મોટાઓને-તેજ ઉચિત છે. કાકરા,
પથ્થર અને હીકરાં કાંઈ મોટાઓનાં મનમા આન લેતા હશે ?

૧૦૪. હે હરિ ! આપના જગતને તમ કરે એવું આપવું નામ
નથી, હું તો પાપથી તમ ચક્ષને છું છું, તેથી મારા ઉરધામમાં-
હૃદયમાં-તે નામને મોકલો, જરોજર અર્થ સમજાયો નથી.

૧૦૫. મને જોઈને પતિતપાવન વગેરે ગિરદ આપે છોડી દેવા
છે. મેં આપનાં મિત્ર છોડાવ્યાં, તેનું પાપ મને છાગ્યું તે આપ
ક્ષમા કરો.

અગનિત અપરાધી જિતે, તુમરી ક્ષમા અજીત;
માનું મમ અપરાધ લખિ, કછુ ઇક માગી લીત. ૧૦૬
તુમ કહોગે હમરી ક્ષમા, ડરેં દોષ અંસ કોન;
તબે હસિ બોલોં નિરંતર, થહુ ઘોડા મેદાન. ૧૦૭
મુખય અલે સરનો અહે, તાકો પ્રતિદિન દુઃખ;
કેસો ન્યાય કૃપાલ એ, ફુલ બિમુખ અતિ મુખ. ૧૦૮
કહત બનેં નહિ કા કહૂં? અંતર દુઃખ અપાર;
જાનિ જાંબિ સાખી લાયે, સમર્થ પ્રભુ બલિહાર. ૧૦૯
મતિ રતિ હહુ મમ કન્યકા, તુંમે પ્યાહી મેં કહાન;
બરબટ રાખો આપ ઢિંગ, દેહુ છુડાય કુખાન. ૧૧૦

૧૦૬. તમારી અગનિત ક્ષમાએ અસંખ્ય અપરાધોએને છૂટી લીધા છે. છતાં હું એમ માનું છું કે, આગ અપરાધો જોઈને તેને કાંઈક ભીતિ-ડર-લાગ્યો છે.

૧૦૭. તમે કહેશો કે અમારી ક્ષમાને ડરાવી દે એવો કયો દોષ છે ? તો હું કહીશ કે ત્યારે તમે નિરંતર હસીને બોલો, કેમકે આ ઘોડો હવે મેદાનમાં છે.

૧૦૮. સારે માર્ગે જાય, સરણુ ગ્રહે, તેને દરરોજ દુઃખ છે, હે કૃપાળુ ! આપનો કેવો ન્યાય છે ? વિચુખ ફટકે અત્યંત સુખ મળે છે.

૧૦૯. ૨૫૫ છે.

૧૧૦. મતિ-શુદ્ધિ અને રતિ-પ્રીતિ એ બન્ને મારી કન્યાઓ છે, તે મેં તમને પરણાવી દીધી છે ! આપ તેને બરબટ પાસેજ રાખીને તેની કુખાન-બરબટ નાણી-છાડાવી દેજો.

બલ બરજોરી આપકો હરી ગઈ શ્યાલ નમાય,
 મેં આપ્યોઈ હોં તુંમે મનઃલિહુ છુડાય હરિરાય ૧૧૧
 ગિસરત હરિજન દિયો સળ, સુદૃત દુષ્ટ ત મોહુ,
 નાથ પ્રકૃતિયરિ ગિસરની, ત્યો જિન ગિગરો મોહુ ૧૧૨
 મત ગિસારિયો મનતેઃ મોહુ જગનઃ શુભાર્થ,
 મેરો રક્ષમ હોયજો, કમઠ ઈકકી નાંધ. ૧૧૩
 હો નિસિદોસ, જ્ઞાનિધે, કયો સગમ મમ આપ,
 ગિમરોતમ આભા સુરમઃ તર્ણ સલાવે મિલાપ ૧૧૪

૧૧૧. મળકરી બળજોરીથી આપના સાળા મનને તે હરી ગઈ છે, મેં તો તમને માફ મન આપ્યું છે, તે મનની રતિ પ્રીતિ જે બહેને છે. 'એ જો મનને હરી જાય તો તમે તેની પાસેથી તેને છેડાવી લેજો.'

૧૧૨. હે હરિ! પોતાના જનને સુદૃત અને દુષ્ટને જો આપેલા છે, તે વિસરી જવાય; પરંતુ હો નાંધ! સ્વભાવને તો વિસરાય નહિ, જે તે 'નિ વિસરી' તો મને વિસરી ન જશે.

૧૧૩. શુભાર્થ-પૂજ્યમા પૂજ્ય, કમઠ-કાચળી 'જલની' બહોલ રતીમાં ઈકા મુકે છે અને પોને જળમાં રહીને તેનું રક્ષણ કરે છે, તેમ કરજો.

૧૧૪. જ્યાં સુધી ગન અને દિવસ છે ત્યાં સુધી જ્ઞાનિધિ આપનો મિલાપ કયાથી જવાનો હતો? જ્યારે તમ-અધાર્મ અને આભા-પ્રકાશ, એ બન્નેને વિસરી જઈ જ ત્યારેજ આપનો મિલાપ થશે.

સાધનસાધ્ય ન હો સકોં પ્રેમ તિહારે-પાસ; ..
 દયા ન કરિયત દીન લહિ, કહા-મિલન, અગા, આસ, ૧૧૫
 પતિત હું કહિયો પે ન. મન, તાસેં કશેં ન પૂત; ..
 હોં અલીક નિજ સાંચ. કર, સહજ, દુખા અચ્યુત, ૧૧૬
 મારી ધર્મ, રતિ કૃષ્ણ-મમ, ગતિ-જુદાવન, ધામ; ..
 કૃતિ સેવા શ્રીનાથ, કમ, હો, રટિ, હરિ, નામ, ૧૧૭
 ગોકુલ, જુદાવન લેહું, મોં જગજીવન; ..
 પલટું મોઢું દીનિયે, ગોકુલ જુદાવન, ૧૧૮
 દેવી નાહિ-ન દેવતા નિજ આતારહું, કોન; ..
 રાજહું રાધાકૃષ્ણમ, જુગ નિન મોઢિર ઉર, લોન, ૧૧૯

૧૧૫. આપ કાંઈ સાધનથી સાધ્ય હોજ નહિ. માત્ર પ્રેમ
 આપની પાસે-પહોચાડે છે. હવે, તમે દીન બન્યો તે દયા, સરખીએ
 કરવા નથી, તો પછી મળવાની આશા ક્યા રહી ?

૧૧૬. પત-શુદ્ધ, અલીક-શુદ્ધો, અચ્યુત-હે પ્રભુ !

૧૧૭. મારી મનિ ધર્મમાં, રતિ શ્રીકૃષ્ણમાં, ગતિ-શ્રીજુદાવન
 ધામમાં થાય, કૃતિ-શ્રીનાથજીની સેવામાં; આ જાનું કપારે-યશે !
 હે પ્રભુ! હું તમારું નામ રટી રહ્યો છું

૧૧૮. હે જગજીવન! મારી પામેથી તમે ગોકુલ-ગાયોમાં સમૃદ્ધ
 અથવા-તો ઉદ્રિયોનો સમૃદ્ધ લઈ લો, જુદાવન-ગુલસીજીનું-વન લો,
 પણ તેના બદલામાં મને શ્રીગોકુલ અને જુદાવન-ધામ-આપવાનું-રોજ

૧૧૯. કોઈ દેવી-દેવતા કે બીજા અવતાર પણ નહિ, મારા
 મનમાં અને હૃદયરૂપ બલનમાં તો રાધાકૃષ્ણ જિરાણે.

શ્રીખલ્લભ ષલ્લભ સળ સહ ષલ્લભ મુહિ હોહુ;
 સહજ ચદા દિગ ચાગિયે, અપનો જાની મોહુ. ૧૨૦
 લાલત ત્રિભંગી છેલ છળિ, નટવર નંદકિસોર;
 શ્રીરાધા સહ મો હુદે જસો ચિત્તકો ચોર. ૧૨૧
 એસી માયા મોપર કરે, થલે ન માયા જોર,
 મયા મયા રહિત હો, નિજપદ નંદકિસોર. ૧૨૨
 કા ન હોય મનતે કરે, મુહિ નિજ લહિ શ્રીરંગ
 અનંત કોટિ પ્રહ્લાદ કિય, રચના જુકુટિ ભગ. ૧૨૩
 રાજ બિધિ લુભસે લુભહિ પ્રભુ, કર્હુ ઉપમ જો હોય,
 જોસે બ્યોમસુ બ્યોમસોં, જોર ન ફલો હોય. ૧૨૪
 બહીરુ અંબ ગતિ આપ હો, વ્યાધે ગતિ સતત,
 ઐશ્વર્યકે શુન લુભ ગિનો, જોર ન ખેડોએ મત. ૧૨૫

૧૨૦. દિગ-પાસે ૧૨૧. સ્પષ્ટ છે.

૧૨૨. મયા-કૃપા, જ્યાં મયા અને માયા બન્ને ન હોય તે સ્થાન.

૧૨૩. અનંત કોટિ પ્રહ્લાદ માત્ર જુકુટિના ફગવા માનવી
 જ્યાં સ્થાવા હોય ત્યાં અને પોતાનો માનીને મેનવી કૃપા કરે તો
 હું ન થાય ?

૧૨૪. આપને કાઈની ઉપમા ન અપાય, બ્યોમ-આકાશ ને
 આકાશનીજ ઉપમા છે.

૧૨૫. બહી-પૂતનાને, માના જેવી ગતિ. પારધિને પણ સંદેહે
 મેલમાં મૂક્યો, બહી સ્પષ્ટ છે ઐશ્વર્ય-અવશ્ય.

નિસ્સાધન તારન હરિ, ભક્તાધીન હું સાંચ;
 એકઠૂમે નહિ મેં પૂરન; આર્તજંધુ હર આચ. ૧૨૧
 એસી દીનતા દેહું પ્રભુ, પરમ કૃપા નિજ હેતુ;
 હેતુરહિત રતિ પરમ દિહું, પ્રતીતિ પાંન ચલ કેતુ. ૧૨૨
 ભોયું તાપે ફલ પાપકેં, આપ ઉશહનોં કહાન;
 નાથ ઉગારેં ગિરદ લખિ, તો અપનોં અહેસાન. ૧૨૩
 નાંહિ મુનોગે બિનતિ, તો મેરેં કંચુહું ન ભેર;
 તુમ બિન મેરેં કાન હેં ? જો કહું નંદ કિશોર. ૧૨૪
 જેમો હું તેમોં પ્રલો, તુમ જનતહોં મોહિ;
 નયોં ત્યોં લાંચિ નિલાધરેં, પ્રકટ કિરે કા હોહિ. ? ૧૨૫
 છવ મતિ અનુચિત કૃતિ, બને અગિલ અવિનાસ;
 હે દયાલુ અખ દીપ મત દીજે લહિ નિજ દાસ. ૧૨૬

૧૨૫.—(૧-૨) હું એકમાં પૂરો નથી. નથી નિસ્સાધન કે નથી ભક્ત. હે પ્રભુ ! એવી દીનતા આપો કે જે આપની કૃપામાં કારણ બને. વળી હેતુ-સ્વાર્થ-વિનાની રતિ-પ્રીતિ આપો, જેમકે, પવનના ભેરથી ફળા હો છે, ફળામા શું શકવાની શક્તિ છે ?

૧૨૭. ઉશહનો દપદો-ઉપાલંબ, અહેસાન-ઉપકાર.

૧૨૮. ૨૫૪ છે.

૧૨૯. લંપી-લંકીને નભાવી રાખજો, ખુલ્લું કરવાયી શો દાવદો થવાનો છે ?

૧૩૦. (૧-૨) છવથી તે એવુંજ બને છે, પણ હે દયાળુ ! આપ દવં તે ભેધને અને મને પોતાનો દાસ ગણીને એવી અનુચિત કૃતિ આપશો નહિ, ક્ષેષદ-ક્ષેષ ઉપજાવનાર ઉપાદ-કૃપાચ. લહ-લઈ રાકે.

ઉચિત કૃતિ અનુચિત ગને કલેશદ સહજ સુભાવ;
હરિ નિજગદ સુખ દિહુ લહુ, મેરી ચલિ ન ઉપાવ. ૧૩૦

મેરી કૃતિ મતિ દેખિયો, મેરે જીવન પ્રાન;
જિન મોંખ્યો છે આપકું સુધિ કરિયે વહુ કાન. ૧૩૧

હાંકિ પુરાઈ લલાઈ દઈ, નિજ લહિ નંદકિયોર;
અને હુટાવત લાજ કહા ? અધમ હતો નહિ ચોર. ૧૩૨

તુમરે ચુનહું પી ગયો, તુમ પીને મો દોષ,
અળ કુછ સાખીસે લગો, કેન દોષ અસુ શોષ, ૧૩૩

ચોકમોહાદિ બિટંબ સળ, જન્મ ગયોં બેકાજ,
ખલ બિનતિ સુનિ ખીજ હુઈ, પલન લગે પ્રજરાજ. ૧૩૪

નીચ કૃતિ નિસદિન કરે, આપ દરસ અલિલાવ;
પામર માગે પામરી, સુમત ઉઠે જયો હાસ. ૧૩૫

૧૩૧. આપને શીમહાપ્રભુજીએ અને સોખ્યો છે, તે કાલી માલ રાખ્યો.

૧૩૨. મારી પુરાઈ-ફટલા, હાંકિને તમે ભગાઈ આપી-દેવે મા મરે લાજ હુટાવો છો ? હું શું પહેલાં ચોર ન હતો ? મારી લાજ છેને ક્યા ?

૧૩૩. મો-માર, સાખી એ-માણી જેવા તટસ્થ થયા. મારો ક્યો દોષ થયો છે કે, તેમને આવો રોષ મારા પર થાય ?

૧૩૪. મે કાજ-નકામો, સ્પષ્ટ છે. ૧૩૫. સ્પષ્ટ છે. હાસ-હાસ.

મનતે જડપન લે ફિરે, સ્થાનપ યોહિ અપાર; ૧૩૬
 સુજન દીન યોહિ દમૂં, તુમ સહુ નંદકુમાર.
 અજહૂ વે કૃતિ કરતહૂં, જો કૃતિયે નિજ ખીજ; ૧૩૭
 હરિ મેરે જડપન લખો, તાપર માણું રીઝ.
 વિનતિ કરત લગત હો, જાનિ કરત કુકાજ; ૧૩૮
 જાનેકી પત રાતિયે, જાંહિ અહેકી લાજ,
 મકટ પ્રલો કહાં લગ કહૂં ? આપે કહા અજાનિ; ૧૩૯
 ભૂલિ ભૂલ કરના કરો, આપનયોં હર આંનિ.
 કહેની કહુ કરની કહુ, પર્યોં રહૂ પાપંડ; ૧૪૦
 વેસેકોં કર તુમ અહોં, ઓર કરેં શત ખંડ,
 અજ હે, બહે હે, બહે ગયે, પતિત પાપરતિ પુદ, ૧૪૧
 તિનમેં મોસમ કેન ? પ્રભુ વેસોં મેં નહાહુદ.
 અરુ પિસુનહૂ કહત લજ, એસે દોપ મમ ઠેશ; ૧૪૨
 વેસેકો પાલન કરોં, તુમ હરિ કરી અદોપ.

૧૩૬. સ્થાનપ-શાશ્વત, યોહી-એમને એમ, સુજનોને અને દીનને દુઃખ હું, આપું તો તમેજ સદન કરી લો.

૧૩૭. અજહૂ-આજે પણ, જડપન-મૂર્ખતા.

૧૩૮. ૨૫૯ છે. ૧૩૯. મારી જુલો જુલોને-વિસરીને.

૧૪૦. આવાનો હાથ તો આપજા જાલો, ખીજ તો સો કુકા કરી નાંખે.

૧૪૧. પાપરતિ-પાપમાજ પ્રેમવાળો, પાપથીજ પુદ જાનેલો.

૧૪૨. પિસુન-આડીઓ, લગ-જન્માઈ, અદોપ-નિર્દોષ.

હુખ પાવત તાતે કહું, સમુજત શિવ ન આશવ,
નાથ બિલગ મત માનિયો, તુમ ઇશ્વર હોં શુવ. ૧૪૩

કરી કરત હો કરોગે, કૃપા કૃપાકર સન્ય,
તાપર દેત ઉરાહનોં, ઓછી મેરી મત્ય. ૧૪૪

હોં અપને અજ્ઞાન પ્રભુ, તુમરી કૃપા ન જાનુ,
સખ દેખત ચેં ઉલુક જયેં, ઉઘેં લાન ન જાનુ. ૧૪૫

બિન સ્વારથ સખ સ્હુરાવત, જનનિ જનકકેં પ્યાર,
સોહુ રાવરી કૃપાપેં, વાર કોટિ હજાર. ૧૪૬

કરત સખન કોં હિત હરિ, શુસ જતાવત નાહિ;
નિય કુલત કહુ બિન કિયેં, ખટો કૃતખી આંહિ. ૧૪૭

૧૪૩. શિવ-કસ્યાણ, અશિવ-અકસ્યાણ. જન્મે સમુજતો નથી
બિલગ-ઉલકું માનરો નહિ.

૧૪૪. તમે તો કૃપા કરી છે, કરો છો, કરજોજ. ઉરાહનો-હપકો
મત્ય-અકલ્પ.

૧૪૫. કુંતો અજ્ઞાન છું, તમારી કૃપાને જાણતોજ નથી. દિવમે
પદ્મા દેખે છે, પણ ઉલુક-પ્રુવક જોતો નથી કે સૂર્ય ઉગ્યો કે ન ઉગ્યો.

૧૪૬. માતાપિતાના પ્યારને જમા નિ આર્થ કહીને વખાણે છે.
પણ આપની થોડી કૃપાપર તેવા હજાર કરોડ પ્યારને વારી નાખું.

૧૪૭. જતાવત-જણાવતા નાહી, નથી, શુવ તો કંઈ કરતો
નથી અને અમથો કુલાઈ ગરે છે, તે બડો કૃતખી છે.

રામ રામ રસના યને, આયુષ જિતો અનંત;
 સતત ગાઉં જુન નાથ નિજ, તહુ ન લહૂં કણુ અંત. ૧૪૮
 મેરે તુમ સર્વસ્વ હો બુઝલ નિકુંજ નિવાસી;
 નિકટ ગાંધી નિન ટહેલ દિહુ, જાનિ હાસીકી હાસી. ૧૪૯
 જેમે હો તેસેનકોં, પ્રભુ હૂં કરત પ્રનામ;
 જેમે હૂં તેસો દયો, પાલો ધી વનસ્થામ. ૧૫૦
 ચહુ વિજ્ઞસિવિલાસ જો, પડેં સુને સહુ પ્રેમ;
 હમાપ્રીતમ શ્રીજી મિલેં, મન જાંછિત ફલ ક્ષેમ ૧૫૧

ઇતિ શ્રીવિજ્ઞસિવિલાસ. કવિદયારામકૃત. સમાપ્તોયમ્.
 શંભુ ભવતુ શ્રીરક્તુ શ્રીકૃષ્ણાયુમસ્તુ.

॥ શ્રીકૃષ્ણાર્પણમસ્તુ ॥

૧૪૮. રામે રામે રસના-જીબ ચામ, જેટલું અનંત આયુષ હોય તે બધું આપના નિરંતર સુખમાનમાં ખરચું તો પણ તેનો પાર ન પામું.

૧૪૯. બુઝલ-રાધાદૃષ્ટ, ટહેલ-સેવા.

૧૫૦. ૨૫૬ છે. ૧૫૧. ક્ષેમ-કૃષ્ણાયુ

નામપ્રભાવખત્રીશી.

ટાહા.

“ કાવ કેવલ શ્રીકૃષ્ણકો, કીર્તનહી હે’ સાર ”

ધ્યાન યજ્ઞ પૂજનજી ફલ, સો યાતે’ નિર્ધાર.	૧
કર્માદિ સાધન સળ ધર્મ, નેહિ આસુચ અધિકાર.	૨
સળ સાધન સળ ધર્મકો જોહિ જાનિ આગાર	૩
જ્યાર કાહુકોં કામ નહિ, ઇનતે’ જોડા પાર,	૪
કર્મ જ્ઞાન યોગાદિ ત્રણ, કૃષ્ણ નામકી લહાર.	૫
જો ન કરત તો વિપ્ર તહુ, અથ આસુચ જાંડાર,	૬
સળ કૃતિ પૂરન કર સદા, રસિકનકોં શૃંગાર.	૭
અનાયામ જડ ફલ મિલે, અતિ પ્રિય નલકુમાર,	૮
અતિ સ્વાદુ ણિન દ્રમ જાહો, પ્રસન્ન દેવ મુરાર	૯
જ્યાર યુગનમે નહિ સુનહિ, સદા સકલ સિરદાર,	૧૦

૧ કલિમાં પ્રજુના નામવિના કાંઈ પણ સાધન નથી એ વિશે આ નાનોશી મથ કવિએ લખ્યો છે. અંથ સગસ છે, વધારે વિવેચનની જરૂર નથી. ‘કલિ કેવલ શ્રીકૃષ્ણકો કીર્તન હી હે’ સાર’ એ કડી શુરએ લખી તે ૫૨ કવિત્રીએ ૩૨ કડીઓ લખી છે.

૨ કર્મ વગેરે ધર્મના સાધનો છે, પણ કલિકાલને લઈને આ સુચ-અસુચિતા-અપવિત્રતા જેટલી બધી વધી પડી છે કે, તે સાધનોનો અધિકારજ રહ્યો નથી. ૩. આગાર-ધર.

૫. લહાર-સાથે ૬. અથ-૫૫. આસુચ-અપવિત્રતા.

૧૦. જ્ઞાના સિરદાર પ્રજુ બીજા યુગમાં કાંઈ સાંબજતાજ નથી.

સરલ સખ ધર્મ શિરોમનિ, અરુ સળકોં અધિકાર.	૧૧
જાપર કરુના કૃષ્ણ અતિ, તાકું ઉપજે આર,	૧૨
કોટિ કોટિ ચિંતામનિ, જાપર વાર્ડ વાર.	૧૩
વિના ભાવ કયોહું કરો, તદપિ પ્રભાવ અપાર,	૧૪
કોટિ જન્મકે સુકૃતકે, ઇહ ફલ રતિ ઉચ્ચાર.	૧૫
સહજ અધારતિ સળ ટરે, લગે કૃષ્ણ ચિત્ત તાર,	૧૬
સંકર્ષન શંકર હું સો કરે, એહિં આર સળ ઠાર.	૧૭
જાતોં હરિ ગોહન ફિરે, એસોં જિનમેં ભાર,	૧૮
જિનકી અતિ ન કાહુતેં, તિનકોં હું આધાર.	૧૯
કૃષ્ણ છોડિ વૈકુંઠકોં, ઠાઠે રહિ વહ ઠાર;	૨૦
આર તણ સખ થહ કરો, હું માનું ઉપકાર.	૨૧
સહજ મિલ્યો છાંડી સુધા, કત પિયન જલ ખાર ?	૨૨

૧૩. ચિંતામણિ-મન ઈચ્છિત પૂરનાર મણિ.

૧૫. રતિ ઉચ્ચાર-પ્રેમથી નામ ઉચ્ચારે તો.

૧૬. અધારતિ-અથ પાપ. આરતી-હુઝ. સંકર્ષણ શયણ અને શંકર પણ નામનુંજ રહન કરે છે મુખ્ય તે જ છે. ખીણ - બંડાર સાખાઓ છે.

૧૮. ગોહન-પાછળ પાછળ. ૨૦. ભગવાન પણ વૈકુંઠ છોડીને તેને ખારણે ઉભા રહે.

૨૨. સહજમાં મળેલું અમૃત છોડીને સા માટે ખારું જળ પીઓ છો ?

સંશય ધરિ મત મૂર્ખ નર, શ્રુતિ સખ કરત પુકાર. ૨૩
 વ્યાસાદિહુ નિર્નય ક્રિયોં, ક્રિયોં સખ શાસ્ત્ર ણિચાર. ૨૪
 જટપતહી જુગ ઘરન સદ, માસ બેદ ફલ ચાર. ૨૫
 ધનહી પટતર કરિ ન કો, સાધોં ધર્મ હજાર; ૨૬
 સહજ જ્ઞાનમેં સુફલ કરિ, આયો જન ચોતાર. ૨૭
 જીહિ બિધાન કષ્ટ કઠિનહુ, ન સહજ શ્રેય અંગાર, ૨૮
 રેન લોસ રતિ સોં રટોં, મો પ્રિય હરિ ઉર હાર. ૨૯
 બક ભાગી જિનકોં, ખ્યસન, મો શ્રી શુક ઉનિ હાર, ૩૦
 મૂલ મોહની કૃષ્ણ ધહ; ચોર ધર્મ દલકાર. ૩૧
 જાનિ જોન સાધન અવર, કૃષ્ણ નામપેં પ્યાર,
 દયા પ્રીતમ ચાતેં મિલે, તાતેં હો બલિહાર. ૩૨

૨૫. જટપત હી-જોતરાં માત્રમાં. જુગવરન-જે અગ્રણી. કૃષ્ણ મદ-સખ, તત્કાલ.

૨૬. પટતર-વરોત્તરી. ચોતાર-મનુષ્યદેહ.

૨૮-૨૯. બિધાન-રીત. શ્રેય અંગાર-કલ્યાણનું સ્થાન, રેનલો-સ-રોતલિસ.

૩૧. મૂલ તો શ્રીકૃષ્ણનામ છે, બીજા ધર્મ તેની સાખા પાંદડા છે.

૩૨. જોન-સાધારણ.

ગુરુ પૂર્વાર્ધ રચી કહોં, પૂર્ણ કરે સખ શિષ્ય;	
ઉત્તરાર્ધ જતીસ બને, મત પરખી ચહુ મિથ.	૩૩
પુનરુદ્ધિ આપી નહીં, પૃથક પૃથક સિદ્ધાંત;	
પ્રસન્ન હોય પંડિત સુની, નામ પ્રીતિ અબ્રાંત.	૩૪

ઇતિ શ્રીકૃષ્ણનામપ્રભાવ જત્રીશી શ્રીકૃષ્ણ જન
દયારામકૃત સમાપ્ત.

૩૩. આ અંચની રચનાનો ભેદ કવિ છેવટે ખુલ્લો કરે છે. આમાં કવિના ગુરુશ્રીએ શ્રીવલ્લભજીમહારાજે પહેલી કડી “કલિ દેવજ શ્રીકૃષ્ણકો હોત નહીં હે” સાર ” આ કડી રચીને તે પર કવિ દયારામભાઈએ ૩૨ કડીઓ પૂરી કરી. ગુરુએ આ મિથથી બદાનાથી મતિ બુદ્ધિની પરીક્ષા કરી લીધી.

૩૪ આમાં એક વાત ફરીને કહી નથી. જુદા જુદા સિદ્ધાંતો છે. પંડિતો પણ સાંજગીને પ્રસન્નજ ચરા ભોધએ. બ્રમ ટળીને પ્રભુ-નામમાં આથી ગ્રેમ પણ આપજ.

શ્રીકૃષ્ણસ્તવન ચંદ્રિકા.

‘ગુરુપદ ધરીકે સીમા/ ગાઠિ ગુન પ્રજકે ઇશા;	૧
સુનો શ્રી ગિરિવરધારિ, કન્દેગા કુન્જ બિહારી	૨
કુંઝ કુંદૃતકે હારી, સુમોદ, મંગલ કારી,	૩
નટખર છબ બલિહારી, અલકે ધુધર વારી	૪
સરોજ શશી સુખ હારી, છબીલી બાનિક ખારી,	૫
રમર મઠ મર્દન હારી, સંગ બૃષભાનકુહારી.	૬
બનખારી બનચારી, લીલા સખતે ન્યારી,	૭
અગોચર અપરંખારી, પ્રભાવ સખતે બારી.	૮
તિહારી કર્તૃત સારી, એસે તુમ કૃષ્ણ મુશરિ;	૯
લગો લીલ તુમનો ખારી, સહા મેં સરન તુમારી.	૧૦
તુમકોં સખ સિર નાવે, ગુન ગાવે છબ ધ્યાવે;	૧૧

૧. ગુરુદેવના ચરણકમલમા મસ્તક ધરીને વળના ઇશ-શ્રીકૃષ્ણના શુશુ ગાઠિ છે

૨. કુંદૃત છે. ૩. સુમોદ-બાનદ. ૪. ધુધરવારી-ખીટળીયાળા વાંકા કેસ.

૫. સરોજ-કમલ શશી ચંદ્ર. બાનિક ખુબી બરેલી

૬. કામના મર્દને મસ્તળી નાખનારી. બૃષભાન કુહારી-શ્રીગદાજી.

૭. બનખારી-બનખાલી, ૮. અગોચર-પ્રત્યક્ષ નહિ તે.

૯. કર્તૃત-કૃતિ. સારી-બધી ૧૦. રખા છે

૧૧ છબધ્યાવે-છબીનુ ધ્યાન કરે છે

તાહું કોઈ પાર ન પાવે, શુનગન શેષ મહેશ ગાવે.	૧૨
ત્રિશુન શક્તિ ગનેશા, ગાવે શુન અંદ દિનેશા.	૧૩
ગાવે શુન બ્રહ્મ સુરેશા, ગાવે શુન બેદ શુનેશા.	૧૪
તુમ કરનાકે સિંધુ, તુમ દીન જનકે બાંધુ.	૧૫
મહા પતિતપાવન ગાયે, અધમોદ્ધરન કહાયે.	૧૬
અશરન શરન કૃપાકર, જનબલ્સલ પરાતપર.	૧૭
ગદા ચક્ર પંકજ હરધર, હુર્જન મહામહ હર.	૧૮
મહસ્ત્રહન મધુસ્ત્રહન, અરિ ગંજન જન રંજન.	૧૯
ભય ભંજન મનરંજન, દગ અંજન આનંદ ધન.	૨૦
જપ શ્રીકૃષ્ણ ધનશ્યામા, જપ પ્રપન્ન પૂરન કામા.	૨૧
હરિ સહશુન છબિ બ્રામ, મહન મોહન અલિરામ.	૨૨
વિશ્વમંજલ શુચિ નામ, ધામધામ પ્રિય બામ.	૨૩
ભક્તજન મન બિશ્રામ, સદા હો આપ પૂરન કામ.	૨૪
સદાબ્યાપકહો સખ કામ, જહ્યેન્ય સતત ધનશ્યામ.	૨૫

૧૨. શુનગન-શુભુનો સમૂહ. ૧૩. શક્તિ-દેવી. દિનેશા-સૂર્ય.
 ૧૭. જનબલ્સલ-મક્તાપર વાલસભ્ય રાખનારા.
 ૧૮. પંકજ-પદ્મ. દર-શંખ.
 ૧૯. મહસ્ત્રહન-મહનો નાશ કરનાર અને મધુસ્ત્રહન-મધુનામના
 દેતાને વિહારનાર. ૨૦. દગ-નેતના.
 ૨૧. પ્રપન્ન-શરણે આવેલાના મનોરમો પૂરનારા.
 ૨૩. ધામધામ-અક્ષર બ્રહ્મરૂપ મામ જેનું ધામ છે. બામ-વજ્ર
 મુદ્રી.

મેરે માત પિતા હો, મેરે તુમ બ્રાત પિતાહિં.	૨૬
મેરે તુમ ગુરુ હો સ્વામી, મેરે તુમ હો અતર્થામી.	૨૭
મેરે તુમ સાધન તુમ દેવ, મેરે તુમ બલ્લભ તુમ બલ્લ	૨૮
નહીં બલ શાસ્ત્ર પુરાના, નહીં બલ બેદ વિધાના.	૨૯
નહીં બલ જપ તપ ધ્યાના, નહીં બલ નીર્થધ્યાના.	૩૦
નહીં બલ સુધર્મદાના, નહીં બલ મન જો નાના.	૩૧
નહીં બલ મખકા માના, નહીં બલ યોગ શુમાના.	૩૨
નહીં બલ વિરતિ કાના, નહીં બલ રતિ શુનગાના.	૩૩
નહીં બલ ભક્તિ જ્ઞાના, નહીં બલ કંછુ છૂં આના.	૩૪
બલ ઇક એહી જાના, કરુના હમ ભગવાના.	૩૫
કૃપાલ પ્રજકે રાના, તુમરે જેતે પ્રગુ ગાના.	૩૬
તાતેં બડ મો હર, રહે દોષન એણુના.	૩૭
મેરે તેતે એણુન, અમન નહીં હોં જાનન.	૩૮

૨૮. માત્ર સાધન અથવા શક્તિ જે કંડો તે આપજા છે.

૨૯. શાસ્ત્ર વગેરેનું અને બળ નથી. વેદ વિધાન-વેદમાં કહેવાં ક્રમોનું બળ નથી.

૩૧. નાના-અન્ય પ્રકારનાં. ૩૨. મખકા-મનનું.

૩૩. વિરતિ-વૈરાગ્ય. રતિ-પ્રેમસંહિત શુનગાનનું બળ પ્રજાન મળે.

૩૪. આના-અ-ય બીજું. ૩૫. કરુનાદમ-કૃપાદષ્ટિ.

૩૬-૩૭. તમારા જેટલા ગુણો છે, હે પ્રગુ! તેથી વધારે દોષો અને અવગુણો મારામાં ભરેલાં છે.

૩૮. મારા અવગુણોથી આપ અમનપણ નથી.

આપ શુનનકે કોઈ, મોમે તાતેહેં બડ દોષ.	૩૬
પ્રમુદા પ્રકટ બખાન, હું સમ બાતનકો બાનું.	૪૦
ચો દીનપેં કરુના આનું, કરુનાસિંધુ કરત સમ ગાવું.	૪૧
સુત શ્રી ગિરધરના, પર્યોં નિજ ચરનકી શરના.	૪૨
પ્રસો રાણેં આ મારો, જોસો હું તેસોં તિહારો.	૪૩
નહીં તુમગિન કો મેરે, આપ ગિન કાહું ના હેરે.	૪૪
આપ કહો તૂ મો ચેરે, કહો આપ ગિન કોનસોં હેરે.	૪૫
તવ કૃપાલુતાકી સીમા, હરિ કા ગરનોં મહિમા !	૪૬
પતિન લાખન તારે, અપને બડેં ગિચારે.	૪૭
બહુ જુ દોષ કોઈ નિચારે, અરિવત અરિસેં મારે.	૪૮
સુહુ અમૃત પદ કારે, અસુરનકું સુકિત દે તારે.	૪૯

૩૯. આપ શુભના બંધાર છો, તેથી વધારે મારામાં દોષ છે.

૪૦. ખુશ્કી રીતે આપનાં વખાણુ શા કરું ? હું બહું બાણું છું.

૪૧. મારા દીનપર કરુણા કરો. આપને કરુણાસિંધુ તરીકે બખા ગાય છે.

૪૪. તમારાવિના મારું કોઈ નથી. તમારા વિના મને કોઈ દેર-બોલાવે તેવું કોઈ નથી.

૪૫. આપ એમ કહો કે, તું મારો ચેસો છે, તમારા વિના બીજા કોને બોલાવું ?

૪૭. પોતાનું નિરદ વિચારીને લાખો પતિતો તારાં છે.

૪૮. અરિગન-શત્રુનાં દળ.

૪૯. શત્રુઓને મારીને પણ અમૃતપદ—મોક્ષપદ આપ્યું.

જુ બ્યાધક જાન ચલાયેં, સ્વદેહ સ્વર્ગ પહાયેં.	૫૦
પૈંડુક મહાપદ પાયેં, ન હોય દીલમેં આયેં.	૫૧
બકી ગિરપાન કરાયેં, પદ જનની દરમાયેં.	૫૨
અનમિત્ત અઠેકો રાગિ, કીયો તુમ જૈકુંડ જામી.	૫૩
શુનકા મોન લે દાખી, આયો નિજ નામ પ્રકામી.	૫૪
ગનિ ગીલકો દે ખામી, જરાડ જમડી ફાંમી.	૫૫
સુમરન હરિ જગ રાખેં, મુનીંદ ભારન ભાખેં.	૫૬
કપોત કૃષ્ણ ઉમારે, અરિ ત્રય ચૌહી જુમારે.	૫૭
મુગકે રક્ષક ખારે, ચંદુદિત્ત ગિત્ત જિદારે.	૫૮
કુંભાર લાંક તપામે, બીવાડ બાલ જચાયે.	૫૯
બચાઈ મંદુકી બાલા, ચડયેં ચુદ્ધી ગોપાલા.	૬૦
કૃપાલ તુમને કોડ, લાયે ન હેં નહાં હોડ.	૬૧
પ્રમુ ૫૧ જનડી રાંખી, હાકે અગ કોડ આખી.	૬૨

૫૦. પારસિએ અરજ્યારવિંદ પર બાણ સાધ્યું.

૫૧. પૈંડુક-અમર. ૫૨. બકી-પૂતના. ગિરપાન-મહરપાન-
તેને માતાની પદવી આપી.

૫૩. અધકો ગતિ-પાપનો દમણો.

૫૪. અધો નામથી શુભુકા તરી અષ્ટ.

૫૬. સ્મરણમાત્રથી પદ્મીને જયાળ્યા, એમ મહાભારતમાં મુનીંદે-
વ્યાસે કહ્યું છે.

૫૭. હોલને ઉગાયો અને તણ દુસ્મનોને માલોમાંથી મારી નાંખ્યા.

૫૮. કુંભારની બકીમાં બીવાડીનાં જગ્યાં જયાળ્યાં.

૬૦. મંદુકી-દેશી ચુદ્ધી ગોપાલા-ગોવળીઆને ચુસે મરેલી.

લહી દુઃખ દ્રોપદી ધાયે, ઘને પટકૂલ પહેરાયે.	૬૩
સહાય સંકટ કીની, અંગીયા અંથી હૂ દીની.	૬૪
ઉત્તરા જઠર બાયકે, બચાયો લાક્ષ્મી ધાયકે.	૬૫
ભવ ભય છૂક હો વાર્યો, હરિ કરી ભુગતી બાયો.	૬૬
શક્તિ સંકટ હેર્યો, પ્રભુ સુદર્શન પ્રેર્યો.	૬૭
બિધના દીને બેદા, અરિ હનિ માર્યો બેદા.	૬૮
ગનપતિ અનિ દિવ હત્યા, જરાધ હરિ નિજ સત્તા.	૬૯
શશિસૂર રાખે રાહુતે, મધવા વૃત્તબાહુતે.	૭૦
મજ્જપતિ ગજપતિ રાખ્યો, હર્ષભ શ્રીમુખ દાખ્યો.	૭૧
પ્રભુ પ્રહલાદ ઉભાર્યો, મહાબલઃછીનમે માર્યો.	૭૨
બહુ દુખાંસા કોષ ધાર્યો, મુનિ અંબરીષ પગપાર્યો.	૭૩
અપનો દાસ બિચાર્યો, ધ્રુવપદ અચલિત ધાર્યો.	૭૪

૬૩. પટકૂલ-વસો. ૬૪. અંગીયાં-ચોલી.

૬૫. ઉત્તરાના ગર્ભમાં જઠને પરીક્ષિતની રક્ષા કરી.

૬૬. જકકો-જકાસુરનો.

૬૮. બિધના-પ્રજ્ઞાને. વેદા-ચારવેદો, હતી-હળીને. માર્યો-નષ્ટ કર્યો.

૬૯. ગણપતિને ધણી અક્ષહત્યા હતી. જરાધ-ખાતી નાંખી.

૭૦. શશિ-સૂર-ચંદ્ર-સૂર્ય. મધવા-ઈંદ્ર. વૃત્તબાહુને-વૃત્તસુતના દાસથી.

૭૧. મજ્જેન્દ્રનું શ્રીકૃષ્ણે રક્ષણ કર્યું અને હર્ષભ એવાં શ્રીમુખનાં દર્શન આપ્યાં.

સુદામા નિઝનન પેળી, દીયો મુરનાય બીમેળી	૭૫
ગિલીયન પગ નિઝ નાથે, બિન માધન અપનાયો	૭૬
હાઠી નિઝ લીધમ જીરાયો, ઓણન ઉઠ નહી આયો	૭૭
કુતી સુત અપને દીને, મગ ગિધિ નિઝને. ચીને	૭૮
નિઝ જન નગસિંહ રહાયો, જાદુ ગિધ લાડ લડાયો	૭૯
મીઠા મહામઠ ડેરે, લાયે પતિ અતઃ દેરે	૮૦
લુલનીકી ઢેડ નીવાઈ, લાયે ગિજિવ જુનઈ	૮૧
નામાકી છપડી છનાઈ, પયપીને સુખાદાઈ	૮૨
લાયે દામા લગી મહાન, નળગ નરકુમાન	૮૩
લાયે મેના હિન નાઈ, કૃપાવ કુવર હહનાઈ	૮૪
દાયો ત્રિયોચન નીઝ, બસ બલ, બલદે બીઝ	૮૫

૭૫ મુરનાય બિમેળી ઇતઃ ક્રતા વધારે વૈભવરાજો કર્મો

૭૭ પોતે હાપાં, સ્વચ્છ ન લેવાની પ્રતિજ્ઞા તોડી, પશુ પોતા ના ભક્ત ભીષ્મને જીતાડ્યો તેનો કૌતવ પામ્યા બીજી જવાનો અવશ્યક ભવ્યમા લીધો નહિ

૭૮ પાડ્યોને અપના પા બધી રીને પોતાના માન્યા

૭ નગસિંહ મરેતાને ખુદ લાડ લડાવ્યા

૮૦ મીઠાના પતિ પોતેજ થયા તેનું તદ્દન પ્રેમથી હેમુ

૮૧ પોતે શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપ જગા ગુનસી સત માટે ગમચડ મયા

૮૨ નામાકી-નામકેવની ૮૩ દામાજી નહાળુ ૨૫ લીધુ

૮૪ મેન બકતમાટે નાઈ હજમ થયા

૮૫ બનનના બે બંડ હુ

ભયે દાસનકે દાસા, કીનો હિત હતી કે ત્રાસા.	૮૬
નહીં છંપ સાધન આગા, જન પોપન અભિલાષા;	૮૭
તુમ ણિન ગિરિવરધારી, પયો ઇક શરન ણિચારી.	૮૮
દીન સન્મુખકે હેરે, પ્રિય જનકોં કહે જુ મેરે;	૮૯
હરિ તુમ અનંત અનંતા, હરિ તુમ મહંત મહંતા.	૯૦
હરિ તુમ શેષકે શેષા, હરિ તુમ ઇશકે ઇશા;	૯૧
હરિ તુમ શંકર શંકર, હરિ તુમ ભયદ ભયંકર.	૯૨
હરિ તુમ શક્તિદી શક્તિ, હરિ તુમ જગતીદી જગતી;	૯૩
હરિ તુમ શિવકે શિવ હોં, હરિ તુમ જીવકે જીવ હોં.	૯૪
હરિ જગ જનકે જનકહોં, હરિ તુમ રૂપકે રૂપહોં;	૯૫
હરિ તુમરો સગ રૂપ, હરી તુમ ભૂપકે ભૂપ.	૯૬
હોં તુમ દાહનકે દહાન, હરિ તુમ તારનકે તારન;	૯૭
હરિ તુમ પૂજ્યકે પૂજ્યા, તુમ ગ્રમ નહીં કે દુબ.	૯૮

૮૬. હતી-હળીને. ૮૭ સાધનની આશા રાખતાજ નથી, માત્ર પોતાના જનના પોપણનીજ અભિલાષા આપને છે.

૮૯. દીનનાગાળા-સન્મુખ જનને આપ બોલાવો છો. પ્રિયજનને તો કહો છો કે તું મારો છે. એવા આપ દયાળુ છો.

૯૦. હે હરિ ! આપ બધાથી મોટા છે, એની સ્તુતિ અહોયો શર છે.

૯૨. ભયદ-ભય આપનારને ભયંકર છે.

૯૪. શિવ-કલ્યાણના કલ્યાણ છે.

દઇ તુમ દિનકર કાંતિ, દઇ તુમ ધરનિ શાંતિ;	૯૯
તુમ દઇ જાની જાની, તુમ ચિંતામનિ દાની.	૧૦૦
તુમ મન્મથકે મન્મથ, તુમ તીર્થકે તીર્થ;	૧૦૧
હરિ તુમ નંદન નંદા, હરિ તુંમ કુંદદ કુંદા.	૧૦૨
દઇ ગંભીરતા આગર, હરિ ગનપતિ દીન નાગર;	૧૦૩
હરિ તુમ ધનદ ધનદહોં, હરિ તુમ શુનદ શુનદહોં.	૧૦૪
તુમ બક્ષ જાયુ દીનેં, તુમ દદ મેરુ દીનેં;	૧૦૫
દીયો તુમ અમૃત સ્વાદા, દઇ ધરમેં મરજદા.	૧૦૬
તુમ હરિ કાલકે કાલા, ખેલવન મોકું ખ્યાલા;	૧૦૭
દીયોં તુમ ઈંદ્ર વિલાસા, સગકોં તુમરી આસા.	૧૦૮
હરિ તુમ રાઘવનંસાગર, હરિતુમ નટંવર નાગર;	૧૦૯
અનંત શુન ગંભીરા, મરાલ જન રહત પીરા.	૧૧૦
મેરે અપરાધ અપારા, ક્ષમા ન તુમરી પારા;	૧૧૧
મકાર અગનિત કીને, લયોં ત્યોં જન શુભ દીને.	૧૧૨
ભયે તુમ મચ્છ ભયે કચ્છ, ભયે સૂકર તતુ સ્વચ્છ;	૧૧૩

૯૮. દૂલ્હે-ગીતે.

૯૯. દિનકર-સૂર્યને. ધરનિ-પૃથ્વીને.

૧૦૦. જાની-સરસ્વતીને વાણી આપી. દાની-દાતા.

૧૦૧. મન્મથકે-કામદેવના. ૧૦૨. નંદરાવજના નંદન પુત્ર છે. કુંદવાળાના પંજુ કુંદવાળા છે, જાડા કુંદો છે.

૧૦૪. ધનદ કુબેર ૧૧૦. પ્રપન્ન-સંસ્મારિત. પીરા-પીડા.

૧૧૩. અર્ધાધી ૨૪ અવતાર ગણાવ્યા છે. મત્સ્ય, કચ્છ, વગાડ એ ત્રણ અવતારો. સ્વચ્છતતુ-સ્વચ્છદેહ.

ભયે નરહરિજન રચ્છ, ભયે વામન સુર પચ્છ.	૧૧૪
ભયે પરસુરામા, ભયે રઘુપતિ અલિરામા.	૧૧૫
ભયે બલ રામ સ્વરૂપા, ભયે વપુ બુદ્ધ અનૂપા.	૧૧૬
ભયે તુંમહી કીર કલિક, હરિ હાનિ સળ ખલકી	૧૧૭
ભયે હરિ ધ્રુવ જાર દાતા, ભયે મન્વંતર ત્રાતા.	૧૧૮
ભયે તુમ ઋષભ નૃપાલા, ભયે તુમ દત્ત કૃપાલા.	૧૧૯
ભયે તુમ પૃથુ નૃપ ઇશા, ભયે તુમ કપિલ મુનીશા.	૧૨૦
ભયે હયગ્રીવ કૃપાકર, ભયે નરનારાયન વર.	૧૨૧
ભયે તુમ વેદ પચાત્મા, ભયે સનકાદિક ખાસા.	૧૨૨
ભયે તુમ નારદ હંસા, મોહિની રૂપ પ્રસંસા.	૧૨૩
ભયે તુમ યજ્ઞ અવતારા, ભયે મન્વંતરી સારા.	૧૨૪
ઈત્યાદિક અવતારા, ધરે તુમ નંદ કુમારા.	૧૨૫
સળકેતુતુમ એતારી, શ્રીમદ્ગિરિવર ધારી.	૧૨૬
એસે તુમ સ્તમર્થ ત્યાગી, ભજે શ્રુત એર અભાગી.	૧૨૭
પરે અજ્ઞાન અધેરે, અભિષા શક્તિ વહુ ઘેરે.	૧૨૮

૧૧૪. નિર્મિદઅવતાર જ્યને વામનાતાર. જનર૨૭-જનરક્ષા
મારે, સુર૫ચ્છ-દેવતાએનો પક્ષ લઈને.

૧૧૭. કલિક અવતાર લઈને ખલ-કુષ્ટોનો નાશ કર્યો.

૧૨૬. બધા-અવતારોના અવતારી તમે છો.

૧૨૭. આપને ત્યાગીને-તજીને જે શ્રુત બીજીને ભજે તે અભાગ

- જય શ્રી કૃષ્ણ કૃપા કરી, મનોહર સુરલી ધારી. ૧૨૯
 જય શ્રી રામ રમાવર, રઘુવર આનંદ કારી. ૧૩૦
 જય શ્રી કંજ ગદા અરિહર ધર, અઘ દુઃખ હારી. ૧૩૧
 જય શ્રી ત્રિગુન અજ અક્ષર, પર સ્વેચ્છા ચારી. ૧૩૨
 જય શ્રી ગોપીજન વલ્લભ, રાધાકે સ્વામી. ૧૩૩
 જય શ્રી હામોહર હૃદયલ, હરિ અંતર્યામી જન મુક્તમ. ૧૩૪
 જય જ્યોત્સના ત્રિયમાલ, નંદ નંદન કૃપાલા. ૧૩૫
 જય ગોવિંદ ગોપાલ લાલ, મહનમોહન અત રસાલ. ૧૩૬
 જય શ્રી યમુના તીરા, આનંદ કરન હલધર ખીરા. ૧૩૭
 જય શ્રી મજ પતિ ગિરિરાજ ધરન રતિ રતખીરા. ૧૩૮
 જય શ્રી પૂંઢાળન સુખકારી, નવનિકુંજગિહારી. ૧૩૯
 જય શ્રી પ્રજ ખનિતા બારી, સુખદ કીર્તિ કુમારી. ૧૪૦
 જય શ્રી નવનીત મિથ બાયક, લાલ મધુપુરી કે નાયક. ૧૪૧
 જય શ્રી વિઠ્ઠલ છળ બલ, ભવ્ય લક્ષ્મી હાયક રસાલ. ૧૪૨
 જય શ્રી દારિકપુર્વીક ગોકુલેશ કૃપાલ મન્દ્રેન્દ્ર. ૧૪૩
 જય શ્રી ગોકુલકે ચંદ્ર મહાન મોહન નંદ નંદ. ૧૪૪
 જય શ્રી લલિત ત્રિલંગાકાર, મનોહર નટભર નાગર. ૧૪૫

૧૩૧. કમલ, મલ, ચક્ર, સંખેનિ ધરનારા.

૧૩૨, અન્ન-આપા, સર્વથી પર આપ છે.

૧૪૦. બારી-આળા. કીર્તિકુમારી-ગીર્તિજનાં પુત્રી શ્રીરામાય.

જય શ્રી જાલકૃષ્ણ દિવ્યાકર, બેહુરંગી કર્ણભા સાગર. ૧૪૬
 જય શ્રી જગજીવન જગન્નાથ, જગત ગુસાંઈ સગ સાથ. ૧૪૭
 જય શ્રી જગત્પિતા પતિ અનાથ બર બરદાઈ. ૧૪૮
 જય શ્રી કમલ નયન સાંત, કેશવ કમલા કે કાંત. ૧૪૯
 જય શ્રી મધુસૂદન શ્રીમંત, માધવ ભય હર ભગવંતા. ૧૫૦
 જય શ્રી પદ્મનાભ ગુણવંદા, પુરુષોત્તમ પરમાનંદ. ૧૫૧
 જય શ્રી પ્રાણનાથ નંદનંદા, પૂર્ણ બ્રહ્મ આનંદ કંદા. ૧૫૨
 જય શ્રી બદ્ધસ ભર વાગધીશ, જય શ્રી પુષ્ટિ પથેશા. ૧૫૩
 જય શ્રી વિકૃતેશ, રુકિમણીશ પ્રમુ પરમેશા. ૧૫૪
 જય શ્રી ગોવર્ધન ધરન ધીર શ્રીજી સ્વામી ૧૫૫
 જય શ્રી ચમુના તન એલન બર હુડુ સિરનામી. ૧૫૬
 ભનનિ ધનની મેરી, બદ્ધગ કહાની ગિચારો. ૧૫૭
 કહોં શ્રી મુખ એક બેરી, દયા તું હામ હમારો. ૧૫૮
 કરુના હૃદિ કરી કે હરિ મમ ગન્ગુળ હેરો. ૧૫૯

૧૪૬. દિનાકાર-દિવ્ય અનૌકિક આનંદાકાર

૧૪૭. પુષ્ટિમાર્ગના ધરા વાણીના પતિ શ્રીવત્સનાચાર્યજી.

૧૪૮. શ્રીરુકિમણીજીના પતિ શ્રીવિકૃતેશ-શ્રીગુસાંઈજી.

૧૪૯. શ્રીમહાપ્રભુજીની કહાની વિચારી મારી અગત સાંભળો.

૧૫૦. એકવાર એમ કહો કે, હે દયા ! તું મારો છે.

૧૫૧. હેરો મારી સામુ પ્રેમથી જુઓ.

મેરે કર નિજ કર ધરીકેં, પદપંકજ સિર ફેરેં.	૧૬૦
પ્રસન્ન નિજ તેં હો કે, શ્રીમદ્ ગિરિધર દેવા.	૧૬૧
મેરે સખ અઘ દુઃખ હોકેં, હીજીયે દૃઢ નિજ સેવા.	૧૬૨
વિશુદ્ધ પુષ્ટિ ભક્તિ સપ્તેમ, ચહુ ધર પાણી.	૧૬૩
સુસંગ વ્યસન આસક્તિ, અચલિત ગુનજસ ગાઉં.	૧૬૪
નિરંતર નિર્મલ શુદ્ધિ મલુપદ પ્રીતી માણું.	૧૬૫
પ્રપંચ રતિ નહીં સુધી પલપલ પૈયાં લાણું દયાઈ	
સખોં નહરેં. ॥૪૮॥	૧૬૬

ઇતિ શ્રીમત્કૃષ્ણજન કેવિ દયારામ વિરચિત શ્રીકૃષ્ણ
સ્તવન ચંદ્રિકા સંપૂર્ણ.

૧૬૦. મારે હાથ પોતાના શ્રીદયારામ ગળે, આપના ચરણ
કમલ મારા ભસ્તકપર ફેરવો.

૧૬૨. હોકે-આગીને.

૧૬૪. સતસંગ, આપનામાંજ વ્યસન, આસક્તિ રાખો.

૧૬૬. પ્રપંચમાં પ્રેમ ન રહે. નહેરે-નઅકમાંજ.

પુષ્ટિભક્તરૂપમાલિકા.

દ્વિતીયા.

- ૭૬ શ્રીગુરુદેવકે, પદ્યુગ પૂરન કામ,
 શ્રીગણેશ શ્રીગિરિજા, ધરન સુખધામ. ૧
- શ્રીમદ્ભક્તપ્રભુકે અતિપ્રિય, ચોરાશી જે ભક્ત;
 શ્રીરાધાબર રૂપમેં, જોકો મન આસકત. ૨
- સો શ્રીગોકુલનાથજી, કહે સખનકો નામ;
 બરની રાખકી બાતા, જાતિ જ્ઞાનિ અરૂ ગામ. ૩
- તોંહુ કહ્યું સદેહ રહેં, લીલામેં કો રૂપ ?
 સોહુ શ્રીહરિરાયજી, ભાષે પ્રકટ સ્વરૂપ. ૪

૧. પદ્યુગ-ગન્ને ચરણકમલ.

૨. શ્રીમદ્ભક્તભાગ્યાર્થમદ્ભક્તપ્રભુજીને અત્યંત પ્રિય જે ચોરાશી વૈષ્ણવો.

૩. શ્રીમદ્ભક્તભાગ્યાર્થજીના દ્વિતીય કુમાર શ્રીવિઠ્ઠલેશ્વર પ્રભુના મોઢા પુત્ર શ્રીગોકુલનાથજીએ ૮૪ વૈષ્ણવોની પાતી નાવ જાત અને નામગામ સાથે વર્ણવી છે.

૪. જતાં સદેહ રહ્યા તે એ કે, એ ૮૪ વૈષ્ણવો પ્રભુ શ્રી-
 હરજીની નિત્યલીલામાં કયા સ્વરૂપે મિરાળે છે? તે સદેહ શ્રીહરિરાય-
 જીએ દર કપોં. ખુશી રીતે એમનાં નિત્યલીલાનાં સ્વરૂપો કતાં.

જા ભગવદીયકો રૂપ જો, શોધ કરી સંલગ્ન;	
શ્રી શુર કે બલ કાંડું કહ્યું, મુનત હોય મન મગ્ન.	૫
શ્રીદામોદરદાસ હરસાની જાકો નામ;	
લીલામે લલિતા સખી, શ્રી રાધા સુખ ધામ.	૬
કૃષ્ણદાસ મેઘન, શ્રીબલ્લભ છાંદી સમાની;	
વહાં શ્રીસ્વામાત્રી સખી, નામ વિશાખા જાની.	૭
અરુ દામોદરદાસજી, કહાવે સંભરવાર;	
લીલામે શ્રીસ્વામિનીકી, સખી ખિચિત્રા સાર.	૮
દાસી દામોદરદાસકી, શ્રીયમુના સખી લેહુ માની;	
કૃષ્ણાવેશિની નામ પુની, ખિદુરત્રિયાહુ જાની.	૯
પદ્મનાભજી દાસ કિન્નર, કનોજ જાકો ગામ;	
શ્રીસ્વામિનીજીકી સખી, ચંપકસતા જુ નામ.	૧૦
ગુલસા મુતા જો તાલીકી, મથુરાધિપ પદ નેહા	
ચંપકસતા જીકી સખી, મનિકુટલા મો ચોહ.	૧૧

૫. જે ભગવદીયકું જે સ્વરૂપ છે, તેની શોધ કરીને તેને બરો-
બર જોડી, ટુંકમાં સાર શ્રીગુરુકૃપાથી કડું છું, જેથી મન મગ્ન બનશે.

૬. સુખ્ય સેવક શ્રીદામોદરદાસ હરસાની છે. તે લીલામાં શ્રી
રાધાજીના સુખના ધામરૂપ લલિતા સખી સ્વરૂપે ખિચરે છે.

૭. શ્રીવલ્લભની છાયામાંજ રહ્યા. સ્વામા-સોજ વર્ષનાં શ્રી
સ્વામિનીજી.

૮. ખિદુર-સખાની સ્ત્રી.

૧૧. પદ્મનાભદાસજીની પુત્રી ગુલસા છે, જેનો સ્નેહ શ્રીમથુરા-
નાયજીમાં, દાવ ક્ષેત્રમાં ખિરાજતા સ્વરૂપમાં છે.

લીની તુલસાળાઈ કે, સખરી દૂલે ઘોસ;	
લીલામેં લલિતા બુકી સખી, સૌરલા અદોસ.	૧૨
અંપકલતાકી સહચરી, સુચરિતા હેં નેહ;	
યહાં પુરુષોત્તમદાસજી, મેહેરા ક્ષત્રિય સોઈ.	૧૩
સો સુચરિતા કી સખી, રૂપવિલાસિની યાંહી;	
પદ્મનાભસુનકી વધૂ, પાર્વતી સો યાંહી.	૧૪
પાર્વતી કેં પુત્ર ને, રઘુનાથજી દાસ;	
સુચરિતાકી સોઈ સખી, શનાહિરામા પ્રકાસ.	૧૫
કરી કટાક્ષ રઘુનાથ પર, સોની પરમાનંદ;	
અંદ્રાવલી સખી અંદ્રિકા, તનુ કાંતિ અમ અંદ.	૧૬
ભગવદી ક્ષત્રાણી રને, મહાપ્રભુ પદ ચિત્ત લીન;	
લીલામેં લલિતા બુકી, સખી રતિકલા પ્રણીન.	૧૭
શેઠ પુરુષોત્તમદાસજી, ક્ષત્રિય કાશી જાસ;	
ઈંદુલેખા વહા સખી, શ્રીરાધાકી દાસ.	૧૮
સુતા રુકિમની જામ્બી, મહનમોહન રતિ અત્ય;	
ઈંદુલેખાકી સખી, વહાં મોહિની સત્ય.	૧૯
દાસ ગોપાલજી શેઠ સુત, પ્રભુ સોં પ્રીત અપાર;	
ઈંદુલેખાકી સખી, ગાનકલા વહાં ચાર.	૨૦

૧૨. સખરી-દાળ બાવ વગેરે કાચી રસોઈની સખરી કહે છે.

૧૬. તનુમતિ-દેહકાંતિ અંદ્ર નેવા છે.

૧૭. શ્રીમહાપ્રભુજીના ચત્વરકમલમાં લીન ચિત્તવાળાં શ્રી રનેજાઈ લેવાણી.

રામદાસ દિગ્ગ સાસ્ત્રવતા, જીન પૂરણમેં ધામ;	
રાધા સહચરીકી સખી, પ્રેમમંજરી નામ.	૨૧
દાસ ગદાધર કડાકે, કપિલ સાસ્ત્રવત દિગ્ગ;	
રાધા સહચરીકી સખી, કલકંઠી સખી રીઝ.	૨૨
લૈયા માધોદાસકે, જાટે જો મેંનીદાસ;	
શકટ યૃપણ યૃપલાનકે, ગિરે વૃપણ હેં ગામ.	૨૩
છાટે માધોદાસજી, ક્ષત્રિય કડા નિર પ,	
મગટી રત્નમલા સખી, લલિતા જુકી દાસ.	૨૪
સખી માધોદાસ જો, જુનિકા પ્રિય કરી ધામ;	
સો ચંદ્રાવલીકી સખી, ચંદ્રલતા હેં નામ.	૨૫
હરિજંશ પાઠક ખસેં, બનારસી શુભસ્થાન;	
સખી વિશાખા જુકી ગતિ, ઉત્પલિકા અભિધાન.	૨૬
ધાનેશ્વર ક્ષત્રિય લલા, ગોવિંદદાસ જુ નામ;	
મનસુખાનંદ તોઠ સખા, કજુ મહિપનંદ ધામ.	૨૭

૨૨. કડા નામનું ગામ છે.

૨૩. મેનીદાસજી શ્રીદયલાનજીના શકટ-ગાડાંના બળદ હતા તે બીજા બળદને ત્રાસ આપવાથી આ લોકમા આવી પડ્યા.

૨૬. અભિધાન-નામ.

૨૭. મનસુખા, નંદ, તોઠ એ નામના સખાઓ છે, તે વળી નંદરાવજીના ધામમાં મદિય-પાડા રૂપ થાવ, તે સખાઓમાંથી એક સખા બને અને વખતે પાડાનું સ્વરૂપ પણ લઈલે

વૈષ્ણવ ક્ષત્રાની અમ્મા પુત્ર ભને વ્રજભૂષ;	
લીલામે શ્રીરાહિની, સો પ્રગટે ચહ રૂપ.	૨૮
અમ્મા પુત્ર દે હરિસખા, ગ્વાલ હતે શુન ધામ;	
બડોં પુત્ર અર્જુન અરુ, ભોજ અનુજ કો નામ.	૨૯
ઈંદ્રપ્રસ્થ ક્ષત્રિય ગજનધાવન-કૃષ્ણામળ;	
શુભાનના વહાં નામ શ્રી ચંદ્રાવલીકી ભક્ત.	૩૦
પ્રહ્લાચારી રહાબનકે, નારાયન ભેસ,	
રાધા સહચરીકી સખી, મધુરેક્ષણ પ્રકાશ.	૩૧
ચતુરા સખી એક યાહીકી, વહાં હુ ચતુરા નામ;	
પ્રહ્લાચારીકી ભત્તીશ, ભકું મિય ધનશ્યામ.	૩૨
કૃષ્ણદાસ સ્વામી મહાબન ભને ગોપુલચંદ;	
પ્રહ્લાચારીકી એહુ સખી, મૃદુભેની સુખકંદ,	૩૩
ક્ષત્રાની મહાબનકી, ભને શ્રીભદ્રભા પાય;	
શ્રીસ્વામિનીકી વહા સખી, ભદ્રા ભદ્રકી દાય.	૩૪

૨૮. વ્રજભૂષ-શ્રીનંદાવલ્લના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણવંશી ભજન કર્યું.

૨૯. અમ્મા ક્ષત્રાણીના બે પુત્રો લીલામા અર્જુન અને ભોજ નામના બે ગોરાળીયા પ્રભુના સખા છે.

૩૦. ઈંદ્રપ્રસ્થ દીશ્વી પામેના ગામના વતની ગજનધાવન નામના વૈષ્ણવ.

૩૧. ભેસ-ભેવી.

૩૪. નામ ભદ્રા છે અને તે ભદ્રકી-કદમાણી દાવા છે.

જીવાદાસ ક્ષત્રિય સુરી, ગામ આગરા બાસ,

લીલામે' શ્યામા સખી, શ્રીચતુનાકી દાગ. ૩૫

કાવેરી રૂ મનોહરા, જીવાદાસ સખી દોઉ;

છળીલદામ પુરુષોત્તમા, પુત્ર લાયે ચહાં ચોઉ. ૩૬

જ્યોર સખી હે' લીન જોડ, કૃષ્ણદામ માતુલ,

હીરા શ્યામાકી સખી, ચો ચાકી કો મૂલ. ૩૭

કૃષ્ણદાસ કે. મિત્ર દે, હરજી મનુરામગે;

છળી ધામા બર મંજુકી, ઉલય નામ વહા ભણ. ૩૮

ક્ષત્રિય દેવા કપૂર શ્રીસહિત કદામે ધામ;

ચશોદાકી સખી પ્રભીના, રસલીના દે નામ; ૩૯

ક્ષત્રિય દિનકર શેક પુર, પ્રયાગમે' હે' અયન;

લીલામે' મનઆતુરી, સખી પ્રભુ પંકજનયન. ૪૦

માલવાકે કાયસ્થ દે, દિનકરદામ મુકુન્દ;

નંદરાય કે જ્ઞાન કોઉ, ધદાનંદ મુવનંદ. ૪૧

પ્રભુદાસ સિંહનંદકે, ક્ષત્રિય જલોટા જ્ઞાનિ;

લીલામે' લલિતા સખી, મન્મથમોદા જ્ઞાનિ. ૪૨

૩૫. સુરિ-કવિ.

૩૭. માતુલ-મામ.

૩૮. બલ્લ-જાગી ગયાં છે.

૪૦. અયન-ગેકાણી પંકજનયન-કમલસા નેત્રવાળા પ્રભુની સખી

૪૧. શ્રીનંદરાયજીના બે બાઈ, ધદાનંદ તથા મુવનંદ છે.

૪૨. સિંહનંદ-ગામનું નામ છે. જ્ઞાનિ-પ્રસિદ્ધ છે.

પ્રભુદાસ એક ભાટ સોઈ, સિંહનંદમે' નિવાસ,	
કલકંસી લલિતા સખી, સ્મરત હોય અથ નાશ.	૪૩
ભયે પુરુષોત્તમદાસ સ્ત્રી સહિત આગરા ગામ;	
અંદ્રાવલી જુકી સખી, માધવી માલતી નામ.	૪૪
ત્રિપુરદાસ ખસે શેરગઢ, કાયસ્થ જાતિ જાની;	
લીલામે' હરની સખી, મનમોહનકી માની.	૪૫
ક્ષત્રિય પૂરનમલ્લજી, જીત રથેનાં નાથ મંદિર;	
વહાં ચિત્રલેખા સખી, લલિતા જુકી ખીર.	૪૬
યાદવેંદ્ર જી દાસ માહાબનકે જાતિ કુંભાર;	
નંદજીકી ગોમે' હતે મદોન્મત્ત બેજાર.	૪૭
શુસાંઈદાસ દિજ સારસ્વત મધુપુરી ચમુનાતીર;	
લીલામે' ગિરિવર નિકટ, કદંબ પર યહ કીર.	૪૮
ઠાકુર શુસાંઈદાસ પદ્મરાયે' જકે ધામ;	
લીલામે' અંદ્રાવલીકી, સખી ચતુરા નામ.	૪૯
કાશ્મીર કે નિવાસી, માધો ભટ હરિ ભૂત્ય;	
કુમારિકા યજ્ઞોમતિ ચરી, નામ હે રત્ના સત્તા,	૫૦

૪૩. જેનું સ્મરણ કરતા પાપનો નાશ થાય છે.

૪૫. મનમોહન પ્રભુની માનીતી સખી.

૪૬. પૂરનમલ્લ ક્ષત્રિયે શ્રીગિરિરાજની ઉપર શ્રીનાથજીનું મંદિર પહેલું બાંધ્યું, ખીર-ખીર.

૪૭. નંદરાજની ગાયોમા તે મદોન્મત્ત બેજાર-સાંદ હતા.

૪૮. શ્રીગિરિરાજજી પામેલા કદંબ વૃક્ષપર તેઓ-કીર ચોપટ હતા.

૫૦. યજ્ઞોમતિચરી-જસોદાજીની દાસી.

- યાનેશ્વરમે, સારસ્વત, પ્રાક્ષન જનતાનંદ;
 લલિતા સખી પ્રાદ્વી સખી, મધુરી હે સુખકંદ. ૬૬
 અટલકી એક પ્રાદ્વીની, ભગ્ને શ્રી નંદકુમાર;
 લીલામે લલિતા સખી, શશિકલા હે સાર. ૭૦
 આનંદદાસ એર વિશ્વંભરદાસ ભગ્ને પ્રજનાથ;
 નાગરી સખી અરુ માલિકા, વહાં કુમારિકા સાથ. ૭૧
 ક્ષત્રાની ને અયાગદી, ભગ્ને ભગ્ને પ્રજામૂય,
 લીલામે રાધા સખી, નીલા નામ અનૂય. ૭૨
 પુરોહિત મીરાંબાઈકે, રામદાસ દંડ ટેક;
 સખી વિશાખા ભુકી વહાં કંદપા મુખિએક. ૭૩
 કૃષ્ણ દાસી ખવાસની શ્રી રુકિમની ખડ્ગીકી,
 લીલામે પ્રજમંગલા, સખી સ્વામિનીકી. ૭૪
 ખુલામિત્ર દિજ સારસ્વત, લાહોર બાકો ગામ;
 શ્રી સ્વામિનીકી સખી, સુમંદિર હે નામ ૭૫
 યાનેશ્વરદિજ સારસ્વત, પંડિત રામાનંદ;
 લીલામધ્ય નિકુંજકે, તમચર હે બાક રકંદ. ૭૬
 જિજ્ઞાસુદાસ છીયા બમે, ધંદ્રમચકે પામ;
 લીલામે કમલા સખી; અંદ્રાવલીકી દાસ. ૭૭
 જીવનદાસ ક્ષત્રિય ભગ્ને, મિંહનંદ આગાર,
 શ્રી યમુનાકી સખી. નામ હંચરી માર. ૭૮

૭૬. નિકુંજમાં અધારામાં ને અવાજ કરે તમચર-એક
 જંતુ છે, બારકધે-મોદી કાપવાયો.

હાથપુરનિવાસ કે, ભગવાનદાસજી વિષે,
 સખી વિશાળા જુકી થહ, સમર સુગધિની ક્ષિપ્ર ૭૬
 સુન્દરાની ભગવાનદાસ. લીલગીયા દિજ જ્ઞાતિ,
 લીલામે લલિતા મળી, સુદરી રતિ રમ માતી ૮૦
 અમ્યુતદાસ મનોડીયા, પ્રાણાણ મધુગ ધામ;
 લીલામે લલિતા મળી, મધુગ સુદર નામ ૮૧
 મહાબળનામી મોહન ભજે, અમ્યુતદાસ દિજ ગૌડ,
 સખી વિશાળા મોહિની, કોણ કરે મળી હોડ ? ૮૨
 અમ્યુતદાસ કમોદયા, ખડવકડા સદન,
 શ્રી યમુનાજી સખી, રસાત્મક રસધન ૮૩
 અંખાલામે ખાસ, કાચરથ નારાયણદાસ,
 પ્રજાગિલાસિની નાગ વહાં કુમારિકા નગ વાસ. ૮૪
 જાટ નારાયણદાસ, મથુરા મમરે લોખંપ,
 વહાં પ્રજામે ગોપાલ દીંગ, હતે દીપુરથ ડપ. ૮૫
 અગ નારાયણદાસ, ઠઠાકે લુહાના ભેડ,
 સખી ગિજાશાકી વહા, નામ કેનડી નેડ ૮૬

૭૬. સમર-સમરજી કે ક્ષિપ્ર-જલદી સુમધિની નામ છે.

૮૩. સદન-પર.

૮૫. નારાયણદાસ જાટ મથુરાના હતા. જેમને પ્રભુએ સ્મરીને કહ્યું કે, હું અમુક સ્થળે જમીનમાં છું. જે પગથી એમણે શીમદન-મોહનજી સ્વરૂપ લીલગીયા પધગન્યુ શ્રીમદ્ગુણ પાસે તે કિપુરવસે તે હતા.

- સાત મહુ ગૈ રજા ચક્ર સંભારણ હેં સોડિ;
શ્રી સખી ચંદ્રમાળા સખી, નંદાબૂદા દોડ. ૮૭
- સિંહનંદ ક્ષત્રિય પુરુષ, પત્નિ વૈશ્યુષ દોષ;
સખી વિશાખા જુકી વહાં, રંગા હંસા સોય. ૮૮
- સુધાર એક અડલકે, કીયેં શ્રી બક્ષલ નિહાલ;
અંતરંગ શ્રી હરિકે સખા, નામ સિદામા ગ્વાલ. ૮૯
- પૂરવકે ક્ષત્રિય, પુત્રી પ્રાક્ષન સંગી જોર;
કુમારિકા સખી મોહિની, ના. સખી છલની જોહોર. ૯૦
- અંબ હામોદરદાસકી, વીરજાઈ હેં નામ;
લીલામેં ચહુ પુલિંદી બનદેવી શ્રી ધામ. ૯૧
- ક્ષત્રાની સિંહનંદકી, શ્રી ગિરિધર પદ નેહ;
લીલામેં ઉપનંદકી, ત્રિયા સુનંદા એહ. ૯૨
- લધુ પુરુષોત્તમદામ કવિ, ક્ષત્રિય કાશી ગામ;
નંદરાયકે ભાટ હેં, ઉમાશંકર વહા નામ. ૯૩
- કવિરાજ ભટ મધુપુરી, સનોડીયા દિગ્ગ જોર;
ચાંડિય સુનિ સો એહી; શ્રી નંદરાયકે જોર. ૯૪
- ગોપાલદામ છટોડા, ક્ષત્રિય પંજાબ સ્થાન;
લીલા લલિતાડી સખી, નૃત્યકેલા અભિધાન. ૯૫

૮૮. અંતરંગ-અંતરનો કૃપાપાત્ર ભક્તસખા.

૯૧. અંબ-માતા, શ્રીધામ-દંદારન.

૯૫. અભિધાન-નૃમ.

- જનાઈન જુ દાસ દાનિય ચાનેશ્વરકે વાસી;
કુમારિકાકી વૃથમેં કૃષ્ણાવની મુખરાશિ. ૯૬
- ગડુવા સ્વામીજી સનોડીઆ, બ્રાહ્મણ વૃંદાવન;
દાગી શ્રી નંદરાયકી, બંદી લાલ લગન. ૯૭
- ઈંદ્રપ્રસ્થ જાકો ભુવન, દાનિય કનૈયા સાલ;
લલિતા જુકી સહચરી, કૌમોદિની પ્રિય લિલા. ૯૮
- નરસિંહદાસજી ઓડીઆ, પ્રભુએં પ્રીન અપાર;
કુમારિકાકે યૃથમેં મુગંધરા સખી સાર. ૯૯
- બાદરાયનદાસ સ્ત્રી, સહિત મોરબી ગામ,
લલિતાકી સખી ઢોહ સખી; રૂપાનુંગા નામ. ૧૦૦
- બામ્બી જુંદેલ ખંડકે, રામદાસજી યૌદ્ધાન;
લીલા લલિતાકી સખી, મધુએની કર જાન. ૧૦૧
- સડુપાંડે ચંદલાન હેં શ્રીવૃષભાનકે બ્રાત,
માનીકચંદ સો જ્વાલ વહાં, મધુ મંગલ ગિખ્યાત. ૧૦૨
- સ્ત્રી લવાની બેટી નરેં, પ્રભુ પય પાયો અત્ય;
નનદ યથોમતિ દી ઉશાય, શામદે રામદે સત્ય. ૧૦૩

૯૭. બંદી નામ છે. લાલલગન-પ્રભુ સાથે જેની લગની લાગેલી છે.

૯૮. સાલ-દાનિયોની એક જાત છે

૧૦૨. જૃષભાન-શીરાધાજીના પિતા

૧૦૩. સડુપાંડેની સ્ત્રી બવાની નામની અને પુત્રીનું નામ તરો

નગરિ મન્યામી લાયે, જિમ આગળ ગામ,	
શ્રુતિરૂપા હે મો મખી, ગુનાગી નામ અભિગમ	૧૦૪
દામ ગોપાલ પ્રચારક, નટાધારી ગુન સત,	
લીલામે લલિતા સખી, ગમનદા હરિચત	૧૦૫
કૃષ્ણદામ સ્ત્રી મહિલ ગુનગાત્રી હરિજન ખ્યાર,	
નહા સુમદા મખી ઉભય, શ્રુતિરૂપાકી આર	૧૦૬
ચહ કપતી હે સગ ભાઈ, વનિક દુર્ભતિ લોભ,	
જ્ઞાનચંદ્ર પ્રભુ નામ ધર્યો, વડા હે પેતા ગોપ	૧૦૭
ક્ષત્રિય ચોપડા આગરે, મતદામ હરિ ભક્ત,	
નામ અદ્રિઠા હે સખી, અદ્રાવણી આનન્દ	૧૦૮
ગમ પુન ગ્હે શીખરી, ભગવદ્દીપ નુદનદામ,	
માધોદાસ ઇન સગતે, વૈષ્ણવ ભયે પ્રગરા	૧૦૯
રાધા સહચરીકી સખી, લીલામે ચહ દોય,	
મુંદરદામ મીલા સખી, માધો લીલા હોય.	૧૧૦

છે. શ્રીનાથજીને ખૂબ દુઃખ પાસુ છે, શ્રીગિરિગણના લીલામા બંને શ્રીપરોઢાઈની નજર છે.

૧૦૫. હરિચત-પ્રભુમાળ જેનું ચિત છે

૧૦૬. હરિજન-વૈષ્ણવપર જેને ખ્યાર છે

૧૦૭ રંપતી-પતિપત્ની વનિક-વાણીજાતી પેતા-નામ ભાગે છે.

૧૦૮. ચોપડા નામના ક્ષત્રિય છે આમલ-શ્રીચ દ્રાવણીકામાળ દેવવાળા.

પગલ માણાવજી જોઈં શ્રી, વિગ્ન ઉજ્જવેન ગામ,	
શ્રીચ દ્રાવણીકી મળી, ડોપા હાથો નામ	૧૧૧
ગામ નેરાડામે રહે, જોપાલદાસ સુ મંત	
ખવામહે નદગયદે, વડા નામ જમવત	૧૧૨
મૂળદાસ દિજ માગ્યન, ટૂપુ ગણા અવતાગ,	
નિકુજમે હુ ડોપા મળી, અપકવના ગિચાગ	૧૧૩
મૂળદાસ કે મગતે, જાનિડ ભયો જોડ મત,	
વડા લલિના કી દે મળી, વિગ્ન નામ સુચિન	૧૧૪
પરમાનદદાસ દિજ, તોડ મળાજો ડોપ,	
અદ્રવાળા મળી ડોપનર, નિકુજ જોગ અનૂપ	૧૧૫
પરમાનદ પદ પ્રમુ મુને, જોડ છત્રી જહી ગોદ,	
મેા અદ્રવાળા દિલીષ છગી, મેાન જુહી ભગ મોદ	૧૧૬
કુભનદાસ જુ ગોવડા, જમુનાવતમે ઠોગ	
અર્જુન મળા મેા જોગી, વડા મળી ગિચાળા જોગ	૧૧૭
ટોડ ધના બ મહિષપગ, જોડી પધારે સ્થામ,	
લીલામે જુળગાનકી, ગાવની જુદા નામ	૧૧૮

૧૧૧ વિગ્ન નામ છે 'નગ' ઉપગ્રથી થયું છે

૧૧૩ મૂળુ એ સખાનું નામ છે અદીથી ૪ સખાનું સ્વરૂપ છે

૧૧૫ તોડ-એ સખાનું નામ ■ રૂપમર-અરૂપનલી

૧૧૮ ટોડધના-ટોડ અનનું નામ છે મહિષ-પ્રાણપુ

ભક્તિરસકે પદ.

પદ ૧-સંલિપ રાગ, ખંડિતા.

લાગે આયે સોર, પ્યારે નંદદુલારે આંચે યચન તિહારે.
ગિધુર અસકે આયે આનનપર શક્તિ નેનનકે તારે. ૧

અર્થો પૂર્ણ થયા પછી મજ ભાવાનાં કટલાંક પ્રાણપ્રદો બહો આપ્યાં છે. સાંપ્રદાયિક સિદ્ધાંતોથી અત્યંત અજ્ઞાસીઓ શુંગાર અને ભક્તિનું પૃથક્કરણ કરી નાંખીને, 'શુંગારનાં અને ભક્તિનાં' પદો અલગ જાપતા હતા. બહો તેમ કર્તુ નથી. નવમ્સ ઉપરાંત ભક્તિ એ પણ રસ છે અને એ મહાન દિવ્ય રસમાં 'શુંગારાદિક સર્વ રમો આવી જાય છે. 'શુંગાર એ રસરાજ છે. મનુષ્યોમાં 'શુંગાર હોવાનું નહિ. પંચમહાભૂતના 'જોગા'માંથી શુંગારરસનો અનુભવજ ન થઈ શકે. આ સાંપ્રદાયિક સિદ્ધાંત હોવાથી શુંગાર તેજ ભક્તિ અને ભક્તિ તેજ શુંગાર એનો અભેદભાવ સમજવાનો છે. તેથી આ પદોને ભક્તિ રસનાં પદો કહ્યાં છે. પદના અનુક્રમે નીચે દિપ્પથ લખ્યું છે.

૧. આ પદમાં ખંડિતા નાવિકા છે. પ્રથુ શીઘ્રચ્ચ એક શ્રીગો-
પીજનને રાત્રિ પધાગ્વાર્તુ વચન આપી અથા અને પછી 'ચોને ખીલ'
મજમજાતને ત્યાં રાત્રિ ગાળી. હવે સવાર પડતાની તૈયારી થઈ, એટલે
જેમને વચન આપેલું તે શ્રીગોપીજનને ઘેર પધાયો. આખી રાત વાટ
જોઈને સીંછ મગધાં શ્રીગોપીજન પ્રણુને શું કહે છે તે આ પદમાં
વર્ણવ્યું છે. બોર-સવારે ઠીક આ-થા! વચનના તે વળા સાચા છે!
તમાગ કેરા મુખપર વીખરાઈ ગયા છે. આખોની કોડીમાં ચંકા
ફુંદ છે. તમારા જોણ અને કપોલપર અંજન દેખાય છે. વળી
પીનાંબર છોડી આ-થા છે. સવારમાં ઉઠીને જુકા સમ શામાટે ખાઓ

અંજન અધર કપોલન દેખત, પીરે જસન ગિસારે;
 બુડી સમ-કયોં ખાત પ્રાત ઉઠ ? લાડી લઈ પધારે. ૨
 વે નહીં લુગાઈ હે જોત હમારી, તુમ કહ્યા જોર ગિચારે?
 દયા પ્રીતમ તુમ વાહી ત્રિયાકી સમ,

વાર્મું હોજી શવ ન્યારે. ૩

પદ. ૨-રાગ, કાલીંગડો માનકે પદ.

મોહન રૂઠ લાગી શ્રીરાધે રાધે,
 પ્રાત ખ્યારી હે કીર્તીકુમારી, શ્રીરસરૂપ અગાધે. ટેક.
 રામ રામ રમા રમી રહી, લાગી પ્રેમ રામાધે;
 મુઠે નેન ચેન ગિન જોલે, જશ્વન આધે આધે. મોહન
 શુન અનૂપ અકલ ગતિ ઇસ અગાધે;
 મો હરિ દયાપ્રીતમ પિયુમેં કયોં ના સરમરતિ સાધે સાધે.

મોહન. ૨

હો ! બાપુ સાઈ ચંદુ તે અત્યારે પણ પધાર્યાં. તમે જ્યાં પધાર્યાં તે
 તમારી લુગાઈ-જી નથી, પણ અમારી જોડ છે. તમે શું કંઈ
 ખોળે વિચાર કયોં છે ? હવે તો તમને તેજ સ્ત્રીના સમ છે, તેનાથી
 હવે કદી છુટા પડશો નહિ.

૨. શ્રીસ્વામિનીજીએ ખૂબ માન ધારણ કર્યું છે. પ્રભુની સાથે
 રીસાયાં છે. શ્રીલલિતાજી આવીને શ્રીરાધાજીને મનાવે છે કે તમે માન
 ન કરો. આ પદમાં શ્રીસ્વામિનીજીના વિરહથી પ્રભુની કેવી અવસ્થા
 ચંદુ છે તેનું વર્ણન શ્રીલલિતાજી કરે છે, મોહનને તો રાધે રાધેની
 ઝંખના ચંદુરહી છે. પદ સ્પષ્ટ છે મૂર્ધ-મીચેલા, બંધ કરેલાં ચેન-સુખ.
 હે શ્રીસ્વામિનીજી ! આના પ્રાણનાથની સાથે સામારે રતિ સાધતાં નથી ?

- કુંભનદામકે સમર્પે, આંખ પ્રસાદી પાય;
જો રમ્યૂત ભગવદીય ભયેં, નેનાં ગોપ કોં ગાય. ૧૧૬
- કુંભનદામકી ભત્તીય જાહી પ્રિયે ગિરિધારી;
સખી વિશાખા જુગી વડાં, સરોવરી ગુમકારી. ૧૨૦
- કૃષ્ણદામ અધિકારી મો, ઋષભ ગોપ ઝોતાર;
શ્રીલલિતા મખી રૂપમેં, નિકુંજમેં નિર્ધાર. ૧૨૧
- ગંગા સત્રાની પ્રિયે, કૃષ્ણદામકોં અત્ય;
શ્રુતિ રૂપાકે જૂથમેં, ભક્ત તામસા સત્ય ૧૨૨
- કૃષ્ણદામ અર્પન કરી, જો શુનકા પ્રમથૂપ;
મો શ્રીલલિતાકી સખી, બહુલાઈચની બહુરૂપ. ૧૨૩
- મહાબનભાત્રી અતિ સુષર, ભગવદીય સ્થામ કુંભાર;
મળી વિશાખા જુગી વડાં, રમનરંગિની સાર. ૧૨૪
- અવધૂનદામ મનોદીપ્ત, પ્રાણજી અર્ચીગ અમન;
કુમારિકાકે જૂથમેં દેલિની કમલમેં નમન. ૧૨૫
- માયોગ પ્રાણજી ગનિક, ભીતરીયા શમદામ;
શ્રી અદાવલીકી મખી, મનોરમા અનિ શમ. ૧૨૬
- ચાંચરી મહા ભગવદીય, શ્રીમહાપ્રભુકે દાસ;
ચોર હુ ઇનકે સંગ તે, કેતે કહે પ્રકામ ? ૧૨૭

૧૨૨. શ્રુતિરૂપા નામનું ચીત્રોપીજનોનું પણ છે, જે વેળાની ;
અમાન્યરૂપ છે.

૧૨૫. અર્ચીગ અમન--અર્ચીગ મામના ગદેવામી

ધયે અંથકોં પુષ્પિભક્ત રૂપ માલિકા નામ;
 થહા સું શીખે સુને પડેં અરે અમ કામ ૧૨૮
 સકલ પાપ અંતાપ દરેં, મિત્રેં શ્રી મહનગોપાલ;
 ચિત્ત સદા પ્રભુપદ રહે, પ્રિય હોય શ્રી નંદલાલ. ૧૨૯
 સુનીયે પુષ્પિભક્ત મગ, શ્રી બલ્લભકે દામ;
 મેરીહું ચહ મિતનિ કરકુ અવિદ્યા નામ. ૧૩૦
 શ્રીમહાપ્રભુકો દહાશય, પ્રેમભક્તિ મન્મંગ;
 એમી મતિ નિચ દીગયે, પ્રમન્ન રહેં શ્રી રગ. ૧૩૧
 શ્રી બલ્લભકે દામ તુમ, તુમ દામનકે દામ,
 તાજી પદરજ મીમ મમ, રહેા અચલ એહી આમ. ૧૩૨
 જોસોં તેમોં તિહારોં, પયોં તિહારે શરન,
 પ્રિય મગ પ્રિયકર હુ મમ, શ્રી ગોવર્ધન ધરન. ૧૩૩
 શ્રી શુરહેવ પ્રતાપનેં, કીયો હું અંથ પ્રકાશ;
 સુગલ પાનિ જોરી હકેં દયારામ હરિદામ. ૧૩૪
 હોહા અંથકે એક સત, ઉત્તર હેં ચે તીસ,
 પ્રતિપદ ચિતામનિ જટે. બલ પ્રતાપ જગ ઇશ. ૧૩૫

॥ ધતિશ્રીપુષ્પિભક્તાર્પમાલિકા અંથ સંપૂર્ણ ॥

૧૩૩. હે પ્રિય=વહાલા ! મારું ગળું પ્રિયજ કરજે.

૧૩૪. સુગલપાનિ-ગળને દાથ.

૧૩૫ એક સો અને ઉપર પાનિશ દેહા આ અંથમાં છે. ફરક
 પદે પદે ચિતામનિ જડયા છે. પ્રજાપશ-શ્રીકૃષ્ણના પ્રતાપબલથી.

પદ ૩-રાગ ભેરવી. માનકે પદ.

શ્રીરાધે તું ક્યોં ન જાણે ? તેરો પિયુષ જોલાવે;
તું જોલ. અન્નરીયાંરે શ્રીરાધે તું ક્યોં ન જાણે તેરો :

પીયુષ જોલાવે

હાંરે હાંરે તેરો પીયુષ જોલાવે તું જોલ. શ્રીરાધે. ૧
દેખન દેરી તેરો વદનચંદ્રમા દીયો જોટ ક્યો નીલ નીચાલેરે,
માનમિયા તું દયાકે પ્રીતમમ્મી કોઉ ત્રિયા નહીં તેરે તોલે.
શ્રીરાધે. ૨

પદ ૪-રાગ પ્રભાત.

માન કહી તું મેરી રાધે, જુ માન કહી તું મેરી,
ચામે દોઉનકો હિન, હેરી ગધે જુ માન કહી તું મેરી. ૦ ટેક.
ખીનત પલક મો તેરે જાળામ્મી, કાલે લગાવન દેરી.
હેરી રાધે. ૧

કલ ન લાલનકો તેરે મિલન જિના, લલના ચાલે ધનેરી,
હલ ચલ હિલમિલ દયા પ્રીતમનો, છાંડ કલ્પના તેરી.
હેરી રાધે. ૨

૩. એજ બાવતું પદ છે. વદનચંદ્રમા-મુખચંદ્ર, તેના પર સ્વામ
વસ્ત્ર કેમ ઢાંકી દીધું છે ? તું તો પ્રભુની પ્રાણપ્રપા છે તારી તોમે
શર્ક ત્રિયા-ઝી વરો નહિ

૪. આમા માનતોજ બાવ છે પલક-પગ-જે વીને છે, તે નારા
બાવનીજ વીને છે (ગુચ્છામાં આવીને આ વેળુ લલિનાજ કહે
છે.) દેરી-વાર. તાગ મન્યા વિના લાવને-પ્રભુને કજરગની નથી
તને ધણુજ ચાલે છે. છાંડ-છોડી દે.

૫૬ ૫-રાગ પ્રભાત, ઉપાલંબ.

તોહિ પરી કહા એતી હેરી લલિતા જી તોહિ પરી કહા એતી ?
 પરી પરી પાય મનાયે હેગી લલિતા જી તોહિ પરી કહા એતી ?
 ઘેરઘેર ખિનતિ કરત કર જોરી, સાથ જહે ખીન કેતી
 હેરી૦ ૧

મોમો કહત કહુ વિનસો કહત કહુ, તુહી કરત ફજોતી,
 દયાકે પ્રીતમ જી કી હિત કરની તો, અથમ શીખુ કયો ન હોતી ?
 હેરી૦ ૨

૫૬ ૬-રાગ બેરવી વિરહ.

શ્રીગોપાલ લાલ ખારે, ચગા મુખડા હીખાતા ના,
 હરસનકી ખાસી અખીયાકી તું ખાસ જુખાતા ના શ્રીગો૦

૫ પ્રજ્ઞ પાને આવીને લલિતાજી કહે છે કે, શ્રીસ્વામિનીજી
 માનતા નથી ત્યારે નજી લલિતાજીને કહે છે કે, હે લલિતાજી !
 એટલું બધું તને શું છે ? ત્યારે શી પડી છે ? પરી પરી પાય-પગે
 પડી પડીને ઘેરઘેર-વાગવાગ વળી તું મને કાંઈ કહે છે અને તેને
 કાંઈ કહે છે તુજ અમારી ફજોતી કહે છે જો તું મારું હિત કરવા
 યાહે છે, તો પહેનેથી શિખામણ કેમ અપાતી નથી ?

૬ વિગ્ધમા કુરતા શ્રીગોપીજનો ગાય છે ૫૬ ૨૫૪ છે
 ચમ્પ-નેત્ર નેત્રધી, ઈસ્કની-પ્રેમની, ખજર-તલવાર મારી તો ખરી,
 પયુ હવે તેનાપર મલમપટ્ટો તો કા તારા મન્યા વિના જો છવાતું
 હોય તો તેવો મલમ જતાન તવપ-આશસ-વિગ્ધની આગ બેપગ
 વાહી-પરવા વિનાના

ઇશ્ક ચશ્મ ખંજર મારી કુછ તો મલમળ ગાતા બા,
 તેરે મીલન બીન જીવન ઇલમ હો તો ગતાતા બા. શ્રીગો०
 તેરી તલખ આતસ તલ, મીઠી જતીયાં સુનાતા બા,
 હો દયા પ્રીતમ એપરવાહી હોતા હે કયેં ? જવાતા બા. શ્રીગો०

પદ ૬-રાગ કાલોંગડો લગની.

માધ મેરે લગે મોહનમાં નેન, મોહનસોં નેન, કહત બને ન,
 માધ મેરે લગે મોહનસોં નેન, માધ મેરે. ટેક.

મંદ મુસકાની ચિત ખીચ ચુબી રહી,

મુઝકે સનેહુડી ચેન. માધ મેરે. ૧

આઠ પ્રકર મોહો ઓહી ચીતોની.

કલ ના પદે દિન દેન. માધ મેરે. ૨

રામ રામ મેરે રમ ગહો રમીયો,

બહુત સગાવન મેન માધ મેરે. ૩

દયાહો પ્રીતમ ટાંડ મેઢિ મીલાવે,

તણ ઉપરે ચિત ચેન. માધ મેરે. ૪

૭ લગનીનું પદ છે. મંદ મુસકાની-મંદમદ દમચું તે. ચુની-
 સોસરી હતરી અર્ધ. ચેન-કટાક્ષ-પસારો ચીતોની-ચિતન. દેન-રાત.
 મેન-કામદેવ.

પદ ૮.

ઝોરોડી મે નહિ નહિ નહિ નહિ,
 ડાહુડી મે નહિ નહિ નહિ નહિ,
 તેરી મે તો ચેગી મોહન ઝોરોડી૦ ૮૬
 ઝેન દોમ મોહ કવ ન ગરત વે,
 ફિશ ડોવન વે તિહાગી મોહન ઝોરોડી૦ ૧
 માન પિતા સચુરા મતાવત,
 તાહુ ના તજ કથુ ડાગે જો હન ઝોરોડી૦ ૨
 હયાટે પ્રીતમ તુમ ઝોગી હો મોહિ,
 તુમ ણિન ઝોર ન પાને ડોહન ઝોરોડી૦ ૩
 પદ ૯ ભૈરવી નગ.
 નહો નહન ણિન રહો નહીં જાય,

૮ હું કોઈની નથી ચેરી-શિખા-સેવિકા મોહન-પાઝળ
 પાઝળ છોદન સ્પર્શ તમાગ વિના ખીજુ કોઈ અને આડકે નહિ

૯ વિગ્દભાવનાનું પદ છે શ્રીનર્યાયના નમન શ્રીકૃષ્ણ વિના
 જોનાતું નથી એમ વિગ્દિણી શ્રીગોપી જન કહે છે માલ ગરીરમા
 પેડી હોય તો તે ચમડનો પત્થર હોય તો જ નીખે, નહિતર તે
 ધમી જ પીડા કરે તેવી રીતે વિગ્દરૂપી સાલ ચમડરૂપ શ્રીકૃષ્ણવિના
 નીકળતી નથી માગ જેવા બધા કહે છે કે ત્રિય-વદાવા ઓપ્રાણુ
 એ જ તે સગ્યા છે પણ પ્રાણુ ગયા પછી હુ ખ નથી, પણ વદાવાના
 વિયોગમા તો હુ ખ છે મારી વિગ્દપીડા જેને કહું છું, તેનું શરીર
 પણ તારી જગ છે ગરિ-સીતલ મલ્યા પછી વિખુદા પડવાનું હુ ખ
 ધણુ જ અસલ છે જગતીશ તે કોઈને ન દે ખીજુ સ્પષ્ટ છે.

ઇશક ચરમ જાંજર મારી કુછ તો મલમ થગાતા ન,
 તેરે મીલન ખીન જીવન ઇલમ હો તો જતાતા ન. શ્રીગો.
 તેરી તલપ આતસ તલ, મીઠી જાતીયાં યુનાતા ન,
 હો દુયા પ્રીતમ બેપરવાહી હોતા હે કયાં? જીવાતા ન. શ્રીગો.

પદ ૭-રાગ કાલોગડો લગની.

માઈ મેરે લગે મોહનસોં નેન, મોહનસોં નેન, ઠહુત બને ન,
 માઈ મેરે લગે મોહનમોં નેન, માઈ મેરે. ટેક
 મદ મુસકાની ચિત બીચ ચુબી રહી,
 સલકે સનેહકી સેન. માઈ મેરે
 આઠ મહર મોહો એહી ચીતોની,
 ઠણ ના પદે દિન રેન. માઈ મેરે. ૨
 રામ રામ મેરે રમ રહ્યો રમીયો,
 બહુત સતાવત મેન માઈ મેરે. ૩
 હમાકો પ્રીતમ કાઉ મોકો મીલાવે,
 તણ ઉપરે ચિત રેન માઈ મેરે. ૪

૭ લગનીનું પદ છે. મદ મુસકાની-મદમદ દસવું તે ચુની-
 સોમરી હિતરી મર્મ. મેન-કટાક્ષ-ઇસારો ચીતોની-ચિતન. રેન-રાત
 મેન-કામદેવ.

મિલ ગિહુરનકી પીર ચહ, ગિરલ સમજત કોય,
કરત ખ્યાં જે બાવરી, બને લગી હોય.
સહજ ગતિ મુખી ચલે, તીજે પર જીવ લેન,
ભરે શુધ્ધ બલકે પછાતી નંદકુવરકે નેન.
નેન નોંકીલે સાલમે, સાલત હીયમાંહી,
દયા પ્રીતમ મુખ ગમક ગિન દર્શન નિકમે નાહી.

પદ ૧૧ રાગ ધનાશ્રી.

ગારી મન દેરે શુમાની છેલા નંદકે, નહિ કેા તેરી ચેરી બિયાર.
રાજકુવર રજે અપનો ગોકુલ, છેટ મત નાર બે રાની મેરે યાર.
મોહની મંત્રમી ગારી ગિહારી તેરી, મદન દરદકી ખાની મેરે યાર.
દયા પ્રિતમ મત મુજે મોહ લોરી, તેરે જીયાકી સખ જાની મેરે યાર.

પદ ૧૨.

ખ્યારે ગિરિધર બૈયાળ હો મોરી,
નહિ પન ઘટપર કોરી, કયોં ન આવત હો દેરી. ખ્યારે

૧૧. શુમાની—અભિમાની. આ પદ્યી ૬૫કા આપે છે. ચેરી—
ચેષી—તુ ન દેતો છોકરો છે તો પોતાના ગોકુલની રક્ષા કર. સ્ત્રીઓની
છેડછાડ રસ્તામાં કે જગલમાં ન કર. ખાની—ખાણુ શુરો—અમણશ નહિ.

૧૨. પનઘટની ઉપર એક શ્રીગોપીજનન જલ બરી રચા છે.
ખીર્ન બધા શ્રીગોપીજનો ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા છે. આ એકાંતનો
યોગ સાધીને તે શ્રીગોપીજન પ્રજુને પોતાની પાસે સુકિતથી બોલાવે
છે. બૈયાળ—સહાયક ચા. પનઘટપર કોઈ નથી. રપટત—લપસી જાય
જાય છે. ગદન—ધરેણા. કમોરી—દીદાણી. દોરી—મરકરી. કિત—ક્યા.

- હુઃસહ બિરહ હુઃખ કહ્યો નહીં જાય,
 બિરહ દરદની સાલસો સાલતહે હીયમાંહી,
 ચમકરૂપ ગિરિધારી બિન દેખે નિકસે નાહી. ૧
- એરે ભાયન સજ કહે પ્રિય પ્રાન સમ દોય,
 પ્રાન ગયે પાછે ન હુઃખ, પ્રિય બિછરત હુઃખ હોય. ૨
- બિરહખ્યથા બસોં કહું તપે તાહુકો તન,
 અહો બસે હીયમેં તહું ચીરે મનમોહન. ૩
- મિલ બિશ્વરુનકો હુઃસહ હુઃખ, કાહુ છન દે જગદીશ,
 જોર કપટી કહા ચક્ષી, મરન લગે આશીસ. ૪
- વાઠે પક્ષટે જોર હુઃખ દે, બિધના જો ચહાય,
 દરસપરસ દે નિત્ય પ્રતિ દયાપ્રિતમ વજરાય. ૫

પદ ૧૦ લૈરવી.

બાંઠે નેના રે બલા બાંઠે નેન,
 નેના ખંજર સો લગાય ગયો રે.
 જો લગાય દે જમક હીય લાય ગયો રે,
 ખુની નેન ખંજરસે લગાય ગયો રે.
 ગજબ ઘાયલ કર ગયો, દારુ દરવા ન દોય,
 મલમ મિલન મહેબુબ તો હુરિ મિલ તબ સુખ હોય.

૧૦. જમક-અણુઅણુટ દારુલવા-દવાગર કાંઈ નથી. મહેબૂબ-
 પ્રાણનાયનું મલકું જે મલમ છે શ્રીનંદકવરના નયન લગ્નકરના પેદલ
 પન્ના છે. જોની ગતિ સહજ મીઠી છે, પણ ને છે વાંકાં, તેથી
 હુર રે છે.

મિલ જિજ્ઞુસનકી પીર ચહુ, જિરલ સમજત હોય,
 કરત બયાં જે બાવરી, જાને લગી હોય.
 સહજ ગતિ મુખી ચલે, તીરછે પર જીવ લેત,
 ભયે બુધ બલકે પછાતી નંદકુવરકે નેન.
 નેન નોંકીલે સાલસે, સાલત હીયમાંહી,
 દયા પ્રીતમ મુખ ચમક જિન દર્શન નિકસે નાહી.

પદ ૧૧ રાગ ધનાશ્રી.

ગારી મત દેરે ગુમાની છેલા નંદકે, નહિ કેા તેરી ઘેરી બયાણ.
 રાજકુંવર રખે અપનો ગોકુલ, છેડે મત નાર જો રાની મેરે યાર.
 મોહની મંત્રમી ગારી જિહારી તેરી, મદન દરદહી ખાખી મેરે યાર.
 દયા પ્રિતમ મત બુજે મોહ ભોરી, તેરે જીયાકી સખ જાની મેરે યાર.

પદ ૧૨.

ખ્યારે જિરિધર બૈયાગ હો મોરી,
 નહિ પન ઘટપર કોરી, કયોં ન આવત હો દેરી. ખ્યારે

૧૧. ગુમાની-અભિમાની. આ પદથી કપડો આપે છે. ઘેરી-
 ચેલી-તું નંદનો છોકરો છે તો પોતાનાં ગોકુલની રક્ષા કર. શ્રીજોની
 છેડાડ રસ્તામાં કે જંગલમાં ન કર. ખાની-ખાણ. બુજે-સમજરા નહિ.

૧૨. પનઘટની હિપર એક શ્રીગોપીજનન જલ ભરી રહ્યા છે.
 બીજાં બધા શ્રીગોપીજનો ત્યાંથી વ્યાપ્ત ગયા છે. આ એકાંતનો
 યોગ સાધીને તે શ્રીગોપીજન પ્રભુને પોતાની પાસે શુક્રિયા બોલાવે
 છે. બૈયાગ-સદાયક ચા. પનઘટપર કોઈ નથી. રપટત-લપટી જાય
 જાય છે. ગદન-ધરેણાં. કોરી-હિંદીખી. કોરી-મરકરી. કિત-ક્યાં.

રપટત મેરો પામ સખી જાત રહી નેરી,
ગિરત હાથ ગહન કોનકે ખરજેરી.

સિરતે સરકીરે કમોરી. પ્યારે૦ ૧

ગીરત ગાગરી કહેગી નાગરી કઠોરી,
હરી હે ઘર સાસ કહેગી ગીરી કીત કોરી;

તાતે ઠરપન હો લોરી. પ્યારે૦ ૨

જાન લઈ આતુર મન આતુર હે ગોરી,
થમક આથે ઝપટ હીય લાય લઈ વકોરી;
હયા પ્રિતમ રસ લુટોરી.

પદ ૧૩ રાગ સોરઠ-ગત દાદરાની.

છેલા નેકનીકી ખાંસુરી બળાય જા હો, બળાય જા,
મુનાય જા, રીઝાય જા હો. છેલા૦ ટેક.

નેરી ખાંસુરીને મેરી પાંસુરિયાં પ્રોધ,
મુને ધિના ન સોહાય જા હો. છેલા૦ ૧

મીસ મુકુટ કટિ કાછની, કર મેનુ ઉર માલ,
યહ બાનકસો મન બસો, સદા બિહારીલાલ.

ઇન ખંઝીને મેરો મન હરો રે,
ઘર આંગના ના સોહાય જા હો. છેલા૦ ૨

તોરી રંગભરી મૂરત અનંગ ભરિ અખીયાં,
દેખે ધિના ન રઘો જાય જા હો. છેલા૦ ૩

૧૩. પાસુરિયા, પાસળીઓ વીધી નાખી, કહિના-કઠોર, અહી-રહે, -ખરવાડના, કુલ, કુલતી સરમ, પીર-પીત્ર, રપટ છે.

અરે કઠિન આહીરકે મેરી નેક પીર પહેયાન,
 તુજ મુખ દેખન કારન મેને છોડ દઈ કુલકાન;
 દયાકે મિતમ મોરી તપન બુઝેળી વે,
 અકેલે તું હસિ હીયસોં લગાય જા હો. છેલા૦ ૪

૫૬ ૧૪ રેખતો.

બંસીકે બજાનેવાલે મેરા દિલ ક્યોં ચુરાયા હો ?
 મેરે સતાનેમે તેરે હાથમે' ક્યા આયા હો ? ૧
 અવલ કોરી કટી છતીયાં, ફિર ન જતિયાં બિન પતિયાં,
 ગેલે ક્યોં ન દીની કતિયાં ? જ્યોં તલ્ફાનીથી ઇસ ભતિયાં.
 મેરા હવ જલાતા હે આપ જોલના ખાતા હે,
 હાથ હુતર દયામિતમ, માશુક મહેર નહિ લાતા હે. ૩

૫૬ ૧૫.

એરી એરી એ બેંદી કાં સમાર દીની વે,

૧૪. ઉડુંમાં છે, સ્પષ્ટ છે, ભતિયા-એ પ્રકારે, માશુકપર-
 મહેર-કૃપા.

૧૫. પંજાબી ભાષામાં આ ૫૬ છે, કપાલના મધ્યમાં શ્રીસ્વા-
 મિનીજીએ મુંદરચામ જે બીંદી-ટપકું કરેલું છે, તેપર આ ૫૬ છે.
 શ્રીલલિતાજી માન મનાવે છે અને શ્રીસ્વામિનીજીની એ રચામ બીંદી
 ઉપર આ ૫૬ ગાય છે. લાડલી-હે શ્રીરાધાજી ! લાલ 'બેંદાની' વચ્ચે
 મૃગમદ-કસ્તૂરીનું ટપકું છે. અલિ અલિ-લમરાઓ વાળની વચ્ચે
 મિત્ર થેડે વસ્યા છે. સોતન-શોક, મનોબ્ધ કામ, ૫૬ શુદ્ધ લાગતું નથી.

લાડલી લાલ ભેંદા ખીચ મૃગમદ,
સુદર શ્યામ પિયે હિયરા હર્યો વે. એરી એરી૦ ૧

ખાલ ખીચ મિત્ર જનુ અલિ અલિ ખાલ બસે,
સુખમા લજ્જ સોતન હિય ઝરવ હર્યો વે. એરી એરી૦ ૨

નખશિખ પ્રતિ અતિ અંગરૂપ માધુરી અકથિત અનૂપ,
લખ લજ્જો મનોજ ગદ ગદ હર્યો વે. એરી એરી૦ ૩

અતિપ્રબીન જાન રાય, લલિતા ન જાય,
સો દયા પ્રીતમ તેરે દેહ પર્યો વે. એરી એરી૦ ૪

પદ ૧૬ (રાગ રેખતા.)

હેજો હેજો વે મેરી હો હેજો વે મેરી સખીયાંકુ ક્યા લનક પરી,
હેજો જીતતીત મોહિ હું સાંવરી સુરત દરસ દેરી. હેજો હેજો

ભલા પુરા ન કાહુ સુને નહીં મેરી આલી,
બસા ભરપુર સખે ઠાર, અહું ના રહા ખાલી. હેજો હેજો

ખીલી થી અંદની ચોદીશ શ્રીયમુના તટમે,
વૃંદાવન દુમ ફૂલે ફૂલે ખંચી બટમે. હેજો હેજો

એલી દીલદાર જીવન પ્રાન કૃષ્ણ હે વે મેરા,
દગાન મેરે દો ખીચ દયા પ્રીતમ કીયા હે ડેરા. હેજો હેજો.

૧૬. પોતાની સખીની ચિરદલિલ દયા જોઈને ખીન
સખીજન ગાયંહે.

૫૬ ૧૭ રાગ સોહણી.

કેાન ગતિ મેરી ધારી ગિરિધારી છ,
 લગન અગન ણીચ ઠારીકે ણીસારી છ. કેાન ગતી૦
 શિકલ કરી હરિ સુધ ના લહી ફીરી,
 જુઠી મીઠી ણાંની કરી, કહત મોકું ખ્યારીછ. કેાન ગતી૦
 તુમ તો ણીસારી મોકું, તુમ કેસો ગિસરો,
 આંખ અનીયારી ચુંલી, હીય જ્યોં કંટારીછ. કેાન ગતી૦
 દયાકે પ્રીતમ ખ્યારે, ઉચિત ન રહો ન્યારે,
 મૃદુ સુસકાની ફંદાળીચ ઘેરી મારી છ. કેાન ગતી૦

૫૬ ૧૮ રાગ ખમાચ.

અજખ રસીલે તોરે નેનાં મોહે માર ઠારી. ટેઠ૦
 વીખી વીખી નોક યાદી ચિત મેરે સુખ ગર્ષ,
 લગી માનોં મદન કટારી વે
 કહુ ના સુમાન રહો હુધ જખમી,
 જખમ કલેજે લગ્યો કારી વે. અજખ૦ ૧
 કેાન ઉપાય કરું યાદા,
 પીર ટરત નહિ ટારી વે;
 અજ મેં તિહારી લઈ દિયો તન મન તુમકું,
 દયાકે પ્રીતમ ગિરિધારી વે. અજખ૦ ૨

૧૭. વિરહથી જળીજળી રહેલા થીજોખીજન ગાય છે,
 લગન-સગની.

૧૮. વીખી-વીક્ષુ, નોક-અણી.

પદ ૧૯. “તાતા ચેઝ” એ તરહનું.

દ્રગન લાગીયાં રે સો દ્રગન લાગીયાં,
 આજ મેરે સાંવરી સહુની માધુરી મૂરત;
 બાંકી ચિતવની પ્યારીયાં, સો દ્રગન લાગીયાં.
 કમક ચલત અંચલ અપલ મૃદુ મુસકાની મૃદુ મુસકાની,
 પીય પ્યારેકી નારીયાં. મો દ્રગન લાગીયાં.
 બુલ ગઈ ગન સખ સુધન બીસારીયા, બસ હેં કુંજ બીહારીયાં,
 દયો દારો તલપ તલપ નાંહી બિમરત નાંહી બિમરત;
 કઠિત પ્રીત કારીયાં. મો દ્રગન લાગીયાં.

પદ ૨૦ રાગ ધનાશ્રી.

નંદલાલ મિલનકેં કરેં ઉપાય; ' નંદ૦ ટેક.
 મજરાજ મિલે બિન રહેા ન બાથ
 રેનયોસ મોહે દંડ ન પરત ૧;
 ઘર અંગના મોહે કછુ ન સોહાય. નંદ૦ ૧
 દયા પ્રીતમ હિય મિલનકે પરપર;
 હાસ કરંગી કળ મિટેગી હાય ? નંદ૦ ૨

પદ ૨૧ (રેખતો.)

પરો મન ઈશકકે કુંદા, પરે જગ સોઈ મતિ મંદા;
 કઠિત હે ઇશકકા કિલ્લા લેવે કોઈ જગતમેં બિરલા. ૧

૧૯. દ્રગન—નેત્ર, બાકી—વાકી.

૨૦. વિરહિણી સખી ગાય છે. રેનયોસ—રાતદિવસ, અંગના—આગણું. હાસ—અણુને મળીનેટીને ‘હાસ’ એમ ક્યારે કરેશ ?

૨૧. પ્રેમ અથવા ઈરિકના કડવા અનુભવ પછી આપવીતી જણાયે છે. અશ્ક—જગતની, મનવાતા—મસ્ત થઈને રહે છે. ડેરા—રહેઠાણ.

આગે સોં સિર અપના દેવે, સોઈ ગઢ ઇશકકા લેવે; ૧
 સહે સળ ખડકકી હાંસી, સો તોડે દુઃખકી ફાંચી. ૨
 પિયા છને મૈમકા ખ્યાલા, સદા વે રહત મતખાલા;
 ખુશીમે દીન સળ રહેના, માથુકકા દે અરન નેના. ૩
 મોહન મોહણુખ તુંહી મેરા, અશ્મ ળીચ દીછયે ટેરા;
 મળન તેરી સાંવરી સૂરત, માધો તેરી માધૂરી મૂરત. ૪
 તુંહી સિવદાર મેરે સિરપરે, તેરે દીલ ચાહે સો તું ઠરે;
 આશકકી ચેહી હે અરછ, ન ખુછયે માથુકકી મરછ. ૫
 લઈ ખીનમોલકી દાસી, ખ્યારકે દરસકી ખ્યાતી,
 નિભાવન વારે તુમ ખારી, દયા કે પ્રીતમ ગિરિધારી. ૬

પદ ૨૨ રાગ ક્રુવ પદ ટાકી.

જલકોં ગઈ આજ, ઠાકે હે બહાં મજરાજ; જલ૦ ૧
 મોહે તક મોહનને નેનનકી સેન દઈ.
 સુનરી લટુવાપે લટુ ભયો મેરા ચિત્ત;
 મોહની સુરત મેરે મન ળીચ ગઠ ગઈ. જલ૦ ૨
 મગટયો અનંગ અનલ; કલ ન પરત અખ;
 તાકી પીર બહોત બઢી, તાસોં મેં વિકલ લાઈ. જલ૦ ૩

૨૨. પનલટપર પોતાને જે અનુલવ થયો તેનું વર્ણન એક
 ગોપીગન ળીગન પાસે કરે છે. મોહેતક-મને તાકીને, રોત-કટાક્ષ, લટુ-
 વારે-મીઠૂખ્યુની ઉપર. લટુ-માઠ ચિત્ત લટુ બની ગયું છે. ગઠ ગઈ-
 મારા મનની વચ્ચે જડાઈ ગઈ. અનલ-અગ્નિ.

દયાકો પ્રીતમ મેરે રોમ રોમ બસ મયોઃ
લગનકી ખાત એસી કાઢૂસો ન ભાય કહી

જલ ૦ ૪

૫૬ ૨૩ હુમરી.

- મારી મારી મોહના તેરે મેનનને,
મારડારી જમે કિયારે બસેરા મો તનમે. ૧
હે છ મેરા હિયો હર્યો ખાવરી કર ટારી,
સરસ મલોની તેરે મેનનને. ૨
રેન ઘોસ વિરહાનલ ખારત,
મારી ખિદા મોહે મેનનને ૩
દયાકે પ્રીતમ ખ્યારે મોહિની મૂશત,
ખિકલ કરી કલ મેનનમે. ૪

૫૬ ૨૪ કેરબો.

- તેરે લિયે લ્યાયો મુંદરવા બંસીવાલા,
તેરા મતવાલા, તેરા હે છ બંસીવાલા તેરા ૧
ગોરાતેરા બહન, રંગીલી તેરી અખિયા,
શ્યામ મુંદરવા નીકે લગે લીલદાર. ૨
દયા પ્રીતમ ખ્યારે વિશ્વકો મોહન,
રાખે તૂં વિનકો શૂંગાર. ૩

૨૩. બમેરા-મસવાટ, કલમેનનને-કાલી કાલી વાણીએ.

૨૪. રખા છે, પૂરવી બાપા છે.

પદ ૨૫ કેરબો.

મેરો મન મોહો મનમોહના ખંસીવાલા,
 હે જી મતવાલા, ખીર કાસું કહું ખીર. મેરો ૧
 પિયાકે દરસ જિન અદપ કદપ સમ,
 કેસે કરે ? મન રહત ન ધાર. ૨
 હું ભધ મીન, જીવન દયા પ્રીતમ,
 નળશિખ સુંદરતા સરનીર. ૩

પદ ૨૬ ગત કાદર.

મેરા પ્રભુ ગિરિધર ધારી, મેરા પ્રભુ કુંજવિહારી,
 છોડી કયોં કરકે ખ્યારી, દુઃખમેં કારી પ્રાણકે ખ્યારે. હાંરેહાંરેહા. ૧
 આપ જિના નાહિ કો બેલી; છોડી જન મોહે અકેલી,
 સંગકે નહિ સાહેલી, કયોં રહેંગે પ્રાન હમારે. ૨
 હાસીમેં દોઝ નિવારે, ગિરહાનલ કહેકુ ખારે,
 આપકો ગર્દ ગિવારે, ખહાહી કયો છોડો નહદુલારે. ૩
 રાતી દેખી કરૂના આઈ, યૂથમેં હમ મિલાઈ,
 દયાને લીલા ગાઈ, શ્રીમજરાય નેનકે તારે. ૪

પદ ૨૭ રાગ કાફી જંગલો. પંચમી લાખા.

કોઈ દિન યાદ ના કીની વે ચાર, માનુકોઈ દીન યાદ ના કોતી ધાર
 નંદકુંવર છેલા ચાર, વાહવા કોઈ દિને યાદ. ટેક

૨૫. ખીર-એકે સખી ખીજ સખીને 'અરી ખીર !' કહીને
 મજ લાખામા બોલાવે છે. મીન-માછડું, જીવન-જલ, સરનીર-
 સરોવરનું જગ.

૨૬. ૨૫૪ છે, છોડી-સજી દીધી, ખંડો-છોડી છે.

મે તો તુ માલી વે કીરતારસો દોસ્તી દેદી ખાતરવે મેડા મુના,
મેડા તન મન, હે છ મેડા તન મન, હદયી તુ દીતી તો ખીચાર ૧
લોપકપનેસે, લરડપનેસે, ખાયા જોવન દીન, મો જ્યો ત્યો હુદી વે,
દયા પ્રીતમ, પલટે દરદ, પલટે દરદ ક્ષીંગી માનો દીતી, તો ખીચાર ૨

પદ ૨૮ ગગ ભેરવી-ગત દીપચંદી.

શુન્દરીયા તુ જ્યો ન જાહે, તેજ પિયુજ જાવાવે તો જાવ,
શ્રીરાધે તુ જ્યો ન જાવે, તેજ પિયુજ

ટેક

જેમ ન જેગી તેરો વદનચદ્ર મોહો,
યો જીવીયો જિન ચાગ શુન્દરીયા ૧

મત ડર હંક ગોગી મનમોહનતો,
હંક ડર ધુધા જોલ શુન્દરીયા ૨

દયાકે પ્રીતમજી પ્રાણી ખ્યાગી,
જોઈ ત્રિયા નાહુ તે તોલ શુન્દરીયા ૩

પદ ૨૯ ગગ ધનાશ્રી ગત-કુમગી.

મોહો જ્યો ન જાવેસો, મેગી પ્રીત ખીનપગારેસુ મોહો ટેક

કહુ કહો કોઈ કહુ જોહો, મેરો મન માન્યો નહ હુવારેસુ,
સુમ ગયો ટેલ કાઢો નિકમન નાહિ નિકારેસુ મોહો ૧

જાહે જોર જો રૂપ શુન નાશિ, ભયે આધીન મજ ખારેસુ,
દયાજો પ્રીતન મેગે પ્રાણજન ધન, હો મોહી દગનારેસુ મોહો ૨

૨૭ પલની લાણુ પ છે

૨૮ શ્રી ગદાજી ગીસાયા છે લલિતાજી મનાવે છે, શુન્દરીયા-

ચારતુ મ મોવન છે, અપદ છે

૨૯ વિરદિણીના જાવના પગે ૨

પદ ૩૦ રેખતો-ગત દાદરાની.

ગફલતમે મુજે છોડકે તુમ હા ચલે ગયે,
 પિયુ પ્રાણ હમારે મજરાજ ફલાયે ગફલત ૦ ટેક.
 મળ ગોપી મડળ છોડ મુજે ત્યાયે અડેલી,
 ફની ખારી કુજબિહારી અળ કોઇ ના મેલી,
 પ્રીત પરાયે ભર્યે ગફલત ૦ ૧
 આપ કશી પ્રાપ્ત ખ્યા ? તો છોડની ન થી,
 ન છોડની થી તો ગજો અળ આપકે સથી,
 એસે ન મેરે ભર્યે ગફલત ૦ ૨
 યો કહેતી થી ઇતનેમે આઇ મળ સખી,
 સળ અલિત ભઇ ચિતવન ઉમે રોતી રખી,
 દયા પ્રીતમ ન આયે ગફલત ૦ ૩

પદ ૩૧ રાગ-ધનાશ્રી.

મોહિ કીત લે આપ મધન બનમે (૨) ટેક

તેરી મોમે કરપત રહુરી મુત પછીનકે સોર,
 કહા મહેત કહા વે રસાયા, નાગર નહ કિયોર ૧.ક૦ ૧
 યાતો કઠિન દગર વે દેશ, કસો આપ હા છેલા ?
 તુ ના જાને મે તો માતુ, નિશ્ચે બૂલિ ગેલ મોહિ ૦ ૨
 તુ તો બહી ડરે નાહિ આલી, મે તો છોટી બાલ,
 એતેમે મીલ આયે અચાનક. દયા પ્રિતમ નહલાલ મોહિ ૦ ૩

૩૧ પ્રથુની ગોવમા નિકરેના વિપરી સખજન પોતાની સખીને
 ઠપકા આપે છે કે તુ મને આ લાજ આતી ? પછીનકે-પક્ષીઓના
 સકેત, આ નામનુ એક વન નજમા છે, દગર-મોર્ગ, ગે-મોર્ગ.

પદ ૩૨ રાગ-કાલિંગડો.

જાને દોરે મોહન નંદલાલ, લઈ સો લઈ અળ ઝોર નહિ. ટેક.
 આજ અંધેર લઈ મનમોહન, હેજી લલા ચાહિતો કરીયો કાલ.
 ઉઘર પડેગી સખ જાત હીલગકી, હેજી લલા નિપટ જુદાહે એ જ્યાલ.
 પ્રેમ ફેલેગો જળ નેમ ના રહેગો, હેજી લલા મોહું કર ડારોગે બિહાલ.
 દયાઈ પ્રીતમ આરો પ્રેમ રસભોગી, હેજી મેરા છુટ લીઓ સખ માલ.

પદ ૩૩ રાગ-કાલિંગડો.

ધાઓરે લાલનકુ લે આઓરે, (૨) ટેક.
 મોહું લે જાઓરે, કાઠ મેરા જીયરા ગથાઓરે, ધાઓરે. ૧
 પીયા દરસ પરસ બિના નાહિ, જુને વિરહુ ખ્યારોરે,
 હે રાગ ઝોર ઓખડ ઝોર કરવ ક્યા ખ્યાહોરે. ધાઓરે. ૨
 લગે મેરે હૃદય બીચ નેન સેનનકે ધાઓરે,
 દયા પ્રીતમ ગિલનકે મલમ બિના નાહિ ઝોર ઉપાઓરે. ૩

પદ ૩૪ રાગ-ફેરબો.

જાની હમરા ઝોર તુંમરા ક્યા. હેજી જાની હમરા ઝોર તુંમરા ક્યા,
 હીલકા દોપટા બીછાય દીયા.

૩૨. પ્રજુની પાસે સપંકાઈ ગયલાં ગોપીજન કહે છે. ઉઘર પડેગી-
 ઉપાડી પડી જશે, હીલગકી-લગનીની.

૩૩. ધાઓ-દોડો. જીયરા-જીવ. દરસપરસ-પ્રિયના દર્શન અને
 અને સ્પર્શતા. ઓખડ-ઓસડ. ઉપાસો-વિપાવ.

૩૪. પૂરવી 'બાવાવ' પદ છે. સચેતમગ્સ છે.

એક પ્રાંન તન હો દેખતોં હેજી જન, જાન રહ્યા ન ઠંકા.

જાની હુમરા જોર તુમ. ટેક.

આશક માશુક દોનો પરપર, મુખ દેખેતે જાન ટિકા. ૩
દયા પ્રીતમ તુમ મેરે મેં તુંમરી, દીલ દોનોંકા છળમેં છકાં ૪

પદ ૩૫ હુમરી ખમાસ.

હે કોઈ પીરે પટવારો એજી હે કોઈ પીરે પટવારો ?

ટોટા અજળ રસીલે વાકે નેન. હે કોઈ ? ૧

નામ ના જાનું વાકો ધાંમ ના જાનું;

એહી લગત ખારો હેજી બલા. ૨

દેખી જીયદી જુગજીવન કેસે હો ચિતચોહન,

હેજી બલા ચિત ચોહનવારો. ૩

દયા કે પ્રીતમ સોહી ખાલમ પૈયે હો,

કરીયે ન કયુ હેજી બલા કયુ ન્યારો. ૪

પદ ૩૬ હુમરી.

લખે છબીલે લાલ તખતેં ખીર ભઈ હોં ખાવરીરે,

મેરી લટુ નઈ હો ખાવરીરે. લખે છેલો ૧

ઘાયલસી તુમ હો નિશહિન,

મેહિ પ્રકટયો ખીર ઉરદાવરી હો. ૨

૩૫. ટોટા-છોકરો. ધામ-ધર. ચિતચોહન-ચિત ચીરનાર.

૩૬. લખે-લેખા. ઉરદાવ-છાતીમા દાવાનજ પ્રકટયો. દિગો

દદય. દિયાં 'ભટ્ટ' અખીનાં સંબોધનો છે.

ખાંકી ચિતવન મૃદુ મુસકાની,	
પિયકી લગી કલેન્નેમે' ધાવરી.	૩
ભરભર આવત હિયો હરિ જિન,	
ચોંદે જિસરત નહીં છળ સાંવરીરે.	૪
ઠહોં બાઉ દેયાં સહા ડરે હુ,	
મે' કોન ઠરે ઉપાવરીરે.	૫
ઠણ ઠહો કોઠ ઠણ ઠણ ના ઠહો,	
અળ ધરે કે હુ' જિધિ નાવરીરે.	૬
રહ્યો ન 'પરત અળ દયા કે પ્રીતમં,	
જિન કેસે હુ' વાકોં કોઠ લાવરીરે.	

૫૬ ૩૭ રાગ ધનાશ્રી—ગત કુમરી.

જીયા પ્રેમકંદકે બાંધ પયો, ક્યહું પદે કલ નાહિ મેરે રામ. પ્રેમ દેક.
પ્રાન ગયે પ્રીત નહિ તુટજેકી, હારિલ કાઠી ગ્રહી લો મેરે રામ. પ્રેમ.

હૂહા—ચેન નહિ દિન રેનમે' રચે નહિ કહુ કામ,	
ખીન સમુઝે કીને ધર્યો પ્રીત પીરકો નામ. પ્રેમ. ૨	
કહ્યાં જાય ન સહ્યો પદે જરે જીય મુખ હાય,	
કોઠ વેદ કે પાસ નહિ લગન દરે ઉપાય. પ્રેમ. ૩	
દયા પ્રીતમ કૃપ્ત પ્રીત પુરાની,	
જન સગલો કોઠ નાહિ મેરે રામ. પ્રેમ. ૪	

૩૭. દારિલ નામનું પક્ષી છે. તે એક વખત જે કાળને પકડે છે, તે પછી તેને મરણપર્યંત છોડતું નથી.

પદ ૩૮.

ને સૈયા સાવરે ળસી ળ઼ૈયા,
 ળસી ળ઼ૈયા મોરલી અધર ધરૈયા ને સૈયા૦ ૮૦
 રેન ઘોસ મોહિ કલ ન પરત વે
 મુનત મુનત મેરી મુધ ગિસરૈયા ને સૈયા૦ ૧
 ખહાનગી કિં મેરો ળસ નહિ છયરો,
 દોહોતી અવો છાડી ગાલ વહુરિયા ને સૈયા૦ ૨
 શ઼઼઼઼઼઼ રેનમે ગર્દ મોહનવાલ,
 ઉધટ ગા઼઼ રાધે રાધે બાલૈયા ને સૈયા૦ ૩
 વૃન્દાબનમે રાસ રચો હે,
 તાલ મૃદગ ચનકાર ચર્ચયા ને સૈયા૦ ૪
 સોલ સહસ્ર ધ્રુવગી ધ્રુવનાગી,
 હો સખી બીચ કૃષ્ણ સ્વરૂપ મરૈયા ને સૈયા૦ ૫
 સળ સખિયનકું ગહોત મુખ ફીનો,
 ખટરે માસગી નિશા બનૈયા ને સૈયા૦ ૬
 દયાઢે પ્રીતમ તોરી માધુરીગી મુરત,
 જુગલરૂપ પગ જાઉંરે બલૈયા ને સૈયા૦ ૭

પદ ૩૮ લીલ પલાસી.

ગિકલ ૧૪ દિનરેન હગિનિન ડોન બાને મનકી ?

૩૮ દોહોતી-ગાય દહોતા દહોના ચાલી ગર્દ-મગ્ન ઉધટ-
 ઉધાડીરીતે બને સખાઓ વચ્ચે એ- એક સ્વરૂપ છે, નહિ કે એક
 ગોપી વચ્ચે એક એક કૃષ્ણ ખટ-છ.

કયહું કિયે ચિત્ત કયહું ન લાગે, પલક પરત નહીં ચેન,
મુખ દેખત દુઃખ લાજી જેહો દયા પ્રભુ પંકજ નેન.

પદ ૪૦ હુમરી.

નેન બાણ મત માંરે લાલ હું મરીરે, મત મારે.
તેને ધાવ ધાવ બીચ મારે જીવતી કયા જીવતી નેના વારે,
કહાંકું ચલી ન મહેર ગિચારે, લાલા મરીરે તુમ મત મારે.
કોઈ જીવે નહીં તેરી માર જખમ બડ જલમ વે બનવાર,
અંગ અનંગ અગન પરજારે, લાલ મરીરે તુમ મત મારે,
હું બીકલ રહું દીન દેના કસેને સુબી હો સકલ મેના,
મારકારી તો મત બીચારે, લાલ મરીરે તુમ મત મારે.
હું બારી ધાયલ કરકારી, કોનસો કરું દરદ દીલકા લારી
દયા પ્રભુ તુમ બીન કો ઉબારે, લાલ મેં મરી તુમ મત મારે.

પદ ૪૧ હુમરી.

મેરે મન મોહનલાલ મધુપુરમેં બસે,
મધુપુરમેં બસેં મધુપુરમેં બસેં,
મેરે રંગીલે લાલ મધુપુરમેં બસેં. મેરે અલખેસે લાલ.
રહ્યો જાય નહીંરે, સહ્યો જાય નહીંરે, મેરે અલખેસેલાલ,
બાન પાન લાન નહીં મેરે ચિતમેં,
કસ કીંકરી કે કુંદ લાલ કુસ્યો વે, મેરે અલખેસે.

૪૦. સ્પષ્ટ છે. વિષયોગદશાની કરણ કયા આ પદમા ?

૪૧. કંસકિંકરી-કુખ-જલમી મધુપરી-મધુરા.

દયા કે પ્રીતમજીસો કોન વાહ વાહ,

ભલ કરી બ્રજકે સળ લોક હસેવે,

મેરે અલબેલો.

પદ ૪૨ રાગ સોરઠ.

ભૂકુટી ધનુષસે કસકે મોપર નેનકો ખાન ચલાયે,

વૃંદાબનકી કુંજ ગલીનમે ગૌચનકું ચરાવે,

નામ મે'ને પુછ લીનો સખી નંદનંદન જી કાહાવે. સખી ૧

ઘાયલ લઈ મોરે પ્રેમનકી યરી પ્રીતમ બીનુ કોન લગાવે,

ઝોર રૂચત નહી મેરે જી દલસે મોહન ખારા મોરેલાવે. ૨

ખાસ લેજી જો મેરી સકલ સખી જતજો, સીતલ જલ લરદ્યાવે,

મે ખ્યાસી લઈ ખ્યારે હરસકી વે જલ કોન પીલાવે ? સખી ૩

મોરમુદુટ પીતાંબર સજો કુંડલ શ્રવન સોહાવે,

દયા કે ખ્યારે બીના કેસે રહુંગી ? એકપલક જીગ જાવે ૪

પદ ૪૩ રાગ સોરઠ-મહાર.

માઈ બહરા બરખત જીય મેરો તરસત,

તામે પીછી પીછી કે પપૈયા બળવે

માઈ. ૧

બીરહિન સતાવત તાતેમે,

જાની પાની માધો ન પાવે.

માઈ. ૨

ઠાહર મોર સોર સર લાગી,

કોકિલ કલ કુક કદર્પ ઉપજાવે.

માઈ. ૩

૪૨. પટ્ટી-જ્યા ધા લાગ્યો હોય ત્યા પટ્ટી લગાવાય છે. એક
પાવ-એક પવકારા જેટલો સમય.

૪૩. બહરા-બહાનાં. પપૈયા-કોય .

દીનતા-આશ્રય-વિનતિનાં પદો.

પદ ૧. રામ પરજ.

હરિ તુમ તારો સોહી તરે.

સાધન ધર્મ સો કથનમાત્ર હે, તાતેં કંઈ ન સરે. ૧

ને સાધનભક્ત હોઉ હરિ ક્યોં, સ્વતંત્ર શ્રુતિ ઉચરે ?

તળ સાધનકો ચેહી પ્રયોજન, મર્યાદા નિવહે. ૨

ને કેવળ સાધનભક્ત કલ તો, નૃગઆદિ ક્યોં ટટરે ?

પ્રાચીનભક્તિય યજ્ઞ અમિત, ઉલટો લાટ પયો ગરે. ૩

શુક હનૂમાનાદિક સળ સાધન, પૂરન ભૂતલ ફરે;

બ્યાધ ગીધ ગનિકાદિ અભિભલ, ધિનસાધન ઉધરે. ૪

કૃપા તિહારી તિનકોં ઉલટી કરની સુલટી પરે;

નહિ કરંના તળ ન્યાય ચલવહું મહા અધર્મ ફરે. ૫

મર્યાદા રાખત કરી સાધન, તાકો ગલ ન ધરે;

બલ હંક દયાપ્રીતમ કરના દગ મોકો ચેહી ફરે. ૬

પદ ૨. રાગ કાલિંગસો.

રાધિકા ગોવર્ધન ધારીરે.

ચેહી યુગલ સ્વરૂપ અનૂપ સો જીવન હમારીરે. ૧

જોકો નિશદિન આવે શેષ, બ્રહ્મા ત્રિપુરાસરે;

કાલ અક્ષરાવીત પુરુષોત્તમ શ્રીહરિરે. ૨

મૂલ પુરુષ હમારા શ્રીસદાનંદકારીરે;

સોહી દયાપ્રીતમ શ્રીજસહ જૂળલાનહુલારીરે. ૩

પદ ૩. રાગ દાસરગડો.

છબી આજકી દેખી બની હો પિયા બૃખભાનલલી.

શેષ સહસ મુખ ઠહી ન સકે કણુ,

જોરનકી ઠહા જી ચલી.

છબી આજકી. ૧

રસિક રીઝેગે વહાં કહા સંશય ?

રીઝી હમ સકલ અલી.

છબી આજકી. ૨

દયાપ્રભુ કટિ કસ, ભાંધીએ,

ભંસી લખ ઠાટે રહો તો બલી.

છબી આજકી. ૩

પદ ૪. રાગ લૈરવ.

શ્રીકૃષ્ણઃ શરણં મમ શ્રીકૃષ્ણઃ શરણં મમ,

શ્રીકૃષ્ણઃ શરણં મમ અહર્નિશ નિરંતર મતિ,

નિરંતર મહી ઉપાય પરિતાપ ભય,

ભમ સકલ ભૂપ શ્રીશ્રીકૃષ્ણઃ શરણં મમ.

૧

પુષ્ટિપદનાથ શ્રીવલ્લભાધીશ કુલ,

તિનકે મુખ તેં મુને શ્રવણ ધરિ રતિ મમ,

તબ દ્વિત શીઘ્ર જહાં રાસલીલા મુગલ,

મજવધૂ ગિય લસે શિવ વિધકો અગમ

૨

જપ તપ તીર્થ મત નેમ સાધન ધરમ,

ગિનકિયે ઇનહંતિ સકલ મુખ ગિના શ્રમ;

શ્રીમદ્વિકુલ દયાનાથ શ્રીમુખ જાટે,

વર્જિત તા ઉભયલોકકી હર ન મમ.

પદ ૫ રાગ લૈરવી.

તુમસે ન કોઈ કૃપાલુ સહિષ્ણુ,	
તુમસે હો તુમ પુરુષોત્તમ જિષ્ણુ.	ટેક.
બહી જિપપાન કરાવન આશ્ર,	
તાકું દઇ ગતિ જ્યેગતિ માઈ.	૧
ખ્યાધક જ્ઞાન નિજ પદ પરસાયો,	
તાકું સ્વદેહ સ્વર્ગમે પઠાયો.	૨
નિજ ભગિનીયે પાર્યં લુભાયો,	
સોહુ દિયો ફલ જિન્ન નસાયો.	૩
નિજજન દુઃખ દે ઇંદ્ર અભિમાની,	
તુમ અપરાધીકી યહ સેવા માની.	૪
પુરૂ જૂઠો રૂપ નિજ લાયો,	
તુમ કૃપાલ વેસો સાચો બનાયો.	૫
હોપકે કોપ ઉપર શુન કરને,	
યહ શુન તુમ જિન કાહુમે ન ધરને.	૬
ધત્યાદિકયે કિયો ચિત્ત બેસો,	
દાસ દયાયે મન રાજિયે તેસો.	૭

પદ ૬ રાગ લૈરવી.

કરનાકે સિંધુ કેશવ કૃપા કીની. મોહે ભારી.	
મેરે સીસપર આપ પધારો નિજ જિરદ જિયારી.	૧
નંદલાલ મનોહર મૂરતિ છળી લાગે મોહે ખ્યારી.	૨
જગન્નાથ દયાપ્રભુ પદપંકજ નમન વારી વારી.	૩

પદ ૭ રાગ ભૈરવી.

શ્રીગિરિધરલાલ ચહી ઘર દીને,
 મોકું આપ બિના નહીં ચેન.
 પ્રપંચ વિસ્મૃતિ આપ આસન્નિત,
 રૂપ રંગે રહે નેન. શ્રીગિરિધરલાલ. ૧
 નિજ વક્ષલકો સંગ દયા નીતિ લજન,
 બીતે સળ ઇનરેન. શ્રીગિરિધરલાલ. ૨

પદ ૮ રાગ બીલાવલ.

તીનબર્ન શુરુ વિમ્બ કહાવે, હરિવિમુખ તાહે ધિક્કાર,
 કૃષ્ણસન્મુખ બિન સળ મંડલ દીને સાધન કોટિ પ્રકાર. ૧
 ધિક ધિક ત્રિવિધ જન્મ જો દિજકે, ધિક બ્રહ્મ બિનરતિ નંદકુમાર;
 ધિક બહુશતા ધિક કુલ ઉત્તમ, ક્રિયાહુ ધિક આચારવિચાર. ૨
 ધિક શુનરૂપ આતુરતા વિદ્યા, શુલ લછન ધિક ધન લંડાર,
 સુશીલ પરાક્રમ યથા દયાદિ, સળ ધિક ધિક જ્યોં વિધવાશુંગાર. ૩
 દુરાચારી બઠલહુ લલ હરિજન, હરિઉદાસ ધિક સુકૃતિ અપાર;
 દયામીતમ શ્રીકૃષ્ણ કૃપાબિન, સાર બસ્તુ મળ સમજો ખાર. ૪

પદ ૯ રાગ બિલાવલ.

ભકું શેષ આવે પ્રકૃતિ પુરુષ આવે,
 શ્રી શુનરૂપ આવે આરો વેદ આવે;
 પાંચો પાંડવ હૂરટે સળ ચાલ આવે,
 મુનિ સસ આવે નાંહિન પાર પાવે. ૧

અષ્ટ હું ણસુ ગાવે ગ્રહ નવ હૂં ગાવે,
 દશે ગાવે દિકપાલ લાગ્ય સહસ્રવે;
 એકાદશ રુદ્ર ગાવે દ્વાદશ સૂર્ય ગાવે,
 ધન ત્રિદશ ભૈરવ મનુ ચૌદ ધ્યાવે. ૨
 ગાવેં દશ અષ્ટહુ સ્મૃતિ પુરાન સંગ,
 ચોવીસ અવતાર નિજ હેતુ ચહાવે;
 ઠોટિ તેંતીસ સુર અસુર હુંહુંતર,
 ઠોટિ સહસ્ર અધ્યાત્મી ઋષિ હિય બસાવ. ૩
 ચતુર્દશ લોક પ્રવ્યંક અગનિત ઠોટિ,
 જાની નિજ ઈશ સળ શીસ નમાવે;
 સો દયાકે પ્રીતમ શ્રીગોવર્ધન ધરન,
 તણ ભજેં જોર હુભાગ્ય કહાવે. ૪

પદ ૧૦ રાગ સારંગ.

મોક્ષ કહુ ન બને મનરાય.

તદપિ મિથ્યા મમ કૃતિ લાસે, શકટ શ્વાન કે ન્યાય. ૧
 રહેની જોર કરની ફિર ન્યારી, કરડ બગ ખુમ ગાય;
 પરકોં સીખ બલાલું સિદ્ધ લોં તરીનમો ઉરસ્થાય. ૨
 પાક શાક સબમેં ઝુખ હારત, હર વિસ્વાદ ન માય,
 દયો કહે અળ લોં હું વેસોં લીજે નાય નિલાય. ૩

પદ ૧૧. રાગ સારંગ.

મોહ કરુણા કળ કરોળે માહાપ્રલો, પ્રમેય બળ સળ મેરે તાપ હરોળે.
 દેહા—ચુક લય કોં ધર્મ હે, ક્ષમા ધર્મ પ્રભુ આપ,
 ભઈ દહી નધ હોઈ નહી, અસ મતિ દયોં હર તાપ. ૧,

આપ રૂચે સોં મો રૂચે, અરૂચિ અરૂચિ બહેં જાય,
નિજ જન જાની ચોં કરો, મોષે કંછુ ન ઉપાય. ૨.

પ્રેમ લક્ષના ભક્તિ દદે, હેતુ અતિ સત્સંગ;
મેવા સ્મરણુ નિરંતર, દદે આશ્રય શ્રીરંગ. ૩.

એક ગ્રેર મેરો દયો, શ્રીગુણ કહો કૃપાલ;
જર્દ બિચારી આપનો વણેલ શ્રીનંદલાલ. ૪.

પદ ૧૨ રાગ સૌરઠ.

મેરે મહાપ્રભુકો શરન બલ એકહેં,
ઝોરકી ન આશા ધરૂ ચાતકસી ટેકહેં. ૧

સાધન ધર્મ ના, વિચાર ના બિબેકહેં,
ભક્તિ જ્ઞાન વૈરાગ્ય ના મતિ ગતિ નેક હેં. ૨

ગરૂડ પ્રપન્ન અહિસો ન ભયલો કહે,
ત્યો ન દયો કરે જમતેં ઝોગુન અનેક હેં. ૩

પદ ૧૩ ઉપરનો જોટા.

સખકા ઉપાય ગરૂ નંદ સુવ નાહ હેં,
ચરન ચરન પર્યો તોહુ હીચે દદાહ હે. ૧

હરિમોં બિગુણ જો હેં ચલત, દુરાહ હેં,
કેવો ન્યાય કેસોં તાકે અંતર ઉત્સાહ હે. ૨

ચક્રત સ્મરન ગજ છુટયો ગુણ આહ હેં,
દયાકી ન દેર સુનો દયાનિધિ વાહ હે. ૩

પદ ૧૪ રાગ સોરઠ.

સર્વોપરિધામ હુમારાહેં, જહાં જેલત નટવર પ્યારાહેં. સર્વોપરિ
 શિવ પ્રજ્ઞા હુકી નાંહી ગતિ, જ્યાંહાં ઓર તો કોન ગિયારાહેં? ૧
 નિરાકાર અદ્વૈત નિરંજન વિનસોં તો વેં ન્યારાહેં,
 સાખી-પ્રાકૃત આકૃતિ માત્રરહિત હેં અણત સર્જેશ્વર સાર;
 જો સળકો અણત કરે વિનગોં કરનો પ્યાર. ૨
 માયિક મતવાદી નાં પરસે, શુદ્ધ પ્રજ્ઞ જો સાર,
 પરપ્રજ્ઞ પરમાત્મન ખિલવે, ભક્ત હિત અવતાર. ૩
 સુકત માર્ગી મર્મ ન જાને, શુદ્ધ પુષ્ટ સંચારાહેં;
 નિજ ઇચ્છાતેં નિગમ પુકારા, અક્ષરાતીત ત્રિગુન પર પ્યારાહેં ૪
 વેદ પ્રતિપાદિત ગોલોકે ગોકુલ પ્રજ્ઞ સિરદારા,
 આદિ વૃંદાવન જ્યાંહાં નિત્ય લીલા જુગલ કરત ચેઇકારાહેં ૫
 રસાત્મક રસરૂપ પરમાનંદ અગણિતાનંદ પરાત્પર,
 અપ્રાકૃત વહુ દિવ્ય નિરંતર શ્રુતિપ્રતિપાદ્ય નિર્ધારાહેં. ૬
 અખંડ પરિપૂરત નેતિ બદે પતિ કે પતિ પરમેશ્વરા,
 એકતેં અનેક કરે જ્યાયાન અસમાન કો અપારાહેં. ૭
 પુરુષોત્તમ એક પુરૂષ દયા પ્રભુ, ઓર સકલ પ્રજાદારાહેં,
 સર્વોપરી ધામ હુમારાહેં. ૮

પદ ૧૫ ક્રુપદ રાગ કલ્યાણ.

શ્રીકૃષ્ણ ગોપાલ ગોવિંદ ગોકુલેશ,
 ગોપીજનવલ્લભ ગોવર્ધનધરનમીર.

પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ પ્રાણનાથ પદ્મનાભ,

પદ્માકાંત હરત અનંત ચીર.

શ્રી૦ ૨

લક્ષ્મણસહ દીનળંધુ હુણનિકંઢ નિજ,

શુર જગન્નાથ બાલકૃષ્ણ બલવીર.

શ્રી૦ ૩

, યસોદોત્સંગ લલિત નંદલાલ,

નટબર દયા પ્રભુ રાધિકેશ બિહરત શ્રીયમુના

તીર. શ્રી૦ ૪

પદ ૧૬ રાગ કંટ્યાણ.

તુમમે તુમ ગિરીધારીલાલ લાલ,

ઉપમા ન કોઈ ત્રિભુવનમે મુરારી એમે

અદ્ભુત ખ્યાલ. તુમમે૦ ૧

અંતર અકથિત ચરિત્ર તિહારે,

અતિહી અનોખી ચાલ ચાલ ચાલ. તુમમે૦ ૨

અંત અનંત મેંહુ ન લહે બલ,

મતિ રતિ પતિ બેહાલ હાલ હાલ. તુમમે૦ ૩

એસે પ્રભુ તુમ ચરણ ગરણ લહો,

જન દયો બે ગયો નંદાલ નંદાલ નંદાલ. તુમ૦ ૪

પદ ૧૭ રાગ કાંહાંનડો.

સળકી સ્વામિની શ્રીહરિ ધૃમ્પા,

સમર્થ રંક અમીન આજા કે, જરબટ દીની સળકો દીપ્પા. ૧

પ્રબલ પ્રતાપ હરિ હુ બસ જીનકો ઉન હુકમ સળ કરી પ્રીછ્યા,

સકલ સયાને શ્રમ કરી હારે, અપને બલકી કરી પરીછ્યા. ૨

જેદાદિકબલ જીન પર નહીં ટૂંતિ કરે, મનરવી ધરી સિરરચ્છા,
 ધર્મ અધર્મ અધર્મ ધર્મ કહું કરે અસાધન અકર્મ છિછા. ૩
 કરી કણુ પામર પામરી વારો આહે તું ભૂપ મંગાવે સિછયા,
 સ્વતંત્ર મરજી દયાનાથ તજી સહે નહિ નિજજન રછયા. ૪

પદ ૧૮ રાગ જંગલો.

નાથ રૂચિ આપદી હોઈ સોઈ,
 નહીં શાસ્ત્ર નિયામક હોઈ. ૧

ઇન્દ્રકો વૈભવ પાયો સુદામા સૂચ ભાગ્ય હતો સોઈ,
 સતમખ નહુસ ન ઈંદ્ર ભયો;

અહી છીનમે ચક્ષુ ફલ ઘોઈ. ૨

વિમ્બ જન્મ જિન સુદિના સુચુકંઠકી તીન ગતિ કાસુ જોઈ ?
 અન્તમિલ સુત ભાવના સુદિત નહીં દસરથ રતિ હોઈ

ન્યાલ ક્યો મધુપુરીકાં માલી કુસુમ ધરાએ પોઈ,
 પ્રાચીનબર્હિપ નહિ પરમપદ ચક્ષુ દાની રહે રોઈ. ૪

જિન સાધન નિસદિન પાંડો બસ યોગી તપ લગન સોઈ,
 સરન દયા મલ ગાસ આપ સમપૂરવ સુદૃતિકા પોઈ

પદ ૧૯ રાગ બિહારા.

ચહે વર માણું લલિત ત્રિલંગ,

આપ જિન અધપલ હું મોમન કહું લાગે રંગ. ટેક.
 સેવા સ્મરણ લુભી રહે મતિ ઉદી ન હુલ તરંગ. એહ. ૧
 વાસના વિષયાદિ કુચ્છિત અગિદા બલબંગ,
 પ્રાપ્તિ નિજ પ્રતિબંધ હરિ સખ હેલું લક્ષિત મુસંગ. ૨

શ્રીમહાપ્રભુકો દૃઢાશ્રય, રતિ હસિત યથોદોત્સંગ,
દયા પર ચેહુ દયા અપની કૃપા દૃષ્ટિ અભંગ.

૩

પદ ૨૦ છાપય.

શ્રીગુરુ શ્રીબલ્લભ શ્રીવિહૃલ શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર,
શ્રીગોપીજન વલ્લભ શ્રીરાધાવર મળેંદ્ર,
શ્રીનારાયણ કેશવ રાજ હરિ ગિરિવરધર,
શ્રીધમુનાપતિ ગોવિંદ પ્રભો ગોપાળ કૃપા કર,
શ્રીપુરુષોત્તમ માધવ વિભો હામોદર નવનીત પ્રિય;
મહિ હસિ નાથ કરણ્યા કરો,
હાસ દયો જાણી સ્વકીય.

પદ ૨૧ રાગ બિહાગ.

ઘેર ઘેર બિનતિ ઠા કરેં કૃપાસિંધુ ?

તુમ ઇશ્વર અંતરજા દક્ષ દીનબંધુ.

૧

કા જનાય કર્કુ કેસોં સખ કષ્ટ તુમ જાનો.

કેવલ નિજબલ કરણ્યા આનો તો આનો

૨

રીઝો તો આધન નહી પતિતતા ન પૂરી,

મુગ્ધ પને મહદ પનો નિસહિન કૃતિ ફરી.

૩

અતુલ બલ અવિદ્યા હરી ક્યોં મનથિર રાખું,

પછી મતિ પાળંડ હીચે ઝોર ઝોર દાખું.

૪

લોરેજન ભક્ત કહે દેખી લેખ ખ્યાતા,

શ્રીજી તુમ સર્વાત્મા સકલ જસ્તુ જ્ઞાતા.

૫

નેતિ નેતિ નિગમ કહે ઝોર કા સુજે,

કોન ભાંત તુમ પ્રસન્ન સો ન કો જુજે.

૬

મતિ ગતિ રતિ તિહારે હાથ તહું નિજ બલ લાસે,
 કીયો મેરો કષ્ટ ન જને તહું ચલ ચિત્ત ત્રાસે, ૭
 જલનિમગ્ન ભયો તહું સંતત સંતાપ,
 પરસ્પર સીલોહર લોં નિજ રુચિ કે પાપ. ૮
 કયો કરી રહે ટેક મત છતુ છતુમેં ઓર,
 જો ચલે બલ મેરો મન કયોં ન રાખું ઠોર. ૯
 હો અશક્ય સળ ભાંત પચ્યો પાપ તાપ,
 કોંન અળ ઉપાય કરેં ઉપાય સાખી બચે આપ. ૧૦
 મેરી સળ દૂર ધરો નિજ બલ મત આની,
 શ્રીવલ્લભ સુત સોંખ્યો સો ગિચારી કહાંની. ૧૧
 રવાલાવિક હુદ્દ જીવ મમ કૃતિ જીન દેખો,
 દયાપ્રીતગ કૃપાસિંધુ અપનો બર્દ પેખો. ૧૨

પદ ૨૨ રાગ બિહાગ.

અબ તો હુમસેં લકત કહાજી.
 ઉદમ કો હરિ સેવા રાખે
 જસકા હરિ જસ ગાવે ટેક.
 કીર્તન ઉત્સવ હુકાનદારી,
 દેઇ કહું ઇં સમજાવે. અબ. ૧
 ત્યાગ દીખાવે કથા સુનાવે,
 'ચુપ ચુપ આસો લાવે. અબ. ૨
 મનકી માંની કરની ચાધે,
 નિસ પ્રીત જલકાવે;

ખટ પરિપૂરણુ ઘટમાં જગકે,
 સિદ્ધ બની પ્રગટ ન દરસાવે. અબ. ૩
 લોભ કલંદર મન મરકટતનુ,
 દેસ વિદેસ અંતરસો લમાવે;
 ઠાકોર બાનો જ્યોર ખતાવે,
 ધર્મ વેચી પ્રપંચ ધન લાવે. અબ. ૪
 સાચી પ્રીત નહીં હરિ પ્રતિ સૌ.
 ઉપર અનન્યતા દરસાવે;
 કેહેની હંસકી કથની ઠાગકી,
 શુરુ રાય જ્ઞાન ખતાવ. અબ. ૫
 અહુ' મમતા મેં મચો હે અદુર્નિય,
 નિજ જસ મુની હિયકો હરખાવું;
 સત્ય દીનતા સ્પર્શ મોમેં નાહી,
 હું છુટો દયાપ્રીતમ કહાવું. અબ. ૬

પદ ૨૩ રાગ બિહાગ.

ખિનતિ મુનો શ્રીનંદકિયોર, નિજજન લહી,
 નિજ ખરદ બિચારો, છન દેખો મન કરની જ્યોર. ૧
 માયા કાલ કરમ મોહિજ ક્યોં, પહોત સતાવંતહેં ચોર,
 જનમ મરન જંબલ કટો ક્યોં, સેવા સ્મરન સુસંગત જોર ૨
 દુહ સુલાવ દુઃખ અતિ મોહુ, નિસદિન ચિત ચિંતા મહાજોર,
 પ્રપંચ પ્રીતિ ન મનતેં છુટત લૂંટત ધન દુઃસંગ કઠોર. ૩
 દદ આદય શ્રીમહામબુકો નિજરૂપાસકન રહે મત ડોર,
 મહ અસિલાખ પુરો શ્રીજી કરમહી કહો દયા તું મોર ૪

પદ ૨૪ રાગ ખિલાગ.

શ્રીજલ્લભકો આયો ભરોંસો જો શ્રીજલ્લભકો આયો,
 સકલ ધર્મ સાધન ફલકો ફલ સોવે સહજ મુખ પાવો. ૧
 પુદ્ ભક્ત પદરજ નીકે સિર મો યહ બસ્તુ કમાયો,
 દયાપ્રીતમ શ્રીગિરિધરજીવન શ્રીજલ્લભ શ્રુતિ ગાયો. ૨

પદ ૨૫.

“એરીએ બોદિક સવાર દીની” તેના લેશની તરેહતું પદ.

મન શ્રી રાધિકા ગોપાળ ગારે,
 કાઢેકું તું દેહદમન કરત હે અનન જ્યા,
 ખિલમાન ફલ સુ અનાયાસ મીલ્યો વે. મન૦ ૧
 નિર્ભય પરમાનંદપદ પદ ખીન પ્રવાસ પાવેં સદ્ય,
 કુમતિ કુપથ કાઢેકું તું જાથ થક્યો વે. મન૦ ૨
 જો તું તેશ ભલો રૂપાચ તો ચે નામ લે તું ગાય,
 જાનં દયારામ ભાગ્ય સુફલ ફલ્યો વે. મન૦ ૩

પદ ૨૬.

શ્રી રાધે રાધે જોવિંદ રટ સદા હેજી મેડી રસના
 ખીસર જીન કદા. શ્રી૦ ૧
 શ્રીજલ્લભ શ્રીવિઠ્ઠલ જિય રટત કટત આપદા. શ્રી૦ ૨
 પાપ ચતુર્જિધ તાપ વિવિધ કે તુરતહી માંગત ખીદા,
 દયા પ્રીતમ શ્રીગોપીજનવલ્લભ હૃદય બસત મન મુદા.
 શ્રી રાધે૦ ૩

૫૬, ૨૭, ૧.

સખ સિરદારા શ્રીકૃષ્ણ હુમારા ખ્યારા,
 સખ સિરદારા મનમોહન પ્રાણ હુમારા. સખ ટેક.
 અગનિત અંક કરત બિસ્તારા, પાલન પોષન પ્રીર નિસ્તારા;
 સખમેં જ્યાર સખનતેં ન્યાસ, કોઈ ન પાવત જીનકા પારા. ૧
 મોરમુગટ પીતાંબર ધારા નખસીખ નટવર રૂપ અપારા,
 મહન મોહન મોરલીવાલા ત્રિલોક સુંદર લવ સુધારા. ૨
 પ્રપન્ન પારિજાત દુખહારા, અધમોદ્ધરન દીન આધારા;
 અનન્ય ભક્ત નયનનંકા તારા સખ સુખ સાગર સત્ય ઉદારા. ૩
 લક્ષિત ત્રિભંગ નંદકુમારા શ્રીરાધિકા હેં જીન ઉદારા,
 નિત્ય વૃંદાવન કરત બિહારા જીવન દયાશામ ઉરહારા. ૪

૫૬ ૨૮ ગમલ.

હરિ શરન જાયકો તુ હરિનામ ગાય લે,
 કલિમેં ના જ્યાર સાધન શુદ્ધ શિર નાંચલે. ટેક
 હરિ ધ્યાન કયોં કરેગો ? તેરા દીલ ન ઠારહે,
 મળદાન કયોં કરે ગો ? જરકા ન જોરહે. ૧
 ઉચિત સેવા કયોં જાનેગી ? તનમન કુપાત્ર હેં,
 બિન ભાવ ભજન કેસો ? મો તો મૃતિ માત્રહે. ૨
 કલિકાલ જડા સિરપર આશીશ આપાહે,
 અધિકારકો કર્મ ના કીર્તન જતાયા હેં. ૩
 તપ તીર્થ યોગ મન કયોં જાને ? જડા કષ્ટ હેં,
 નહી વખત જ્ઞાનકા, સંગ આહાર જાદ હેં. ૪

મતિ મગન કામનામેં વૈરાગ્ય કાચકા,
 હરિશરન બિના તરેના કોઈ માયા નાયકા. ૫
 હેં બિધિ નિપેધ સખમેં નહીં શરણુ નામમે,
 ફલ શ્રેષ્ઠ સખ સ્નેહમેં ગતિ ધરમ ધામમે. ૬
 શુભ કૃતિ બને સૌ કર લે, બલ જીન ધરે રતિ;
 બલ રાખ એક કરણાદગ રાધિકાપતિ. ૭
 કળુ સાધન સાધી આપે તો હું વશ નહીં હરિ;
 દયાપ્રીતમ પ્રસન્ન હોવે તો દીનતા ખરી. ૮

પદ રદે શગ જંગલો.

મેંદી રસના તું વે રાધાકૃષ્ણ ક્યોં ન ગાય ?
 શ્યામ શ્યામ ક્યોં ના ગાય ?
 આયુરદા તેરા ચોંહી બહો બયરે,
 મેંદી રસના તુંવે રાધાકૃષ્ણ ક્યોં ના ગાય,
 મેરા જીયરા તું વે હરિજન સંગે મત બય,
 હર્જન સંગ મત બય.
 એહી બટો દુઃખ દાયરે,
 મેંદી રસના તુંવે રાધાકૃષ્ણ ક્યોં ના ગાય ?
 દયા દીલ ધર વે દયાનિધિ જી કેવાય,
 કુપાસિન્યુ જી કેવાય
 જો બલો તું તેરા રહાયરે મેંદી રસના,
 તું વે રાધાકૃષ્ણ ક્યોં ન ગાય ?

શ્યામ૦

પ્રશ્નોત્તરમાલા.

(દુહો.)

શ્રીગુરુ ગિરિવરલાલપદ, પ્રથમ દિ કરૂં પ્રનામ;

રત્ન પ્રશ્નોત્તરમાલિકા પદત સુનત સુલધામ.

૧

૧ પ્ર० શ્રીહરિ પણ ન જાણે તે શું ?

ઉ० શ્રીજી પોતાનો પાર ન જાણે.

૨ પ્ર० શ્રીજીને યે નહિ તે 'શું' ?

ઉ० દીનતા શ્રીજી પાસે નથી.

૩ પ્ર० શ્રીજી ના કરી શકે તે શું ?

ઉ० શ્રીજીથી લક્ષ્મીદ્રોહ ન થાય.

૪ પ્ર० શ્રીજીએ ન સહેવાય તે શું ?

ઉ० શ્રીરાધાનો વિયોગ ને લક્ષ્મીનો દ્રોહ એ જીવાનાં.

૫ પ્ર० જે અપરાધ મુદ્રાનો ઉપાધન ન મળે તે કયો ?

ઉ० શ્રીહરિથી જાદિર્મુખતા.

૬ પ્ર० શિવજીથી પણ વિધ્યુ મોટા તે શા માટે ?

ઉ० જેનું આપ્તું જાય નહિ [એવા છે] તેથી.

૭ પ્ર० શ્રીજીને ઘણું વહાણું કોણ ?

ઉ० પોતાની પ્રેમલક્ષ્મી.

૮ પ્ર० શ્રીજીને કૃપા ઉપજાવે તે સાધન શું ?

ઉ० સાચી દીનતા.

- ૬ પ્ર० થોડે શ્રમે ઘણું ફળ તે શું ?
ઉ० શ્રીકૃષ્ણનામ.
- ૧૦ પ્ર० સર્વને પરમ વહ્નિ શું ?
ઉ० પોતાનો આત્મા.
- ૧૧ પ્ર० સર્વત્ર સુખ કોને ?
ઉ० સંતોષી ભક્તને.
- ૧૨ પ્ર० મનનું વાહન તે કોણ ?
ઉ० લોચન.
- ૧૩ પ્ર० સહેજે ધ્યાન શાનું થાય ?
ઉ० જેની આતુરતા [હોય તેનું].
- ૧૪ પ્ર० અમૃત્યં વસ્તુ તે કયી ?
ઉ० જેની ઘણી હોસ [હોય તે].
- ૧૫ પ્ર० આકરથી ગળ્યું શું ?
ઉ० મરજ.
- ૧૬ પ્ર० અમૃતથી મીઠું શું ?
ઉ० સુંદર રામ.
- ૧૭ પ્ર० રકથી રંક કોણ ?
ઉ० સુનોહ.
- ૧૮ પ્ર० મોટા ગિરિથી ભારે શું ?
ઉ० મોઘમ.
- ૧૯ પ્ર० હળવાથી હળવો કોણ ?
ઉ० મામણ.

- ૨૦ પ્ર० ઉપાનયી શું નીચું ?
ઉ० નિહક.
- ૨૧ પ્ર० વિછીથી વેદના વધતી તે શું ?
ઉ० કઠોર વચન
- ૨૨ પ્ર० મૃત્યુથી ફર શું ?
ઉ० બચનો આગમ
- ૨૩ પ્ર० વિદ્યાથી રૂડું શું ?
ઉ० સુબુદ્ધિ
- ૨૪ પ્ર० ચિંતાથી ભુડું શું ?
ઉ० ચિંતા
- ૨૫ પ્ર० ગિરથકો યજ્ઞ કોણ ?
ઉ० આગમ
- ૨૬ પ્ર० પાસે સ્ત્રીને બહાવે કોણ ?
ઉ० પીતરાઈ
- ૨૭ પ્ર० બેડીથી બંધન શું ?—[કથં ?]
ઉ० મોદપાશનું
- ૨૮ પ્ર० કપનો, શુભનો, મોદ નદિ કોને ?
ઉ० મૂર્ખને
- ૨૯ પ્ર० દાગળી [મોળા] યજ્ઞ કોણ ?
ઉ० દુષ્ટ મન
- ૩૦ પ્ર० યોગી વચ્ચે જે મર્ષણી મારી મનાવ તે શી ?
ઉ० પાનાની બુદ્ધિ

- ૩૧ પ્ર. અધમથી અધમ કોણ ?
ઉ. નિર્દય.
- ૩૨ પ્ર. પંડિત છતાં મૂર્ખ કોણ ?
ઉ. અદેખો.
- ૩૩ પ્ર. પ્રીતની પાળી કથી ?
ઉ. કપટ અને કુવચ—[નહાઈ વચન].
- ૩૪ પ્ર. જૂઠાને પણ સમજી માને તે શાથી ?
ઉ. શ્રીહરિના પહાનાથી.
- ૩૫ પ્ર. ધર્મ પણ અધર્મ આય તે શાથી ?
ઉ. શ્રીહરિના અનાદરથી.
- ૩૬ પ્ર. જેનો ઉપાય નહિ તે કયો રોગ ?
ઉ. પોતાનો સ્વભાવ.
- ૩૭ પ્ર. રૂડી વાતનો અવાદર શાથી [થાય] ?
ઉ. સમય વિના કહ્યાથી.
- ૩૮ પ્ર. સાચી વસ્તુ જૂઠી પડે તે શાથી ?
ઉ. વિશ્વાસ વિના.
- ૩૯ પ્ર. જેથી સદા દુઃખ [થાય] તે શું ?
ઉ. માત્સર્ય દોષ.
- ૪૦ પ્ર. પ્રભુથી ગલિષ્ટ કોણ ?
ઉ. પ્રભુના સાચા સક્ત.
- ૪૧ પ્ર. સર્વજીવ વશીકરણ શું ?
ઉ. મરણ સાધવી.

૪૨. પ્ર० ઉચ્છિદ્ર વસ્તુ પ્રભુ અંગીકાર કરે તે શી ?
ઉ० દુધ, મધુ, અને રેશમી વસ્ત્ર.
૪૩. પ્ર० મદ્યપાની ન જોણે એવું શું હશે ?
ઉ० પોતાનું સાચવ્યું દ્રવ્ય ન જનાવે.
૪૪. પ્ર० વાયસ ન ખાત્ર તે શું ?
ઉ० પોતાની વ્તનનો ઠાગડો ન ખાત્ર.
૪૫. પ્ર० શ્રી એકલી શું ન કરી ગંદે ?
ઉ० પુરુષ વિના ગર્ભ ન ધરી શકે.
૪૬. પ્ર० ઠવિશી શું ન કવાય ?
ઉ० પ્રધાનમંદ્ર રૂપ.
૪૭. પ્ર० જગતમાં અમર કોણ ?
ઉ० આશા.
૪૮. પ્ર० જે અનંત વસ્તુ તે શી ?
ઉ० આકાશ.
૪૯. પ્ર० જે દક્ષિણે ચલા કરે તે શું ?
ઉ० ઇંદ્રધનુ.
૫૦. પ્ર० સૂર્યનો ઉત્તાર કોણ ?
ઉ० ભય.
૫૧. પ્ર० મુખ વનો પુરુષ કોણ [વનો-વિદાનો]
ઉ० ન્યાય, દેમકે તેને મુખ નથી ?
૫૨. પ્ર० છાત્રી આંખે આંધળો કોણ ?
ઉ० કામી.

- ૫૩ પ્ર० છતે કાને ખેરો કોણ ?
ઉ० સ્વાર્થી.
- ૫૪ પ્ર० માથા છતે માથા વનો [-ચિનાનો] કોણ ?
ઉ० વ્યસની.
- ૫૫ પ્ર० છતે હાથે લૂલો કોણ ?
ઉ० આળસુ.
- ૫૬ પ્ર० છતે પગે પાંગળો કોણ ?
ઉ० હુકમવાળો.
- ૫૭ પ્ર० છતે નાકે નકટો કોણ ?
ઉ० લોભીઓ અને નિર્લજ.
- ૫૮ પ્ર० છતે કાળજે ન કાળજે કોણ ?
ઉ० સાહસકર્મી.
- ૫૯ પ્ર० સૂળાથી બળિયો કોણ ?
ઉ० નાગો.
- ૬૦ પ્ર० સર્વથી મોટું કોણ ?
ઉ० સમાવાળો.
- ૬૧ પ્ર० મનનો મહેબુબ કોણ ?
ઉ० સંગ તથા જ્યાં જેનું લગન તે.
- ૬૨ પ્ર० જેની ઉપર ઇશ્વરનું બળ પણ ના ચાલે તેનું બળિયું કોણ ?
ઉ० ઇશ્વરના સાચા લક્ષ્ય કેમકે તેથી પ્રિય, પણ હારે.

- ૬૩ પ્ર૦ પરમેશ્વરને વશ કરવાનો બહુ કયો ?
ઉ૦ નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ.
- ૬૪ પ્ર૦ શ્રીકૃષ્ણને મન શત્રુ કોણ ?
ઉ૦ શુદ્ધ ભક્તનો દોહી.
- ૬૫ પ્ર૦ જેમાં કિંચિત્ પણ લાલ નહિ ને પાપ
અતિશેષ તે શું ?
ઉ૦ તે ને જ્યેષ્ઠ ગોસણું.
- ૬૬ પ્ર૦ જેનું મૂળ કિંચિત્, ને ફેલાય ઘણું તે શી
વસ્તુ હશે ?
ઉ૦ એક તો નહીં અને બીજો કલેશ.
- ૬૭ પ્ર૦ હાથ પટે હલાવ્યા વિના ના હાથે તે
અંગ કીધું ?
ઉ૦ કાન.
- ૬૮ પ્ર૦ વાલુચી શીઘ્ર વેગ કેનો હશે ?
ઉ૦ મનનો.
- ૬૯ પ્ર૦ વીજગ્રીથકી વધારે ગપગપા કેની ?
ઉ૦ બંદુકની ગોળીની. [જોવામાં આવે છે]
- ૭૦ પ્ર૦ કામ દામથી અજગા તે શાથી મરે ?
ઉ૦ જરાથી.
- ૭૧ પ્ર૦ પાણીથી પાતળું તે શું કે જે માર્ગ
વિના પ્રવેશે ?
ઉ૦ તે તો તેજ, કે જે કાચમાંથી નીકળે, જગ નહિ.

- ૭૨ પ્ર૦ ચૈતન્ય વિના વાતો કોણું કરે ?
ઉ૦ લખેણું મત્ર.
- ૭૩ પ્ર૦ વાણી, હસ્તા, અને શસ્ત્ર વિના મારે તે કોણ ?
ઉ૦ નેત્ર.
- ૭૪ પ્ર૦ એકલાં આનંદ શાયકી થાય ?
ઉ૦ રાગયકી.
- ૭૫ પ્ર૦ જેનો લાભ તથા હાનિ જંને ખોટાં તે વસ્તુ શી ?
ઉ૦ તે તો સોનું તથા આબે પડવો.
- ૭૬ પ્ર૦ જે વસ્તુનો લાભ તથા હાનિ જંને સારાં તે શું ?
ઉ૦ તે તો રૂશનાઈ.
- ૭૭ પ્ર૦ ઉજળો ઉધમ પણ સર્વને હાનિરૂપ તે શું ?
ઉ૦ અનાધ્યાયનું બાણનું.
- ૭૮ પ્ર૦ મહાભાંગજિક વસ્તુ અભાંગજિકલાગે તે ક્યારે ?
ઉ૦ મૃત્યુ સગયના સહુનું ને સ્મશાનીઆના
મુખનું રામનામ.
- ૭૯ પ્ર૦ ગણપતિનું નામજ લેવાય નહિ તે ક્યારે ?
ઉ૦ મૃત્યુ સમય વા રાજ ઉચકતાં ન લેવાય.
- ૮૦ પ્ર૦ પરમભિત્રનું દુઃખ સહેવાય તે ક્રિયું ?
ઉ૦ આપણા નિમિત્તના વિરહતાપનું દુઃખ સહેવાય
- ૮૧ પ્ર૦ પરમેશ્વરના ક્યારે વિના કોઈ વસ્તુ પોતાની
મેળે થએલી હશે ?
ઉ૦ તે તો પરમેશ્વરનું સામર્થ્ય સ્વયંપ્રકાશજ છે.

૮૨ પ્ર૦ વિનાવૈભવે ધનાઢય તે કોણ હશે ?

ઉ૦ તે તો શુદ્ધ સતોષી.

૮૩ પ્ર૦ છતે વૈભવે દરિદ્રી તે કોણ હશે ?

ઉ૦ અચળતૃષ્ણાવાન.

૮૪ પ્ર૦ સર્વેને ઘેર જેનો સદા સર્વદા સુકાળ તે વસ્તુ શી હશે ?

ઉ૦ તે તો પોતાને પોતાની બુદ્ધિનો સદા સુકાળ હોય.

૮૫ પ્ર૦ સર્વને ઘેર મોંઘી વસ્તુ તે શી હશે ?

ઉ૦ તે તો દ્રવ્ય સઘળે મોંઘું.

૮૬ પ્ર૦ જે યત્રુથી નાશી ન જાય તે કિયો ?

ઉ૦ પોતાના હૃદયનું સ્વભાવ.

૮૭ પ્ર૦ આંખવડે ના દેખાય તેવી વસ્તુ શી હશે ?

ઉ૦ આંખવડે પોતાની આંખ ના દેખાય.

૮૮ પ્ર૦ દર્પણમાં પ્રતિબિંબ ના પડે તે શાનું ?

ઉ૦ દર્પણમાં દર્પણનું પ્રતિબિંબ ના પડે.

૮૯ પ્ર૦ જગતમાં નશુર નીધણિયાતું કોણ છે ?

ઉ૦ તે તો મૂળ પુરુષ સર્વેશ્વર જગદ્ગુરુ હરિ છે.

૯૦ પ્ર૦ પોતાનો આહાર પોતે ના બાળે તે કોણ ?

ઉ૦ તે તો અગ્નિ.

૧ પ્ર૦ હાર્યા થકી કલેશ ના થાય તે કિયે હાગ ?

ઉ૦ પોતાના પુત્રથી હાર્યાનો કલેશ ના થાય.

- ૬૨ પ્ર. જેને કદાપિ લાય ચિંતા નહિ એવું કોણ ?
ઉ. તે તો સાચા પરમહંસ.
- ૬૩ પ્ર. જળમાં ધોયાથકી ન જાય તેવો રંગ કયો હશે ?
ઉ. જળમાં ધોતાં ધોતાં જળની લાલાઈનો રંગ ઉપજે છે તે તે જળમાં ધોયા થકી જાય નહિ.
- ૬૪ પ્ર. જેનું મૂળ નહિ ને દેલાવ ધણે તે શી વસ્તુ હશે ?
ઉ. તે તો અમલિન મૂળી [અંતરવેલ] નામ લોક કહે છે તે.
- ૬૫ પ્ર. મૃત્યુ પામેલું કોઈ પણ જીવતું થાય તે કશાથી હશે ?
ઉ. તે તો હેડકો મુએચો છતાં મેઘનાં બિંદુ લાગ્યાથી જાય.
- ૬૬ પ્ર. જડ વસ્તુના ચૈતન્ય (ચલન) આવે તે શાથી ?
ઉ. તે તો લોહું અમકપાખાણને દેખીને ચૈતન્ય (ચલન) પામે.
- ૬૭ પ્ર. તરતાં ન આવડતું હોય તદપિ જળમાં તરે એવું કોઈ મનુષ્ય હશે ?
ઉ. તે તો ડાકણું મનુષ્ય, ના તરતાં આવડે તદપિ તરે.
- ૬૮ પ્ર. જેનું વળાણ કયાથી જગ વધે એવો પુરુષ કોઈ હશે ?
ઉ. તે તો એક શ્રીકૃત્તમાનજી છે.

૯૯ પ્ર૦ જેની સામું લાજતામાં મરી જાય ને તેનું
નામ લઈને જોલાવતાંમાં જીવે એવું કોણ હશે ?
ઉ૦ એવું તો એક નીપાટ પક્ષી હોય છે.

૧૦૦ પ્ર૦ સર્વથી મોટું દુઃખ તે કિયું ?
ઉ૦ જે દુઃખનો ઉપાય નહિ તે તથા જેને જે
વધતું હોય તે.

૧૦૧ પ્ર૦ જગતમાં અક્ષય વસ્તુ કયી હશે ?
ઉ૦ તે તો ધન.

૧૦૨ પ્ર૦ જેને જીતાય નહિ એવા કોણ હશે ?
ઉ૦ એક તો ઇશ્વર, મન ને સ્વભાવ જો ત્રણ.

૧૦૩ પ્ર૦ જેમ ખરચે તેમ વધે તે વસ્તુ કયી ?
ઉ૦ તે તો વિદ્યા ને સરસ્વતી.

૧૦૪ પ્ર૦ વાવરે વા ન વાવરે તહપિ પૂર્ણને પૂર્ણ
રહે તે શું ?

ઉ૦ તે તો વિદ્યા.

૧૦૫ પ્ર૦ જે વસ્તુ ખાવી વણી ઠઠણ તે કઈ ?
ઉ૦ તે તો ગમ, જે કોઈએ ખવાય નહિ.

૧૦૬ પ્ર૦ મનની પ્રીત ને દુઃખની ચીકાડ તે શા થકી
જાય ?

ઉ૦ તે જાંને કાઢ્યા થકી જાય.

૧૦૭ પ્ર૦ જે લાગેલી વસ્તુઓ સાંધવાનો ઉપાય નહિ
તે કયી કયી ?

ઉ૦ તે તો ત્રણ છે. મન, મોતી ને કાચ.

૧૦૮ પ્ર૦ કર્મ કરે કાઠ બીજો ને લોગવે બીજો
એવું કયું હશે ?

૭૦ તે તો નેત્ર સ્નેહ કરે મન બંધાય.

દુહો.

યહ પ્રમોચર માલિકા મંથસાર સિદ્ધાંત;

દયારામ હરિજન રચ્યો સુનત હરે મનમ્રાંત.

પડ્મસ્તુવર્ણન.

શ્રીશુર વલ્લભદેવનાં પદ પ્રણમું સુરંગે,

તથા શ્રીવિઠ્ઠલ શ્રીગોપીજનવલ્લભ રાગે. ૧

હો સુમતીધા શુભ ગિરિ અતિ આનંદકારી,

પદ ઋતુ વિરહ વર્ણન કરે કાંઈ શ્રી મનનારી. ૨

વર્ષા-ઋતુ.

શ્રીરાધા કહે સુણે! સખી લલિતાદિ વિશાખા,

આવી વર્ષાશ્રી મૃધા હવે અમર અલિલાધા. ૩

૧ શ્રીમદાપ્રભુજીના ચરણને અત્યંત સ્નેહથી પ્રણમુ છું. અને સાથેજ શ્રીગુણાકૃષ્ણ અને શ્રીગોપીજનપ્રણેશને પણ પ્રણમુ છું.

૨ અત્યંત આનંદકારી સારી શુદ્ધિ અને શુભ વાણી મને પ્રભુ આપે, કે જેથી શ્રીસ્વામિનીજીના પદ્મસ્તુત્રમાં ચતુરા વિરહનું રૂં કાઠ વર્ણન કરે.

૩ શ્રીસ્વામિનીજી કહે છે કે હે લલિતા પ્રભૂતિ સખીઓ, હે વિશાખા, વર્ષાઋતુની શ્રીરાધા હવે આવી પહોંચી, વર્ષાની રોબા

આ ઋતુમાં જ કરી પરિ હરિ નંદકુમાર,
 તો શી હવે હણતાં મને પલ મારને વાર. ૪
 આઠ્યું કટક જો આ કટકટી મન્મથપથ ઓમ,
 મુણી ચોપદાર પોકાર એકેકી તેડે છે સોમ. ૫
 એના ગગન ગડગડે મનોલવનાં નિયાન,
 અપલના જરીવજ દરદરે જોઈ થરકરે પ્રાણ. ૬
 ગાન કરે પિંક અપ્સરા દે દાદુર કરતાલ,
 સાજ અવર દિજ જે વહે મુણી મહન ભૂપાલ. ૭

છવરાઈ રહેવા લાગી, હવે આપણી આશા મિથ્યા છે, પરંતુ તે અમર છે, માટે કંઈ દરકત નથી.

૪ નંદનંદન પ્રભુએ મને આ ઋતુમાં જ દૂર કરી છે. દૂર થમણી મને મારતાં કામદેવને હવે પલની પણ વાર મી થવાની ?

૫ આકાશ-વાદળ કામદેવના માર્ગે ચાલે ગર્ગના કંતુ કટક-પર્વતના નિર્લજ ભાગ ઉપર આમ્નું. તેનો પોકાર સાંભળીને તેનો ચોપદાર મોર તેને પૃથ્વી ઉપર તેડે છે. કટકનો "સોના" અર્થ એક દીકાકારે કયો છે તે સંદિગ્ધ છે.

૬ એ આકાશ ગડગડતું નથી, પણ કામદેવનાં નિયાનો ગડગડે છે; વીજળી ચમકતી નથી, પણ કામદેવનો જરીનો વાવટો ફરે છે. જોને જોઈને મારા પ્રાણ કંપે છે.

૭ કાવલરૂપ અપ્સરાઓ જાન ગાય છે, દેડકાઓ કરતાલ વગાડે છે, અને બીજા પક્ષીઓ જે બોલે છે, તે સૂર પૂરવાના સાજ છે. દે સખીઓ, સાંભળો, અમિત જ આ કામરાજ વિના બીજું કામ દોષ જ નહિ.

છલવા મને સ્મર જો રચી જો અન્ન વિપરીત,
 પ્રિયતમ વર્ણુ વિયત્ કર્યું જાણે ધનુ પટપીત. ૮
 સુક્તમાલ જડપંક્તિ અલ્પ જોછળિ લાવે,
 આતક પિયુ પિયુ કહી સળિ મને પ્રતીત ઉપજાવે, ૬
 પડી ઝડી આ શરતણી નહિ જો અંબુદ ધારા,
 સુસવાટા સાંજ જો સખી, લેશે વૈ અસુ મારા. ૧૦
 પહેર્યા નીલાંબર જો ધરા લહી પ્રિયરસ માલી,
 ઇંદ્રગોપના જો સુંદરી ચિરમાં રંગરાતી. ૧૧

૮ મને છેતરવાને કામદેવે વળી આકાશમા કંઈ ઐરજ તરે-
 હની કપટભજ રચી છે, આખા આકાશને મારા પ્રણેશના વર્ણ
 સરખું રચામ કર્યું છે અને રંગભેરંગી ધનુષથી જાણે પીતાંબર પહેરાવ્યું
 હોમને શું એમ લાગે છે.

૬ શ્વેત જગલાઓની હાર- મોતીની માળા સરખી લાગે છે.
 વાદળા ગાયત્રી છળિ લાવે છે. હે સખિ, આતક પણ “પિયુ પિયુ”
 કરીને મને વિશ્વાસ ઉપજાવે છે. અર્થાત્ કામદેવે આપું કરીને મને
 પોતાની પાસે બોલાવે છે.

૧૦ આ વર્ષાદની ધારા નથી, પણ કામદેવના પ્રણેશની ઝડી
 પડે છે. વાયુના સુસવાટા નથી, પણ સાત આયુધના છે. અર્થાત્ તે
 મારા પ્રણે લેશે.

૧૧ પૃથ્વીએ નીલાંબર પહેર્યા છે. તે તે પ્રેમના રસથી-જળથી
 મત યત્ છે. એ સુંદરી વળી ચિરમા પણ ઇંદ્રગોપના (વર્ષાઋતુમા
 ધાસવાળા જમીનમા ચતા એક જાતના ઋતુઓ) રંગે રાતી લાસ

વળગી વૃક્ષ જોને વેલડી મારી બેલડી તૂટી,
 કૃષ્ણ 'વિના લખી સુખ સખી લીધું કંઈયે લુંટી. ૧૨
 હરિસંગે હિંડોલે હચિતી સિંચતી દગ જ્યારે,
 સુખ થકી લઈ સમારતા 'કથ' કેશવ ત્યારે. ૧૩
 માન શિક્ષા તું રક્ષા તણ હે આલિ હઠ રખે લેતી,
 સુખ મદ્યો વિરહ અમર યશે માટે કહું સુણ નેતિ. ૧૪

શાહૂલ.

જાણીને ધન ગર્જા દુઃખ સુજને તન ત્યાગ્યું પંચાનને,
 મારો ચિત્તચક્રોર કલેશ પ્રચુર આણી ઉઠાસી રહે;

ખતીડછે. આનો સ્પષ્ટ અર્થ ન સમજવાથી એક લેખકે રોડાવેલા
 કંપનાના તરંગો જોવા જેવા છે

૧૨ જાના-વેલ વૃક્ષને વળગી પડે છે, પણ કૃષ્ણ વિના મારી
 જોવાડી નૂની છે. માઠં જોતી કોઈ નથી હે મખી, તું લક્ષીને જો,
 તો તને જણાશે કે મારું સુખ કામે લૂંટી લીધું છે.

૧૩ જ્યારે પ્રભુ સાથે, ત્રિલોકાધીશ સાથે હિંડોલે હીંચતી,
 જ્યારે હૃદિને સિંચતી, પ્રભુના સ્વરૂપમા શિયર કરતી, ત્યારે મારા
 સુખ ઉપર આવેલા દેશને દેશવ સમારતા, અર્થાત્ સુખ ઉપરથી
 ખસેડતા.

૧૪ 'હે સખિ, મારું રક્ષણ હોડી દે, મારી શિક્ષા માન, ખાલી
 હઠ ન લે. મને પ્રભુ તરફથી મળેલો વિપ્રલોભ અમર યશે, માટે કહું
 છું તે આલગ અને તું મારે વાસ્તે કંઈ ન કર.

પ્રાવૃદ્ પાવકથી અશ્વિક મુજને દે-કદ વાહાલા વિના,
નિર્દય નંદકિશોર ચોરી ચિત્તને માણે મધુપુરીમાં. ૧૫
માલિની.

ધન તેમ ઘનશ્યામ છે કર્યું એક કામ,
તમ વિરહ અગાધા મુગ્ધ કરી જગત રાધા;
નિશ દિન કો ન જાણે ઉભય એકજ પ્રમાણે,
સખી અહીં સમજાવે કોઈ ભવને જતાવે. ૧૬

૧૫ ધનગર્જનાથી ચતા મારા કુખને જાણીને ધનને
પ્રતીકાર કરવામાં અસક્ત સિંહે સરી રાખ્યું. સિંહ જેવા કૂર
પ્રાણીને દયા આપી પણ પ્રભુને ના આપી. મારો ચિત્તચક્રોર કલેશ
લાવીને ઉદાસ રજા કરે, જે વહાલા વિના વર્ષાઋતુ અમિથી પણ
વધારે કષ્ટ દે છે. ખાળે છે. આટલું છતાં નંદકિશોર નો માઈ ચિત્ત
ચોરીને નિર્દય ઘડને મધુરામાં માણે છે, મોજશોખ ભોગવે છે.

૧૬ ધન-મેધ જેવા છે તેવાજ મેધના શ્યામ પ્રભુ છે. બન્નેએ
સંપોને એક કાર્ય કરવા માડ્યું છે, શ્રીકૃષ્ણ વિરદથી રાધાજીને મુગ્ધ
કરે છે જ્યારે મેધ અધિકારથી જગતને મોહ પમાડે છે. નિરાદિન
કોઈ કંઈ સમજતું નથી. બન્ને એકજ રીતે પોતાનું કાર્ય કરે છે.
હવે સખી રાધિકાજીને સમજાવે છે અને ચક્રવાક પક્ષીના સંસારને
દેખાડે છે. રાત્રિ પડતા ચક્રવાક અને તેની સ્ત્રી વચ્ચે અતિશય
વિરદ વિભાવસુ પ્રકટે છે, એ પ્રસિદ્ધ છે. સવાર થતાં જોગ બન્ને
પક્ષીઓ મળે છે તેમ તમને પણ પ્રિય મળશે.

શરદ્ઋતુવર્ણન.

- વીતી વર્ષા વૃષભાનુજં,^૧ કેહે શરદ્ જો આવી;
 નાથ હજી ન વળ્યા સખી રૂપાશ્વિપત્રિકા ન આવી. ૧
- જલ વાહલ નિર્મલ યયાં, પટ્યા પંચી સુપંચ;
 થલે ન તકપિ કંસની^૨ કિંકરી થકી કંથ. ૨
- જંજન પ્રકટ યયાં ગયાં આંસુ અંજન વહીને;
 રંજન મંન ભંજન કર્યા સુખ પથરી રહ્યો છહીને. ૩
- આતપ કેમ થઈ અંદ્રિકા આતે સોમ કે ઉસર;
 સુખકર વિપરીત પિયુ વિના કે દુઃખ પ્રસુર. ૪
- કયાં તે શરદ્ દક્ષપા અંદ્રમા કયાં તે ત્રિવિધ અમીર;
 કયાં સુખ પુંજ નિકુંજ કયાં તે શ્રીયમુનાતીર. ૫
- કયાં તે મોહન છબિ માધુરી વન રાસ વિલાસ;
 આજ સર્વ અવગાં યયાં પતિ રૂપેષ્ટ ત્રાસ. ૬
- ફૂલ્યાં કમલ લખી રૂપમલતા રવિ મિત્ર સુરગ;
 કરમાયું સુજ રૂદ્રદય કંજ તો વિના પિયુછ પતંગ; ૭
- વિજયા લગી શુભ નવ નિશા આસક્તિ ગવાયે;
 પ્રભુએ તો આસક્તિ તજી મારી શી ગાનિ યાયે. ૮

૧. રાધાજી. ૨. હાથની સીટી. ૩. કંસની દાસી કુંજન. ૪. જો નામના પદ્મી. ૫. અંદ્ર. ૬. નાકારૂપ. ૭. અંદ્ર કે સુર. ૮. રાત્રિ. ૯. મંદ, સુગંધ અને શીતલ એ ત્રણ પ્રકારનાં વાયુ છે. ૧૦. વિના. ૧૧. નિર્મલતા. ૧૨. હૃદયકમલ. ૧૩. સુર. ૧૪. વિજયા-દસમી સુધી.

- છીપ પપૈયા પોષિયા સ્વાતિ જલ ધારે;
 હુંતો નિરાશ હજી લગી પતિ પોષશે ક્યારે, ૯
- શોક કામણુ કરશે સખી આજ ચૌદશ કાલી;
 મૂકી એને આવશે હવે શીઠઃ પ્રજ વન માલી. ૧૦
- શત દીવાલી શીઃવીતતી, મૂળે જાત રૂપાલી;
 કામણુ કામના ત્યાં સખી, કુછાળ કામણુ વાલી. ૧૧
- પાક નાના અક્ષટ્ટો, કોણુ લોજન કરશે;
 મજુ પવના રૂપાકાર કોપશે કહા ગાર કોણુ ધરશે. ૧૨
- પ્રલોક—અમૃત ઉદ્ધિ અનંત વાળી નાણું રસ પ્રેમ ઉપર અર્ણુ;
 અતુલવિ વેદ્ય અવેદ્ય સર્વ કોઈને દુર્દર્શ વસ્તુ અતિ,
 પ્રશ્નનંદ થકી બહુજઃ આધકો નિઃસ્વાર્થ સ્નેહે કૃષ્ણ શું
 પ્રાણુથકી પ્રિય રૂપ અનૂપ આનંદ મન વાણીથી વેગળો. ૧૩
- શું કહું મમ પતિને શ્રી રતિ ન આર્તિને,
 લવ નવ ધવ રતિને કૃપણુ તે રતિને.
 ધન્ય છે. હર મતિને, રહે સખીચે સતીને,
 ધન્ય પર પ્રતિને, સહે ન સી આર્તિને. ૧૪

હેમન્તવર્ણન.

હેમંત આવી ના આવીયો હરિ હિંમત લાગી;
 અંગ અનંગ અગન તો, પ્રતિ રોમે જાગી. ૧

કેમ કરું રે 'કોને કહું, ક્યાં જાઉં સજાગી;
 કોટિ કંપ મોટી પલક પા કાહું કેમ દિન રજાગી. ૨

વૃદ્ધિ પામી રે ^૧વિલાવરી દુર્ખલ થયો દિન;
 ચિંતા મુને ચક્રવાકીને, જગ જુગ^૨ સુખ પીન. ૩
 મન-સુત ભૂત બ્રમાવે છે, મન કાય કંપાવે;
 શીત લખી સખી-સમજતી, રજે પાવક^૩ લાવે. ૪
 આજ કરું શુ અંગીકડી દીકડી નથી દેહ;
 અંતર આગ શુ નીકડી^૪ પ્રભુ સાંધ્યો શુ નેહ. ૫
 એમ કહેતાં અચેતન ચર્મ હાંહાં કહી ઢળી ધરણી,
 આવી સમીપ ધસી આલી, લલી લાસે ન તરણી. ૬
 જાત ઘટી છેક રાત જેમ, અર્ધ કહે^૫ સ્થાન, ^૬
 અતિ શિથિલ પડી કાંચળી, પાંસળીયો ગણાય. ૭
 ગોરી થઇ ઘણી ગોરટી, લાલવિન^૬ ઘટી લાલી;
 મેઢ ન સમ યાવા રહે, ખાજન કેમ રહે જાલી. ૮
 એવી જોઇ રાઈ સહચરી, ઉર સરચી લીધી,
 અતિપ્રયત્ન વિધિ કરી રથામા જાગૃત કીધી. ૯
 દીર્ઘ નિઃશ્વાસ^૭ મુહુર્મુહુ મૂકે: હરિ વિના ખાલા,
 ઉજા એવા જાણે પ્રલયના અગિની જવાલા. ૧૦
 અધુમત મન અરવિંદમાં, કંજ તરણિની^૮ માયા,
 તેમ તલપું હું કૃષ્ણને તે-તો કુખલ લોભાયા. ૧૧
 મિરચ વિના ન ખરાસ રહે મિરી સુખી સદા આપે,
 એકને પ્રીતના એકને, તેમ રહે પરિતાપે. ૧૨

૧ રાત્રિ, ૨ જોડા હોય. તો સુખમા મસ્ત રહે, ૩ અમિ, ૪
 મનનો અમિ શુ જોહો ચયો ૬ ૫ કકેગશિના સર્વ યત્ન, ૬ કૃષ્ણ
 વિના, ૭ વારંવાર, ૮ અમરનું મન, ૯ કમલને સર્વની માયા હોય છે.

વૃદ્ધિસ્નેહ ન સુખહાનિ કદિને પરમાર્થ હોયે કદા;
 યાથાતથ્ય અખંડ ચોલ હુકલે લાતી પટોલે યથા.
 ગુણ રૂપાદિક સર્વ ત્યાંજ લાસે જ્યાં પ્રેમ સંલગ્નતા,
 તે સર્વે પૂર્વોક્ત રાખી પરિવૃત્ત, કેમ ચિત્ત ત્યાંથી ચળે. ૧૩
 પતિ અવગુણ આણું પણ ન ઠરવા ઠેકાણું;
 ઉર, સુગુણ ભરાણું ત્યાં શું નિંદુ વખાણું;
 જીવન જલ મકરનું હેત શે કામ પરનું,
 સ્વરૂપ રૂપામલતનું, તદપિ ત્યાં મીન માનું. ૧૪

શિશિરઋતુવર્ણન.

શિશિર ઋતુ લખી શશિમુખી^૧ ઠહે સખી શું વચન;
 કંઈ^૨ પ્રજાજ્યાં જો હિમે કામે તેમ મારું તન. ૧
 સૂર્ય શીતલ શશિશમ થયો, ગરમી ધરી શીત ત્રાસ;
 આવી મળી સહુ સુખ હુંદે, લહી કુટિલ^૩ મેવાસ. ૨
 શાને દષ્ટે સખી શીતથી, સેવ્ય મહિર મારું.
 છેક સમીપ આવીશ માં દાઝશે તનુ તારું. ૩
 આદ્ર^૪ અંજર આ ઋતુ, ઝોલી અલિ આવે પાસ;
 તદપિ તપે તન તે તણું, યાયે શ્વેદ પ્રકાશ. ૪
 વિરહાનલ આનલ સુખ સ્મૃતિ સપત્ની સુખ હાર;
 હેમ^૫ હાર માટે નહિ દ્રવી નિસરે ધાર. ૫

૧ ચન્દ્રમુખિ. ૨ કમલો. ૩ દેસનું નામ. ૪ સોનાનો હાર
 પહેલું તે વિરહામિથી અને ઝોડના સુખરૂપ ખારથી મળી જાય

વિદુમ ઉપર સુકૃત થયાં, તરડાં તરડિયાં ઠેાંધ;
 મલિન માત્સ્ય માલા થઈ, દષ્ટે અલિકર નેછ. ૬
 ગંગાધારા આવી બિર્ધથી, શિવ ચિર રહી સમાઈ;
 તેમ દગ ધારા ઉરજ પછી, શમી અશ ન ધાઈ. ૭
 સ્નાન કરે અમુના વિષે તપ્તોઠક થાય;
 નીર નિમગ્ન સોપાન તે પદ સ્પર્શ સકાય. ૮
 મિટર પડે જ્યાં જ્યાં મુને ત્યાં ત્યાં મોહન બાસે;
 તેમ તેમ દુઃખ અનુભવી હશે અન્ય આશ્ચર્ય વાસે. ૯
 બાન નહિ ખાન પાનનું નિમિષ ન નિદ્રાય;
 વીતે વિચારે વાસર કષા હાહા પ્રતિ પળ થાય. ૧૦
 કઠા ચિત્રવત્ થઈ રહે કઠા મુશકે મૌય;
 ક્વાસિ ક્વાસિ કરી કુર છુટે સવે પલ પુર તોયે. ૧૧
 વિતતુ વિદારે ઉર અતિ કલ કેમ પલ પામે;
 પિયુ હરિ હર સામા ને મલે, રતિપતિ બલ વામે. ૧૨

શ્લોક.

પ્રલયાનલ થઈ તાપ અગણિત ધણો વિરહાગ્નિ કેશ હેતુ,
 નિશદિન તે મમ ઉર અખંડ પ્રજલે કહે કોણ જઈ કૃષ્ણને,
 મહુઈ આશ્ચર્ય મુને તથા સર્વને રહે કેમ અમુ એ દુઃખે,
 પલ કારણ બાસે મુને ટક્યાનું આશા હરિ આવધા. ૧૩

અન્યદૃષ્ટ.

જેમ જેમ વિરહ દાઢે, તેમ રતિ વેલ વાઢે,
મિલન પોષણ સાધે, ન્યૂનતા નિત્ય લાઢે;
પણ ન સહન થાયે, ચલન પાળે રહેવાયે,
જખમી જલજ માળે, મૃત્યુ બચથી ન ત્યાગે, ૧૪

વસંત-ઋતુવર્ણન.

જે વયસ્થે વહે રાધિકા ઋતુ આવી વસંત,
સંયોગી મુખ સાગરી વિરહી દુઃખદા અનંત. ૧
કુલ જાસદ્દત્ત અલિ તજ્યું બાજ્યું તે મધુ રેખી,
રસિક પ્રિયતમને ન સાંભરે સ્નેહ તે ઋતુ દેખી. ૨
દુસુમિત વન ઉપવન થયા શુંજે ભૂંગ મહમાતા,
મદન રતિ જાણે લગ્ન રહી મગ મંજલ ગાતા. ૩

૧ શ્રીસ્વામિનીજી વહે છે કે, હે સખિ, સંયોગીને તો મુખના સમુદ્ર સરખી, અતિવિપ્રયોગરસમગ્નને અતિશય દુઃખ દેનારી એવી વસંત ઋતુ આવી.

૨ જાસદ્દત્તનું પુષ્પ અલિએ-અગરે તજ્યું; કેમ કે બીજા પુષ્પમાં મધુમકરંદ જોયો. તેમજ રસિક પ્રિયતમને તે ઋતુને અવલોકીને સ્નેહ સ્મરણ થતુ નથી. અર્થાત્ અગર મકરંદતોણુપ થઇને જાસદ્દત્તનું પુષ્પ ત્યજ દે છે; તેમ રસિક પ્રાણેશે બીજામાં આસક્ત થઇ મને અને મારા સ્નેહને વીસારી દીવો.

૩ શુવન, ઉપવન—ઉદ્યાન સંજાત પુષ્પ થતા મહમત થઇ પ્રમદો મધુકર કરવા લાગ્યા. આ વખતે જોવું લાગે છે કે જાણે

કિંશુક કુલ પીત રક્તતા લાગે એજ પ્રમાણે,
 વિતનુ વ્યાઘ્ર વિરહિહ્વદય વિદાર્યુ નળ જાણે. ૪
 ત્રિવિધ સમીર વૃન્દાટવી પરભૂત ઠલ જાણે,
 લલિત સુમન મધુ કણુ મ્રવે હરિ વિન ઉર છાણે. ૫
 પ્રકુલિત કુમ સહકારનાં દિવ પ્રસુદિત સુમે,
 અનુપમ મોરી એલચી લચી ગોસ્તની લુમે. ૬
 હા હા હિત ઝતુરાજમાં ન મંડ્યા શ્રીમળરાજ,
 સાજ સુખક સુરખિ તણો મારે આજ અકાજ. ૭

મનમથ અને રતિ મમ બનીને લગ્ન રહીને મંગલ માતાં હોયને શું ? ઉત્પ્રેક્ષા અસિરવ ઉપર મંગલમાનની.

૪ કેસુકાના કુલ પીતતા પરદરીને રક્ત વર્ણને મારે છે. એમ લાગે કે વિતનુ અનંગ-કામદેવે વાધુડું રૂપ ધરીને જાણે પિરકતમ તનુના સ્વાંતને મોરી નાખ્યું હોયને શું ? ઉત્પ્રેક્ષા, કિંશુકરક્તતા ઉપર વિદીર્ણ શોણિત રક્ત હ્રદયની.

૫ મંદ સુગંધ શીતલ પવન પ્રસરી રહ્યો છે, પરપુષ્ટ કેકિલ ગણુ અવ્યક્ત મધુર શબ્દ કરી રહ્યો છે. એવી વૃન્દાટવી-વૃન્દાવનની પરિરિથતિ છે. ત્યાં લલિત મુંદર પુષ્પ મધુકણને ઝરે છે. ખરજ તેવા સમયમાં હરિ વિના મારું મન વિસીર્ણ થાય છે.

૬ સહકાર-આમણક પ્રસુદિત ચર્ચા છે. તે ઉપર ખુરા ખુશ થઈને કેકિલાઓ જુગી રહી છે. અનુપમ એલચી ફાલી રહી છે, અને ગોસ્તની-દ્રાક્ષની લૂગો ઉપર લચી રહી છે.

૭ આ પ્રમાણે મસંત ઝતુની મદનોદીપક લીલા જોઈને સ્વામિનીજી સંતાપોદ્ગાર કહે છે. દિનકારી ઝતુરાજ-ઝતુઓના રાજ

ચુઆ ચંદન પીચકારીઓ ચારુ કેસર રંગ,

અખીલ શુભાલ વિલોકતાં દાઝે ઉલટું અંગ. /

તાલ મૃદંગ ડકે ગાંઝનો રવ કાલણું કાપે,

કૃષ્ણ કંથ હોય સંગ તો સહુ આનંદ આપે. ૯

આજ બંસીબટ ચોકમાં હોય ધમારોની ધૂમ,

ચુગલ ચૂથ ચાચર ભલે થાય રૂમાઝુમ. ૧૦

વસંત ઋતુમાં વજરાજ ન મળ્યા તે નજ મળ્યા. તેથી મુખ આપ-
નાર એવો સુરભિનો પુખ્તમય—વસંતઋતુનો સજેસો સાજ તે આજે
મને આકાજ—વ્યર્થ થઈ પડ્યો છે. સુરભિ એટલે વસંત. એક
રીકાકારે સુરભિનો અર્થ “ગામ” એવો કયો છે. તેવો અર્થ ને કે
સુરભિ સળદનો થાય છે. પણ તેને અને ચાકુ પ્રસંગને સંબંધ શી
છે, તે તો ભેખડનું રસિક હૃદય (') ન જાણતું હશે. વસંતપુષ્પ-
સમય: સુરભિ: એ અમરકોપનું વાક્ય બુઝી.

૯ વસંતઋતુની આવી આવી સામગ્રીઓ, ચુઆ, ચંદન
પીચકારીઓ, ચુંદર કેસરનો રંગ, અખીલ શુભાલ વગેરે વિલોકતાં
પ્રભુ વિના ગાફે હૃદય ઉલટું દગ્ધ થાય છે.

૧૦ તાલ, મૃદંગ, ડકે, ગાંઝનો ધ્વનિ કાળજાને કાપે છે. તે બધું
કૃષ્ણ પ્રભુ હૃદયમણી સંગમાં હોય તો આનંદ આપે. બાકી અત્યારે
તે આકારાંજ યર્ધ રહ્યા છે.

૧૦ આજે બંસીબટના ચોકમાં ધમારોની—ધમાર તાલના
કીર્તનોની ધૂમ જામી રહી છે. તે વખતે બુગલજોડીના ટોળા ચોકમાં
મળે છે અને રૂમાઝુમ થાય છે. ધમાર રાગ નથી, પણ તાલ છે.
ચાચર એક જાતનો હોળી ખેલ છે.

ગાળ ગાયેરે ગોપાલજી મીઠી અમૃત સરખી,
ક્યાં તે રસિક છળિ રંગ ભરી રીઝતી જેને નિરખી. ૧૧

હૈયે મકટી હુતાશની કુસુમાકરે ઝાઝી,
અનંગ અનિલ ધમે તેઘકી નખગિખ દેહ દાઝી. ૧૨

નટવર નંદ કુમાર માર મનહર કોટિ લલિતાકૃતિ,
મોર મુકુટ પર કેસરી ધીઅંગે રંગે ભર્યા રસ છકયા. ૧૩

કર પીચકારી શુભાલ મુદિ મુક્ષા વાંકા કટાક્ષે લખી,
મારી મુજ મુખ ઠમી ઓઠ છાંટી છળી તે ખસતી હૃદયે નથી. ૧૪
કેમ કહે ક્યાં જાડે લેગી ક્યાં કંથ થાઉ;

હવે ન અલિ છવાશે તરફકી છવ તરશે.

૧૧ ગોપાલ-કૃષ્ણ અમૃત સરખું મધુર ગાલિમદાન કરે છે.
પરંતુ રસિક રંગ ભરી છળી જેને નિરખીને હું આનંદ પામતી
તે ક્યાં ?

૧૨ એક તો હેવામાં હોળા સળખી રહી છે, તેમાં વળી
ધૂત હોમી ઝાઝી સળખાવી છે. નેને વળી અનંગ, ચરીર વગરના
છળા કામદેવ પવનથી ધમે છે, તેથી મારી નખસિખ દેહ દાઝી ગમ છે.

૧૩-૧૪ નટવર, નંદરાજકુમાર તેમની કોટિકંદર્પ લાવવડામણી
મનોહર આકૃતિ, મોરનો મુકુટ, કેસરી વસ્ત્ર, શી અંગે રંગે રમભર્યા
અને રસ છકયા, વાકા કટાક્ષથી લલીને દાઢમાં પીચકારી, શુભાલની
મુદિ-મુક્ષા તાકે છે. મુખને ઓઠને દો છે, રંગ છંદે છે, એવી
છળી મારા હૃદયમયી ખસતીજ નથી.

પતિ વસંત વિહારી ભોગવે શોક ભારી;

પિયુ પણ ન વિચારે આ સમો આજ મારે. ૧૫

ગ્રીષ્મઋતુવર્ણન.

ગ્રીષ્મ વિષમ આવી અલિ, કહે પ્રભાવતી કન્યા;

નાથ ના આવ્યા હજી, હશે મારો એવડો શો અન્યાય ? ૧

એક જવાલા હૃદયે વિરહની, બાહ્ય આતપ બીજી;

આશ ઉગરવાની ટળી, ગર્ધ નખ શિખ સીજી. ૨

૧૫ શું કહું ક્યાં જાઉં ? કંઈને ક્યાં મળું ? હવે હે સખિ,
જવાશે નહિ. તરફકતાં જીવ જાશે. વસંતવિહારી પતિ મારી
મપલીને ભોગવે છે. મારે માથે આવા વખતના વાંદળા પસાર થાય
છે એના તો પિયુને વિચારજ નથી.

૧ પ્રભાવતી કન્યા ગ્રીસ્વામિનીજીને કહે છે કે હે સખી,
વિષમસંતાપકારક ગ્રીષ્મઋતુ તો આવી પહોંચી; પરંતુ હજી સુધી
નાથ તો પધાર્યા નથી, મારો એવો તે શો અન્યાય થયો છે ? એવો
કયો અપરાધ મેં કર્યો છે ?

૨ એક તો હૃદયમાં વિરહની જવાલા સળગી રહી છે, તેમાં
વળી બહારની તાપની જવાલા જોગી થવા લાગી, અર્થાત્ અંદર અને
બહાર તાપોત્પાદક સામગ્રીજ એકઠી થઈ છે, હવે મારી ઉગરવાની
આશ ટળી છે, કારણ કે નખથી શિખ સુધી ટું સીજી ગર્ધ છું
એટલે જે જનના તાપથી બધાંઈ ગર્મ છું.

વીજન કોટિ કારંજથી, સુજ તાપ ન બાધ,

તસ તેલ જેમ જલ મલે, ભડકો તેમ અતિ થાય. ૩

અપ શુભાળ મલયાગરે, સુને શીતલતા તેવી;

દાદુર છાયા ફણિફણા, મુખદાયક જેવી. ૪

અંદ્ર કિરણ ચિત્ત નાં ઠરે, ચોળાઈ વિષ જવાલા,

અશુઃશ્રવો સરખી સખી, દર મસૂનની માલા. ૫

લૂ વાયે સહુ લોકો કહે. વણુ બાણે મર્મ,

નિઃશ્વાસ સુકે કો વિરહિણી, દુઃખ પામીને પરમ. ૬

- ૩ કરોડો પંખા કરવાથી કે કરોડો કુવારાથી કંઈ મારો તાપ સમાવાની આશા ઉદ્ભવતી નથી ઉવડું તેવા ખાલ ઉપચારથી તો જેમ તપેલા તેલમા જલંખિંદુ નાખવાથી ભડકો ચાંપ છે તેમ વિરહ જવાલા વધારે ગંભીર સ્વરૂપ પકડે છે.

૪ દાદુરને-દેડકાને જેવી નાચની ફેણની છાયા સુંખદાયક છે તેવી જલ અને મલયાગિરીનું મદન અને શીતલતા ઉપજાવે છે. અર્થાત્ દેડકાને નાગની ફેણ જેટલી આસંજનક છે તેટલીજ શરૂ વસ્ત્રની શીતલતા અને ગ્રાસદાયક થઈ પડે છે.

૫ સંશિકરણથી પણ ચિત્ત ઠરતું નથી, કેમકે તે ચોતરફ વિષની જવાલાજ પ્રસારે છે વક્ત્રચપ ઉપર રહેલી પુષ્પમાલા અશુઃશ્રવા—સખી સરખી લાગે છે

૬ લોકો કહે છે કે નિદાયમા લૂ વાય છે, પણ તે લોકો મર્મ જલ્પા વિના કહે છે પાસ્તવિક લૂ વાતી નથી, પરંતુ કોઈ વિરહિણી પનિતા અલૈંત દુઃખનો-વિરહનો અનુભવ કરીને હિંચુ નિશ્વાસ મૂકે છે ઉપ્પ વાય ઉપર વિરહિણિ આસની ઉત્પ્રેક્ષા.

સર્વ નવાણુ મુકી ગયાં, મુજ તોય બચેથી;

ઉદધિ આધક તે કારણ કહું, મારા અશ્રુ મચેથી. ૭

૪૬ વેલ સહુ શુષ્ક તે લક્ષી કૃશ-મારું તન,

અર્ક-જવાસા-ફૂલીઆ, મુજ શોકે પ્રસન્ન. ૮

કહેતાં પ્રેમ સમાધિ થઇ, થયું તડભવ મન;

ભાવાત્મક પિયુ કૃષ્ણના, થયાં સ્ફુટ દર્શન. ૯

વિરલા લહે કો એ મર્મને, એ વિરહ સિદ્ધ ભવિ;

જેમ લુહારની સાણસી, શીતલ કાણુ તાતી. ૧૦

૭ માગ વિરહતાપના બક્ષયી ગયાં નવાણુ-રનાનાવાસ સુકાઈ ગયાં ત્યારે સમુદ્ર કેમ વધ્યો ! તેનું કારણ કહું છું. મારા અશ્રુ તેમાં ભળ્યાં એટલે સમુદ્ર વધ્યો.

૮ ૪૬, વેળી વગેરે માર્ક શુષ્ક શરીર જોઈને સુકાઈ ગયાં. અર્ક—આકાશ અને જવાસા કેમ પ્રકટ રહે છે. મારી સપત્નીનાં શુભથી. આ દુકની નોટમા સાક્ષર-મન્યે અર્ક-શબ્દનો સૂચક અર્થ થયો છે ! એ સૂચક ખાતરો કેમ હશે અને જવાસાની સાથે તેનું કયા શબ્દમા સામ્ય હશે. એ તો લેખકનું રસિક હૃદયજ નભે ! આવા રસજોનેજ ઉદ્દેશીને શિરસિ મા ટિપ્પણ એ ઉક્તિ પ્રાદુર્ભવી છે.

૯ આ પ્રમાણે કહેતા પ્રેમની સમાધિ થઇ અને સર્વાત્મભાવે મન કૃષ્ણમય થઇ ગયું અને તેમ થવાથી લોકનેદાતીન, અક્ષરાધિપ, રસાનંદાત્મક નદનંદન પ્રાણેશ ચીકૃષ્ણના સ્ફુટ દર્શન થયા.

૧૦ એ વિરહ ભુદી ભવતો છે, તેના મર્મને વિરલાજ નભે છે જેમ લુહારની સાણસી પવમા ઉધ્ધુ અને પવમા શીતલ બને છે તેવા પ્રકારનો આ વિરહ છે.

પરમ પુનીત તટ નર્મદા, ચંડીપુર. આવાસ;

સાતિ નાગર સાઠોદરો, કવિ કૃષ્ણુનો દાસ. ૧૧

દયારામ પડ ઋતુ કથો; શ્યામ વિરહને બ્યાજ;

રાધાકૃષ્ણ એક રૂપ છે, લીલા લક્ષ્મણે કાજ. ૧૨

સ્લોક.

રાધાકૃષ્ણ સ્વરૂપ એક નિઝે સંદેહ નથી મર્વયા,

કાયા છાયાવત્ સંયોગ નિત્ય છે ને અર્થ શબ્દે યથા;

સર્વેશ્વર સર્વાત્મ તર્ક મહિમા કીડા વિચિત્રા ગતિ,

વેદાદિકને અગમ્ય રૂપ એ છે, પ્રાપ્તિ એક પ્રેમે કરી. ૧૩

૧૧-૧૨ પરમ પવિત્ર નર્મદાકુળના તટ ઉપર આશ્રિત આમના રહેવાસી સાતિએ માઠોદરા નાગર, કૃષ્ણના દાસ, કવિ દયારામે પ્રીયરામચંદરના વિરહના બ્યાજે પડઋતુનું વર્ણન કર્યું છે, વાસ્તવિક રાધા અને કૃષ્ણમાં સ્વરૂપ પણ એક નથી, માત્ર લક્ષ્મણ માટેજ તેવી લીલા કરે છે.

૧૩ રાધાકૃષ્ણ સ્વરૂપ એકજ છે એમ નિમયથી મમજનું, એમા કોઈપણ જનનો સંદેહ પડતો નથી. દેહ અને તેની છાયાનો મંત્રેગ જેમ નિત્ય છે, વર્ગી અર્થ શબ્દથી લુપ્તો નથી તેમ ધીરાધાકૃષ્ણનું એકવજ છે. પ્રભુ સર્વેશ્વર છે, મર્વના આત્મા છે, તર્કનો મદિમા લગ્ન આવી રિગમ પામે છે, કીડા લીલા ગતિ સર્વ વિચિત્રજ છે. વેદાદિકને તે સ્વરૂપની ગમ નથી. તેની પ્રાપ્તિ માત્ર પ્રેમથીજ થાય છે બીજાં બધા માધનો નિર્જલ થાય છે.

માલિની.

રતિ સહ ઋતુ ગાશે પાપ સંતાપ બાશે,
 સુમતિ ઉર ભરાશે કૃષ્ણ શું પ્રેમ યાશે;
 સદૃશ ચિત્ત ચહાશે વિદ્ય સર્વે પલાશે,
 પરમ હર્ષ છાશે સ્નેહ રસ પીજે પાશે. ૧૪

હરિહરાદિસ્વરૂપતારતમ્ય.

(શ્રીહયારામભાઈ કૃત.)

એક મહા મોટા હરિભક્તરાજ પંડિત સિદ્ધાંતવાદી
 હતા. તેમની પ્રત્યે કોઈ સમજીએ આવીને પ્રશ્ન પૂછ્યો કે,
 હે મહારાજ ! મારા મનમાં એક મોટો સંદેહ રહે છે, તે
 આપ શાસ્ત્રનાં વચ્ચને કરીને નિવૃત્ત કરો. ઘણાએક લોક
 એમ કહે છે કે, શ્રીભગવાન ને શિવ બન્ને ઇશ્વર કહેવાય
 છે, તે એકજ રૂપ છે, તો બેમાં ભેદ શો છે ? ને વળી
 ઘણાએક સમજી છે તે તો એમ કહે છે જે ભગવાનની
 બેબાબર શિવજી ન આવે, શેવજી ન આવે તો બ્રહ્માદિક

૧૪ આ ઋતુ વર્ષુન પ્રેમ સાથે જે પુરુષો મારો, તેનાં પાપ
 અને સંતાપ બન્ને જશે હૃદયમા સુમતિ સ્થાન કરશે અને શ્રીકૃષ્ણમાં
 પ્રેમ થશે. ચિત્તમા જે ચાહના થશે તે પણ સદૃશજ ગવાની; સર્વ
 વિદ્યા પલાયન કરવાનાં અને પરમ હર્ષની જાણ છવાઈ જશે. આ
 સર્વનો અનુભવ જે અનુષ્ઠ પ્રેમરસનું પાન કરીને બીજાને
 પાશે તેને થશે.

દેવતા તો સમોવડ કહેવાયજ કેમ ? એમ કહ્યું છે. તે માટે આપ સિદ્ધાંતે ખરી વાત હોય તે કહો. ન્યૂનાધિકપણ હોય તે શાસ્ત્રને વચ્ચે દેખાડી આપો ત્યારે મારા મનમાં બેસે.

ત્યારે સિદ્ધાંતવાદી પંડિતરાજ બોલ્યા, જે શ્રીપૃષ્ઠ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે તો એકજ છે. તેની ખરોખર શેષ, શિવાદિક, ન કહેવાય તે વાત સાચી છે. શ્રીહરિ તો સર્વેશ્વર છે, સર્વજ્ઞ છે, અવિસ્મય છે, પરિપૂર્ણ છે, સ્વયંભૂ છે, અનાદિ છે, સર્વના કર્તા મૂળરૂપ છે, સર્વના શાસ્તા છે, સર્વરૂપ છે, માયાકાલાતીત છે, આદિ પૂજ્ય છે, સર્વ પૂજ્ય છે, સર્વશિરોમણિ છે, સર્વને શરણ આવવા યોગ્ય છે, અનંત કોટિ ભક્તમાંડના નાયક છે, અદ્વિતીય છે, સર્વના સ્વામી છે, સર્વના હુઃખભયભંજન છે, સ્વયંમકાશ છે, નિભય છે, અદ્ભુત છે, અનુપમ છે, જે માયાએ સર્વને મોહ પમાડ્યું છે, ને સર્વ વસ્તુ દ્રીધી છે, તે માયાના કતા પોતે છે, ઇત્યાદિક અનેક લક્ષણના ભરેલા શ્રીહરિ છે. એ જે કહ્યાં તે લક્ષણ શ્રીપૃષ્ઠ રાધિકારમણ વિના શેષ, શિવાદિકમાં નથી, ત્યારે તે શ્રીહરિ ખરોખર શી ચેરે કહેવાય ? કેમ કહેવાય ? ન જ કહેવાય.

તે જુવો કે શ્રીહરિએ પ્રવાદિતને વરદાન આપ્યાં છે, તે સદા સર્વદા નિત્ય છે. કોઈ થકી ભંગાય નહિ; કોઈ થકી ઉચ્છેદ યાય નહિ, ને શિવજીનાં વરદાન આપ્યાં સદા રહેતા નથી. તે જુઓ કે, રાવણને, બાણાસુરને, ત્રિપુરાસુરને,

ભસ્માંગદાદિને આપ્યાં, તે ભગવાને છેઢી નાંખ્યાં. ભગવાનની પેઠે સર્વજ્ઞતા શિવજીમાં નથી. જો હોય તો ભસ્માંગદના પેટમાં કપટ હતું તે આગળથી કેમ ન જાણ્યું ? જે વરદાન આપીને નારાણું પકડ્યું. તે લય ભગવાને નિવૃત્ત કર્યો. જાલધર અસુર થકી જીજિતએ કરીને ભગવાને છતાડ્યા.

વળી ત્રિપુરાસુરના પુરમાં અમૃતની વાપિકા હતી, તેથકી શિવજી ઘણા અસુરને મારતા તે પાછા છુવતા થતા, ત્યારે શિવજી વિસ્મય પામ્યા, જે મારેલા અસુર કરીને ક્યાંથી આવે છે ! તેનો હેતુ શિવજીના જાણ્યામાં ન આગ્યો, ત્યારે હરમકી ગયા ને ભગવાનની સ્તુતિ કરી જે મહા રાજ ! મારો યશ જાય છે. અસુર માફ છું, પણ પાર આવતો નથી. ત્યારે ભગવાને કહ્યું કે, એનું કારણ તમે જાણતા નથી, અમે જાણીએ છીએ, ચિંતા ન કરશો, હમણું છતા ડીશ. એવું કહીને ભગવાન ગાયત્રી રૂપ ધરીને અંતરિક્ષ તેના પુરમાં પ્રવેશ કરીને સર્વ અસુરને મોહ પમાડીને અમૃતની વાપિકા જમી થી ગયા. પકી મહાદેવજીના બાજુમાં પોતાનું સામર્થ્ય મૂકીને ત્રિપુરાસુરને મરાવ્યો, ને શિવની કીર્તિ વધારી. તે શિવ ભગવાન જરોજર કેમ કહેવાય !

વળી જાણાસુરની પણ કરીને ભગવાન સાથે સુદ કરવા આવ્યા હતા તે શ્રીહરિએ એક મોહામ્ જાણ મકીને શિવજીને મોહ પમાડીને નંદીશ્વર ઉપર સુવાડી દીધા, 'કહ્યું જાન રહ્યું નહિ. પકી શ્રીકૃષ્ણે જાણાસુરના જો જો હર્ષત

છેદન કર્યા પછી શિવજીને જગાડયા ત્યારે શિવજી મનુષ્ય લંબવાયા. ને હસ્ત જોડી સ્તુતિ કરી કહ્યું જે, હે પ્રભો! મેં તમારી સાથે કિંચિત્ત સુદ્ધ કર્યું, તે મોટો અપરાધ થયો. અમે તો તમારા દાસ છીએ. એક તો હું, બીજા પ્રધા. વિશુદ્ધ જે બાધા દેવ, નિર્મળ છે આગય જેનો એવો મોટા મુનિ આંદિ સર્વામના તમારે શરણ પડયા છીએ, અમારા અપરાધ આપ જોશો ના, તમે તમારા રૂપને વિચારજો એમ સ્તુતિ કરી છે. તે સમતા કેમ કહેવાય ?

વળી ભગવાને પોતાની માયાવડે મોહિનીરૂપ પરીને શિવજીને મોહ પમાડીને છેક વિકલ કરી નાખ્યા. ભગવાનને કોઈની માયા બાધ ના કરી શકે તે ભગવાનને શિવજીની ખરોખર કેમ કહેવાય ?

વળી ઇલામત ખંડમા શિવજી શ્રીસકર્ષણ ભગવાનનું ઉપાસન કરે છે તે સકર્ષણ ભગવાન થકી શિવજી ઉત્પન્ન થયા છે, કેટલાએક કહે ■ જે શિવજીનો જન્મ નથી, તે અજ્ઞાન છે. શિવજીના તો જન્મ ધણા છે, કહેશે કે કયા કયા ? તો જીવો કે, દુર્વાસામુનિ શિવનો અવતાર, શુકદેવજી શિવનો અવતાર, હનુમાનજી શિવજીનો અવતાર, શંકરાચાર્ય શિવજીનો અવતાર, ઇત્યાદિ ઘણા અવતાર છે ભગવાનની એકેક રોમરૂપમા અનંત કોટિ પ્રણાડ પ્રમણ કરે છે, એવી વેદ વાણી છે. છેટલા પ્રણાંડ, તે દરેક પ્રણાડની પ્રત્યે શિવ, પ્રણાદિક સર્વજ્ઞ દેવતા રહ્યા છે, પણ ભગવાન તો એકદ.

છે. તે જૂદા જૂદા નથી. તે ભગવાન ખરોખર શિવા-
દિકને કેમ કહેવાય ?

‘ વળી ’ વૃંદાવનમાં મહાદેવજી સખીરૂપ ધરીને ભગ-
વાનની દાસી થઇને મર્યાદા રાસમાં અંદાપિ રહ્યા
છે. ભાગવનમાં એકાદશ સ્કંધના સોળમાં અધ્યાયમાં
વિભૂતિ વર્ણન કરી છે, ત્યાં શિવજીને વૈષ્ણવ કહીને વર્ણન
કર્યા છે. વળી દ્વાદશમાં અધ્યાયમાં પણ એ સ્લોક છે.
(વૈષ્ણવાનાં યથા શંભુઃ પુરાણાનામિદં યથા;) ઇત્યાદિવચ-
નવનાત, વળી તૃતીય સ્કંધમાં પ્રકૃતિગુણ જે ત્રણ સર્વે,
રજ, તમ, તેના અધિષ્ઠાતા હરિ, વિરંચી ને શિવ કહ્યા છે.
એ ત્રણથી પ્રકૃતોત્તમ તો પર છે. એ ત્રણ હેવ તો શુણ્ઠા-
દિકના અભિમાની કહ્યા, પણ એવ ને કહ્યાણુ તે તો સર્વ
ગુણવાળા વિષ્ણુચક્રીજ થાય, બે ચક્રી ન થાય. વળી ભાગ-
વતમાં લગ્યું છે કે મુમુક્ષુ જે પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છતો હોય
તેણે ધોરૂપ ભૂતપતિ જે શિવાદિક તેને મૂકીને શાંતકલા
એવા જે નારાયણુ તેને ભજવા, પણ ખીજની ઇચ્છા ના
કરવી એમ કહ્યું છે.

વળી કહ્યું છે કે, ભગવાન સદા નિર્ભય છે, તેમ જો
શિવજી નિર્ભય હોય તો વૃકાસુરના લગ થકી શીદ નહામે ?
ત્યાં-ફરી કોઈ કહેશે કે જિવના વ્રતને શાપ બ્રહ્માપિએ
રીધો છે. તે શિવના વ્રત તો શાપિત છે; પણ શિવજીને
તો શાપ ન લાગે; તે પણ લાગ્યો છે. ને જુઓ કે શિવ-

છનો પ્રસાદ શાપિન છે. કોઈ ખાતું નથી, વળી જીવ્યો જે પાંડવોને ઘેર રાજસુયયજ્ઞમાં શિવાદિક સર્વ હતા, પણ આદિપુત્રનું ભગવાન વિના કોઈનું ના થયું. શ્રીકૃષ્ણનું જ થયું. ત્યાં, શ્રીકૃષ્ણની શિવાદિકે સર્વ સ્તુતિ કરી છે, તે બરોબર કેમ કહેવાય ?

• વળી ગજેન્દ્ર આદિ ગજ્યો હતો, તે વેળાએ ગજેન્દ્રે દુઃખથી પૂટવા સાડે અનિર્વચને સ્તુતિ કરી કે જે સર્વે સ્વર હોય, સર્વાત્મા હોય. સર્વનો કર્તા પુરુષ હોય, તે ભગવાન મુને સહાય કરે. તે સમે શિવાદિક સઘળા દેવ આકાશ માર્ગે આવીને ઉભા હતા. મનમાં એમ હતું જે અમારું નામ લઈને સ્તુતિ કરે તો અમે કેમ જવાય ? એમ વિચારીને કોઈ ના આશ્ચ. ત્યારે ભગવાને 'વિચાર્યું કે, એ ગધા લશ્કણ હુંમાં છે. મારે હુંજ જાયું. એમ વિચારીને ભગવાને સહાય કરી. ભગવાન બરોબર શિવાદિકને કેમ કહેવાય ?

એવળ પણ ઘણા ફેરા હરિની માયામાં મોહ પામ્યા છે. વિસ્તાર કરીને કહેતાં પાર ન આવે.

• શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા, એવળ, શિવળ, ગણપતિ, બ્રહ્મા ઇત્યાદિક દેવ, સૂર્ય, ચંદ્રમા, યમ, વરુણ, કુબેર, મોટા સર્વ મુનિ, સર્વ કોઈ ભગવન્માયામાં ભૂત્યાં છે. તે માયા ભગવાનની આગળ હાય જોડીને દાગી ચઈને ડબી રહે છે. કાલ સરખો પણ ભગવાનના ભયથી કંચે છે, તો ભગ-

વાનની યારોબર કોને કહેવાય ! શ્રી કૃષ્ણ યારોબર કોઈ નથી.

વળી એક સમય શ્રી રામચંદ્રજી જાનકીના વિયોગે સમયે “હા સીતે ! હા સીતે !” એવે વચને વિલાપ કરતા હતા, તે સમયે શ્રીમહાદેવજીને સતી દક્ષનાંદિની યાત્રે જણા નંદીશ્વર ઉપર જોતીને કોઈક ઋષિના આમમ થકી પધારતાં હતાં તે શ્રી રામચંદ્રજી પામે આવ્યાં. શ્રી મહાદેવજીએ નંદીશ્વર થકી હેઠા ઉતરીને શ્રીરામચંદ્રજીને સાધાંગ દંડવત પ્રણામ કર્યો. પરબ્રહ્મણે નમઃ એમ કહીને નંદીશ્વર ઉપર જોતીને આગળ પધાર્યા, તે સતીએ પૂછ્યું જે હે નાથ ! આં કોઈ રાજાનો પુત્ર પોતાની સ્ત્રીને વિયોગે રહન કરે છે, તેને તમે પરબ્રહ્મ કરીને નમન કેમ કર્યું ? ત્યારે શિવજી જોડ્યા કે, અગિલ વિંધના ધણી પરબ્રહ્મ તે જોજ છે. મનુષ્યનાટય કરી દેખાડે છે. બાકી પરમેશ્વર જોજ છે, એમ કહ્યું. તદપિ સતીના મનનો સંદેહ ન ટળ્યો, જે મદારાજ ! પરમેશ્વર એમ કેમ કરે ?

ત્યારે શિવજીએ કહ્યું કે, અમે અહિં વૃક્ષતળે બેઠા છીએ. તારા મનમાં સંદેહ આવતો હોય તો તું પરીક્ષા લઈ આવ, એમ કહ્યું. ત્યારે સતી ત્યાંથી ચાલ્યાં. તે વેગજેથી શ્રીરામચંદ્રજીને જોઈને શ્રીજાનકીજીનું રૂપ પોતે ધર્ષુ અને સામાં પધાર્યા. તે સમય શ્રીલક્ષ્મણજીને તો જામ થયો. કે, શ્રીજાનકીજી આવે છે, ત્યારે શ્રીરણનાથજીએ કહ્યું કે, તમે

કહેા, છા તે ન હોય, એ તો સતી આવે છે. એવું કહેતા તે પાસે આવ્યાં, ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું કે અહો દક્ષનદિની ! શિવજી વિના એકલાં ક્યાં થઈ આવેા છે ? એવું કહ્યું ત્યારે સતી લલ્લપાયાં કે મને જોગખી. પછી પ્રભુએ, એ શારેક, અમત્કાર દેખાડ્યા પછી જોભ પામીને શિવજી પાસે પાછાં આવ્યાં, ત્યારે શિવજીએ પૂછ્યું, કે, હે સતી ! પરીક્ષા જોધે આવી ? ત્યારે સતી જુદું જોશ્યાં કે, ના મહારાજ ! હું તો તમારા વચનનો વિશ્વાસ રાખી પછી આવી. ત્યારે શિવજીએ ધ્યાનમાં વિચાર્યું, ત્યારે એમ કીધું જે એ અમારી માતાથી જાતકીજી તેનું રૂપ ધરીને પરીક્ષા લેધે આવી. પ્રભુએ જોગખી ત્યારે લલ્લા ગામીને પાછી આવેા છે. અમારી માતાનું રૂપ ધર્યું માટે હવે એ અમારા ઉછંગમાં જોડવા લાયક નથી. એમ વિચારીને મનમાં શ્રીભાવનો ત્યાગ કર્યો. કૈલાસમાં જઈને જુદું આસન આપ્યું, ત્યારે સતી સમજ્યાં કે મેં એમનું કશું ન માન્યું, ને પરીક્ષા લીધી, તેનું આ કળ મને મળ્યું.

વળી કોઈક સગે કૈલાસમાં જાગવાન પધાર્યા હતા તે જાગવાનું રૂપ જોધેને સતીનું મન ચળ્યું. જાગવાન પર પ્રતિભાવ આવ્યો. તે મહાદેવજી - જાણી ગયા. જે એનું મન જાગવાન ઉપર ચળ્યું છે, પછી શિવજીએ કહ્યું કે, હે સતિ, તારા મનમાંની વાત જાગે જાણી ગયા, એમાં કશો અપરાધ નથી. શ્રીકૃષ્ણ તો તારા, મારા છે બધા જગતના

સ્વામી છે. મારી આજ્ઞા જે કે, પ્રભુની સ્ત્રી થઇને પ્રભુના ઘરમાં રહે' પછી બ્રહ્માને 'તેડાવીને-શિવજીએ કહ્યું કે તમે બાંધુવાનનો અવતાર-ધરો. તમારે ઘેર પાર્વતી પુત્રી થઇને અવતરશે. તેનું નામ બાંધુવતીજી પડવે, ને તમે શ્રીકૃષ્ણની સાથે પરણાવજો તે રીતે કર્યું માટે બાંધુવતીને પાર્વતીનો અવતાર બાંધુવા માટે કાઢ્યા હોય તે વિચારો કે શિવજીની સ્ત્રી તે, પ્રભુના ઘરમાં સ્ત્રી થયાં. તેનો કયો અપરાધ નહિ ને જાનકીજીનું રૂપ ધર્યું માટે શિવજીએ ત્યાગ કર્યો. કેમકે શિવજી તો હરિના ભક્ત છે. ને શ્રીહરિ તો શિવજીના સ્વામી છે. તે બરાબર કેમ કહેવાય ? ન જ કહેવાય.

ત્યારે કોઇ કહેશે કે ઘણાંએક પુરાણમાં શિવજીને ઇશ્વર કહીને સર્વે પૂજ્યા છે. કેવે પણ પૂજ્યા છે, ભગવાને પણ કોઇક ઠેકાણે પૂજ્યા છે. એમ કોઇ કહે, તેનું કારણ એમ છે કે પદ્મપુરાણમાં પોતે ભગવાનેજ શિવજીને આજ્ઞા આપી છે કે તમે કલાએ કલાએ કરીને કળિયુગમાં શંકરાચાર્યોદિકનાં રૂપ ધરીને અમારી ભક્તિનો માર્ગ કંઈએક ગોપ્ય કરો. ને મોહશાસ્ત્ર પ્રગટ કરીને તમારો મહિમા ઉત્કર્ષ કરો. લોક મોહ પામશે. આસુર જીવ અમથકી વિમુખ થાય એવું કરો. તેમને મોહ થવા માટે આમે તમારું પૂજન કયાંહી કયાંહી કરીશું. ત્યારે તે અસુર જીવ બાંધુશે જે ભગવાન સરખા પૂજે છે ત્યારે શિવજી મોટા સર્વથી દેખાય છે. એવું બાંધીને અમથી તે અસુર જીવ બહિર્મુખ થશે. તે ભજશે નહીં. તેનું કારણ એ કે અમને ભજશે તો

થોડા અમમાં સર્વ વૈકુંઠ પામશે. ત્યારે જગતમાં કોઈ રહેશે નહીં. ત્યારે નાદિનો ઉત્તરોત્તર રેસ ચોદ્યો નહીં બંધ, માટે અવાહો એવું મન અમણ કરાવીને જગતમાં ને જગતમાં રહે એવું કરે, ને શુદ્ધ દેવી એવ ને અમારા હશે તેમને તો અમે બચાવી લેઈશું. તેને તમારા મોહચા-અનો મોહ નહીં લાગે. અમને મૂકીને તેમનું મન અગશેજ નહીં. માટે અમારી આજ્ઞા પાળીને અમે કહ્યું તે કામ કરે ત્યારે શિવજીએ પ્રભુ પ્રત્યે વિનંતિ કરી ને, હે નાથ ! હું તો તમારો દાસ છું, તે ઘણાએક એવને તમારી સન્મુખ કરું, એ તો મારો ધર્મ છે. પણ વિમુખ હું તેનો મુને અપરાધ ન લાગે. ત્યારે ભગવાને કહ્યું ને, અમારી આજ્ઞા છે, માટે તમને ઢોપ નહીં લાગે. તદુપરાંત જો પાપનો ભય લાગતો હોય તો પશુપરાણીકા અમારું વાસુદેવસત્તનામ કરીને મોહ અગ્રીસે સ્થોત્ર છે તેથી તમને અપરાધ નહીં લાગે. એ વૃત્તાંત બધું વાસુદેવસત્તનામની પીઠિકામાં શ્રીમદ્વાદેવજીએ પાર્વતી પ્રત્યે કહી દેખાડ્યું છે. “હિ પાર્વતી ! આવી આજ્ઞા મુને પ્રભુની છે, માટે હું તેમ કહું છું.” તે વાત કિમિત માત્ર તને જણાવવા માટે હે પૃથ્વક !, મેં અહીં કહી છે.

વળી-એકે સમય કાશીમાં વ્યાસજી ભગવાનનું મોહા-ભય વર્ણન કરતા હતા, ત્યારે ભગવાને વાર્યા કે, સર્વ, જલુપતિ, બીજ દેવની રતુનિ કપટે કપીને વર્ણન કરે.

અમારી આજ્ઞા છે, માટે અનુચિત જોડવાનો તેમને અપરાધ નહીં લાગે, માટે વ્યાસે જ્યાં ભગવાનની શ્રેષ્ઠતા કહી છે તે વચન તો સત્ય માનવાં. ભગવાનની શ્રેષ્ઠતા વ્યાસે વર્ણન કરી નથી, તે જુઠાં કપટ વચન જાણવાં. ભગવાનની આજ્ઞા છે માટે વ્યાસે કર્યું છે. યાજ્ઞવલ્ક્ય સંહિતામાં એવું વચન છે ને વૈષ્ણવની બ્રમણા મટવા લખી દેખાડીએ છીએ. તે શ્લોક—**વાસ્મીકેશ્ચ વચઃ સત્યં સત્યં પારાશરં વચઃ॥ વ્યાસવાક્યં કચિત્સત્યં જૈમિનેર્નૈવ નૈવ ચા॥** ઇત્યાદિક વચન છે. માટે વૈષ્ણવને સંદેહ ન રાખવો. જે વ્યાસનું વચન કવચિત્ કવચિત્ સત્ય કહ્યું તે કેમ સંભવે ? વ્યાસનાં વચન તો અંધાં સત્ય માનવાં. એમ સંદેહ થાય તે ન કરવો, ભગવાન સંખંધી જેટલાં વચન તેટલા તો સત્ય ભગવાન વિના બીજી ઉધરતા વર્ણન કરી છે, તે કપટ વચન છે, સત્ય નથી.

વળી શિવજીએ બધા જગતનો પ્રલય કર્યો, તે અપરાધે શિવજી અમંગળરૂપ યથા હતા. તે પાછા શ્રીભગવત્પદ દોહકી શ્રી ગંગાજીનું પાવન જલ જટાબુદમાં મસ્તક ઉપર ધારણ કર્યું, ત્યારે પાછા શિવજી શિવરૂપ યથા. તે ભગવાન ખરોખર કેમ કહેવાય ?

કોઈએક કહેશે કે વેદમાં પણ શિવાદિકને ઉધર કરીને વર્ણન કર્યા છે; તે હેતુ સમજતા નથી. શ્રી ગીતાજીમાં પંદરમા અધ્યાયમાં ભગવાને ક્રીડુએ એમ કહ્યું છે

કે, સઘળા વેદમાત્રનું રહસ્ય તો એક મનેજ જાણુવા
માટે છે. બીજા કોઈને જાણુવા માટે નથી. તે શ્લોક—
वेदैश्च सर्वैरहमव वेद्यो वेदांतकृद्वेदविदेव चाहं॥ ઇત્યાદિ વચનાત

વળી પાઠવગીતામાં વેદવ્યાસશ્રુતું વચન છે તે શ્લોક—सत्यं
सत्यं पुनः सत्यं भुजमुखाय चत्थ्यते । न वेदात् परमं शास्त्रं न देवः
केशवात्परः ॥ ઇત્યાદિ વચનાત ॥

વળી શ્રીવલ્લભાચાર્યશ્રુતું વચન છે તે શ્લોક—अतःकरण महाकथं
सावधानतया शृणु । कृष्णात् परं नास्ति देवं वस्तुतो दोषवर्जितम् ॥
ઇત્યાદિ વચનાત ॥

વળી પુરાણાતરે વચન ॥ શ્લોક—मंशीविभूषितकराववनारदाभात्
पीताम्बरादरुणविषकलाधरोष्ठात् । पूर्णंदुसुन्दरसुखादरविद्वेशात् कृष्णात्पर
किमपि तत्त्वमहं न जाने ॥

વળી શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણવાક્ય ॥ શ્લોક—मत्तः परतरं
नाम्यत् किंचिदस्ति धर्मजम् । मयि सर्वमिदं प्रोक्तं सूत्रे मणिगणा इव ॥

વળી ગીતાશ્રમાં શ્લોક—अहं सर्वस्य प्रभवो मत्तः सर्वं प्रवर्तते ।
इति मत्वा भजन्ते मां भुक्ता मन्त्रसमन्विताः ॥ पुनः गीतायां , अहमादिम
मर्थं च भूतानामंत एव ज्ञ ॥ ઇત્યાદિ વચનાત ॥

વળી શ્રીમદ્ભાગવતમાં શ્લોક—यस्याधिपंकजमजोत्तिल्लोकपालै-
र्मौन्यौत्तमैर्धृतमुपासितनीर्यं तदा ॥ममोहमयि यस्य कला कलायाः ॥

વળી શ્રીભગવદ્ગીતાની પીઠિકામાં વ્યાસવાણી ॥ શ્લોક—यं मद्रा
वरुणेन्द्रकमहतः स्तुवन्ति ॥ ઇત્યાદિ વચનાત ॥

શ્રીભાગવત ઝોકાદશ ૨૬ધે શ્લોક—ध्वेयं ददापरिमवहमभीष्टदोहं
तीर्थास्पदं शिव-विश्विगुनं शरण्यं ॥ ઇત્યાદિ વચનાત ॥

માટે શિવજી તે લગવાનના લક્ષ્મી છે. તે જીવો
 કે થીમહાદેવજીએ જે જે વસ્તુ અંગીકાર કરી છે, તે લગ-
 વત્સંગધ બાણીને કરી છે. તે પ્રકાર સૂક્ષ્મ કહીએ છીએ
 શિવજીએ શ્રી ગંગાજી મસ્તક ઉપર સદા ધારણ કર્યા છે,
 તે લગવત્પાદોદક બાણીને. વળી અર્ધો અંદ્રમા લલાટે
 ધારણ કર્યો છે, તે પણ શ્રીહરિના વામચરણારવિંદમાં અર્ધા
 અંદ્રમાતું ચિહ્ન છે, તે માટે વળી અંદનો ખીલે ભાવ
 પણ છે કે શિવાજી શ્રીવૃન્દાવનમાં અખીરૂપે લગવાનની સ્ત્રી
 થઇને રહ્યા છે, તે સૌભાગ્યના જે લક્ષણ સદા રાખ્યાં છે.
 અર્ધ અંદ્ર રૂપે તો કુંકુમના કેસરની આડનો ભાવ રાખ્યો
 છે, એ ભાવ ન હોય, તો અર્ધ અંદ્ર શિદ્ધ થશે ? પૂર્ણ
 અંદ્ર થશે પણ અર્ધો અંદ્ર સૌભાગ્યના ભાવ માટે રાખ્યો
 છે. વળી કંઠને વિષે વિષપાન કર્યું છે, તેને વિષે કાળી રેપા
 ફીડીયાં સેર સૌભાગ્યમાં મુખ્ય જોઇએ. તે ભાવ પોતાના
 મનમાં રાખ્યો છે. વળી કંઠે રૂંઢમાળા શિવજી ધરે છે, તે
 જે જે લગવાનના લક્ષ્મી લગવન્નાના જપનારા તે મુદ્ધ
 પામ્યા ત્યારે ત્યારે તેમના મસ્તક લઈ તેમને પ્રોહીને કંઠમાં
 માલા ધરી છે; તેનું પ્રમાણ રામાયણમાં શિવજીએ પાર્વતી
 પ્રત્યે કર્યું છે. વળી અધમેધતા યુદ્ધમાં સુરથ તથા સુધ-
 ન્વાતાં મસ્તક નંદીશ્વર માળાનો મેળ કરવાને બહુ પ્રયત્ન
 કરી માગીને લઈ ગયા છે, તે હરિલક્ષ્મીના ભાવ માટે. વળી
 શિવજી પોતાને અંગે રમણાનની લસમ ચાળે છે, તેનો
 ભાવ કહીએ છીએ કે શ્રી રામઅંદ્રજીની પુરી અયોધ્યા

તેમાં જે મૃત્યુ પામે તેને બાળવાનું સ્મશાન કાશી છે. તે રામપુરીના લોકોની ભસ્મ બાણીને શિવજી ચોળે છે. ઇત્યાદિકે બધી વસ્તુ શિવજીએ અંગીકાર કરી છે. તે હરિ-સંબંધ માટે, વિસ્તાર કરીને લખતાં પાર ના આવે.

વળી શ્રીહરિના લક્ષ્મી જેટલા તે અનન્યભાવે એક શ્રીહરિનેજ ભજે. શિવાદિકેને ના ભજે. તેનો દોષ નહીં, તે શા માટે ? કે શ્રીહરિના અંગમાં શેષ, શિવાદિકે બધા દેવ આવી ગયા. તે શ્રીભાગવતમાં ઘણું ઠેકાણું કહ્યું છે. અનન્ય લક્ષ્મી સુખ્ય કળ પામે. તે પ્રમાણે શિવના લક્ષ્મી એમ જાણે જે અમે પણ વિષ્ણુનો ત્યાગ કરીને એકલા શિવજીને ભજીશું. તે શાસ્ત્રમાં ના કહી છે. જો વિષ્ણુની નિંદા કરે, ને એકલા શિવને ભજે તો શિવજી તેને દંડ દે. તે જુઓ કે હરિવંશશ્લોકમાં તથા શ્રીકૃષ્ણખંડમાં કહ્યું છે કે શિવજીને દોષ એક ભક્તે પૂછ્યું કે, શિવજી ! તમારા કેટલાએક ભક્ત તો સ્વરૂપવાન છે ને કેટલાઓ અતિશે કુરૂપ ભૂત, પ્રેત, પિશાચાદિક, જોડાં વાલાં, ભાંગેલાં, કાણાં, ખહેરાં, અતિશે ભયાનક તમારા લોકમાં છે. એવી મેના છે, તેનું કારણ શું ? તે કહેા. ત્યારે શ્રીમહારૂપજીએ કહ્યું કે સાંભળ ભાઈ, મારા પ્રાણુપણે જે શ્રીહરિ તેમને વંદિને મને. ભજ્યો છે, તે તો આ સ્વરૂપવાન અમારા દાસ છે તે. ને જેણે વિષ્ણુની નિંદા કરીને મને ભજ્યો છે, તે તે આ 'શર્વ' ભૂત પ્રેતાદિકે બાણના. તેમને એ દંડ અમે રીધો છે.

એમ શિવજીએ કહ્યું. તે શિવજી હરિ બરોબર કેમ કહેવાય ? નજ કહેવાય.

વળી શ્રીમહાદેવજીએ શ્રી પુરુષોત્તમની પ્રેરણા આજ્ઞા થકી બધા વિધનો સંહાર કર્યો, તે પાપ શિવજીને હરિએ ન લાગવા હીધું. ગંગાજીના સંગંધથી પવિત્ર કર્યા તે શિવજીએ પોતાની ઇચ્છાએ પ્રધાનું મસ્તક છેલું હતું, તે પ્રદ્યુમ્ન શિવજીને હથૂડી વળગી રહ્યું છે. ત્યારે એમ સમજી લેવું કે ભગવદ્દાસા વિના શિવજી કર્મ કરે તે તેને વળગે. તેમ ભગવાનને કશું કર્મ રૂડું બૂડું કરે, તે વળગે નહીં. તે શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણે શ્રી ભગવાનેજ કહ્યું છે, તે શ્લોક—ન મે કર્માણિ લિપ્યંતિ ન મે કર્મફલે સ્વહા ॥ ઈત્યાદિ-વચનાત્ ॥

વળી કોઈ કહેશે કે સમુદ્રમાંથી કાલકૃત વિષ નીકળ્યું, તે બીજા કોઈથી ના પીવાયું, શિવજીએ પીધું, ત્યારે શિવજી મોટા તો એમ જ કહે છે તે અજ્ઞાન છે, શિવજીએ વિષ પીધું તે શ્રીહરિનામના પ્રતાપ વડે પીધું છે. તે વિધનો અગ્નિ હૃદિનામવડે શાત પમાડ્યો છે. એ રીતે હરિનામના બળવડે બીજા હરિભક્ત ઘણાએ વિષપાન કરીને જીવી લીધું છે. તે કહેશે કે કયા ? તો જુઓ કે, એકતો પ્રદહાદહ, બીજા શ્રીમસેનાદિક વળી કલિયુગમાં ચીરાંબાઈ શ્રીકૃષ્ણની અનન્ય ભક્ત હતા, તેણે તેના સ્વામીનું મોકલેલું વિષ શ્રીકૃષ્ણનું નામ લઈને પાન કર્યું, તે જગ જોઈ

થઈ ગયું. કશું દુઃખ દઈ ના શક્યું. ત્યારે એમાં શિવદેવે
તે શું મોટું પરાક્રમ કર્યું ! સર્વે ભગવત નામના યજ્ઞ
થકી પીધું.

વળી જુઓ કે કાશીમાં જે કોઈ મૃત્યુ પામે છે, તે
સમે અંતકાળને વેળા શિવજી તે પ્રાણીના શ્રવણમાં તારક
મંત્ર ઉપદેશ કરે છે. તે શ્રવ સુક્તિ પામે છે. તે તારક
મંત્ર તે કયો કે “ શ્રીરામ જયજયરામ ” એટલા શબ્દ
ભગવદ્ નામનો ઉપદેશ કરીને સુક્તિ આપે છે. તે ભગ-
વાનું બરોબર ચોતાના નામમાં કલ્યાણ કરવાનું
બળ હોય તો ચોતાના નામનો ઉપદેશ ન કરે શું ?
પણ ભગવાનનું નામ તે સર્વેપરિ છે, એમ જણવું.

વળી એક વારતા ઘણી સુદ છે, તે પ્રકટ કહેતાં
નિંદા સરખા લાગે માટે કઈ એક સુત્ર રાખીને કહીએ
છીએ કે (આ વર્ણન બીજાત્મ ભાષામાં હોવાથી છાપ્યું નથી.

વૈષ્ણવના ભક્ત ગિવનું દર્શન કરવા નથી જતા તે શા
માટે કે અમે હરિભક્ત છીએ, ને શિવજી પણ હરિભક્ત
છે, તે અમને દેખીને લજવાશે. માટે સહેજ રસ્તામાં જતાં
શિવાલય આવે ત્યારે વૈષ્ણવવંતણીને વૈષ્ણવ “ જયશ્રીકૃષ્ણ ”
માત્ર ત્રેગળેથીજ કરે. એ લિંગને ધરેલું નૈવેદ્ય જે ખાય તે
દરિદ્રી આંચ, ને તપહીણ ચાય. પાવત્રી ચાષ તે માટે ગોકલા
લાયકા ખાય છે, માટે તેમનું નામ તપોધન કે મળે

શિવજી દિગંબર તો છે જ એટલે નાગા - ફરે છે, ને
 * * * * * યોગીને કંઈ નહિ થયાની
 લગ્ન નથી. એ લાવ સમજવો.

વળી જુઓ કે, હરિનો ભક્ત અમ્બરીષ રાજા તેમનો
 અપરાધ શિવજીનો અવતાર એવા દુર્વાસા મુનિ તેમણે
 કર્યો. તે અપરાધ માટે તે ઋષિને બાળવાને સુદર્શન ચક્ર
 લગવાનું આવ્યું. ત્યારે દુર્વાસા નાકા; બ્રહ્માને શરણ
 ગયા, ત્યારે બ્રહ્માએ કહ્યું કે હરિભક્તનો અપરાધી અમથી
 ના રખાય. ત્યાંથી શિવજીને શરણ ગયા. શિવજીએ પણ
 બ્રહ્માની પેઠે જ કહ્યું. શરણ ન રાખ્યા. ત્યાંથી નાકા ભગ
 વાન પાસે ગયા, ભગવાનને કહ્યું કે મહારાજ ! હું તમારે
 શરણ આવ્યો છું. મેં અમ્બરીષ તમારો ભક્ત તેનો અપ-
 રાધ કર્યો છે તો તે માટે મને તમારું સુદર્શન ચક્ર બાળે
 છે. તેના ભયથી મુને મુકવો ત્યારે ભગવાને કહ્યું કે શર-
 ણાગત વત્સલ તો હું ખરો, પણ તું મારે શરણ પડે તો
 હું રાણું. ત્યારે શ્રીમહાભક્તીજીએ કહ્યું કે, હે નાથ : એ
 તમારે શરણ પડ્યો છે જ તો એને રાખોની ત્યારે ભગ
 વાને કહ્યું કે હું તો અમ્બરીષના હૃદયમાં બેઠો છું ને અહીં
 મારા હૃદયમાં તો અમ્બરીષ બેઠો છે, તે અમ્બરીષનો તો
 એ અપરાધી છે. તે ભયથી શી રીતે મૂકાય ? માટે વહેલો
 વહેલો સદાગા ઉપાયે મૂકીને અમ્બરીષના ચરણમાં મરતક
 મંડે તો ત્યાં અમ્બરીષના હૃદયમાં હું બિરાજું છું. તેથી ત્યાં
 હું એને ભયથી મુકાવીશ એમ જીકિત કરીને અમ્બરીષના

પગમાં યુનિને નમન કરાવ્યું. ને સાક્ષાત શિવજીના અપરાધી કામદેવ તે શ્રીકૃષ્ણનો પુત્ર થઈને પ્રવૃત્તરૂપે અવતર્યો. ત્યાં શિવજીનું કશું ચાલ્યું નહીં. તે શિવજી ભગવાન ખરોખર કેમ કહેવાય ? નજ કહેવાય.

વળી ભગવાનનો ભક્ત ધ્રુવજી તેણે પ્રાચીન ક્રિયિત વૈર સંભાળીને સહસ્રા કુબેરની પુરી સમીપ જઈને શિવજીનો. પરમ ભક્ત જે કુબેર તેવી સાથે યુદ્ધ કર્યું ને કુબેરના યક્ષ કોટાનકોટ મારી નાંખ્યા. રુધિરની નદી વહેવરાવી તદપિ ધ્રુવજી પ્રત્યે શિવજીનું કશું ખળ ન ચાલ્યું ને કુબેર પણ પ્રસન્ન થઈને ધ્રુવજી સામા જઈને મળ્યા. ને કહ્યું કે હે પુત્ર ! તું મારી પાસે વરદાન માગ. હું ધણે પ્રસન્ન થયો છું. કહીને પોતાના મનથી કેટલાંએક વરદાન આપીને પોતાને ઘેર આવ્યા. હરિભક્તનો પ્રતાપ એટલો છે તો હરિના પ્રતાપનું શું અમજવું ?

વળી એક સમે રાજા ચિત્રકેતુ શ્રીહરિનો ભક્ત હતો તે વિમાનમાં બેસીને સઘળે દરતો. તે એક સમે કૈલાસમાં શ્રીમહાદેવજી પાસે આવ્યો હતો. ત્યાં શ્રીમહાદેવજી તો સદા હિંગમર રહે છે, તે પાર્વતીજીને ઉછંગમાં બેસાડીને સલા વચ્ચે બેઠા હતા, તે ચિત્રકેતુએ દીઠા. તે સમે ભગવત ઇચ્છાએ ચિત્રકેતુએ એવું બોલાયું જે પોતે નમ છે, ને ઉછંગમાં સ્ત્રીને બેસાડીને સલા મધ્યે બેઠા છે, તે કાંઈ યોગ્ય નહીં. તેવું વચન સંભળીને શ્રીમહાદેવજી તો

ચિત્રકેતુ હરિભક્તનો પ્રભાવ સારી પેઠે જાણે છે માટે સાંભળી રહ્યા, પણ કશુંએ બોલ્યા નહીં. પણ તેણે વચન સાંભળીને શ્રીપાર્વતીજી તો ઘણું ક્રોધે ભરાયાં ને એમ બોલ્યાં ને, બુચો રે ભાઈઓ, સનકાદિક સરળા સમર્થ સલામાં બેઠા છે, તે તો શ્રીમહાદેવજીને કશું કુકહેતા નથી તે જાણે છે ને એ ઇન્ધર છે. તે પુરુષને આ કાંઈ અજ્ઞાની આવ્યો છે તેણે અયોગ્ય વચન કહ્યાં. તે સાંભળીને મારા 'સ્વામી તો કશું' બોલ્યા નહીં, પણ એ મુગ્ધને હું શિક્ષા દઉં છું. મારો શાપ હું સાંભળ, કે આ વિમાનમાંથી હું દેહો પડીને હવડાંહવડાં અસુર થા. તેવો દુસ્તર શાપ સાંભળીને સઘળી સલા વિસ્મિત થઈ ગઈ, ને મહાદુર્જય આ શંકિતનો શાપ એને થયો. હવે એની શી ગતિ થશે ! હવે એ હાથ બેડીને શ્રી પાર્વતીજીને નમન કરે, ને આપનો અનુગ્રહ માંગે, તો ઘણું સારું. સઘળી સલાએ તો એમ ધાર્યું. પણ ચિત્રકેતુ રાજા શ્રીહરિનો ભક્ત છે, તે શંકિતના પ્રતાપજળથી એક અણુ માત્ર પણ ગ્લાનિ ન પામ્યો. હરિ ઇચ્છા માનીને ભગવતનામની ધ્વનિ કરતો થકો વિમાનસહિત આકાશમાર્ગે ચાલ્યો ગયો. તે સમય શ્રીપાર્વતીજીએ શ્રીમહાદેવજીને પૂછ્યું કે, હે મહારાજ ! બ્રહ્માદિકને લય ઉપજાવે એવો મારો મહામોટો દુર્જય શાપ, તે એ પામ્યો ને વત્કાલ વિમાન થકી બ્રહ્મ થઈને પૃથ્વી ઉપર પડ્યો કેમ નહીં ? એ મોટું આશ્ચર્ય આ સર્વ સલાને નથા મને પણ લાગે છે. તેણે શું કારણ હશે ? તે વચન

સાંભળીને સઘળી સભા સાંભળતાં શ્રી ઉમીચાંદ પ્રત્યે શ્રી મહાદેવજી એમ જોડ્યા જે, હે શક્તિ ! એ મોટો હરિભક્ત છે. -એનો પ્રભાવ તે' નીકા ! એ મહાશક્તિ છે, શ્રી પ્રભુને વહાલો છે. એ તારો શાપ સાંભળીને તને તથા મને પણ એ પાછો શાપ દે' તો આપણું જ' નેને' ભોગવેલો પડે. પણ એ હરિનો દાસ મહાશક્તિ છે, તે શાપ દે જ નહીં ને કોઈથી ભય પામે જ નહીં તું હરિની ભક્ત છે, માટે તારી મર્યાદા રાખીને માફ કોઈએક સમયે એનાં મનમાં આવશે, ત્યારે તારો શાપ અંગીકાર કરશે પણ તત્કાળ તો નહિ માને. તે પછી કોઈક સમયે એ ચિત્રકેતુએ વૃત્તાસુરનો જન્મ ધરીને ઈંદ્ર સાથે મહાયુદ્ધ કર્યું છે. અમુર થયો પણ ભક્તિજ્ઞાન ખંડિત ના થયું, તે જન્મમાં પણ પ્રભુની મહા સ્તુતિ કરી છે.

એ વાત સાંભળીને પેલા પ્રથમ વૃંદનારે મહાપુરુષને પૂછ્યું કે, હે મહારાજ ! તમે શ્રીપાર્વતીજીને શ્રીમહાદેવજીના મુખદ્વારા શ્રીહરિનાં ભક્ત કહ્યા તે મને મોટો સંદેહ છે. કે પાવતીજીને વૈષ્ણવની દીક્ષા ને હરિની ભક્તિ શી રીતે પ્રાપ્ત થઈ છે ? જે એનો શાપ ચિત્રકેતુને માનવો પડ્યો. ત્યારે વક્તા પુરુષ જોડ્યા જે એ કથા નારદપરચરાત્ર અથ છે, તેમાં દ્વિતીય રાત્રિના પ્રસંગમાં એ વાતો લખી છે, કે શ્રીમહાદેવજીએ શ્રીભગવાન પાસે વૈષ્ણવની દીક્ષા લઈને શ્રીકૃષ્ણનામનો ઉપદેશ ભગવાનના શ્રીમુખથી લીધો છે. તે

શ્રીપાર્વતીજી આદિ પુત્રપરિવાર સર્વને - શ્રીમહાદેવજીએ શ્રીકૃષ્ણ નામનો ઉપદેશ ને વૈષ્ણવી દીક્ષા લગવાનું પાસે અપાવી છે. મોટે શ્રીપાર્વતીજીને ત્રિતરકેતુએ વૈષ્ણવ માની તેનો હેતુ એ છે. , , ,

એ કૃષ્ણે કયા તો બીજી ઘણી છે, પણ એથી વધી જાય મોટે સંજ્ઞેએ કહ્યું છે. એક સમય પુંડરીક ને મિથ્યા વાસુદેવ તેને દારિકાધીશ માયો તેનો મિત્ર કાશી રાજા હતો. તે પક્ષ કરીને વઢવા આવ્યા હતા, તેને પણ લગવાને માયો. તેનો પુત્ર સુક્રમ રાજા તે પોતાના પિતાનું વૈર લેવાને મોટે મહાદેવજીને પ્રસન્ન કરીને વરદાન માગ્યું ને મારા પિતાના શત્રુને હું મારું, એવો ઉપાય મુને બતાવો. ત્યારે મહાદેવજીએ કહ્યું કે તું એક યજ્ઞ કર, દક્ષિણાયન અગ્નિને પ્રયોજ સાધ તે દક્ષિણાયન અગ્નિ પ્રસન્ન થઈને તારા પિતાના શત્રુનો ખગજ્ય કરશે. તે પ્રમાણે તે રાજાએ કહ્યું. ત્યારે તે દક્ષિણાયન અગ્નિ પ્રસન્ન થયો, ને કહ્યું ને તું કહે તે કહું. ત્યારે તેણે કહ્યું ને દારિકાપુરીને દગ્ધ કર. તે સાંભળીને તે અગ્નિ દોડ્યો ને દારિકાના લોકને પરિતાપ કરવા માડ્યો, ત્યારે તે પ્રજા સઘળીએ શ્રીદારિકાધીશ શ્રીપદ પાસા રમતા હતા ત્યાં આવીને, ચોકર કયો, ને મહારાજ, કોઈ અગ્નિ આવ્યો છે તે જાણે છે. ત્યારે જાગવાને સુદર્શન ચક્રને આજ્ઞા આપી, ને કાશી રાજાના પુત્રનો પ્રેયો એ અગ્નિ આવ્યો છે તેને તું બચ્ચીબૂત કરી નાખ, ને બધી

કાશીને પણ ભસ્મીભૂત કરી નાંખ. તે ભગવાનની આશા પામીને સુદર્શન દોઢયું, તે અગ્નિને પણ જાળી નાંખ્યો. અને રાત્રીને પણ ભસ્મ કર્યો, ને બધી કાશીપુરી શ્રીમહા દેવજીના સમક્ષ પરિકરસુદાં દગ્ધ કરી. જાળી, અટારી, મેઢી સુદાં ભસ્મીભૂત કરી નાંખ્યા. ત્યાં શ્રીમહાદેવજીનું કથું, ગલ આદ્યું નહિ. તે મહાદેવજી ભગવાનની બરોબર કેમ કહેવાય ?

એવી કથાઓએ અને ઇતિહાસ તો ઘણા છે તે ક્ય લખી લખીએ ? માટે ચોડામાં સમજી જલ્લે કે ભગવાનની બરોબર એવજી, શિવજી, બ્રહ્મા ઇત્યાદિક દેવતા કોઈ નથી. માટે કોઈની નિંદા સ્તુતિ કરવી નહિ. પણ મનના સમક્ષ બ્રમ ટાળીને એક પૂર્ણ પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણચંદ્રને ભજવા. આ સમજી શાસ્ત્રસંમતિ લખીને કવન કર્યું છે. મનાઃકલ્પિત કોઈ રખે જાણે.

એવું સાંભળીને પેલો પૂછનાર નિઃસ દેહ મર્મ ગયો. અને કહ્યું કે મહારાજ, મારા મનના મધ્યમાં સંશય મટી ગયા હું સમજ્યો ને જેના અંશ હોય તે તેની મોટાઈ કરે, પણ શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર બરોબર કોઈ નથી.

॥ ઇતિ શ્રીકૃષ્ણજનકવિદયારામોપરચિત સ્વરૂપતારતમ્ય સ્તંથ સમાપ્ત ॥

શ્રીહરિભક્તિચન્દ્રિકા.^૧

કુંડા.

શ્રીશુરસહ શ્રીકૃષ્ણ પદપંક્તિ કરું પ્રણામ ?
આગલ અમંગલ વિદ્ય વધી, જનમન પૂર્ણ કામ; ૧
હરિજન શ્રીહરિરૂપ છે, છદ દાસ વળી મિત્ર;
કાંઈક કથું થય તેમના, રસના થવા પવિત્ર. ૨

ચોપાઈ.

ભક્ત કૃષ્ણનું અપર સ્વરૂપ ત્યાં શું કહેવું સકલ અનૂપ ?
જે વિભાગ જેમાંથી માય, ભક્ત તેનો તે કહેવાય. ૩
સેવા સ્વામી સુખદ વિવેક, વિચારતાં વસ્તુતઃ એક,
જે^૨ અંશીનો જે કો અંશ, ભલે તેને તે શ્રુતિ પ્રથમ. ૪
શ્રીહરિ હરિજન કહ્યા સમાન, અધિકા પલ્લુ કરતાં અનુમાન;
પ્રકટ મહે કદિ હમસાપતિ, તદ્દપિ ન દિન દિન વાધે રતિ. ૫
ગુસ્સંગ પ્રીતદિન પ્રસન્ન હેત, શ્રીહરિશુર હરિજનસમેત;
પ્રભુથી દયાવંત પલ્લુ ઘણા, હૃલ્લેખ દાન રાહજી શી મણા. ૬

૧ કવિવર દયારામભાષણે ભગવાદ્ભક્તના સ્વરૂપનો પરિચય કરાવનાર આ અન્ય મનનીય છે. ભગવાનના એવા વિરલ ભક્તોનું સ્વરૂપ જાણીને, તેવાઓનો જ સમાગમ કરવાથી એવમ્ છે, માટે આ અન્ય ભગવદીય સ્વરૂપ જાણનામાં અત્યુપયોગી થાય તે કાંઈ આશ્ચર્ય-કારક ન કહેવાય. ૨ વધી-વધ કરીને દૂર કરીને. ૩ ચો ચંદ્રિકા: સ તં મોજત.

હરિ તો સર્વ વિચારી આપે, જન ન વિચારે કરુણા વ્યાપે;
 ભક્તહૃદય કરી હરિવંચ ડોલે, ન ફરે વચન ભક્ત જે બોલે. ૭
 સ્થાપ્યું જે કદિ બાલક ભૂલી, પિતા પ્રમાણ કરે જેમ કૂલી;
 વળી જુઓ હરિજન અધિકાઈ; નિગમાગમાદિ સઘળે ગાઈ, /
 હરિ ભૂલી કેા સેવે હરિજન, હેશ ન દુઃખ આતિ હરિ પ્રસન્ન,
 કરે હરિ મીત હરિજન ત્યાગે, હરિને તે કશું પ્રિયનું લાગે. ૮
 શ્રીમુખ શ્રીહરિ જોડ્યા વાણી, અંચદ્રાસ સુણી કહું વખાણી;
 હું છું અખિલ વિશ્વનો ઇશ, ભક્ત મારા મારે શીશ. ૧૦
 પ્રાણુથઈ પણ વણલ ઘણા, નિશ્ચિન ગુણ ગાઈ તે તજા;
 અનન્ય ભક્ત તણેા હું દાસ, ભક્ત હૃદયમાં મારો વાસ. ૧૧
 મારે હૃદયે વમે મુજ ભક્ત હું અખંડ છું ભક્તાગૃહતઃ .
 ભક્ત તણું એક હું જીવન, અખંડ ગારું પણ ત્યાં મન. ૧૨
 હું તેનેા ગુરુ તે ગુરુ મારા, જાહેર સર્વ પ્રકારા;
 ભક્તવત્સલ છે મારું નામ, ભક્તાધીન હું પૂર્ણ કામ. ૧૩
 ભક્તતણેા કીડાગૂઘ છું જ પિંજર પક્ષી રીતે હું જ;
 ભક્ત વસે ત્યાં મારો વાસ, તે સુતાં હું બેસુ પાસ. ૧૪
 જન બેસે હું ઉભો રહું, એ રીતે વત્સલતા વહું;
 પ્રેમીજન મારા ગુણ ગાય, તે આગળ હું નચવું પાય. ૧૫
 ભક્ત જાય ત્યાં પૂજા કરું, પદરજ તન અડવા મન ધરું;
 મુજ પ્રતિ રામકૃપ અતિથાંડ, અગણિત કોટિ ભ્રમે ભ્રષ્ટાંડ. ૧૬
 જેને રૂપશે તે પાવન, એ અશિલાપા મારે મન;
 પવિત્ર અવર કૃપ્યથી કેાણુ ? કેા એમ કહેશે વાત પ્રમાણ. ૧૭

પણ એક ધર્મ મુખ્ય સર્વથી, તે એમનામાં મુજમાં નથી;
 ભક્ત લેજો નહિ મુજવિન અન્ય, નામ એનું લજન અનન્ય. ૧૮
 પ્રવર ધર્મ એ આસક્તનો, હું આધીન ઘણા ભક્તનો;
 અનન્યતા મુજને પ્રિય ઘણી, જેમાં છે તે મુજ શિરોમણિ. ૧૯
 જનરક્ષિત હું અચ્છિત તેમ, પલક નેત્રને રાખે જેમ;
 ચક્ર સુદર્શન પુંઠળ ફરે, જ્યાં સંકટ ત્યાં રક્ષણ કરે. ૨૦
 વિના, પુદાર્થો ખીડે ધાઉ, ભક્ત સુખી ત્યાં હું સુખી થાઉ;
 ના કરવાતું પણ હું કરું, જેમ તેમ ભગવદીયનું દુઃખ કરું. ૨૧
 ભક્ત દુઃખી ત્યાં લગી હું દુઃખી, જ્યારે તે સુખી આ ત્યારે સુખી;
 નામ યુગ્મ પણ એક જ દેહ, પ્રાણ પરસ્પર નહિ સદેહ. ૨૨
 { ભજે મને જનને તરછાંડે, તે મુજ પગ, પૂછ શિર મોઢે;
 મુજ ગું પ્રીત વૈષ્ણવ શું વેર, તે મુજ અમૃત લેજો ઝેર. ૨૩
 દેષ દ્રોહ મુજ જનનો કરે, મારું નામ સદા ઉચ્ચરે;
 મુજ ઉપર કદિ પ્રીતિ થાય તદપિ તે જન યમપુર જાય. ૨૪
 મુજ અપરાધ કર્યો હોય લક્ષ, ભક્ત શરણુ જઈ લાવે પક્ષ;
 તો પાછો તેનો કર ધરું, મમ અપરાધ કર્યા વિસરું. ૨૫
 મુજ ભક્ત શું કરે જે ગર્વ, જોય કમાયું તે જન સર્વ,
 લાલું પરમ પદ કદિ ધમ વડે, ત્યાથી ઉતરી નરકે પડો. ૨૬
 મારા ભક્ત ગમે તેમ કરે, તેના દોષ ધરે તે મરે;
 કઠિન વચન મુજ જનને કહે, તે તો મારું કાળજીું કહે. ૨૭
 જે કો પ્રસન્ન કરે મુજ જન, તેણે મને કર્યો જ પ્રસન્ન;
 મુજથી અધિક ભજે મુજ ભક્ત, તે ઉપર મુજ તન આસક્ત. ૨૮

સેવ્યા સંત નથી કાંઈ કર્યું, તદપિ તેણે મુજ મન હર્યું;
 જો કદી સાધન કીધાં લાખ, લક્ષ્મ વિશુખ મારે મન ખાખ. ૨૯
 ઉચ્ચ નીચ મારે મન કોણ, મને લજે તે મારા પ્રાણ;
 વિગ્ર મુજ મુખ સહુ શુભ ભર્યો, શ્વપચયક્રી તે નીચો કર્યો. ૩૦
 શ્વપચ્ય જાતિ થઈ મુજને લજે, તેને અતિ ઉત્તમ પણ ધજે;
 ભક્ત મિત્ર:તે મારે મિત્ર, શત્રુ તે શત્રુ તેમાં શું ચિત્ર ? ૩૧
 માન ત્યજી હરિજનને નમે, સ્વભાવ તેનો મુજને ગમે;
 જાતિ ભાવ વૈષ્ણવમાં ધરે, તે નિશ્ચય નરકે સંચરે. ૩૨
 લોભ ભક્તિ ભાવે મુજ ધરે, તે ભુક્તિ મારું મન કરે;
 ધણો સ્વાદ વૈષ્ણવને મુખે, હું પામું આરોગ્યું મુખે. ૩૩
 જોવાં શ્રીમુખ વચન અપાર, ચોડામાં સમજી લો સાર;
 કહેયો જોવા મોટા ભક્ત, કેમ જોળણીએ ભળીઆ જગત. ૩૪
 તો કહું તેનાં લક્ષણ જે, ઉદ્ધવ કૃષ્ણ કહ્યાં છે તેહ;
 કૃપાહુતા સહુ ઉપર હોય, દ્રોહ મતિ સ્વપ્ને નહિ દોય. ૩૫
 સહન શક્તિ હરિજનમાં અતિ, વચન ગિદ્ધ હિતકરને સત્ય;
 સંત ન હોય ઈર્ષ્યાવાન, મુખ હુ:ખ બન્ને લહે સમાન. ૩૬
 મતિ સર્વ ઉપકારી ખરી, સોભ ન પામે કામે કરી;
 બાહ્યોદ્રિય સહુ જીતે સોય, કોમલ ચિત્ત અતિશય હોય. ૩૭
 સદાચાર મુકે નહિ કદી; અસંઘડી પોતે રહે સદા;
 હરિજન ક્રિયા ન દષ્ટાદષ્ટ, મુક્ત આહાર કરે જો સ્પષ્ટ. ૩૮
 મન જીતે સ્વધર્મ દહ સાર, દહ આશ્રય એક નંદકુમાર;
 મનનશીલ અવિકારી હીસે, સાવધ કૃષ્ણ ભજનને વિષે. ૩૯

આપત્તિ જોઇ દીન ન થાય, પટ બિર્મિ છૂતી જોવાય;
 માન તણી ઉર ધચ્છા નહિ, અવર માન પોતે દે સહી. ૪૦
 નિષ્કપટી આતુર તપ ગોધ, દયાલુ ગર્વ ન લોભ વિશેષ;
 ભદ્રકારી પર અમ્યદ જ્ઞાન, સ્વપ્ને અન્યાશ્રય નહિ ભાન. ૪૧
 દંઢ શરણાગતિ શ્રીવ્રજનાથ, સદા ભજન સ્મરણ હરિગાથ;
 એ લક્ષણુ વૈષ્ણવનાં ત્રિશ, જેમાં હોય તે પ્રિય ગોપીશ. ૪૨
 ત્રિભુવન વૈભવ મલનો હોય, લવ હરિ સ્મરણ સુકતાં સોય;
 તદપિ ન ચહે ભતિ જે તણી, તે સદુ વૈષ્ણવનો શિરોમણિ. ૪૩
 વાળી શ્રીમુખે શ્રીગીતા ભાખ્યાં, પ્રિય ભક્ત લક્ષણુ ઠહી દાખ્યાં;
 સરણુ ભક્ત સુજમાં મન ધરે શ્રદ્ધા એ સુજ સેવા કરે. ૪૪
 ઘણો જ વહ્નિભ સુજને તેહ, અખંડ જેનો સુજપર સ્નેહ;
 કોઇનો દ્રેષ કદા નવ કરે, સ્નેહ દૃષ્ટિ સર્વપર ધરે. ૪૫
 રાખે ચિત્તમાં દયા અપાર, સુકે મમતાને અહંકાર;
 સુખદુઃખ તુલ્ય ક્ષમા મન ધરે, નિત્ય સંનોયે મન વશ કરે. ૪૬
 દંઢ નિશ્ચય રાખી હરિ જપે, મનોબુદ્ધિ સુજમાં સમર્પે;
 જોવો જે કોઇ મારો ભક્ત, તેથી મારુ મન આસક્ત. ૪૭
 જેથી કોઇ ઉદ્દેગ ન પામે, કોઇથી સુખ દુઃખ જેને નહિ નામે;
 હર્ષામર્ષ થકી વેગજો, સકલ વિકાર રહિત નિર્મલો. ૪૮
 મુઠાયો ભય ઉદ્દેગથી, પ્રિય ભક્ત સુજને સર્વથી;
 નિરપેક્ષ દક્ષ ને પવિત્ર, કોઇનો આરિ ન કોઇનો મિત્ર. ૪૯
 જેથી સર્વ વેગજી બચા, કામ્ય કર્મ ત્યાગેલાં તથા;
 પ્રકાર જોયો છે જે તણો વહ્નિભ ભક્ત સુજને તે ઘણો. ૫૦

રહું દેખી હરજો નહિ, લખી જુડું નવ નિદે કહી;
 કરી શોચના મન નવ ધરે, આકાંક્ષા પણ કરી નવ કરે. ૫૧
 કરે ગુણાશુભનો પરિત્યાગ, ભજે મને તેથી અનુરાગ;
 શસ્ત્ર મિત્ર સમ માનાપમાન, સીતોષ્ણ સુખદુઃખ સમાન. ૫૨
 હૃદ સાંગ ત્યજી મુજને ભજે, તે મુજ પ્રિય એવો નિપજે;
 નિંદાસ્તુતિ, તુલ્ય આહરે, હરિ વિન મિથ્યા લવ નવ કરે. ૫૩
 જેના તેનાથી સંતોષ, એકે ઠામ નવ રહે અદોષ;
 સ્થિર બુદ્ધિ અતિ ભક્તિમાન, પ્રિય મને તે પ્રાણ સમાન ૫૪
 જે આ અમૃત ધર્મ યથોક્ત, યર્ષ મત્પરાયણ યદ્વાયુક્ત;
 ભક્તિમાન આચરશે જેહ, કહ્યું કૃષ્ણ મુજને પ્રિય તેહ. ૫૫
 એવા હરિજન વહાલા કરીએ, યદ્વાથી સેવી ભવ તરીએ;
 હરિજન વહાલા તો હરિ વહાલા, નહિ તો પાળંડી શ્રમ ઠાલા. ૫૬
 સહજ પ્રીતિ પ્રભુ શું તે ભક્ત, નિશદિન હરિસુખ કરવા રક્ત;
 જેને દીકિ દુઃખ વિસરે, આનંદ ઉપજે હરિ સાંભરે. ૫૭
 વૈષ્ણવ વૃક્ષ સરીખા રહે, પરસુખ કરવા સહુ દુઃખ થહે;
 જેનું સહુ પરમાર્થ જુઓ, તેવો થાય તે વૈષ્ણવ હવો. ૫૮
 દુઃખ દે તેને પણ સુખ કરે, કૃષ્ણ એળખ્યા ત્યારે કરે;
 જેને પ્રપંચની વિસ્મૃતિ, કૃષ્ણાસક્તિ સેવા રતિ. ૫૯
 તેને સહુ સુલભ શ્રુતિ ગાય, તદપિ મનસા ક્યહું ન જાય;
 જે ઉપર હરિધ્વજા પ્રસન્ન, એવી દશા લહે તે જન. ૬૦
 જે કુલ એવાં જન અવતરે, એકોત્તર શત પૂર્વજ તરે;
 કરે ચોત્ર સાતેની ગતિ, જેને ભક્તિ દમણપતિ. ૬૧

વંશ પવિત્ર દૃતાર્થ માત, જેનું ગર્ભરત્ન એ જાત; ૧
 ધરણી ધન્યા બન્યાં એ વસે, ધન્ય પિતૃ સ્વર્ગે ઉત્તરે. ૧૨
 વૈષ્ણવ પ્રકટયો ધન્ય જ વંશ, કૃતિ શાસ્ત્ર સધળેજ પ્રશંસ; ૧૩
 જેનું સમ્યક્ સ્મરણ કરે, સદન સહિત પાવન નર ધરે. ૧૪
 દર્શ સ્પર્શ પછી શું કહેવું, ગાદશૌચ આસનાદિ ક્ષેવું; ૧૫
 તેથી ફક્ત ઉપજે જેટલું, વર્ણનમાં ન આવે તેટલું. ૧૬
 દૂર સ્થલ કહિ જો હરિજન, તદપિ જઈ કરવાં દર્શન; ૧૭
 સાક્ષાત્ તે છે મારું રૂપ, શ્રીમુખ જોડ્યા શ્રીમજસૂપ. ૧૮
 જેને ધડા શ્રીહરિ થાય, તેજ હરિ એમ ગીતા ગાય; ૧૯
 ભગવત્સંગી કેસે સંગ, લવ પ્રમાણ પણ દુર્લભ રંગ ૨૦
 સ્વર્ગ મોક્ષમુખ તુલના નથી, તો ભૂવૈશવ શિવ કહું કથી ? ૨૧
 ક્ષણભંગુર દુર્લભ નર તત્ત, ત્યાં દુર્લભ હરિ પ્રિય દર્શન. ૨૨
 માત ઉડી નિત્ય શ્રદ્ધા ધરે, વૈષ્ણવ જનનું કીર્તન કરે; ૨૩
 તે ભગવદીય કલિમાં કૃષ્ણ સમાન, વિષ્ણુ પુરાણે કીધું ગાન. ૨૪
 શ્રીગંગાજી હરિપદવીર, શિવજી સરખા રાખે શિર, ૨૫
 વિશ્વતાલું અથ ગંગા હરે, તેને પાવન હરિજન કરે. ૨૬
 ચરણસ્પર્શ કરાવે સદા, સકલ તીર્થ પાવન હોય તહા; ૨૭
 તેમનું ચરણમૃત પીણએ, કહો કેટલાં કલને લીણએ ? ૨૮
 કૃષ્ણોચ્છિષ્ઠ તણો મહિમાય, કેટલો નિશ્ચય કોથી ન થાય; ૨૯
 તે પ્રસાદ જુકતેલું રમેશ, મહાપ્રસાદ વૈષ્ણવનું શેષ. ૩૦
 સદસ પ્રસાદત્યા અર્ધ કોય, શત સીદત્યા અર્ધ પણ હોય; ૩૧
 તે સર્વ પાપ સમ ક્ષય થાય, ઉચ્છિષ્ઠ વૈષ્ણવનું તે લેવાય. ૩૨

પાપ પ્રપંચ સઘ સર્વ ટળે, અખિલ અમંગલની નડ ભળે;
 ઉભય લોકમાં યશ સુખ ગ્રામ, સ્મરતાંજ શ્રીહરિજનનું નામ. ૭૩
 ચંકરલિંગ સહસ અર્ચન, શાલિગ્રામ શતક પૂજન;
 વિપ્ર પૂજ્યો કોટિ બાર, સઘણું પુણ્ય કરે એક ઠાર. ૭૪
 એક અપચ વૈષ્ણવ પૂજાય, તે સર્વ ફલ એથી થાય;
 વ્યાસ વચન જે ભારતમાં રાજસૂય દ્રીધો પાંડવ ન્યાં. ૭૫
 અગણિત વિશ્વ રામ એક ન્યાં, તે હરિજન હૃદયમાં;
 તે હરિજન જે સંતોષાય, તે પ્રભુ વિશ્વ સહિત પોષાય ૭૬
 કર્મ શુભાશુભ સંતે થાય, જે વિભાજ જે સુત શ્રદ્ધા ન્યાં;
 સ્તુતિકર્તા પુણ્ય ને નિંદક પાપ, કૃષ્ણદાસ એથી અળગા આપ. ૭૭
 વિઠ્ઠલરાહુ સમ નિંદક જન, તે પુરશોચ આ જન પાવન;
 સહજ પ્રસન્નક લે સુકૃત, અનાયાસ જેમ સુત પિતૃવિત્ત. ૭૮
 ક્રીટ પતંગાદિક પણુ જીવ, સર્વ પામશે કો દિન શિવ;
 મહાપાપી અધિકાર જ હીન, પણ એક વૈષ્ણવ દેખી વિન. ૭૯
 મારા જન વલ્લભ જેને, હું વલ્લભ બાણું તેને;
 તદુપરાંત ન કો પ્રિય સુને, સત્ય સત્ય કરું અભુજન તેને. ૮૦
 વિપર્યયા સ્વારકારી કહા, તદપિ ભક્ત મમ શુચિ છે સહા;
 તંના દોષ જે ભેવા ભય, નરક ગામી તે નિશ્ચય થાય. ૮૧

વિદ્યા ભક્ષનાર જુદાં જોવા. ૨. ગમે તેવું વિરહ આચરણ
 હોય તો પણ ૩. કોઈ પુરાણમાં ભગવદ્વાક્યનો અનુવાદ કવિ કરે
 છે, તથાપિ દીશકાર તેને ' દયારામનું કહેવું ' ગણીને મૂર્ખતાસુક્ત
 કુનાક કરે છે, તે તિગ્રહાર પા ૧૦૪ ગણાગે. અવિનેશ સદુરાગારો એ
 શ્લોકનું તાત્પર્ય ગમજનારને આ ભાનાર્થ ગ્રાપ કરતો નથી.

અજ્ઞતેન્દ્રિય હોય વિષયાસક્ત, બાધ્યમાન યદ્યપિ મદ્ભક્ત;
 પ્રાય પ્રગલ્ભ ભક્તિબલ ઠરી, વિષય ન બાધ કરે કહ્યું હરિ. ૮૨
 અતિશય દુરાચારી નિપજે, તદ્યપિ અનન્ય ભાવ મુજ ભજે;
 તેજ મુંદર સાધુ બાલુવો, દોષ એકો ન હર આણુવો. ૮૩
 અનન્ય ભાવ મને પ્રિય નેહ, નિશ્ચય રૂઢો કીધો તેહ;
 શીઘ્રજ તેહ ધર્મર્તમા થાય, નિર્ભય મારે લોકે જાય. ૮૪
 સાંભળ અર્જુન બોલ્યા હરિ, વચન માન મુજ નિશ્ચય કરી;
 કર તું પ્રતિજ્ઞા કેવલભાય, કૃષ્ણભક્ત કહી નાશ ન થાય. ૮૫
 સ્વરૂપ ધર્મ મારો જ્યાં કરે, મહાભયથી પણ રક્ષણ કરે;
 મારા ભક્ત ન કોથી કરે, મુજ બલ એક જ નિર્ભય રેરે. ૮૬
 નિરપૃહ ક્યહું તૃષ્ણા નહિ રતિ, ગણે ચલવત્ સરિતા પતિ;
 જગત્પ્રકાશક રવિની જ્યોતિ, તેને લેખે સમ બધોત. ૮૭
 સુમેરુ સર્વ કનકમય હોય, તે ગોમયકુંભવત્ જોય;
 લહે કંઠપદ્મ કાષ્ઠ પ્રમાણ, ચિંતામણિ રત્ન પાપાણ. ૮૮
 એવકવત્ ઈદ્રાદિક ભૂપ, તૃણરાશિવત્ લવભયરૂપ;
 'પર મું દાસ તુલ્ય નિજ દેહ, મન કર્મવચ એક મુજથી રનેહ. ૮૯
 દૈવ અનન્ય જન મારો લહુ, તેનો યોગશ્રેષ્ઠ હું વહુ;
 સકલ ધર્મ ત્યજી અજગો રહે, એક શરણ મારું દૈવ અહે. ૯૦
 હું સુકાલું સદુ પાપથી, તેનો શોક જ કરવો નથી;
 એમ કહ્યું શ્રીજી શ્રીમુખે, ભક્તે ભક્ત રહેવું હોય મુખે. ૯૧
 ભજે ભક્તને પુરુષ પુરાણ, તેથી શ્રેષ્ઠ અવર કહો કોણ ?
 હવ હરિભક્ત બાળી જગ નમે, સમસ્તપિ પ્રાણણ પરિકમે. ૯૨

રવિચંદ્રાદિ પુંઠલ ફરે, પ્રદક્ષિણા હરિજનની કરે;
 શખરી લક્ષ્મણ અડી જલચુત, સ્નાન કરે સહુ મુનિ અદ્ભુત. ૯૩
 દુર્વાસા ક્રોધી મુનિમણિ, કલા કહાવે શંકર તણી;
 અંબરીષ રાજા હરિલક્ષ્મણ, જેનો યશ વર્ણે સહુ જગત. ૯૪
 તે ઋષિ આઘ્યા તેને ઘેર, ણલ દેખાડવા મનમાં ઝેર;
 જેમ તેમ વાંકુ પાડી કરી, કૃત્યા પ્રકટ કરી રીસ ધરી. ૯૫
 'નૃપને ખાણું' મહન મનમાં, ચક્રચુદર્શન આઘ્યું ત્યાં,
 કૃત્યા ખાણી કીધી રાખ, દિગ્ગન્તા પણ પૂર્યા અભિલાષ. ૯૬
 જગતો નાઠો કસ્તો સોર, વિધિ શિવ ડેહ્યો હરિજન ચોર;
 લક્ષ્મણે નવ રાખ્યો હરિ, ટટલ્યો વિનતિ કાન નવ ધરી. ૯૭
 સમજ્યો હાટીને પાછો દ્યો, પાછો લક્ષ્મણ શરણ ઉગર્યો;
 સર્વ પાપ પ્રાપ્તિ લક્ષ્મણ, લક્ષ્મણ ક્રોધીનું કહ્યું નથી કંપનું. ૯૮
 લક્ષ્મણ દોષનો એ જ ઉપાય, સમા કરે તે તો જ મુકાય;
 નહિ તો પછી લોગવે ટળે, એનો તૃતીય ઉપાય ન મળે. ૯૯
 હરિ અપરાધ થકી પણ ઘણો, ગર અપરાધ હરિજન તણો;
 અનલ અડી અગ્નિને ફેંકાય, લોહ થકેનું ચોટી જાય. ૧૦૦
 માટે શિક્ષા સહુને એક, હરિજન લજ્જાને ધરીને સ્નેહ;
 વિન રીતે વા રીત કહી, હરિજનને દુલખના નહિ. ૧૦૧
 જેને પ્રસન્ન વૈકુંઠરાય, તે જન જે કરે તે ન્યાય;
 મહેતા નૃસિંહ હરિની મહેર, ઉત્સવ કર્યો અનામિ યે. ૧૦૨
 નાતે નિંદા સાચી કરી, તદ્દપિ શિક્ષા પાખ્યા ખરી;
 તો પછી પીટે કરી અન્યાય, તે પછી કેમ ન ખાસડાં ખાય ? ૧૦૩

જેને કાંઈ બાનું શ્યામનું, તેથી પાડવું નહિ કામનું;
 ભૂલી કામ કરે તે કદા, તો પણ સહીએ નગીએ સદા. ૧૦૪
 કૃષ્ણદાસ દુર્ગલ નવ લહીએ, મોટમ બાળ કશું કહુંક ન કહીએ;
 ગર્વ સહે નહિ શ્રીગોપાળ, ભૂલ્યો ભક્ત પણ હરિનો બાલ. ૧૦૫
 જૂઠા ભક્ત હરિ રાખે માન, જડ પુરોહિત પોપે ચન્નમાન;
 દાસ દોષ નવ સહે ગોપાળ, જેમ ન ગણે મા ભુદયું બાળ. ૧૦૬
 જે અપરાધે બાળી હણ્યો, તે સુગ્રીવ તણો નવ ગણ્યો;
 તે જ વિલીપણ દેરા હતો, નિજ જાણી પ્રભુ મુક્યે જતો. ૧૦૭
 રણમાં જૂઠા હણ્યો સુરરાય, તેને તે લાગી હત્યાય;
 અર્જુન શુર આદિ ઠિજ હણ્યા, તે કૃષ્ણ સ્વપ્ને નવ ગણ્યા. ૧૦૮
 ભક્ત દોષ ભગવંત ન વચ્યો, આપણ જેવો હેતુ કયો;
 કદિ શિક્ષા દે તો નિજનાય, અથવા દે નહિ કોઈને હાથ. ૧૦૯
 ભક્ત ન પગ દે જ્યાં અન્યાય, પણ આ હેતુ કશું હરિરાય;
 દેશ જાણ્યો તે અપવિત્ર, જ્યાં નથી વસતા માધવ મિત્ર. ૧૧૦
 જ્યાં છે તે પાવન કહેલાય, એવો કૃષ્ણભક્ત ગહિમાય;
 ગંગા પાપ તાપ શશિ હરે, 'હર દારિદ્ર્ય કંટપદુમ ઠરે. ૧૧૧
 થતાં સમાગમ સાધુદેવ, તણે નાથ કરે તત્પ્રેષ;
 ઉદ્ધવ સરખા રાનિમણિ, પદરજ માગી ગોપી તણી. ૧૧૨
 શ્રેય ન સાધન ધર્મ અનેક, વિના મહત્પદરજઅભિપેક;
 ઉભય લોક સહુ કારજ સરે, ભક્ત ચરણરજ આશ્રય કરે. ૧૧૩
 મહાકથ્યાણ મૂળ સત્સંગ, વડું ભક્તિ જો લાગે રંગ;
 સમદર્શી સાધુ હરિ ભક્ત, શ્રીહરિ છે તેથી આસકત. - ૧૧૪

દ્વંદ્વે ગમ્યા કરી વગ્ર અતિ, પતિવ્રતા ચુંદરી જેમ પતિ,
 ગદગદ વાણી દ્રવેલું મન, હસે કદા કદી કરે રદન ૧૧૫
 કદી વિલજ્જ ઉચ્ચ સ્વર ગાન, કદી એક નાચે પ્રેમ વિમાન,
 કહ્યું કૃષ્ણ એવા મુજ લક્ષ્મ પાવન કરે પલ્લકમાં જગત ૧૧૬
 અહૈતુકી લક્ષિત જેને, અવગ લક્ષ્મ મમ નહિ તેને,
 જે ઉપર મુજ કૃપા અભંગ, તે પામે એવાનો સંગ. ૧૧૭
 ઉદ્ભવ મને નવ રાધે યોગ, સાખ્ય ધર્મ ન કર્મ પ્રયોગ,
 ન સ્વાધ્યાય ન તપ ને ત્યાગ, દાન દક્ષિણા નાના યાગ. ૧૧૮
 વ્રત નિયમ યમ તીર્થાટને, ન રોધાકે વેદ સર્વ લાભે,
 એક મને રેડે સત્ય ગ, નાટકોથી તેનો મને તરંગ ૧૧૯
 તર્કા અયોગ્ય ઘણા અત્યગ, એકે ન ધર્મ ન સાધન રંગ,
 રાક્ષસ દૈત્ય સહ ખગ મુજ બહુ, ગધર્વ નાગ અપ્સરા સહુ ૧૨૦
 સિદ્ધ આગ્રહ ગ્રહક ખરા, વિદ્યાધર મનુષ્ય વાનરા,
 વૈશ્યશૂદ્ર સ્ત્રી અત્યગ જાતિ, ગજસ્તમ પ્રકૃતિ મુજ મુજ ખ્યાતિ. ૧૨૧
 તે તે સહુ મુજ પદ પામિયા, કેવલ સત્ય ગ જગ નહિ બીજા,
 કાણુ કાણુ ટોઈ એક કહું નામ, જે જે પામ્યા મુદરશ્યામ ૧૨૨
 પ્રહલાદાદિક ભૃગુસુર, વૃષપર્વાબલિ ગાણાસુર,
 મુશીવ અંગદાદિ હનુમાન, રીછપતિ વળી જાંબુવાન ૧૨૩
 ગજમથાહ ગૃધ્ર ખગતતિ, વ્યાધ વળી કુબ્જા જગખ્યાતિ,
 યજ્ઞપત્નીઓ વ્રજોપીઓ, લક્ષ્મભણિ સજે ઝોપીઓ ૧૨૪
 તે સહુ ના હતા વિગ્રહયામ, મહાકુપાસન ન હતુ પામ,
 તથે ન તત્ત કર્યા દેવ વન, વ્રજાદિ ન હતુ કોઈ સાધન. ૧૨૫

તે છુટયાં સહુ અઘડુસંગ, શ્રીપુરુષોત્તમ પ્રકટયો રંગ;
 સિદ્ધ પરમપદ પામ્યાં તેહ, કેવળ સત્સંગતિ જલ એહ. ૧૨૬
 બકતોત્તમ લક્ષણ જેટલાં, સહજ પ્રાપ્ત થાયજ તેટલાં;
 કૃષ્ણમિલનમાં જે અંતરાય, અનાયાસ તે સર્વ પલાય. ૧૨૭
 શ્રીપુરુષોત્તમ નિત્ય પ્રસન્ન, નિર્જનંદ કે લહી નિજજન,
 એ સહુ શ્રીધ મળે સત્સંગ, જો સેવાય લગાડી રંગ. ૧૨૮
 એ સહુ સિદ્ધ થવું હરિ હાથ, શ્રીજીને કર સહુની નાથ;
 છે તો એમજ લાખ્યું જેમ, તદ્દપિ કરવો જલસમ શ્રમ. ૧૨૯
 ત્યારે હરિને આવે ક્યા, સુતાં સુખીઆ કોઈ નવ થયા,
 પથન લાર્યો છે પંખામાંય, પથુ વણુ હલવે મળવો ક્યાંય ? ૧૩૦
 અર્લકમુખ સ્તન અર્પે માત, પથશોપણ શ્રમ અર્લક હાથ,
 કલ્પવૃક્ષ સહુ ફળ હાતાર, સમર્થી નિકટ જવું નિર્ધાર. ૧૩૧
 રણુ જવું તેમ હરિજન, તો સહુ સુખ કે થઈ પ્રસન્ન,
 દુષ્ટ સંગથી રહેવું દૂર, મળતાંજ બગાડે ઉર. ૧૩૨
 સુકિત અવર શિખવે ખરી, જેમ તેમ કરી ભૂલાવે હરિ;
 કામકામ ઉપજાવે તૃપ્તુ, જે થકી પ્રિય નવ લાગે કૃષ્ણ. ૧૩૩
 સજ્જનમાં સદ્ગુણુ જેટલા, દુર્જનમાં અવગુણુ તેટલા;
 સવળું અવળું હરિજન થકી, એટલામાં સમજે સીદ બકુ? ૧૩૪
 વિષથી પાણુ વણુસાડું ઘણુ, મોટા દુઃખદાતા નહિ મંણુ;
 વિષ તો કરે તેજ તનુ લંગ, અમિત જન્મ વણુસે દુઃસંગ. ૧૩૫
 સજ્જન સુખદ સુધાથી આવિ, સંગે રમતા હરિમાં ભતિ;
 રાહુ અમૃત પીધું હતું, તદ્દપિ દુષ્ટાણું નથી જતું. ૧૩૬

માટે દુહ થકી નાસવું, જેમ તેમ સાધુ શરણે જવું,
 શ્રીહરિકથા થવણુ ત્યાં થાય, તેથી સઘળા સંશય જાય. ૧૩૭
 મહાચાર્યચરણ શરણે જવું, વૈષ્ણવી દીક્ષા વૈષ્ણવ થવું;
 વળી ફેરી વસવું સત્સંગમાં, નિશ્ચિન રહેવું હરિ રંગમાં. ૧૩૮
 હિર્ણ્યપુંદ્ર શુભ ધરવું ભાલ. માર્ગ મુદ્રા ગુલમી માલ;
 શ્રીહરિસેવા હસ્વી સદા, સ્મરણ કૃષ્ણ ત્યજવું નહિ કદા. ૧૩૯
 હરિકીર્તન નિત્યે હરિકથા, બૃથે કૃષ્ણ જન્મ હોય વૃથા;
 નામ મંત્ર ત્યજવો નહિ દાહું, અન્યાય કરવો નહિ અણું. ૧૪૦
 ખાનપાન આદિ સદું વસ્ત, વજાબુધણુ અવર સમસ્ત;
 બહવો નિજ પ્રભુ તણો પ્રસાદ, નરકરૂપ છે તે વિન સ્નાદ. ૧૪૧
 પવિત્ર રહેવું અંતર બહાર, ત્યજવાં આલસ્ય ને અહંકાર;
 અવર ન ધરવી ચિંતા રતિ, હરિ મળવા આતુરતા અતિ. ૧૪૨
 હરિશુર હરિજન હહેવા એક, તન ધન અર્પવું કરી વિવેક;
 વિપથે જતી ઇદ્રિય ક્ષાલવી, હરિસેવનમાં સદું વાળવી. ૧૪૩
 સઘળે દયા ન કોઇનો દોષ, સહજ લાલ ધરવો સંતોષ;
 ઇત્યાદિક પ્રકરણુ આલવું, પ્રમાણિક પુછી ચાલવું. ૧૪૪
 વણુ વૈષ્ણવ કમલું ના ભેટીએ ભેટે સદું સુકૃત મેટીએ,
 અંસતસંગે અડતાં માત્ર, પાપરૂપ થાય જનમનગાત્ર. ૧૪૫
 બ્રાહ્મ બ્રાહ્મ અશિ કંપીએ, તેથી અધિક વિમુખે કંપીએ;
 સ્માર્ત શક્તિ સગો કરી હોય, તદપિ નાજ સેટવું કોય. ૧૪૬
 કૃષ્ણ ભેડિત વિણુ ધિક અવનાર, કેવળ ભૂમિ કેરો લાગ;
 ભક્ત પાંચ દિન જીવ્યા ધન્ય, સદસ્ય કલ્પજીવ્યા ધિક અન્ય. ૧૪૭

ધન્ય અધમ કુલ પણ હરિ ભક્ત, વિપ્ર વિમુખ ધિક વિવધાસક્ત;
 સુધા મૃદા ઘટ લખી ઝૂકીએ, મદ કનક કલશે થુકીએ. ૧૪૮
 કૃષ્ણભક્તિ જેમાં તે મુખી, સઘળી વાતે છે તે મુખી;
 મદનાદિક તેને નવ દમે, નવઝરુ તેને ચરણે નમે. ૧૪૯
 આદ્ય મહાસિદ્ધિ નવનિધિ, હરિજનને સેવે સહુ વિધિ;
 મુક્તિ આર તેને ઘેર દાસી, માયા સરખી કરે ખવાસી. ૧૫૦
 મહાકાલ પણ રહે કંપતો, હરિજન રહે એને ચાંપતો; - - -
 પ્રભાદિક જેનો ભય ધરે, ઇદ્રાદિક સુર પણ ચરચરે. ૧૫૧
 નાગ અસુર નગ નમતા રહે, સુનિઝપિ નમન કરે વરે લહે;
 સરસરિપાત પદ રજ નહાય, ભાગ્ય વડું માને જે નહાય. ૧૫૨
 વેદશાસ્ત્ર હરિભક્ત વખાણ, ઝાણું શું કહું ? પ્રભુનાં પ્રાણ;
 સવ ત્યજી જે મને ભણે, પ્રભુનું મન તેને કેમ ત્યજે ? ૧૫૩
 અખિલ વિશ્વ જે આગળ દીન, તે ભગવાન ભક્તાધીન;
 એકમ વાણી શ્રામુખ કહી કથી; મુને ભક્તસમ પ્રિય કો નથી. ૧૫૪
 શેષ બધુ ને પ્રલય પુત્ર, શ્રીકલત્ર જેથી વરસત્ર;
 તે પણ પ્રિય નથી ભક્ત પ્રમાણ, એથી વસુભળીયું કોણ ? ૧૫૫
 મુજ આત્મા તેવો પ્રિય નથી, જેવા ભક્ત સત્ય કહું કથી;
 અખિલ વિશ્વ મુજ આગળ દીન, તે ઇશ્વર હું ભક્તાધીન. ૧૫૬
 ધીમુખે એમ કહું શ્રીહરિ, તે પ્રમાણ કૃતિ દાખે કરી; - - -
 ન કરવાનાં નીચાં કામ, ભક્ત માટે તે કીધાં શ્યામ. ૧૫૭
 જની દાસીથી હરિ હિત ઘણું, ધોયાં પટ પીચું પીસણું; - - -
 છાણ્યાં વીણ્યાં તે પણ ખરું, નાભાણું છાંયું છાપડું. ૧૫૮

એનું લક્ષ્મી ઉપર અતિ માયા, નારાયણુજી નાવિક થયા;
 વારિ વહ્યું ત્રિલોચન ધામ, એક વર્ષ લગી સુંદર રયામ. ૧૫૬
 ખલિ રાજાથી એવી રતિ, દારપાલ દારાવતી પાત;
 ઉત્તરેન શું ઉત્તર પ્યાર, છેલ્લે છબીલોજી છડીદાર. ૧૬૦
 કુંતી પુત્ર થઈ અતિ પ્રીત, ત્યાં નવ રાખી ઈશ્વર રીત;
 ફૂલ થઈ વિદિએ ગયા, ચરવાદાર ચતુર્ભુજ થયા. ૧૬૧
 અર્જુનની સ્ત્રી અચ્યુત થયા, પાસું પાણી એવી દયા,
 સુકાં પાત્ર વહ્યાં મજરાય, વગી પખાળ્યા સહુના પાત્ર. ૧૬૨
 પરમેશ્વર પાર્થ સારથિ, શું શું કરું? કાંઈ બાદી નથી;
 દીઠા દાર નિજ ભગિની સહત, તે આપી એવા પ્રિય ભક્ત. ૧૬૩
 અંબરીષને શિરનો શાપ, તે શ્રીકૃષ્ણે સુકચે આપ;
 સખી સુદામા સ્કંધે વહ્યો, સુત થઈ મૃતક જટાયુ દહ્યો. ૧૬૪
 સહુ મજ ભક્ત કૃષ્ણના ખાસ, તેમના સદા થઈ રહ્યા દાસ,
 શિર ભર પદ અધમ અપાર, ભક્ત હિત હરિ અંગીકાર. ૧૬૫
 જાંઘ્યા હામોદર હામલે, લઈ ચયોદા હિત વારણે;
 ગોવાળીઓ મૂર્ખાંતું નામ, ભક્ત હિત તે પદ ગણું શ્યામ. ૧૬૬
 ભૂધર થયા સિદ્ધ શુદ્ધ મિત્ર, રાજાની ઉચ્છિદ્ધ ભક્તિ અપવિત્ર;
 રંગે રમ્યા કુળજ કિંકરી, અલીબાન પુત્રી સ્ત્રી કરી. ૧૬૭
 નંદલાલ નૃસિંહ પિતૃચાહ, સાથે સ્નેહથી ન ગણ્યો બાધ;
 રમે દુઃખ હામાજી થાય, મહારૂપ ધર્યું વિઠ્ઠલરાય. ૧૬૮
 મીરાંતું વિપ કીધું પાન, સ્વામિયુગ આપ્યું ભગવાન;
 મદન કસાઈ ભર હરિ રહ્યા, માંસ તોલવા તોલું થયા. ૧૬૯

પ્રિય રોહીદાસ ચમારતું ધામ, સુખે સાહ્ય શાલિધામ;
 ચોખમેલ શ્વપચ હરિભક્ત, તે ઉપર શ્રીવિઠલ રક્ત. ૧૭૦
 તેની સ્ત્રીનું સંકટ લખી હરિ, નણુંદ થઈ મુવાવડ કરી;
 ભક્ત ચુદશે મોહન નામ, તેને સ્કંધ ચડ્યા ઘનશ્યામ. ૧૭૧
 માધવદાસ પ્રિય જાતિ યુગ, જગન્નાથ ધોયાં મલમૂલ;
 ચંદ્રદાસ સુખમાં હરિ રમ્યા, ઉચ્છિષ્ટ દંત પ્રહાર પ્રિય ગમ્યા. ૧૭૨
 કૃષ્ણ રમકડું રમવાતણું, ઝોરીમાં ગરગડીયા ધણું;
 કરકાંતિ કમલાખડ સેવ, ભક્ત પ્રેમ દુઃખ સુખાં હરિ દેવ. ૧૭૩
 સુખુણાઈ રૂપે થયા હરિ, તેના પતિની શ્રેવા કરી,
 સત્ય સંકટપ જુઠા કરી, સીધા પ્રતિજ્ઞા સાચી કરી. ૧૭૪
 રજસ્વલા શુણ્ઠા કર કરી, વહાલે સુકુટ ધરાવ્યા હરિ;
 સિદ્ધા સમર્થને અઘટિત, માગી કૃષ્ણ જાવિ પત્ની હિત. ૧૭૫
 જોથી નીચાં લાખો કામ, ભક્ત માટે કીધા ઘનશ્યામ;
 હરિજન હોડ કરે તે મરે, હરિજન કૃતિ મનસ્વી કરે, ૧૭૬
 જગન્નાથ પંડિત પ્રિય હરિ, ચવનસુતા ધરની સ્ત્રી કરી;
 શ્રીગંગા બાવન સોપાન, ઉઘા ચઢી કરાવ્યું સ્નાન. ૧૭૭
 મુનિ પરાશર હરિ અનુભવી, તેણે કૃતિ કરી અવનવી,
 ગંગા મધ્યે નૌકા માંચ, ઢિંમર કન્યા જુહતી ત્યાંચ. ૧૭૮
 મત્સ્યગંધા હતી જાણવરી, મૃગમદ ચોજનગંધા કરી;
 દોષ ધર્યો નહિ હરિ મનમાંચ, વ્યાસરૂપ નિજ પ્રકટયા ત્યાંચ. ૧૭૯
 જ્ઞાનદેવ મોડા હરિજન, જે કીધા ચતિજો ઉત્પન્ન;
 સંસ્કાર દિવ કર્યો નિષેધ, પાડા પાસે ભણાવ્યા વેદ. ૧૮૦

કશ્યપ પુત્ર પુત્રીને વર્યો, સૌથી શ્રેષ્ઠ લક્ષ્મીથી ઠર્યો;
 નિર્જ પુત્રી પ્રદા મનબ્રહ્મ, રચી લક્ષ્મી બલ સઘળી સૃષ્ટિ. ૧૮૧
 ભસ્મ કરે શિવ સઘળું જગત, તદપિ અનધ છે હરિલક્ષ્મી;
 ઇતિહાસ એવા છે અતિ, સત્ય લક્ષ્મીને દોષ ન રતિ. ૧૮૨
 હિત હૃદયે અચલ અચ્યુત, માટે મલ્લ સહુ ભસ્મીભૂત,
 જેમ રસનામાં અગ્નિ સદા, માટે ચીકટ અડે નહિ ઠંદા. ૧૮૩
 વિચારતાં સમ સઘળું તન, પણ પ્રતાપ જોતાં અતિ શિન્ન;
 તેમ હરિ લક્ષ્મી જગતના જન, બલસમ નહિ સમ દીસે તન. ૧૮૪
 શ્રીગંગાજી પણ જલરૂપ, જેમ જલ અવર સરોવર દૂપ;
 જોતાં જલના ધર્મ સમાન, પણ પ્રભાવ ક્યાંથી ? કર અનુમાન. ૧૮૫
 તેમ સમાન એક તનુ વ્યવહાર, લક્ષ્મી જગત અતિ પૃથક્ અપાર;
 અધર્મ વંશ પણ જો હરિ લક્ષ્મી. નિઃશંક ત્યાં થઈએ આસક્ત. ૧૮૬
 જેમ અદ્વિતી ઉપજ્યો છે મણિ, પણ શિર ગાંધે ધણિધણી;
 નેવ જોયો તેમજ રવિ દોષ, હ.ખ પામીએ રાખતા રાપ. ૧૮૭
 અધોર્ધ્વ જેમ દીપક સ્થામ, પણ સારે આપણું કામ;
 દીપક થકા સમૂહો લાય, ત્યારે વડો યયો કહેવાય. ૧૮૮
 તેમ હરિ લક્ષ્મી વિના જે વડા, તે જેમ જોલાયા દીવડા;
 જો મન નથી કૃષ્ણ પદ પ્રેમ, સાધન ધર્મ વ્યર્થ સહુ નેમ. ૧૮૯
 ત્યજ્યો કામ તો વ્યંઠલ વધ્યો, વૃક્ષ ધર્મ વણુ દોષે સધ્યો;
 નિલોભી અજગર છે ઘણા, પણ પામે નહિ પદ હરિ તણાં. ૧૯૦
 મોહ નહિ ગૂરાને મન, પણ પામે નહિ જગજીવન,
 ગુનાહગારને મન ગદ નથી, પણ પ્રભુ ન મળે કર્તુ કૃતિ મધી ૧૯૧

ન માત્સર્ય ઉન્માદ કોઈને, પણ તે ન આવ્યા હરિ જોઈને;
 સર્પ કરે છે વાયુ લક્ષ, લઘુ આહારી શુક લક્ષોલક્ષ. ૧૯૨
 છવે અન્ન પત્રભક્ષણે, હરિ ક્યાં કેવલ એ લક્ષણે ?
 તૃપા સહે છે ચાતક સહુ, પણ હરિ ન મળે ટટજે સહુ. ૧૯૩
 સહુ નિશિ જાગે છે ધ્રુવક, પણ સ્વપ્ને ન મળે શ્રીરણછોક;
 નિદ્રા અદ્ય કરે છે સ્થાન, માટે શું મગશે ભગવાન ? ૧૯૪
 આરે વેદ ભણ્યો હશશીર્ષ, રતિ વિના રૂઝયા જગદીશ;
 સહુ ભાષણ કરવાનું જ્ઞાન, રતિવણુ ખગ અંડાળસમાન. ૧૯૫
 હરિ રતિ વિના અસંગી રહ્યો, મારે મન અહિભાગી અહ્યો;
 દુઃખ વાયસ ગહુ આયુષ્માન, પણ સુખ શું ? સંતોષી સ્થાન. ૧૯૬
 હરિ ભાવે એક પોષણુ લાખ, પરાણા પોષ લાખ રૂળ રાખ;
 મીન સદા તીર્થ જલ મગ્ન, મુક્તિ ન પામે વણુ હરિ લગ્ન. ૧૯૭
 શુણ્કા નૃત્ય કરે ને ગાય, પણ ભાવે વૈકુંઠ ન જાય;
 કાસદ જાય વાર શત કાશી, ભક્તિ વિના ન મળે અવિનાશી. ૧૯૮
 ગાલકવસ જે ગયહારી, અહંમમતાદિ નહિ અવિહારી;
 તદપિ ભક્તિ વિના હરિ દૂર, જાની લક્ષણુ મદપિ પૂર, ૧૯૯
 પતંગ અનલ વિપે સંશયે, દુઃખીઆ જલમાં છૂંચી મરે;
 મધુરી વાણી જોલે મોર, રતિ વિણુ રીઝ ન નંદકિશોર. ૨૦૦
 સ્વાર્થી કટુક વચન પણ સહે, મૃગાદિક પશુ વનમાં રહે;
 હરિદ્રીને સઘળો ત્યાગ, હરિ પ્રસન્ન નહિ વણુ અનુરાગ. ૨૦૧
 તેલી બગદ પચ્કમા કરે, સર્પ દંડવત્ કરતો કરે;
 સહુ દેવજે તપોધમ જાય, ખર રક્ષામાં રાજે કાય. ૨૦૨

વડ જો જોજી જટાનો સહે, હંડ આંધળા અચલજ થહે;
 નટવો વેશ ધરે અવધૂત, ઝગલો ધ્યાન ધરે અદ્ભુત. ૨૦૮
 ખકરાને દાદી હોય સદા, ભક્તિ વિન પ્રભુ ન મળે કદા;
 નૃગનૃપ કર્યા ઘણાં ગોદાન, ભક્તિ વિના ન મળ્યા ભગવાન. ૨૦૪
 યજ્ઞ અમિત પ્રાચીનબહિષ, ભક્તિ વિના દુર્લભ જગદીશ;
 નટ સમાધિ સાધે છે ખરી, ગ્રેમ વિના તદપિ દૂર હરિ. ૨૦૫
 શ્યા સંતોષી મુંગા મુનિ, અશક્તિ સાધુ કુકકુટ ધુની;
 નિર્ધન તપીઓ નિરહી ઉદાસ, અધશું ધિક જો નથી હરિદાસ. ૨૦૬
 ચક્રોર મત્સ્ય પંખીને ગ્રેત, સિદ્ધ શ્રેય નહિ વણુ હરિ હેત;
 કૃષ્ણ ભક્તિ વણુ ઇત્યાદિક, કૃતિ હરિ ન મળે સદુ શ્રમ ધિક્. ૨૦૭
 સાધન વ્યય થાય નહિ કોય, જો હરિ ભાવે, મળતા હોય;
 વણુ વન્હિ ધૂત હોમે રાખ, પૂર્ણ કરે કેા મન અભિલાખ. ? ૨૦૮
 શ્રીહરિ ભક્તિ આંક પ્રમાણ, સાધનશૂન્ય સરીખાં ભણુ;
 આઘ આંક મળી દશ ઘણું ચાય, કેવળ શૂન્ય કશું ન ગણાય. ૨૦૯
 તેમ ન આંકને સાધન કામ, કેવળ ભક્તિ મળે ધનસ્થામ;
 શ્રુભાચરણ શું હતું પારધિ ? છબ્યો સઠા પશુને વધિ. ૨૧૦
 વય હરિ ક્યાં જોયું કુવ તણું ? ગજેન્દ્રમાં વિદ્યા નહિ અણું;
 રૂપ હતું શું કુળ્લમાંય ? દ્રવ્ય સુદામાને ઘેર ક્યાંય ? ૨૧૧
 ચિદુર શું ભતિપણું વચું ? ઉગ્રસેન પુરુષાર્થ કશું;
 હરિ ન વિચાર્યું કોઈ સાધન, પ્રીતિમાત્રથી કૃષ્ણ પ્રસન્ન. ૨૧૨
 સર્વ સફલ એક ભક્તિવડે, તે ભક્તિ સત્સંગે કરે;
 મુક્તિ ભક્તિ દુર્લભ જગતમાં, સહેજે દે બલ હરિભક્તમાં. ૨૧૩
 મુક્તિ દીધી મહીની સાટ, ભક્તિ આપી ભાજી માટ;

પ્રભુદાસજી ગદાધરદાસ, પ્રમાણુ વચન કયા પ્રભુ ખાસ. ૨૧૪
 ભુલામિત્ર હ રજન ટેકિયા ઝાંક વિધાવાને છેકિયા !
 શૂન્ય સાગ્ય નૃપને ત્રણ સુત, આખ્યા હરિજન ગલ અદ્ભુત. ૨૧૫
 નામે મુઠં છવાડી માય, વસિષ્ઠ યુત કર્યો કન્યાય;
 હરિજન જોર હરિથી ઘણું, કયાં લગી વર્ણવું મોટપણું ? ૨૧૬
 રાધિકા ભાજા મહારાણી, જેને વસ છે શાણીપાણિ;
 તે કરણી કરી જેમાં વસે, તને હંદ હરિ મોહન ડૂસે. ૨૧૭
 હરિ પ્રસન્ન થઈ સહુ મુખ આપે, ચોમુક્તિ નિજ સમ કરી સ્થાપે;
 પાણુ ભક્તિ કોઈને નપ અપે, થવું આધીન માટે હરિ હરપે. ૨૧૮
 આખી પ્રેમ સંહિત જ્યાં ભક્તિ, ત્યાં ઉલટી પ્રભુની આસક્તિ;
 તેને વણુ શીષે સહુ થયું, સદા સદા મન હરિમાં અચું. ૨૧૯
 જેને હૃદયે વસ્યું હરિ રૂપ, તે તો અખિલ વિશ્વને બૂપ;
 તેને પૂજ્ય પંડિતને ગુણી, ભલે કૃષ્ણ વસ્ત્ર શી ઉણી ? ૨૨૦
 કોટિ પ્રકાર ધન્ય તે જન, થણું વિસરે નહિ જગજીવન;
 શ્રીહરિ શુર ભક્ત ને ભક્તિ, માણું વાર પદ સહજસંહિત. ૨૨૧
 સહુથી અધિક હીંગાચલ મારે, શ્રીહરિ પ્રિય કહું વારે વારે;
 મુણે કૃત્યજન વિનતિ મારી, મારે આશા સદા તમારી. ૨૨૨
 સદા મમ સહુ આધન હીન, હું મું દાસ તમારો હીન;
 સદા તમારી કંઠણા માંડું, તમ અપરાધ યકો હરી ભાગુ. ૨૨૩
 ૧૬ અનન્ય આશ્રય શુર તણે, આપો મને મનોરથ થણે;
 અનન્ય પ્રેમ લક્ષણ ભક્તિ, અનપાયિની વ્યસનાસંહિત. ૨૨૪
 શ્રીગોપીજન વહણ કરી, આપો મુજને હાંસ ઘણેરી,
 દાસ હયાની પૂરે તૃણ, સાચો ભક્ત કરો શ્રીકૃષ્ણ. ૨૨૫

દયારામ પ્રાણણ હરિદાસ, હરિજન ગુણ ગાયા ઉદ્ધાસ;
 શ્રીહરિભક્તિચંદ્રિકા નામ, ગુરુગણ અંથ રચ્યો અલિરામ. ૨૨૬
 નિગમાગમ પ્રમાણુ સ્ત્રી કથા રખે લહેા મનઃકલ્પિત વૃથા;
 આ અરિત્ર ગારો ધરી નેમ; હરિજન-હરિગુ વધશે પ્રેમ. ૨૨૭
 પાપ તાપ સહુ પ્રસય થશે, અંતે શ્રીહરિ પદ પામશે;
 મનઃ કામના યારો પરિપૂર્ણ સર્વે ચિંતા યારો ચૂર્ણ. ૨૨૮
 આપ્ર મહુર મનમાં આનંદ, નહિ વિસરે હરિપદારવિંદ;
 હરિભક્તિચંદ્રિકા.

* * * * *

ન ફલશ્રુતિ લાલચ રોચક લય ભાંત, સર્વસ્પષ્ટ સિદ્ધાંતઅભાંત. ૨૨૯
 નાભાસ્વામીને પ્રિયાદાસ, શ્રી ગોકુલેશ પણુ કર્તા પ્રકાશ,
 પ્રભુ કથા કંઈ સાધન, ફલ ભક્ત ગુણોનું લહે કૃપાજન. ૨૩૦
 ભક્ત રત્નની માળા અર્પી, ભક્ત દ્રોહથી અતિશય ડર્પી,
 સૌ ભક્તો કરજો મુને માફ, લજ્જા છોડી કહું છું સાફ. ૨૩૧
 જાણે અજાણે ભક્ત દ્રોહ થયા, સર્વે ક્ષમાવજો કરી દયા,
 પ્રેમે ભક્તના ગુણલા ગાયા, ભક્તાચાર્ય છત્રની શીતળ છાયા. ૨૩૨
 જેને પુરુષોત્તમ કરવા પ્રસન્ન, તે તત્ત્વીયનું કરે છે ભજન,
 હરિ ભજને ભક્તો સહુ આવે, ભક્ત ભજન પ્રભુને ગાહુ લાવે. ૨૩૩
 હુહો.

પૂર્ણ અંથ પ્રેમે કર્યો સજ્જન થવા પ્રસન્ન;
 શ્રીગુરુગોવિંદ કૃપા કરી દયો જાણી નિજજન. ૨૩૪

શૃંગારાત્મક ભાક્તનાં પદો.

પ્રભાતીયું.

- આજરે આનંદ સખી સુને મોહનજી મધ્યા;
ઘણા દિવસના તાપ વિરહના તે મારા ટળ્યા. ૧
- ઈચ્છ્યું મુખ આપ્યું અલબેલે જહું આનંદ પાત્રી;
લોજન કીધે ભૂખ વધી હજુ તૃપ્ત્યા એ સ્વામી. ૨
- પ્રભા શંકર ને શેષથી મેં મારો જન્મ સંકળ જાણ્યો;
તેઓને પણ સ્વપ્ને હર્ષણ ત વૈભવ મેં માણ્યો. ૩
- ને પુરુષ કોઈને ન થાય વશ સાધને આરાધ્યો,
તે જ દમાનો પ્રીતમજી મને પ્રીત થઈ લાધ્યો. ૪

ગરબો.

- ઉમા રહેને અલબેલડારે વહાલા કહું તમને એક વાત,
છેલછળીલાજી.
- આજ મદિર માંહારે આવજોદે, વહાલા રંગલર રમવાને રાત.
અલબેલાજી.
- વહાલા વચન રસિક રહીઆલડારે તમે જાણો છો નંદલાલદે,
વહાલા મુખડું તમારૂં લોધનેરે સુને ઘણુ આવે છે વહાલ. ૧
- મારી તમસુ બાંધી પ્રીતપ્રીદે સુને અતિ ઘણો થાય આનંદદે,
વહાલા માહારા તે મનમાં એમ રહો છો જેમ અંકારને મન અંદર. ૨

વહાલા અરણ્ય અરવ દયારે ધરીરે, મારે મન વણેા ઉચાટરે,
 આજ દીપક મંદિરમાં ધરીને હું જોઉં છું તમારી વાટ. ૩
 હજવા હજવા ચાલજોરે જેમ અરણ્ય શબ્દ ન હોયરે,
 આજ મંદિર માહુરે પરવરજો જેમ વાત ન જાણે કોય. ૪
 જોમ મજવનિતાનાં વચન સુણીને હરિ આઘ્યા પઠી રાતેરી,
 મજ વામાને મંદિર આવી ઉભા હજધર જાત. ૫
 આનંદ પામી અંગનારે જ્યારે દીક્ષા શ્રીરણહોડ,
 દાસ દયાનો પ્રભુ આજ મળ્યોરે માહારા પોત્યા મનના કોડ. ૬
 ગરબા,

જિભા રહો તો કહું એક વાત મારા વહાલા,

મરહી જાઓ છો શાને મુખ રેણ ?

વચન દીધું તે વળ્યું નથી રે વહાલા,

હું જાણું છું લાગ્યું તેનું દુઃખરે. ૧

વચન માંનો તો કહું એક મારા વહાલા,

વિચારો નથી મારો વાંકરેણ.

હું વહુવારે જાળે વેથ મારા વહાલા,

અખળા માણસ ઘણું શું કહેણ. ૨

સાસરીયાં અંને સહુ સાચવેરે વહાલા,

પરણ્યો નાં મુંકે મ્હારી પુંકરેણ.

મારી સાસુડી ઘણી મેતાન છેરે વહાલા,

નણુદી આગળ નાં નજો જુઠકરેણ. ૩

ત્યાં જાઉં ત્યાં જોડે થાય મારા વહાલા,

ગોરસ વેચતાં સહીયર સોકરેણ.

માટે ટાહાડું હૃન્નાંજીયું છે તે તકવિનારે વહાલા,
કર બહુ હુર્જન લોકરેણ.

૪

રૂપનું ગુંમાન રખે જાણુતારે વહાલા,
આપની આમળ તો નથી તે રેણ.

તનમન અર્ધું તે દિવસનુંરે વહાલા,
જ્યારની નાખી છે નજર મેહુરેણ,

૫

ઠાંઠી ધીકું છું રાતદિવસ મારા વહાલા,
આપને વિયોગે નથી ચેનરેણ.

લાંબે લોજન નથી ભાવતુંરે વહાલા,
નિદ્રા નાં આવે કરે શૈનરેણ.

૬

ખીણ કસર નથી ઠાંઈ મારા વહાલા,
સમો જો મળે તો સુખ થાયરેણ.

એ એતવણી આઠે પહોર મારા વહાલા,
મનડું મહાઈ ન ક્યહું જાયરેણ.

૭

આજ આવી છે તક તેહ મહારા વહાલા,
પીયુઠો પહોચ્યો છે પરગામરેણ.

મહારી નળદી વળાવી આજ સાસરેરે વહાલા,
મહીડું વેચ્યાનું અગત્ય કામરેણ.

૮

માટે સંધ્યાએ વહેલા આવજોરે વહાલા,
મળીશું બંચીજાટ. ચોકરેણ.

સંગે સખા ન દોષ લાવ્યોરે વહાલા,
હું પલ્લુ નહીં રાખું સૈયર મોકરેણ.

૯

તેજ પ્રમાણે મળ્યાં બેઠું મહારા વહાલા,
પૂરણ અસિલાપ રમ્યા રંગરેણ.

પ્રસન્ન થયા જીવન દયા તણેરે વહાલા,
જીતીયો અજીત ને અનંગરેણ.

૧૦

ગરબો.

બિભા રોહો અલબેલા વહાલા,
જોમ છેક છક્યા શું હીંગણ ?

મનમાં મહેર ધરોળી ચાસ વહાલા,
જોમ આતુર બાળી શું પીંગણ.

૧

પીડા તુને શી દીધી અમો અબલા તું
જોમ શું અલગલ બોલેણ.

તારા હહાપણમાં ખાંપણ લાગે છે,
તું તો હહ થઇને શું રાલેણ.

૨

દાવ તમારો આવ્યો છે દામોદર,
જે કહેશે તે સાચુંજ.

જે પેહલાં મેં તમને નાથ નથાવ્યા,
તે હું તમ આગળ નાચુંજ.

૩

જોવું બોલવું તું ને ન ઘટે નારી,
તું નામ્યાનું લેશે મા નામજ.

નિર્લજ્જ થઇને નાકજ ઘસવાં
તે તો અમ સરીખાનાં કામજ.

૪

વિરહ વેદના વેઠે તે બાંહે,

વહાલા પ્રીત પીડા નથી સહેલીલ.

સ્વદાંમાંને હું શીખાગણ દેવી,

તે તો આજ અર્ધ છું ઘેલીલ.

૫

ઘેલી તુંને કોણ કહે છે હો ગોરી,

તારા હહાપણનો નથી પારલ.

તે હહાડો વીસરી કેમ વામા ?

ઘેલા છે કહેલી નંદકુમારલ.

૬

ઠહું તે ઠહું, તે માંચું ના રહું,

કાંઈ મોહ પામ્યું છે માફે મનલ.

અણખા બાણી અપરાધ સમાવો,

મેં તો સોંપ્યું છે તનમન ધનલ.

૭

મળ્યાં ને કોઈ ના માટે હો માનિની,

તું તો મનમાં કરતી વિચારલ.

દયાના પ્રીતમ આલિંગન દઈ,

કહું તું મારા હૈડાનો હારલ.

૮

રાગ સોરઠં બિહાગ મિશ્રિત.

“ ચાલ વહેલી અલબેલી ખ્યારી રાધે ” એની ચાલ.

શ્રી વૃંદાવનમાં ચનકકાર થઈ થઈ.

શ્રી રાધાકૃષ્ણ રમે રાસ,

બીજું નહિ નહિ નહિ દે, શ્રી વૃંદાવનમાં. ટેક.

કે છુપુર ચરણ કનકવર્મ ઝાંઝર ભોડો,
 કે ધુધરીઆળો ઝોચે છે ચકકેકો તોડો;
 કે મોર સુકુટ મણિ વાંકડો અળોડો,
 કે કુંડલ કાન કુંડલ કાન,

જુકુટિ ભાન, તિલકતાન, નેનખાન, કંપમાન. ૧.

ફેફા ફેધ ફેધ ફેધ, શ્રી વૃંદાવનમાં.
 વાગે તાલ ને કરતાલ મૃદંગ તાલી,
 કોઈ તંબૂરો ને કોઈ મૃદંગવાલી;
 સોળસહસ્ર ગોપિકા છે એક બાળી,
 કે સુર સળકે, સુર સળકે;

ધુધરી ધમકે, નાચે થનક થનક બલબલબલ,
 લલ્લુલલ્લ લલ્લ લલ્લ રે શ્રી વૃંદાવનમાં. ૨

કે કર કટિએ હીધો છે વંક વાળી,
 મહનગાન સુખ્ય ગામ છે વનમાળી;
 કે બોલે બેન, 'બોલે બેન,

અમૃત બેન, સુધા 'સેન, મોહનનેન પ્રકટ બેન;
 થકે નહિ હૃદય દધ દધ, દધ રે, શ્રી વૃંદાવનમાં. ૩

કે સુકુટ માંહે રૂપ હીકું છે રાધાએ,
 કે મનમાં માનની વીમાસણ ચાએ;
 કે હૃથી છાની રાખી છે સુકુટ માંહે !
 કે તે બહુ વહાંત્રી, હઠ ગાલી; બેઠી બાલી,

‘હિહી ચાલી, ધુંધરવાળી, ભટ ભાળી;

દયા પ્રભુ જે જે જે જે રે. શ્રી વૃંદાવનમા.

૪

શેા રાસનેા ચિતાર । તેમાંએ છેહી કડીમાં તો કવિની
ભાવનાએ આડોળાંક બાળી હીધો છે !! શ્રી રાધાજીએ
પ્રભુના સુકુટમાં પોતાતું જ પ્રતિગિંજ બોધું અને તુરતજ
શક્તિ થયાં કે સુકુટમાં મારાથી કોઈ વધુ વહાલીને
હુપાવી રાખી છે, અને હું કરીને પોતે ખાન કરી બેઠાં છે !

એથીએ એક બીજી રસભરી અપ્રસિદ્ધ ગરબી આ રહી.

હીંચની ગરબી.

સાંભળની સહીયર મારી શુઝની એક ગોઠ સાંભળની સહી રે;
આગળ આવી રહી છે હોઠ સાંભળની સહી રે-ટોક. ૧
હું તો ગાંધી વૃંદાવન, મારજ બતાં મળીયા જગજીવન; ૨
શું કહું તે સમાતું રૂપ, સમોપડ ન કો એ ‘અનૂપ. ૩
અંગોઅંગ મધુરતાર્પ, જોતામાં ગઈ લોલાઈ, ૪
રક્તિક રતનાળાં સોચન, વાંકી દૃષ્ટે વેધું તન. ૫
અહતું જોવાન બાજે વેશ, સાંભળ સહીયર મારી; ૬
માર સુકુટ ને કુહલ કાન, પીતાંબર શોભે લીને વાન. ૭
મુળડું શરદ કેરો અંક, જોતા ઉપન્યો મન આનંદ, ૮
આરોગ્યાં હતાં તંબોળ, દીસે અધર રાતા ચોળ. ૯
મધુરી મુરલી મુજે વાય, મધ્યે ચીઠડું ચીઠડું ગાય; ૧૦

- મોહન મૂરતિ મુંદર રયામ, છળીપર વાઈ કોટિ કામ. ૧૧
 એવા કુંજગદ્દીની માહ, મને એકલા મળીયા ત્યાંહ, ૧૨
 હું પણ એકલડી આવ, દેખતાં કંઈએક પામી લાગ. ૧૩
 સામાસામી મળીયાં એમ, અંગોઅંગે વાધ્યો પ્રેમ; ૧૪
 વાગ્યાં મોહ કેશં બાણ, વિહવલ થઈ પીડયો પ્રાણ. ૧૫
 તાલાવેલી લાગી તન, પેહું મોહનમાં જઈ મન, ૧૬
 શીતલ થઈ હું અંગોઅંગ, એવો દેખી મારો રંગ. ૧૭
 હન્ની મુજ સામું-જોયું રયામ, મુજને પૂછ્યું માઈ નામ; ૧૮
 હળવા હળવા આવ્યા પાસ, ત્યારે મુજને આવ્યું હાસ્ય. ૧૯
 બીજું નહિ કોઈ તેણું ઠામ, એક હું બીજા મુંદર રયામ, ૨૦
 પાગ્યા મનગમતો એ લાગ, હુંટયો મદન કેશ બાગ. ૨૧
 મળ્યાં ચિત્ત રુચ્યાં ફલ ને ફલ, માણ્યા મેવા અતિ અમૂલ્ય; ૨૨
 ફૂલી હતી ઋતુ વસંત, માન્યું હુંદારાનું ચંત. ૨૩
 રમીયાં રસભર્યાં જેઉં રંગ, નંદકુંવરને હું તો સંગ, ૨૪
 દેખાડ્યું હૈયાથી બહુ હેન, સંભારે ચાઉં છુ અચેન. ૨૫
 આપ પધાર્યાં ગોકુલ ગામ, હું તો આવી એણે ઠામ, ૨૬
 સાચું કહું જોડી જેઉં હાય, મોહી છું નંદકુંવર સાથ. ૨૭
 હું તો લાગું તારે પાપ, તું જઈ વિનવ મારી માય; ૨૮
 જેમ તેમ પુરુષોત્તમ પરણાવ, હૃદયથી વિરહ અગ્નિ સમાવ. ૨૯
 વિહવલ થઈ રહી નહિ ધીર, લોચન ટળકી આવ્યું નીર. ૩૦
 કહેતામાં ધરણિ દળ્યું અંગ, સખીએ લીધી હૃદયાસંગ, ૩૧
 રયામનું સહીયર જોડી વાણ, આમ શું આકુલ ધીરજ આણ. ૩૨

એને કેટલકું છે કામ, પરણાઈ નિશ્ચે સુંદર સ્થામ; ૩૩
 તું તો જાણતી નથી કોઈ વાત, મળી હવી સુજને તારી માત. ૩૪
 તારે પણ થઈ એ પેર, મદ્યો તારો વિવાહ નંદને ઘેર, ૩૫
 હરિને । તલક કરવા કાજ, પ્રાણજીવાધ્યો તે સુણ આજ. ૩૬
 હજી તું ગઈ નથી ભુવન, જાતાં આનંદ થાશે મન; ૩૭
 તારો વર નંદનો ગુમાર, દયાનો પ્રીતમ પ્રાણ આધાર. ૩૮

રસો વૈ સઃ એ શ્રુતાનરૂપિત પ્રાણની રસલીલાનો, શુદ્ધ
 નિર્મલ પ્રેમનો કેવો આગેદુણ ચિતાર છે ! જે દિવ્ય રસમાં
 મહાનુભાવ શ્રી સુરકાસણ જેવા સર્વ ત્યાગ કરીને ઉન્નત
 બન્યા, શ્રી નરસિંહ મહેતા જેવા ભક્તો જે રસના સ્વાદથી
 તૃપ્ત થયા નહિ, તે રસની ઇાજો કહો કે કુવારાઓ કવિશીની
 વાણીમાં ઉફલવી રહ્યા છે. આજનો જમાનો આ રસ
 ઝીલશે ? તેની ઠાઠપનિક નીતિ દિવ્ય શૃંગાર અને વિષય-
 વાસનાનો વિવેક શિખવશે ? કેવળ શૃંગારરસથી ભરકનારા
 અને દિવ્ય શૃંગારમાં પણ વિષયની સૂઝ લાવનારા આજના
 જમાનામાં કવિ હૃદયમાં આ ભાવો ભાગ્યે જ પ્રતિબિંબિત
 પને, છતાં ઉત્તમ વસ્તુ તો હોમાડ્યેજ છુટકો છે.

વૈરાગ્યજ્ઞાનમાહાત્મ્યનાં પદો.

ઢાળ.

શ્રીગુરુ મારા શેઠિયા, હું વાણીતર તેને;	
રાજા તો શ્રી રણછોડજી, આચરો એ બેનો.	૧
કિંકરી હું શ્રી કૃષ્ણની, કિંકર પણ હું કહાણું;	
સર્વભાવે શ્રીજી ભજું, આગ્રંકા નવ લાવું.	૨
શ્રીપુરુષોત્તમજી પિતા, ભક્તિ તો છે માત;	
માધવજી શ્રી ભગવંતજી, ભક્તવત્સલ જ્ઞાત.	૩
દેવામી તો શ્રી નાથજી, સસરો શ્રી વ્રજભૂપ;	
સાસુ શ્રી યથોમતિ, જેઠ કુળધર રૂપ.	૪
શ્રી નવનીતમિયલાલ, સુતભાવે સેવું,	
શ્રીહરિમાં સહુ સંભવે, કપણ ન દેવું.	૫
પીતામ્બર પુત્રી કહું વાસુદેવ વહેવાઈ;	
મિત્ર શ્રીમદનમોહનજી સાચી મિત્રાઈ.	૬
હાદાજી તો દયાનિધિ નારાયણ નાના;	
શ્રી હરિ મારા હિમાયતીફૂંઝહીના ને ત્યાંના.	૭
ઠાકા દેશવજી કહું મોહનજી મામા;	
મધુસૂદન માસા કુઆ ક્ષિમર્દન નામા.	૮

૧. વ્રજભૂપ-વ્રજના-ગોકુલના રાજા શ્રી નંદરાયજી, ૨ હજી-ધર-બળદેવજી, ૩. શ્રી નવનીત-માખણ જેને પ્રિય છે તેવા કૃષ્ણ-પતિ પણ તે અને પુત્ર પણ તે. શ્રી હરિમા બધુંજે સંભવે ૪. નાના-માતામદ-માના બાપ. ૫ ક્ષિમર્દન-કાલીય નાગને નાથનારા.

- સ્નેહી તો શ્રીકૃષ્ણજી, સુરખી સુરારી;
લાડપાલન લક્ષ્મીપતિ, વહાલા કુંજબિહારી. ૯
- સગા સંબંધી શ્રી પતિ, જ્ઞાતિ શ્રી ગોકુલથા;
દ્રવ્ય શ્રી દ્વારકાધીશ છે, વિદ્યા શ્રી વિદુલેશ. ૧૦
- શ્રીવર સાધન માહરૂં, ધર્મ ધર્મતું ધામ;
ભાગ્યભૂધર ધર ભાલમાં, સંગ સુંદર રયામ. ૧૧
- આભૂષણ તો અનંત છે, પ્રભુજીવીકુલ (?)
સારંગધર શોભા ણની, કર્ણ કરુણાકર કુલ ૧૨
- પદ્માવતીપતિ^૬ પાણુ છે, અલખેલો આનંદ;
રાધાવર રૂપ વસે, નેત્ર નંદનંદન. ૧૩
- બલ મારૂં બલધીર છે, ગતિ ગિરિવરધારી;
જ્ઞાન મારે ગોવિંદ છે, વિવેક વિહારી, ૧૪
- સર્વેશ્વર શીશ ઉપરે, મુખ સર્વના સ્વામી;
સારંગધરતું શરણુ છે, આપ અંતર્યામી, ૧૫
- રક્ષક રક્ષિતભીરમણુ છે, ગુરુ ગોકુલચંદ્ર,
ચિતન ચંદ્રાવલિપતિ ગાન શ્રી ગોકુલચંદ્ર. ૧૬
- લલિતા પ્રિય પદ પ્રેમ છે, બીજું સર્વ અકારૂં;
દયો કહે શ્રી નાથજી સર્વસ્વ છે મારૂં. ૧૭

શ્રીકૃષ્ણબલકતના દિવ્ય કુટુંબનો સવિસ્તર ખ્યાલ આથી
વધુ શો આપી શકાય ? આર્થુ અલૌકિક કુટુંબ પ્રાપ્ત થયા

૬. શ્રીપદ્માવતીજીના પતિ શ્રી વિદુલેશ્વર (શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના
દિતીપુત્ર).

પછી દલેશમય લૌકિક કુટુંબની સામુંજે કોણ જુએ ? આવા
કુટુંબમાં ચમાયલા ઠવિશ્રીને એક સામાન્ય માણસની જેમ
જેવા એ શું લક્ષિતમાગીય અપરાધ ન કહેવાય ?

શ્રીકૃષ્ણને પોતાનું સર્વસ્વ :માનનારા ઠવિ શ્રી
કહે છે:—

ગરબી, ‘શ્યામ રંગ સમીપે ન જાવું’ એ ચાલ,
શ્રીકૃષ્ણ સર્વનું સાર છે,

માનોની મન તો શ્રીકૃષ્ણ સર્વનું સાર છે. ટેક.
દુઃખીયાં ને સુખીયાં સહુનો એ બેલી,
નોધારનો આધાર છે. ૧

કરુણાસિંધુ અનાથનો બાંધ,
લક્ષ્મી માટે અવનાર છે. ૨

આકૃતવેળા એક એ નવ ચાચ અળગો,
બાકી સુખ—સાથી સસાર છે. ૩

સ્વાર્થ વિના એ એક શામળોજ સંગી,
લજ્જતાને લજે એ તો વહેવાર છે. ૪

વાર્ધુ નહિ માને તો હાર્ધુ માનશે,
જ્યારે ત્યારે એથી નિસ્તાર છે. ૫

દયાપ્રીતમજીશું પ્રીત કર વહેલો,
આ મનુષ્યાદેહ દિન ચાર છે. ૬

આવા સર્વસ્વરૂપ પ્રભુ મળતાંજ વિરહદગ્ધ કવિ કહે
છે કે:—

‘પ્રભુ ના લક્ષ્યા તોં રે અત્યા પ્રાણી જો ચાલ. ધીરાની કાશી-
હાવાં નહિ મૂકું રે, મોહનજી વાત માન્યે જરી,
ક્યાંથી મળો છોગ્યાના રે, એા અલગેલાજી ફરી ફરી. ટેક.
ઘણે દહાડે મારે હાથે ચડયા છો, મનગમતું સુખ લેશ;
ખટપટ મૂકી ખુશી થઈને, ગમશે ત્યારે જાવા દેશ,
જોર ફરી જાશે રે, તો તત્કણ હું જઈશ મરી. હાવાં. ૧
જો કંઈયું તે જગજીવન છો રે, મારે નથી અન્યનું કામ;
પ્રેમપયોધિ પાતળીયા રે, મારા વરહઠ્ઠઃખના વશામ,
જાહું કંઈયું શાને રે, જાજો તન તાપ હરી. હાવાં. ૨
તન મન માફે તમથું જાંધ્યું પ્રભુ ! હાવાં શું કરું વિશેષ ?
મારા ભાગ્યમાં છો તમે ભૂધર, લખ્યા વિધાતાએ લેખ;
હઈ ના દુર્જનથી રે, લગ્નને મેં તો મૂકી પરી. હાવાં. ૩
આતુર જનની આશ પૂરવી, ચતુરનું લક્ષણ જોહ;
દાસ દયાનાં પ્રભુ, હું છું તમારી મેં તો તમને સોંપી દેહ,
પૂરો કોઈ મનના રે, અમ પર મહેર કરી. હાવાં. ૪

પ્રભુને નિરખીને છેટા પકડી રાખનાર કવિર્થી પ્રભુનાં
નિર્દોષ અને પૂર્ણ-ગુણ-વિગ્રહ-સ્વરૂપનો અને જીવના દોષ
ભરેલા સ્વરૂપનો પણ વિવેક જરોબર સમજે છે. જુઓ
વિનતિનું દૈન્યપૂર્ણ આ પદ:—

રાગ કાશી-જગલો.

શ્રીજી સુણો સુજ વિનાત, ઘણા દુઃખી છું કેને કહું ?
વિપરીત ગતિ મારી ગતિ, ઘણા દુઃખી૦ ટેક.

- નથી પ્રપંચપ્રીતિ ભાગતી, નથી તમ વિષે રતિ જાગતી;
તમે સાક્ષિવત્, મારી આ ગતિ. ધણી. ૧
- મહાકલેશકારી સ્વભાવ છે, અટપટો અજિત પ્રભાવ છે;
નિજ દૃપાબલથી નભાવ છે. ધણી. ૨
- સહુ ધર્મ સાધન રહિત છું, વિપરીત કૃતિ અધમહિત છું;
ચિંતા અવિદ્યાગૃહીત છું. ધણી. ૩
- મન રહે ન અખંડ આપમાં, બળી મરું તે સંતાપમાં,
ચિત્ત વિકલ મચ્યું રહે પાપમાં, ધણી. ૪
- હવે અશક્ય ભોતાં શંક છે, દુર્વ્યથા તે આઠા આંક છે;
નિજ ઈચ્છા કે સુખ વાંક છે ? ધણી. ૫
- બુઢતો બાળી કર અડો, નીચો તદપિ નિજનો કહ્યો,
એવું લાગે ફરી શું મૂક્યો વહ્યો. ધણી. ૬
- ગમે તો કરાવો ગમતી કૃતિ, ગમે તો કરે નિજ પાલ ગતિ;
ઓ દયાહુ ! અહ છે હવે અતિ. ધણી. ૭
- ઉદ્દેગતા ઉર અતિ ધણી, તેથી કશું ન શુભ આબું બળી;
આજ્ઞા પળી નહિ તમ તણી. ૮
- સુખે દહેતાં કશું નથી ફાવતું, નથી મળતું જે મન ભાવતું;
તેનું સાધન નથી બની આવતું. ધણી. ૯
- દયાનાથ ટાળ્યું ટુંબ ટળે, હિરદે વસેા સુખ ટાલકે વળે;
કરે કૃપા ચિત્ત તમથી ન ટળે. ધણી. ૧૦
- લજ મન મહારસે. (અનો ભોટો).
- ભેડી કર કહું છું રે હરિજન અર્પે પ્રતિ,
કરે સુને કરજુરે દીન લહી વિનતિ;
ભેડી કર કહું છું રે. ૧

શિવ સનકાદિક રમા શેષ વિધિ વ્યાસ નારદ શેષ;
ધ્રુવ પ્રહ્લાદ પરાશર પુંડરીક વ્યાસ અંબરીષ શુકદેવ,
સૌકેરી વાળોરે મહારી કૃષ્ણ ચરણ મણિ.

જોડી કર કર્કડું છું રે. ૨

અક્ષર ચોધવ સર્વ જોખીજન, કવિ જનક ચંદ્રહાસ;
ભરત સુધન્વા માર્કંડેયુતદેવ સુધન્વા હરિદાસ,
વંદું હું તો સૌનેરે સુરસુનિ યોગી યતિ.

જોડી કર કર્કડું છું રે. ૩

શૌનક ભીષ્મ વિલીષણ અર્જુન વસિષ્ઠ વિશ્વામિત્ર;
રૂકમાંગલ હરિશ્ચંદ્ર વિદુર પરમ પવિત્ર,
પોતાનો પ્રીતિને પમાડો મુને રાધાપતિ.

જોડી કર કર્કડું છું રે. ૪

વાલ્મીક હનૂમાન હરિ ભૂત્ય નમુ સમસ્તને ચરણે;
લગવત લલત સર્વ કરી કરુણા દેખાડો અશરણુ શરણુ,
દયો દહે હું તો હાર્યો રે સર્થુ ના કાંઈ વતી.

જોડી કર કર્કડું છું રે હરિજન સર્વ પ્રતિ. ૫

પદ, રાગ ધીરાનો ઠાટી.

(સાચું તે સગવળ રે સમજ મન શ્યામતણું એ રાગ).

પ્રભુ ના લલ્યા તે રે અલ્યા પ્રાણી આ શું કર્યું;
દેરો પડયો ફેગટરે મનુષ્યતનુ ધાયું ના ધર્યું, ટેક.
સો કરાર હરિ આગળ પ્રીતો તો ચહાં કયમ વિમુજ થયો,
થણો કાળ ભટકયો ભાઈ ભવમાં માયામાં, પચી રહ્યો.
કહેની કશું કારણરે અધમ તારૂ તેથી સાડ, પ્રભુ ના લલ્યારે ૧

વિપયતણ સુખ સધળે છે, તું ત્યાં જઈ જન્મ ધરેશ;
 મનુષ્યાદેહ પાળે મૂરખ હરિ, વધુ સુખ ક્યાં લેશ.
 રત ઉડીરે પછી હવું તેમ હર્ષુ, પ્રભુ ના ભક્ત્યા તેરે.
 તારા ભુવનમાં ચોરી ચાય છે, તું નવ જાણે કશું;
 જો સમજે તો જો સંભાળી ઘણુંજો દ્રવ્ય ખરેખં,
 સહિજે સાચવી લેરે વેહેણુ ધન હર્ષુ તે હર્ષુ પ્રભુ ના ભક્ત્યારે.
 કાયર થઈને કૃત્તુ ના સમર્થાં લાગે ભક્ત સંચાર;
 જાવું પૂરવ દિશાએ ચાલ્યો પાશ્વમે તેને પગી દયાંદાં પાર,
 દયા જો વિચારીરે ભજનવિના દોણુ તર્કુ, પ્રભુ ના ભક્ત્યારે.
 ૫૬.

ભજ મન મહારાદે ગમકૃષ્ણ ગોવિંદ હરી,
 તમે સમોવડયદે નથી અન્ય દરી, ભજ મન મહારાદે.
 રઘુનંદન રાજવદન રાધવ રઘુનાયક રઘુવીર,
 રઘુપતિ રઘુકુલતિલક રમાધર રાવળુ ત્રિપુ રણુધીર,
 જાનકી વણલ દે જાપો તેને લાવ કરી ભજ મન મહારાદે.
 કમળાવર કેશવ કંસારી, કમલનયન કમલેશ,
 કૈાસ્તુભધર કૌમોદકી ધારી કરુણાનિધિ દયોકેશ,
 મધુકૈલભર્તનર, રોનીની ચિત્તમાં ધરી ભજ મન મહારાદે.
 પદ્મનાભ પુરુષોત્તમ પરશુભ, પૂરણાનંદ અનંત.
 પુષ્કરાસ પદ્માસ પીતાંબર ધારી પદ્માકાંતા,
 રમેદે કરો સમરણરે, દારજ સદુ મયે ભરી ભજ મન મહારાદે.
 માધવ મધુરાજન મારા ભાવ સુકુંદ મેષ ગ્યામ,
 કલે દયો દોહન તુટે તેની મગજે ગુપ્તમે કામ,
 બેમી નાવ નાચોડે મંચાર ત્રિપુ જાની નગી ભજ મન મહારાદે.

રાગ ધન્યાશ્રી.

૧ દષ્ટિ કરેા કૃપાનાથ ઉપાય બીજો નથી,
 માહારો નિજ બળે જાણેા હાથ ઉપાય બીજો નથી. ૮'ક.
 રીતે મહી સંભવે, હું છું હુદ મતિ માહારી જાટ,
 હુદ દયાલ છે નામ તમારૂં લો દરસન કરો દૂર કદ
 ઉપાય બીજો નથી. ૧

૨ વેશ ધર્યો કેાળી તમારો ભોગવી નૃપકન્યાય,
 તેહની સાહાય કરી હરી મળીયા મુજને મળો તે ન્યાય
 ઉપાય બીજો નથી. ૨

૩ ધન વશ નથી હોશો કહા તોહિ સાધન છે નહીં લેશ;
 સર્વાશા પૂરક છે તેના તે મુજને મળો શ્રીરાધિકેશ
 ઉપાય બીજો નથી. ૩

૪ ધાવર તમને રીઝવે એવું જઠતમાં છે નહીં કેાઈ;
 જ્યાંહાં જ્યાંહાં રીઝન છે ત્યાં આપ ધમ્મજા કરાવ્યું
 તમારૂં તેથી હોય, ઉપાય બીજો નથી. ૪

૫ જનત શું સાધન મધુપુરી માળી, પાંડવ પુંથલ્લી વ્યાધ;
 ગીધ અજતમેજ ઈદ્ર પૂતના મળમાસ ક્યાંહાં ગણ્યા બાધ,
 ઉપાય બીજો નથી. ૫

૬ 'કર્મ' માહારાં નાંખો કૃવામાં બાળી શ્રીવલ્લભદાસ;
 મળી અલિલાળ સુરો સહુ માહારા નિજ કરી રાખો પાસ,
 ઉપાય બીજો નથી. ૬

અયોગ્યને યોગ્ય કરાવો છો સમર્થ શું ન થાય કરો આપ;
 માહાપ્રભુ શરણુ છું પ્રસન્ન સહજ શીઘ્ર થઈ ટાળો
 સર્વ સંતાપ, ઉપાય બીજો નથી.
 સ્વધર્મી વાતે હું તો હારી ગયો છું, વિચારી હયો અંતરયામી;
 સહજ કોડ માહારા કોણ પૂરશે તમ વિના શ્રીજી સ્વામી,
 ઉપાય બીજો નથી.
 આપ વિયોગે વિકળ રહું છું ક્યહું નહીં લાગતું મન;
 ભાવે ભાવ્યું જોવાં લક્ષણ બીજાં દેઈ રાખે નિકટ
 મદનમોહન, ઉપાય બીજો નથી. ૮
 દેહાધ્યાસ ગળે પડયો નથી છુટે જ્યમ અમલી ને અશીષ;
 ગમતાર હોય તો જ્ઞાની શીઘ્ર આવે પણ શું કરે
 બાળહીણ, ઉપાય બીજો નથી. ૯
 અવળું તે સરવ સેહિજે થાય સવળું, આપ પ્રસન્ન જો થાવો.
 સહજ કૃપાકર બરદ તમારું છે, સુજ વેળા શું ભૂલી જાઓ,
 ઉપાય બીજો નથી. ૧૦
 મજપતિ કાંને ધરે માહારી વિનતિ કરે હૃદેમાં વિચાર,
 આપ વિના કોઈ છે કોહો માહારે સમજી લગાડો શું વાર,
 ઉપાય બીજો નથી. ૧૨
 બાળક રૂપ મળ્યું સુને સરવેને સાધક છે નહીં કોઈ;
 દયા પ્રીતમ એક જોય તમારી કોહોને કહું દુઃખ રાઈ,
 ઉપાય બીજો નથી. ૧૮

સમાપ્ત.